พระมหาสมณวินิจฉัย

◆

พระมงคลวิเสสกถา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๙๙๙ หมู่ ๙ บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ประมวลพระนิพนธ์

พระมหาสมณวินิจฉัย

◆

พระมงคลวิเสสกถา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์

วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประมวลพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระมหาสมณวินิจฉัย ◆ พระมงคลวิเสสกถา

เลขมาตรฐานหนังสือ : ๙๗๘-๖๑๖-๔๔๕-๖๓๑-๐
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤศจิกายน ๒๕๖๐
จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิพุทธสมุนไพรคู่แผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

.....

สงวนลิขสิทธิ์ : ห้ามคัดลอก ตัดตอน เปลี่ยนแปลง แก้ไข ปรับปรุง
ข้อความใดๆ ทั้งสิ้น หรือนำไปพิมพ์จำหน่าย
หากท่านใดประสงค์จะพิมพ์เพื่อให้เป็นธรรมทาน
โปรดติดต่อขออนุญาตจากทางมูลนิธิพุทธสมุนไพรคู่แผ่นดินไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

.....

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด
๖๑ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ ซ.เพชรเกษม ๖๙
แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๗๘
E-mail: silpasiamprinting@hotmail.com www.silpasiam.com

คำปรารภ

เรื่องการจัดทำหนังสือมรดกธรรมยอดโอวาทคำสอนของสมณะนักปราชญ์ วิสุทธิเทวา (พระป่า) จัดทำขึ้น ๓๔ องค์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พุทธศักราช ๒๔๖๐-๒๕๕๔ โอวาทธรรมยอดแห่งคำสอนของวิสุทธิบุคคล ท่านแสดงบริสุทธิ์สมบูรณ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใด นำผู้สนใจพยายามตั้งใจปฏิบัติตาม ย่อมก้าวล่วงทุกข์ไปได้สมความปรารถนา คณะปสาทะศรัทธาเห็นควรจัดทำขึ้นสงวนรักษาไว้ เพื่อกุลบุตรสุดท้ายภายหลังที่ พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผู้สนใจกรุณาเข้าไปศึกษาได้ตามโอกาส เวลาพอดี

ผู้ฉลาดยึดหลักนักปราชญ์เป็นแบบฉบับพาดำเนินปกครองรักษาตน

คณะปสาทะศรัทธา

ห้ามพิมพ์เพื่อจำหน่าย สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

พระมหาสมณวินิจฉัย

ประมวลพระนิพนธ์
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ๑

พระมงคลวิเสสกถา

พระมงคลวิเสสกถา
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ๒๕๑
A SPECIAL AUSPICIOUS ALLOCUTION ๒๙๗

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ประมวลพระนิพนธ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระมหาสมณวินิจฉัย

คำปรารภ

วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ นี้ เป็นวันครบ ๕๐ ปี นับแต่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระผู้ทรงประสิทธิ์ประสาธน์ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่พระพุทธศาสนาและแก่ประเทศชาติ เป็นอเนกประการ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแพ ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๐๓ ในพระบรมมหาราชวัง ทรงศึกษาอักขรสมัยเบื้องต้นในสำนักของท่านนกธิดาพระศรีวิโรจน์ ทรงศึกษาวิชาเลขในสำนักกรมหลวงวรเสรฐสุดา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงศึกษาภาษาบาลีและอักษรขอมกับพระยาปริยัติธรรมธาดา (เปี่ยม) นอกจากนั้นก็ทรงศึกษาภาษาอังกฤษและวิชาการสมัยใหม่ต่าง ๆ ตามพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรม-ชนกนาถของพระองค์ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณรประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลา ๗๘ วัน ก็ทรงลาผนวช เมื่อพระชนมายุ ๑๘ พรรษา ทรงรับราชการในกรมราชเลขา ตำแหน่งเจ้าพนักงานสารบบฎีกา พอพระชนมายุ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศ-วริยาลงกรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าคุณพระจันทรโคจรคุณ (จนฺทรํสี ยิ้ม) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อทรงผนวชได้ ๓ พรรษา ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมสนามหลวงได้ ๕ ประโยค พระองค์ทรงพอพระหฤทัยเพียงเท่านั้น เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคยแปลพระปริยัติธรรมได้ ๕ ประโยคมาก่อน หลังจากแปลพระปริยัติธรรมแล้ว ก็ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส พระราชาคณะเจ้าคณะรองคณะธรรมยุติกนิกาย ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงรับสถาปนาเลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงวชิรญาณวโรรส มาถึงในรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงรับมหาสมณุตมาภิเษก คือทรงรับสถาปนาขึ้นเป็นองค์สกลมหาสังฆปริณายก ที่เรียกทั่วไปว่าสมเด็จพระสังฆราช แต่โดยที่ทรงเป็นพระราชโอรส เป็นเจ้านายผู้ใหญ่ จึงทรงสถาปนาขึ้น

เป็นสมเด็จพระมหาสมณะ ซึ่งเป็นคำพิเศษ (นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) และทรงได้รับสถาปนาเลื่อนพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้า-บรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับสถาปนาเปลี่ยนคำนำหน้าพระนามเป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ของพระมหากษัตริย์ ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ นอกนั้นยังทรงเป็นพระอุปัธยาจารย์ ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า และพระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ ๕ อีกหลายพระองค์ พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียะเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พระศาสนาและประเทศชาติเป็นอเนกประการ ได้สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๖๔ ณ พระตำหนักเดิม วัดบวรนิเวศวิหาร สิริรวมพระชนมายุได้ ๖๒ พรรษา

ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ในรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-อยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้น พระองค์ได้ทรงพยายามเร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติ เพื่อให้เจริญก้าวหน้าเทียมทันนานาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทรงดำเนินตามรัฐประศาสโนบายที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระบรมชนกนาถได้ทรงวางไว้ แต่มิทันได้ดำเนินการให้สำเร็จครบถ้วนตามพระบรมราโชบาย ก็สิ้นรัชกาล, พระบาท-สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงดำเนินสืบต่อพระบรมราโชบายนั้น และทรงพระราชดำริกว้างขวางออกไปอีก จนสำเร็จเป็นความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติดังปรากฏแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศ เช่น ตั้งกระทรวงทบวงกรมตามที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ทรงปรับปรุงกฎหมายทั้งทางบ้านเมือง ทั้งทางคณะสงฆ์ ทรงปรับปรุงการศึกษาของชาติเพื่อให้การศึกษาแพร่หลายไปสู่อาณาประชาราษฎร ทรงส่งเสริมการติดต่อทั้งภายในทั้งภายนอก เช่น การค้าขายกับชาวต่างประเทศ ทรงส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยและการศึกษาของคณะสงฆ์และอื่น ๆ อีกรอบด้าน ในการดำเนินการเพื่อให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศชาติดำเนินและก้าวหน้าไปจนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้น จำต้องมีบุคคลผู้มีความสามารถในด้านนั้น ๆ มาเป็นผู้ช่วยกันบริหารและดำเนินงาน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงเป็นพระองค์หนึ่งที่ได้ทรงร่วมสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติในสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการศึกษา ทั้งทางการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งทางการศึกษาของชาติ พระองค์ได้ทรงดำเนินการตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งได้มีการประกาศตั้งขึ้นโดยพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัว เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ได้ทรงนำวิธีการและวิชาการแบบใหม่เข้ามาทดลองสอนและสอบในมหามกุฏ ฯ เป็นการแรกเริ่ม ทรงให้นักเรียนในมหามกุฏ ฯ เรียนทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาอังกฤษ ให้เรียนคณิตศาสตร์เบื้องต้นและวิชาการอย่างใหม่อื่น ๆ ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับเรียนภาษาอังกฤษและตำราคณิตศาสตร์เบื้องต้นสำหรับใช้สอนในมหามกุฏราชวิทยาลัย ทรงนำระบบการสอบแบบใหม่เข้ามาทดลองใช้กับนักเรียนมหามกุฏราชวิทยาลัย คือ ให้มีการสอบด้วยการเขียน มีการคิดคะแนนในการสอบเป็นเครื่องตัดสินการสอบว่าได้หรือตก และเป็นเครื่องวัดผลการศึกษาและความรู้ความสามารถของนักเรียน โดยพระองค์ทรงเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ในการคิดคะแนนลงเป็นแบบแผนสำหรับใช้ในมหามกุฏราชวิทยาลัยด้วยพระองค์เอง ทรงทดลองใช้วิธีการแบบใหม่เหล่านี้ในโรงเรียนของมหามกุฏราชวิทยาลัยจนเป็นที่นิยมแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็ว และได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี เป็นที่ต้องพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงสนับสนุนและสรรเสริญวิธีการเหล่านั้นว่าเป็นวิธีการที่ดี ประจวบกับในเวลานั้น พระบาทสมเด็จ-พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริในอันที่จะขยายการศึกษาออกไปยังหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักรและมีพระราชประสงค์ให้วัด ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาของกุลบุตรมาแต่โบราณกาลแล้ว เป็นที่ตั้งโรงเรียนสอนเด็กตามแบบและหลักสูตรที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เป็นแบบเดียวกัน เป็นการตั้งต้นการศึกษาแบบปัจจุบัน และให้พระภิกษุเป็นผู้ช่วยรับภาระต่าง ๆ จึงได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ทรงรับภาระอำนวยการให้พระภิกษุสงฆ์สั่งสอนกุลบุตรและบังคับการพระอารามในหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักร สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นก็ได้ทรงรับสนองพระราชประสงค์ในการนี้ และพระองค์ก็ได้ทรงนำเอา

วิธีการและแบบอย่างต่าง ๆ ที่ทรงเคยใช้ในโรงเรียนของมหามกุฏราชวิทยาลัยมาก่อน และได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดีแล้วนั้นเอง มาเลือกใช้และจัดปรับปรุงให้เหมาะสมในการจัดการศึกษาในหัวเมือง สนองพระราชประสงค์ในการพัฒนาประเทศชาติในด้านการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และประโยชน์อันสำคัญอีกประการหนึ่งของมหา-มกุฏราชวิทยาลัย ก็คือ เป็นที่ฝึกอบรมพระภิกษุทั้งในกรุงเทพ ฯ และจากหัวเมือง เพื่อให้เป็นครู สำหรับส่งออกไปสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ในการนี้พระองค์ท่านต้องทรงทุ่มเทกำลังพระปรีชาสามารถและพระวิริยะอุตสาหะอย่างมากมาย เพราะต้องทรงดำริจัดการทุกอย่างด้วยพระองค์เอง เพื่อให้การศึกษาเจริญรุ่งเรืองตามพระราชประสงค์ เช่น ทรงพระดำริจัดหาและสร้างหลักสูตรสำหรับการเล่าเรียนของกุลบุตรในหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ทรงแนะนำชักชวนกุลบุตรทั้งหลายให้นิยมยินดีในการศึกษา ทรงชักนำประชาชนให้เห็นประโยชน์ของการศึกษาและช่วยกันสร้างโรงเรียน เพื่อเป็นที่เล่าเรียนของบุตรหลานของพวกเขาเอง ทรงจัดฝึกอบรมพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถให้เข้าใจในการศึกษาแล้ว ตั้งให้เป็นผู้อำนวยการจัดการศึกษาในหัวเมืองประจำมณฑลต่าง ๆ และทรงเป็นผู้ที่จะต้องคอยช่วยเหลือแก้ไขปัญหาขัดข้องต่าง ๆ ให้ลุล่วงไป ด้วยพระปรีชาสามารถอันสุขุมคัมภีรภาพเนื่องมาจากพระดำริและการจัดการของพระองค์เป็นการแรกเริ่มนี้เอง จึงได้มีโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเกิดขึ้น ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นบุคคลสำคัญพระองค์หนึ่งของชาติไทยในด้านการวางรากฐานการศึกษาสมัยใหม่ ซึ่งได้ค่อย ๆ พัฒนามาเป็นการศึกษาในระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ พระปรีชาสามารถต่าง ๆ ในด้านการวางแผนและทำให้การศึกษาของชาติเจริญแพร่หลายออกไปทั่วพระราชอาณาจักรนั้นจะพบหลักฐานได้จากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติในสมัยนั้น

ในด้านการศึกษาคณะสงฆ์นั้น กล่าวได้ว่า พระองค์ท่านทรงเป็นผู้ให้กำเนิดการศึกษาแบบใหม่ของคณะสงฆ์ พระองค์ทรงเปลี่ยนระบบต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ จากระบบโบราณซึ่งยากแก่การเล่าเรียน ต้องใช้เวลามาก และไม่แพร่หลายทั่วไปแก่พระสงฆ์ มาเป็นระบบการเล่าเรียนแบบใหม่ ซึ่งทำให้การเล่าเรียนง่าย

ขึ้นได้ผลรวดเร็วขึ้น และแพร่หลายออกไปสู่พระภิกษุสามเณรทั่วพระราชอาณาจักร พระองค์ได้ทรงนำหลักสูตรและวิธีการแบบใหม่ที่พระองค์ทรงพระดำริขึ้นมาทดลองใช้ในสำนักเรียนของวัดบวรนิเวศวิหารก่อน พระองค์ทรงใช้ตำราที่พระองค์ทรงพระนิพนธ์ขึ้นใหม่สอนพระนวกะวัดบวรนิเวศวิหาร และทรงใช้วิธีการสอบแบบใหม่ คือการสอบโดยการเขียนแก่พระนวกะ ในสำนักวัดบวรนิเวศวิหารเช่นเดียวกัน เริ่มตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๒ (๒๔๔๖) (ตามหลักฐานเอกสาร) เป็นต้นมา จนเป็นที่ตระหนักแก่พระหฤทัยว่า เป็นวิธีการที่ดีและให้ประโยชน์ในการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาพระองค์จึงได้ทรงนำการศึกษาแบบใหม่ที่พระองค์ทรงพระดำริขึ้นและทดลองจนเป็นที่ได้ผลนี้มาตั้งเป็นแบบการศึกษาสำหรับคณะสงฆ์ พระองค์ได้เปิดการสอบ “องค์ของสามเณรรู้ธรรม” ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐ เพื่อเป็นหลักเกณฑ์สำหรับสามเณรผู้ที่ควรจะได้รับยกเว้นจากการถูกเรียกเป็นทหาร ตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ และการศึกษาแบบใหม่นี้ก็ได้เจริญสืบมาจนปัจจุบันนี้ ดังที่ทราบกันทั่วไปในขณะนี้ว่า “นักธรรม” ซึ่งมี ๓ ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก อันเป็นการศึกษาขั้นมูลฐานของคณะสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักรอยู่ในบัดนี้ ทรงรจนาหลักสูตรสำหรับนักธรรมชั้นตรี-โท-เอกขึ้นใช้ เป็นเหตุทำให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความเข้าใจ และประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยดีขึ้นโดยทั่วไป ทรงเปลี่ยนระบบการสอบพระปริยัติธรรมภาษาบาลีแบบแปลปากมาเป็นแบบแปลโดยวิธีเขียน ซึ่งเป็นวิธีที่พระองค์ได้ทรงทดลองใช้ในโรงเรียนของมหามกุฏราชวิทยาลัยมาก่อนเช่นเดียวกัน พระองค์ได้นำวิธีแปลโดยวิธีเขียน มาใช้ในการสอบสนามหลวงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ในการสอบแปลประโยค ๑-๒ เมื่อทรงเห็นว่าเป็นการสะดวกและเป็นผลดีต่อการศึกษา จึงได้ประกาศใช้เป็นทางราชการสำหรับการสอบทุกประโยคเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๕๘ ซึ่งเป็นผลทำให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความชำนาญในอักขรวิธี และการเขียนอ่านภาษาไทยดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ทรงปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรสำหรับบาลีประโยคต่าง ๆ ให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้เล่าเรียนไปแล้ว ทรงชำระคัมภีร์ปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับใช้เป็นหลักสูตรบาลีประโยคนั้น ๆ ทรงรจนาบาลีไวยากรณ์ต่าง ๆ สำหรับเป็น

หลักสูตรในการศึกษาภาษาบาลี และทำให้การศึกษาภาษาบาลีง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน ตำราและหลักสูตรทั้งหลายเหล่านี้ ได้ใช้สำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์ตลอดมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรก ในยุคของพระองค์จนปัจจุบันนี้หลักสูตรนักธรรมและบาลีที่พระองค์ทรงรจนาและชำระนี้ นอกจากจะใช้อยู่ในพระราชอาณาจักรไทยแล้ว ประเทศใกล้เคียงบางประเทศก็ได้นำไปใช้เป็นหลักสูตรบ้าง เป็นหนังสือประกอบบ้าง สำหรับการศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศนั้น ๆ อีกด้วย พระเกียรติคุณของพระองค์ ในด้านการรจนาตำรับตำราทางพระพุทธศาสนานั้น จึงมิใช่จะปรากฏอยู่เพียงภายในประเทศไทยเท่านั้น แต่ได้แพร่หลายไปในนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา หรือที่สนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนา พระนิพนธ์ของพระองค์ที่เป็นหลักสูตรในการศึกษาทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่องได้แปลออกเป็นภาษาต่างประเทศ เช่น นวโกวาท วินัยมุข เล่ม ๑-๒ ธรรมวิภาค ธรรมวิจารณ์และอุปสมบทวิธีเป็นต้น พระเกียรติคุณของพระองค์ท่านจึงเป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้รู้และนักศึกษาชาวต่างประเทศมากยิ่งขึ้น

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงตระหนักดีว่าการศึกษาและปฏิบัติธรรมนั้นเจริญแพร่หลายอยู่ในหมู่ของพระสงฆ์และในวงของนักปราชญ์บางเหล่าเท่านั้น ไม่แพร่หลายไปในหมู่ประชาชนส่วนมาก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ก็เท่ากับว่าการเผยแผ่และการปฏิบัติธรรม ไม่สำเร็จประโยชน์แก่มหาชน ตามความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา พระองค์จึงได้ทรงวางแนวแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และจัดระดับธรรมต่าง ๆ สำหรับสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้เหมาะสมกับบุคคลในระดับชั้นนั้น ๆ ที่จะศึกษาให้รู้ให้เข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง เพื่อให้สำเร็จความมุ่งหมายดังกล่าวนี้ พระองค์จึงได้ทรงรจนาหนังสือเบญจศีลเบญจธรรม และธรรมวิภาคภาคคิหิปฏิบัติแสดงคำสอนเบื้องต้นของพระพุทธศาสนาสำหรับสามัญชนทั่วไปจะได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทรงรจนาอรรถศาสน์ แสดงประโยชน์อันบุคคลจะพึงได้ในชาตินี้ และชาติหน้าตามคติทางพระพุทธศาสนา อันเป็นคำสอนที่สูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งเป็นชั้นกลาง และทรงรจนาธรรมวิจารณ์ แสดงคำสอนชั้นสูงทางพระพุทธ-ศาสนาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลผู้สนใจในการปฏิบัติธรรมชั้นสูง จะได้ศึกษาและนำไปเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติเป็นต้น นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงเป็นผู้ริเริ่มใน

การรจนาหนังสือธรรม แสดงคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ เช่น ทรงรจนาเทศนาด้วยถ้อยคำและสำนวนแบบธรรมดา เหมาะแก่กาลและสมัย เป็นแบบอย่างสืบมาจนบัดนี้ พระดำริริเริ่มในการนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นประโยชน์และเป็นที่ต้องพระราชประสงค์ในการที่จะทรงทำนุบำรุงพระพุทธ-ศาสนาจึงได้ทรงอาราธนาให้พระองค์ทรงรจนาพระธรรมเทศนาส่งไปแจกตามวัดต่าง ๆ ในหัวเมือง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้ศึกษาและใช้เทศนาสั่งสอนประชาชน

การคณะสงฆ์ พระองค์ก็ได้ทรงจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เข้าระเบียบอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ทรงจัดการศึกษาหัวเมือง ซึ่งอาศัยผู้อำนวยการศึกษามณฑลต่าง ๆ และพระสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักรรายงานความเป็นไปของคณะสงฆ์ให้ทรงทราบ จึงได้เกิดมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ขึ้นเป็นครั้งแรก ตามพระราชบัญญัตินี้ จัดแบ่งส่วนการปกครองเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีมหาเถรสมาคม เจ้าคณะตามลำดับชั้น จนถึงเจ้าอาวาส ปกครองบังคับบัญชากันเป็นชั้น ๆ ตามลำดับ พระองค์ประทับเป็นประธานในเถรสมาคม ทรงประชุมปรึกษาและประทานพระมหาสมณวินิจฉัย ทรงวางระเบียบต่าง ๆ อันเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยด้วยความเรียบร้อย ทรงสอดส่องดูแลให้พระภิกษุสามเณรประพฤติอยู่ในสมณวิสัย และข้อสำคัญที่สุดคือ พระสงฆ์ได้ปกครองกันเอง เพราะก่อนแต่สมัยของพระองค์ขึ้นไป คณะสงฆ์ไม่ได้มีอำนาจปกครองกันเอง จึงทำให้เกิดการอากูลหลายอย่าง แต่เมื่อทรงจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้มาอยู่กับพระเถระตามลำดับชั้น ก็ทำให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นสัดส่วนดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แม้ว่าพระองค์จะทรงเป็นเจ้านายสุขุมาลชาติ แต่ในสมัยที่พระองค์ทรงบริหารการคณะสงฆ์ และทรงจัดการศึกษาของชาติในส่วนหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร พระองค์ก็ได้เสด็จออกไปตรวจการณ์การคณะสงฆ์และการศึกษาในหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาจักรเท่าที่พระองค์จะสามารถเสด็จไปถึง เป็นครั้งคราวอยู่เสมอ บางแห่งที่พระองค์เสด็จไป

ต้องทรงลำบากพระวรกายเป็นอย่างมาก มากครั้งพระองค์ต้องเสด็จดำเนินไปด้วยพระบาทเปล่า จากตำบลหนึ่งไปสู่อีกตำบลหนึ่ง แต่พระองค์ก็ทรงมีพระขันติและวิริยะอุตสาหะ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาและการศึกษาของชาติ โดยมิเคยทรงนำพาถึงความทุกข์ยากส่วนพระองค์

พระจริยาวัตรต่าง ๆ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น แม้ดังกล่าวมาแล้วย่อมแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถเพียงไหน ทรงบำเพ็ญประโยชน์อันเป็นพระคุณูปการแก่ประเทศชาติและพระศาสนาเพียงไร พระองค์ทรงดำรงพระชนมชีพอยู่เพื่อความเจริญวัฒนาการของชาติและพระศาสนาโดยแท้ สมเป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพบูชาของชาติไทย เป็นผู้ที่อนุชนจะพึงเคารพบูชาและถือเป็นเนตติแบบอย่างในการบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาและประเทศชาติสืบไป

คณะสงฆ์ได้มาระลึกถึงพระคุณูปการเป็นอเนกประการของสมเด็จพระมหา-สมณเจ้าพระองค์นั้น มหาเถรสมาคมจึงได้ประชุมและตกลงกันเป็นเอกฉันท์ ให้จัดงานมหาสมณานุสรณ์ในโอกาสที่ครบ ๕๐ ปี นับแต่วันสิ้นพระชนม์แห่งพระองค์

ความมุ่งหมายในการจัดงานมหาสมณานุสรณ์นี้ ก็คือ:-

เพื่อเฉลิมพระเกียรติและประกาศพระเกียรติคุณ
เพื่อเผยแผ่พระอัจฉริยภาพ พระกรณียกิจ และผลงานที่ทรงกระทำไว้
เพื่อเป็นเนตติแบบอย่างแก่อนุชน
เพื่อแสดงความสำนึกในพระคุณและถวายพระกุศล
เพื่อจัดพิมพ์พระนิพนธ์ และหนังสือที่มีความสำคัญทางพระศาสนา เช่น อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น
เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

งานมหาสมณานุสรณ์ ๕๐ ปีครั้งนี้ มหาเถรสมาคมได้ตกลงกำหนดวันที่ ๑-๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ มีรายการบำเพ็ญกุศลถวาย การแสดงนิทรรศการ การพิมพ์หนังสือ การสร้างวัตถุอนุสรณ์

การบำเพ็ญกุศล ได้อาราธนาเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดทั่วพระราชอาณาจักร มาสวดมนต์สดับปกรณ์พร้อมทั้งคณะสงฆ์จีน ญวน และมีการประชุมสวดมนต์ถวาย ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร และในวัดทั้งปวงทั่วพระราชอาณาจักร ในวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๑๔

จัดนิทรรศการ แสดงพระประวัติและผลงานต่าง ๆ ของพระองค์คือ เปิดสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ เช่น ตำหนักเพ็ชรซึ่งเป็นท้องพระโรง และที่ประชุมมหาเถรสมาคม ตำหนักเดิมที่ประทับตลอดถึงวันที่สิ้นพระชนม์ ตำหนักจันทร์เป็นต้น ให้ประชาชนชม เปิดโบสถ์ วิหาร และปูชนียสถานสำคัญ ให้ประชาชนเข้านมัสการ เปิดพิพิธภัณฑ์ของวัดบวรนิเวศวิหาร ณ อาคาร ภ.ป.ร. ซึ่งเป็นที่แสดงพัสดุสำคัญน่าศึกษาของวัดบวรนิเวศวิหาร แสดงพระบริขารของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ทรงผนวช และเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระบริขารของสมเด็จพระมหา-สมณเจ้า ๒ พระองค์ และของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า พัดยศ พัดเปรียญ นักธรรม และพัดรองต่าง ๆ ที่น่าศึกษา พร้อมด้วยพิพิธภัณฑ์กรรมฐานเป็นต้น แสดงกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ณ ตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย คือ จัดแสดงนิทรรศการทางภาพ ทางความคิด และทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา แสดงวิวัฒนาการ พุทธศิลป์ สถิติ ผังทางการศึกษาและการปกครอง และรายการละเอียดอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ แสดงปาฐกถาอภิปราย และแสดงพระธรรมเทศนา ประกวดเรียงความเกี่ยวกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ และการเขียนภาพ และการแสดงนิทรรศการของโรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ ณ ตึกมนุษยนาควิทยาทาน

จัดพิมพ์ประมวลพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ของพระองค์ท่านโดยจัดแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ตามประเภท เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเป็นการเทิดพระเกียรติคุณของพระองค์ท่านในด้านการรจนาให้ปรากฏ ประมวลพระนิพนธ์ต่าง ๆ ที่รวมพิมพ์ในงานคราวนี้รวม ๑๔ เล่ม คือ ๑. หมวดธรรมคดี ๒. หมวดวรรณนาพระสูตร ๓. หมวดพระธรรมเทศนา ๔. หมวดศราทธพรตเทศนา ๕. หมวดการศึกษา

๖. หมวดการพระศาสนา ๗. หมวดประวัติศาสตร์และโบราณคดี ๘. หมวดศาสนคดี –อนุศาสนี ๙. หมวดพระนิพนธ์ต่างเรื่อง ๑๐. หมวดพระมหาสมณศาสน์เกี่ยวกับการศึกษา ๑๑. พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงมีไปมากับพระองค์ท่าน ๑๒. คาถาชาดกและแบบอักษรอริยกะ ๑๓. ประมวลพระมหาสมณวินิจฉัย ๑๔. พระประวัติ ฯ หนังสือประมวลพระนิพนธ์ต่าง ๆ เหล่านี้ องค์การ สถาบันและบุคคลต่าง ๆ ร่วมกันบริจาคเงินจัดพิมพ์ขึ้น พระนิพนธ์ต่าง ๆ ที่จัดพิมพ์ในคราวนี้ ได้รวบรวมเฉพาะเรื่องที่ไม่ได้ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนและยังมีพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ อีกมาก ซึ่งจะได้จัดพิมพ์ในโอกาสต่อ ๆ ไป

จัดสร้างพระรูปหล่อโลหะ แบบประทับนั่งขนาดพระเพลา ๖ นิ้ว เปิดโอกาสให้วัด สถาบัน องค์การ และบุคคลทั่วไป ผู้ประสงค์รับไปประดิษฐานไว้เป็นที่เคารพสักการะ

สร้างเหรียญพระรูป ๒ แบบ คือ แบบพระรูปเสี้ยว รูปกลมขนาด ๗ ซม. และ ๒ ซม. ครึ่ง และแบบประทับนั่งในสีมาเต็มองค์ขนาด ๗ ซม. และ ๒ ซม. ครึ่ง เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปผู้ประสงค์รับไปเป็นที่สักการบูชา

ในงานมหาสมณานุสรณ์ครั้งนี้ ปรากฏเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระมหา–สมณเจ้าพระองค์นั้นเต็มที่ ก็เพราะสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เสด็จพระราช–ดำเนินมาทรงเปิดงาน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเป็นการพระราชทานพระบรม–ราชูปถัมภ์ มหาเถรสมาคมพร้อมทั้งคณะสงฆ์ ขอถวายพระพรชัยมงคล แด่สมเด็จบรม–บพิตรพระราชสมภารเจ้า องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ และพระราชโอรสธิดาทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ เสด็จสถิตในพระสิริราชสมบัติตลอดจิรกาล

อนึ่ง งานนี้ได้รับความอุปถัมภ์จากคณะรัฐบาล องค์การ สถาบันบุคคลต่าง ๆ และประชาชนทั่วไป ตลอดจนได้รับความร่วมมือจากสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ช่วยประกาศให้แพร่หลายเป็นอันมาก ทำให้การจัดดำเนินงานเป็นไปด้วยความสะดวกเรียบร้อย

ในนามแห่งคณะสงฆ์ ขออนุโมทนาอำนวยพรแก่คณะรัฐบาลองค์การ สถาบันต่าง ๆ และบุคคลทุกท่านให้ปราศจากทุกข์ ภัย โรคอุปัทวันตราย เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติทุกประการ

ขอพระคุณูปการเป็นอเนก ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์นั้น ได้ทรงบำเพ็ญแก่พระศาสนาและประเทศชาติ ซึ่งเป็นการสืบต่อบ้าง ปรับปรุงแก้ไขบ้าง เริ่มต้นบ้าง อันเป็นมูลฐานแห่งความเจริญในปัจจุบัน และส่วนใหญ่ก็ยังอำนวยประโยชน์อยู่ในปัจจุบัน จงดำรงอยู่เพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์และบุคคลทั่วไป และขอให้ผู้ได้รับประโยชน์ได้ระลึกรู้ในพระคุณและตั้งใจปฏิบัติชอบเป็นการปฏิบัติเทิดพระเกียรติ และขอให้พร้อมกันตั้งใจระลึกถึงพระคุณและถวายพระกุศลแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พร้อมกันอธิษฐานใจขอให้งานของพระองค์สถิตอยู่เป็นอมตะ เพื่อประโยชน์สุขตลอดกาลนาน

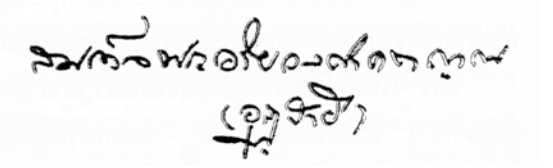

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

นายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

คำนำพิมพ์ครั้งที่ ๒

พระมหาสมณวินิจฉัย ในเรื่องอธิกรณ์และปัญหาวินัยบัญญัติ และระเบียบต่าง ๆ เช่น การห่มผ้า การให้บรรพชาอุปสมบท เป็นต้น ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับเป็นประธานในมหาเถรสมาคม ทรงวินิจฉัยแล้ว โปรดให้ลงไว้ในแถลงการณ์ ต่อมาสมเด็จพระสังฆราช จึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้กองพระ-ปริยัติธรรมรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน เพื่อให้สะดวกแก่ผู้จะตรวจดูตามต้องการ ทางมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดการจำหน่าย และหมดไปเป็นเวลานานแล้ว

หนังสือเรื่องนี้ เป็นเรื่องน่าอ่านน่ารู้ของท่านผู้มุ่งการศึกษา ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพราะเรื่องต่างๆ ที่ทรงไว้นี้ มิใช่เป็นเรื่องอธิกรณ์ในฝ่ายสงฆ์ทั้งหมด ยังมีเรื่องต่าง ๆ ที่น่ารู้อีก เช่น เรื่องรื้อพระเจดีย์ ต้นโพธิ์ และพระปฏิมาเป็นต้น ฝ่ายบรรพชิต เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาโดยแท้ ข้อที่ทรงวินิจฉัยไว้ ได้อ้างที่มาไว้นับว่าเป็นหลักฐานมาก แม้ในเรื่องอธิกรณ์แต่ละเรื่อง ทรงไว้น่าฟัง และควรถือเป็นตัวอย่างสำหรับเปรียบเทียบในเรื่องที่วินิจฉัยในอธิกรณ์ต่าง ๆ

เมื่อประจวบกาลที่พระองค์ได้สิ้นพระชนม์มาถึงบัดนี้ ได้ครบ ๕๐ ปี ทางมหาเถรสมาคมและคณะรัฐบาล อันมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นประมุข ได้ร่วมจัดบำเพ็ญพระราชกุศลและกุศลถวาย คณะกรรมการผู้จัดงาน ได้รวบรวมพระนิพนธ์ต่างๆ ที่ได้เคยพิมพ์แล้วแต่ขาดคราวไปบ้าง ที่ยังไม่ได้เคยพิมพ์บ้าง จัดรวมพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือชุด หนังสือพระมหาสมณวินิจฉัย ซึ่งได้ขาดคราวมาเป็นเวลานานก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นรวมเป็นหนังสือชุดด้วย

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ก็คงพิมพ์ไปตามฉบับเดิม มีแก้ไขบ้างก็เพียงอักษรตามที่เห็นสมควร และเพราะหนังสือนี้ได้รวบรวมมาจากแถลงการณ์คณะสงฆ์แต่ละเล่มมารวมเป็นเล่มเดียว จึงเปลี่ยนชื่อเพื่อให้เหมาะสมแก่หนังสือนี้ว่า “ประมวลพระมหาสมณวินิจฉัย” นอกนั้นคงตามฉบับเดิม.

วัดบวรนิเวศวิหาร

สิงหาคม ๒๕๑๔

คำนำ

พระมหาสมณวินิจฉัยในเรื่องอธิกรณ์และปัญหาพระวินัยบัญญัติที่สมเด็จ-พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับเป็นประธานในมหาเถร-สมาคม ทรงวินิจฉัยแล้วโปรดให้ลงไว้ในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นแบบฉบับสำหรับต่อไปภายหน้า แต่ยังมิได้รวบรวมไว้ในที่อันเดียวกัน สมเด็จพระ-สังฆราช จึงโปรดเกล้า ฯ ให้รวบรวมพิมพ์ขึ้นไว้ เพื่อให้เป็นการสะดวกแก่ผู้จะตรวจดูตามความต้องการ ได้ทำสารบาญบอกชื่อเรื่องย่อ ๆ ไว้พอได้ตรวจดูด้วยแล้ว

กองพระปริยัติธรรม

กระทรวงธรรมการ

พ.ศ. ๒๔๖๙

พระมหาสมณวินิจฉัย

(สำเนา)

การประชุมเถรสมาคม วินิจฉัยอธิกรณ์
เรื่องพระต้องหาว่ารับฝากฝิ่นเถื่อน พ.ศ. ๒๔๕๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ เจ้าอธิการหริ่ง รองเจ้าคณะแขวงวัดบางจะอ้าย แขวงเมืองจันทบุรี ต้องหาว่ารับฝากฝิ่นเถื่อน เถรสมาคมได้ประชุมวินิจฉัยอธิกรณ์เรื่องนี้ที่วัดบวรนิเวศวิหาร กระทรวงธรรมการ ได้นำความขึ้นกราบบังคลทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของเถรสมาคม ดังได้คัดสำเนาคำวินิจฉัยและลายพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ รับพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มาลงไว้ต่อไปนี้

คำวินิจฉัยของเถรสมาคม

อธิกรณ์เรื่องนี้คงได้ความตามทางพิจารณาของเจ้าคณะเมืองและคำสารภาพของเจ้าอธิการหริ่ง ยื่นต่อเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เพื่อนำทูลเกล้าถวายว่า เจ้าอธิการหริ่งที่รู้อยู่และรับฝากฝิ่นเถื่อนของผู้อื่นไว้ พิจารณาไม่ได้ความถึงว่าได้รับประโยชน์ด้วยในการจำหน่ายฝิ่นนั้น อันฝิ่นนี้ เป็นของต้องห้ามไม่ให้ผู้อื่นค้า นอกจากทำอากรผู้ค้าฝิ่นเถื่อนเป็นผู้มีความผิดในฝ่ายอาณาจักร เจ้าอธิการหริ่งรู้อยู่แลรับฝากฝิ่นเถื่อนของผู้ประพฤติผิดไว้เช่นนี้ ต้องด้วยบทในกัมมักขันธกะในคัมภีร์จุลวรรคว่า *คิหิสํสฏฺโฐ วิหรติ อนนุโลมิเกหิ คิหิสํสคฺเคหิ* ความว่า เป็นผู้เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ด้วยความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ อันไม่สมควร อันจะเอาธุระของคฤหัสถ์ ในกิจที่

ปราศจากโทษหรือให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ทำเช่นในการบุญก็ควรอยู่ แต่ในการผิดเป็นกิจต้องห้าม

มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ลงโทษ แก่ภิกษุผู้เกี่ยวข้องด้วยคฤหัสถ์ด้วยอาการไม่สมควรหลายสถาน ๆ ที่ควรยกขึ้นเทียบเคียงในที่นี้ คือมีพระบรมพุทธานุญาตให้กระทำนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ผิด ด้วยบทพระบาลีในกัมมักขันธกะนั้นว่า *ตีหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน อากงฺขมาโน สงฺโฆ นิยสฺสกมฺมํ กเรยฺย ภณฺฑนการโก โหติ กลหการโก วิวาทการโก ภสฺสการโก สงฺเฆ อธิกรณการโก พาโล โหติ อพฺยตฺโต อาปตฺติพหุโล อนปทาโน คิหิสํสฏฺโฐ วิหรติ อนนุโลมิเกหิ คิหิสํสคฺเคหิ* ความว่า ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์จำนงอยู่พึงทำนิยสกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์สาม (แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง) ได้ คือ เธอเป็นผู้ทำความยุ่งก่อทะเลาะวิวาททำความฉาวก่ออธิกรณ์ในสงฆ์อย่างหนึ่ง เป็นพาลไม่ฉลาด มีอาบัติมาก มีมารยาทไม่สมควรอย่างหนึ่ง เป็นผู้เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ด้วยความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อันไม่สมควรอย่างหนึ่ง และภิกษุผู้ถูกลงโทษด้วยนิยสกรรมนั้น แม้เป็นคณาจารย์ผู้ปกครองหมู่ก็ต้องถูกกลับถือนิสัยอยู่ในความดูแลของภิกษุอื่น และต้องห้ามไม่ให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตร ห้ามไม่ให้นิสัยแก่ภิกษุใหม่ ห้ามไม่ให้รับสมมติผู้สอนนางภิกษุณีหรือเป็นผู้ได้รับสมมติไว้แล้วก็อย่าสอน ห้ามไม่ให้ต้องอาบัติอันเป็นเหตุถูกลงนิยส-กรรมนั้น หรืออาบัติอย่างอื่นที่คล้ายคลึงกัน หรืออาบัติที่ร้ายกว่านั้น ห้ามไม่ให้ติเตียนกรรมนั้น และภิกษุผู้เข้าประชุมสงฆ์กระทำกรรมนั้น ห้ามไม่ให้ทำการโจทท้วงว่ากล่าวภิกษุปกติ ภิกษุผู้ถูกลงนิยสกรรมนั้นประพฤติชอบ ไม่ละเมิดข้อห้าม ประพฤติเรียบร้อย สมควรจะพ้นโทษ ก็มีพระบรมพุทธานุญาตโปรดให้สงฆ์ยกเลิกกรรมนั้นเสียภิกษุนั้นก็พ้นโทษกลับเป็นปกติดังเดิม

เจ้าอธิการหริ่งรู้อยู่ และรับฝากฝิ่นเถื่อนของผู้ประพฤติผิดเช่นนี้ควรได้รับโทษอนุโลมตามพระพุทธานุญาตนั้น คือห้ามไม่ให้เป็นเจ้าอาวาสเป็นเจ้าคณะปกครองหมู่คณะ ต้องอยู่เป็นลูกวัดของท่านผู้อื่น ห้ามไม่ให้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ให้บรรพชาอุปสมบท ห้ามไม่ให้ทำความผิดเช่นนั้นอีก แต่ข้อที่ลงโทษนี้ควรเป็นชั่วคราวกว่าจะ

เห็นว่าเข็ดหลาบ ที่ควรกำหนดด้วยระยะกาล เพราะเหตุนั้น ควรลงโทษเจ้าอธิการหริ่ง ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น มีประมาณ ๑ ปี กับ ๑๐ เดือน ตั้งแต่ถวายฎีการับสารภาพแล้ว ต้องถูกกักตัวอยู่และไม่ได้กระทำข้อห้ามที่ระบุไว้ข้างต้นล่วงกาลเท่าใด ควรเอากาลเท่านั้นหักเสีย ควรให้ต้องโทษเท่ากาลที่ยังเหลือ เมื่อพ้นกำหนดกาลนั้นแล้ว ก็ควรให้พ้นโทษคือเป็นปกติ แต่ระหว่างที่ต้องโทษอยู่นั้นล่วงละเมิดข้อห้าม ควรให้เจ้าคณะเมืองกำหนดเพิ่มเวลาลงโทษต่อไปอีกตามสมควรแก่ความละเมิด

แต่การรับฝากฝิ่นเถื่อนไว้ เป็นความผิดในฝ่ายอาณาจักรด้วย ต้องสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๗ = ๒๔๕๑

(ลงพระนาม)	กรมหลวงวชิรญาณวโรรส
(ลงพระนาม)	พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต
(ลงนาม)	สมเด็จพระวันรัต
(ลงนาม)	สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(ลงนาม)	พระพิมลธรรม
(ลงนาม)	พระสาสนโสภณ
(ลงนาม)	พระธรรมวโรดม

(สำเนา)

ลายพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์

ที่ ๓๘/๒๔๑ กรมราชเลขานุการ

วันที่ ๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๘=๒๔๕๒

เรียน เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร

ได้รับหนังสือเจ้าคุณที่ ๓๓๓/๙๗๕๐ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม รศ. ๑๒๗ ว่าเรื่องพระหริ่งเจ้าอธิการวัดบางจะอ้ายต้องหาว่ารับฝากฝิ่นเถื่อน เถรสมาคมได้ประชุมพิจารณาแล้ว เห็นควรลงโทษ คือ ห้ามไม่ให้เป็นเจ้าอาวาส เป็นเจ้าคณะปกครองหมู่คณะ ต้องอยู่เป็นลูกวัดไม่ให้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ ให้บรรพชาอุปสมบท และไม่ให้กระทำความผิดเช่นนี้อีก แต่ข้อลงโทษนี้ให้เป็นชั่วคราวประมาณปี ๑ กับ ๑๐ เดือน หักเวลาที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ ปี ๑ กับ ๒ เดือน คงต้องรับโทษอีก ๘ เดือนนั้น ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของเถรสมาคม ได้ส่งรายงานประชุมและคำวินิจฉัยของเถรสมาคมคืนมากับหนังสือนี้ด้วยแล้ว

(ลงพระนาม) สมมตอมรพันธุ์

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๔๖

(สำเนา)

เรื่องพระครูวินยานุบูรณาจารย์ เจ้าอาวาสวัดโปรดเกศ ต้องหาว่าทำลายพัสดุให้เสียหาย

พระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องเดิม

ที่ ๔๕/๑๗๕

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มหาสังฆปริณายก เสด็จประทับในที่ประชุมเถรสมาคม ทรงพระวินิจฉัยอธิกรณ์

พระใบฎีกาเปรม วัดโปรดเกศ โจทก์
พระครูวินยานุบูรณาจารย์ เจ้าอาวาสวัดนั้น จำเลย

เรื่อง ทำลายพัสดุให้เสียหาย ดังต่อไปนี้

๑. ได้ตรวจสำนวนอธิกรณ์เรื่องนี้ตลอดแล้ว ได้ความที่ควรฟังได้ว่า พระใบฎีกาเปรมโจทก์กับพระพันพยานฝ่ายโจทก์ เป็นผู้รับมรดกพระญาณสังวรเถระ (ช้าง) เจ้าอาวาสวัดโปรดเกศ และของที่เป็นมรดกนั้น เป็นของใหญ่ ๆ เช่น เรือ เตียง ตู้ ก็มีเป็นอันมาก ของนั้นผู้รับมรดกไม่ได้เก็บรวบรวมดุจเป็นของส่วนตัว ปล่อยทิ้งให้เลเพลาดพาดอยู่ ในกุฎีสำหรับเจ้าอาวาสบ้าง ในที่อื่นบ้าง ดุจครั้งพระญาณสังวรเถระเป็นเจ้าอาวาส เอาไว้ที่ไหนก็ได้ เป็นเช่นนี้มาตลอดถึงเวลาพระครูวินยานุบูรณาจารย์ไปอยู่ครองวัด เมื่อ ศก ๑๒๔ พระครูวินยานุบูรณาจารย์จัดการปฏิสังขรณ์วิหารจะต้องการโรงงาน โรงงานเก่าเต็มไปด้วยมรดกเหล่านี้ ได้ปรึกษากับพระปลัดน้อยวัดนั้นแล้ว จึงได้ขอแรงพระย้ายเรือที่ชำรุดออกจากโรงไปไว้ที่ธรณีสงฆ์ พระพันผู้เป็นเจ้าของอยู่ด้วย ก็ได้ช่วยเข็นเรือที่เข็นออกไปไว้นั้น โจทก์ก็ดี พระพันก็ดีไม่ได้ตามรักษา อนึ่งเมื่อ ศก ๑๒๕ จำเลยจะจัดหอสวดมนต์เป็นที่สอนวินัยบัญญัติ ได้ย้ายเตียง

เท้าสิงห์สลักลายไปไว้ใต้กุฎีพระ และเมื่อ ศก ๑๒๘ จำเลยจะซ่อมกุฎีที่ชำรุด ได้ย้ายของที่อยู่ในกุฎีบ้าง ใต้กุฎีบ้าง ไปไว้ที่อื่น เป็นต้นว่าใต้ถุนหอสวดมนต์ ในเวลานั้นโจทก์ก็ดี พระพันก็ดี หาได้โต้แย้งอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ ต่อกาลล่วงมาถึงวันที่สุดแห่งเดือนธันวาคม ศก ๑๓๐ นี้ โจทก์จึงฟ้องอธิกรณ์เรื่องนี้ขึ้น และร้องจะเอาค่าเสียหายราคา ๒,๐๐๐ บาท ข้อที่พึ่งมาฟ้องเมื่อปานนี้นั้น โจทก์แก้ว่าอาพาธหนักมานานพึ่งหาย พระธรรมวิสารทะผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะเมือง วินิจฉัยติโทษโจทก์ผู้แกล้งปล่อยของให้เสียหาย ติโทษจำเลยว่าทำไม่ถูกทาง ชอบแต่จะบอกให้เจ้าของเขาย้ายเอง แต่จำเลยไม่มีเจตนาจะแกล้งทำของเขาให้เสียหาย สั่งให้อธิกรณ์เรื่องนี้เลิกแล้วต่อกัน และสั่งให้โจทก์ขนพัสดุของตน อันเลเพลาดพาดอยู่นั้น ไปไว้ที่กุฎีของตน ถ้าไม่มีที่เก็บก็ให้นำไปเสียจากวัดจากที่ธรณีสงฆ์ เว้นไว้แต่จะได้อนุญาตของเจ้าอาวาสให้เก็บไว้ ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ข้อที่โจทก์ขอจะเอาค่าเสียหายนั้น เจ้าคณะเมืองไม่วินิจฉัยให้จำเลยใคร่ครวญดูเอง จำเลยไม่ยอมใช้ แก้ว่าของโจทก์ชอบแต่โจทก์จะดูแลรักษาของตนเอง โจทก์ปล่อยให้เสียเอง จำเลยไม่ได้แกล้งทำให้เสีย เจ้าคณะเมืองกราบทูลขอดำริของกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ๆ สั่งยืนตามคำวินิจฉัยของเจ้าคณะเมือง อ้างเหตุว่าไม่ปรากฏว่า จำเลยได้ทำของนั้นเสียหายอย่างไร กลับได้ความว่า จำเลยได้ย้ายของนั้นด้วยอาการที่ควรจะทำทุกอย่าง และไม่ยอมให้โจทก์แก้ตัวเพราะฟ้องความนานเกิน ถึงอาพาธ พระพันก็ยังมี โจทก์กลับทำเรื่องราวถวายกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์โต้แย้งคำสั่งของกรมหมื่นชินวร ฯ นั้น และขอเพื่อสั่งให้จำเลยใช้ของให้แก่โจทก์ กรมหมื่นชินวร ฯ ยกเรื่องราวนั้นเสีย โจทก์ก็มายื่นเรื่องราวอุทธรณ์คำวินิจฉัยเดิม ขอเพื่อวินิจฉัยให้โจทก์ได้ของคืน และฟ้องเติม ขอให้ลงโทษจำเลยตามพระพุทธบัญญัติ

๒. เรื่องนี้ควรวินิจฉัยถึงพัสดุนั้นก่อนว่า ด้วยอาการที่โจทก์ก็ดี พระพันก็ดี ทอดทิ้งให้เลเพลาดพาด ไม่ได้บริหารอย่างของส่วนบุคคลเช่นนั้น ยังเป็นอันถือหรือปล่อยกรรมสิทธิ์ในของนั้น แต่ในสำนวนไม่ปรากฏว่า วัดได้คัดค้านกรรมสิทธิ์ของพระผู้ถือว่าเป็นเจ้าของ ยอมรับว่าสองรูปนั้นมีกรรมสิทธิ์ในของนั้น เหตุนั้น จักงดข้อนี้เสีย

๓. กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์วินิจฉัยชอบแล้ว ในที่นี้จักชี้ความมีสิทธิของเจ้าอาวาสอย่างไร

๔. วัดโปรดเกศไม่ใช่บ้านของพระญาณสังวรเถระ (ช้าง) เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา ทั้งอยู่ในบำรุงของแผ่นดินซึ่งเรียกว่าพระอารามหลวง

๕. พระญาณสังวรเถระ มอบมรดกไว้แก่พระใบฎีกาเปรมโจทก์และพระพันพระทั้งสองรูปนั้น จะถือเอาเป็นเจ้าของได้เฉพาะของที่เป็นสังหาริมะ คือ ยกขึ้นได้ สิ่งอันเนื่องกับที่เป็นอสังหาริมะ เช่น ไม้บานหน้าต่างประตู ต้องเป็นของวัด

๖. พระญาณสังวรเถระ มอบให้ได้แต่สมบัติส่วนตัว พระสองรูปนั้น จะถือว่าผู้รับมรดกตลอดถึงหน้าที่เจ้าอาวาสหาได้ไม่

๗. ทรงพระกรุณาโปรดให้พระครูวินยานุบูรณาจารย์ไปอยู่ครองวัดโปรดเกศ พระครูวินยานุบูรณาจารย์มีสิทธิในที่นั้นโดยฐานเป็นเจ้าอาวาส

๘. โจทก์ และพระพันไม่ได้เป็นอิสระในอาวาส แต่ได้รับเป็นเจ้าของพัสดุมากมายเช่นนั้น ถ้ายังจะถือกรรมสิทธิ์ในของเหล่านั้น ชอบแต่จะเก็บรวบรวมไว้ในสำนักของตัว ไม่ควรจะปล่อยให้เลเพลาดพาด ถ้าที่ไม่พอเก็บก็ชอบแต่จะทำอย่างไรสุดแล้วแต่ของนั้นจะไม่อยู่กีดขวางที่วัด แต่หาทำอย่างนั้นไม่

๙. จำเลยไปอยู่ครองวัด ก็ได้แสดงตนเป็นผู้มีอัธยาศัยยอมให้พระสองรูปนั้นปล่อยของเลเพลาดพาดอยู่ในวัด ที่สุดในกุฎีที่จำเลยอยู่เอง ต่อเมื่อปรารภจะทำกิจซึ่งกล่าวแล้วในหนหลัง จึงได้ย้ายของเหล่านั้นออก

๑๐. กิจนั้นเป็นของวัด และเป็นทางเพื่อความเจริญแห่งวัด จำเลยปรารภชอบจะปล่อยให้ของเหล่านั้นกีดขวางแก่กิจไม่สมควรและเมื่อจะย้ายของนั้น ก็ได้ทำด้วยความเป็นผู้มีอัธยาศัย ได้เป็นธุระขอแรงพระช่วยย้าย จำเลยจะสั่งให้เจ้าของย้ายเสียเองก็ยังได้ แต่พระสองรูปนั้นหาได้เป็นอิสระในวัด จะได้กำลังมาย้ายของใหญ่ ๆ เช่นนั้นจากไหน จำเลยเอาเป็นธุระชอบอยู่ เจ้าคณะเมืองกลับติจำเลย ในข้อนี้ไม่ถูก

และอาการที่ทำก็ไม่ปรากฏว่าแกล้งไม่ปรานีปราสัย ได้ทำตามควรอย่างไร ดุจกรมหมื่นชินวร ฯ ว่าไว้ ของที่ย้ายไปนั้น เป็นธุระของเจ้าของเอง จะตามบริหารรักษา ไม่ใช่ธุระของจำเลยจะต้องทำโรงไว้เรือของบุคคลและอื่น ๆ

๑๑. แต่เดิมพระที่ว่าเป็นเจ้าของก็มิได้ว่าอะไร พระพันเองก็ยังได้มาช่วยเข็นเรือ ข้อนี้ส่อให้เห็นว่า พระสองรูปนั้นไม่ได้คิดจะถือกรรมสิทธิ์ในของเหล่านั้น ตั้งใจปล่อยให้เป็นของตกอยู่ในวัดตามทาง พระผู้อื่นเคยทำกันมา เพราะของเช่นนี้ไม่มีราคาอะไร กลับเป็นภาระแก่เจ้าของ เราเองก็เคยมีเคยเบื่อ ชะรอยจะมีเหตุขัดใจอะไรกันขึ้นกับจำเลยเมื่อภายหลัง หรือเห็นจะเป็นช่องจะได้ทรัพย์ขึ้นมา จึงได้สาวความเรื่องนั้นมาปลูกเป็นอธิกรณ์ขึ้น และแก้ตัวว่าอาพาธ อย่างไรก็ตาม ความข้อนี้ไม่เป็นเหตุแก้ตัวได้ ดังกรมหมื่นชินวร ฯ ได้ยกขึ้นว่าไว้

๑๒. เพราะเหตุที่กล่าวมา วินิจฉัยยกฟ้องของโจทก์ สั่งให้อธิกรณ์เรื่องนี้เลิกกัน

๑๓. เพื่อจะตัดทางพิพาท ให้พระใบฎีกาเปรมกับพระพัน ขนของที่ตนถือกรรมสิทธิ์อยู่ และวัดรับรองไม่คัดค้าน ออกไปเสียจากวัดและที่ธรณีสงฆ์ ตามคำวินิจฉัยของเจ้าคณะเมือง

๑๔. พระผู้พาลมักจะเห็นไปว่า เป็นความในฝ่ายพระง่าย ค่าธรรมเนียมก็ไม่ต้องเสีย แพ้ก็เป็นแต่ถูกยกฟ้องเท่านั้น ไม่ต้องโทษอะไรและปลูกอธิกรณ์ขึ้นด้วยไม่มีความเกรงขามต่อผู้ใหญ่เช่นในเรื่องนี้ ภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์ขึ้นในหมู่พระเช่นนี้ มีพระบรมพุทธานุญาตให้สงฆ์ลงกรรมไว้หลายสถานสุดแต่จะเห็นควร เป็นการลงโทษดังมีแจ้งในกัมมขันธกะคัมภีร์จุลวรรค จำจะถือเอานัยนั้นมาลงโทษพระใบฎีกาเปรมในอธิกรณ์เรื่องนี้ สมควรจะลงทัณฑกรรมก่อนแล้วและทำบัพพาชนียกรรมขับเสียจากแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ แต่เห็นว่าแก่จนงกเงิ่นแล้ว ยกทัณฑกรรมเสีย เป็นแต่ให้ขับไปอย่าให้อยู่ปลูกอธิกรณ์ได้อีก

๑๕. ขอแสดงความไม่พอใจ ที่ต้องลงโทษคนแก่ถึงปานนี้ แต่แก่ก็ไม่คิดถึงตัวและขวนขวายในอธิกรณ์เช่นนี้ ก็จำต้องขืนใจทำและพึ่งเคยทำคราวนี้เป็นครั้งแรก

กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ จงบัญชาให้การเป็นไปตามคำวินิจฉัยนี้ทุกประการ

ในที่นี้ ควรจะติเตียนคนแต่งเรื่องราวให้โจทก์ไว้ด้วย นายยวงอยู่ที่ตลาดเมืองนครเขื่อนขันธ์ ทำให้มาแต่ต้นจนถึงชั้นยื่นเรื่องราวต่อกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ นายวรรณอยู่ถนนตะนาว กรุงเทพ ฯ ทำให้ชั้นอุทธรณ์คนทั้งสองย่อมจะรู้ดีทีเดียวว่า โจทก์ไม่อาจเรียกของเหล่านั้นคืนได้โดยชอบธรรม แต่มีโลภเจตนาเห็นแก่อามิสซึ่งจะได้จากโจทก์หรือเพราะบาปเจตนาอย่างอื่น และดูหมิ่นเจ้าคณะทั้งหลายว่าไม่รู้เท่าถึงความหวังว่าจะได้ตัดสินให้ใช้ของให้แก่โจทก์ และพยายามจะทำความฉิบหายให้แก่จำเลยในเหตุไม่บังควร ทำเช่นนี้ไม่สมเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา แต่นายวรรณภายหลังจะรู้สึกตัวขึ้นมาอย่างไร จึงได้แต่งเรื่องราวให้โจทก์ขอถอนอุทธรณ์เสีย ยังแต่นายยวงน่าจะให้ถูกคว่ำบาตร แต่พระของเราไม่ดีเอง ยอมให้เขาปั่นหัวแล้ว และเข้าชนพวกของตัวเองถูกลงโทษไปก็สมอยู่แล้ว อย่าพลอยไปถึงคนอื่นเลย

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส
ในเถรสมาคม

วัดบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องขอถอนฟ้อง

ที่ ๔๖/๑๕๘

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในที่ประชุมเถรสมาคม ทรงพระวินิจฉัยเรื่องราวของพระใบฎีกาเปรม วัดโปรดเกศ ผู้เป็นโจทก์ในอธิกรณ์ที่หาพระครูวินยานุบูรณาจารย์เจ้าอาวาสวัดนั้นเป็นจำเลย ว่าทำพัสดุให้ฉิบหาย ดังต่อไปนี้

๑. เมื่อโจทก์ยื่นเรื่องราวอุทธรณ์คำตัดสินของกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ก็ได้ชี้แจงแก่โจทก์แล้ว โดยฐานเมตตา โจทก์ก็หาเชื่อฟังไม่ จึงได้เรียกสำนวนอธิกรณ์เรื่องนี้จากกรมหมื่นชินวร ฯ มาตรวจพิจารณาดูและได้บอกนัดพระเถระทั้งหลายให้มาประชุมเข้าเถรสมาคมเพื่อวินิจฉัย

๒. ในระหว่างนี้ พระพันวัดโปรดเกศ ผู้เป็นเจ้าของพัสดุร่วมกับโจทก์ นำเรื่องราวลงชื่อโจทก์มายื่น ขอถอนเรื่องราวอุทธรณ์นั้นเสีย อ้างเหตุว่า การที่ทำไปนั้นไม่สมควรแก่ผู้ละเหย้าเรือนออกบวช ยอมยกให้แก่เรา

๓. อธิกรณ์เรื่องนี้ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ก็ได้วินิจฉัยไปแล้ว พระเถระผู้ใหญ่เช่นกรมหมื่นชินวร ฯ ก็ไม่มีกี่องค์ โจทก์ควรจะเชื่อความรู้ความยุติธรรมของเธอ และมีความเคารพในเธอ โจทก์ก็หาทำเช่นนั้นไม่ ต่อเรียกสำนวนมาแล้วจึงมาถอนอุทธรณ์ปล่อยให้โจทก์หมิ่นกรมหมื่นชินวร ฯ ง่าย ๆ ไม่ได้ ทั้งอ้างเหตุว่ายกให้แก่เรา เราไม่ได้เสียอะไรด้วยในอธิกรณ์นี้ เราชี้แจงแก่โจทก์ก็โดยฐานเมตตาแก่โจทก์ต่างหากกลับจะมาเอาบุญคุณจากเราอีก นี่อะไร

๔. เพราะเหตุนั้น เราสั่งยกเรื่องราวนั้นเสียและสั่งให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยฉบับต้นนั้น ทุกประการ

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส
ในเถรสมาคม

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๘๘

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องพระในมณฑลพายัพลักเล่นการพนัน

พ.ศ. ๒๔๕๕

ที่ ๓๖/๑๔๔๐ กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๒๕ เดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณ-วโรรส ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ได้รับใบบอกข้าหลวงใหญ่รักษาราชการมณฑลพายัพฉบับที่ ๓/๒๐๖ ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑ หารือมาด้วยเรื่องอธิกรณ์ลักเล่นการพนัน มีข้อความพิสดารแจ้งอยู่ในใบสำเนาใบบอก ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้คัดสอดซองทูลเกล้า ฯ ถวายมาพร้อมด้วยจดหมายนี้ การจะควรประการใดแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า วิสุทธสุริยศักดิ์

(สำเนา) ที่ ๑๔๔๑ (รับวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑)

ที่ ๓/๒๐๖

แผนกธรรมการ ศาลารัฐบาลมณฑลพายัพ

วันที่ ๙ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๑

ข้าหลวงใหญ่รักษาราชการมณฑลพายัพ เรียนมหาอำมาตย์โท ท่านพระยา-วิสุทธสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ

ได้รับใบบอกเค้าสนามหลวงนครลำปางที่ ๒/๔๐ ลงวันที่ ๓ เมษายน ศก ๑๓๑ ว่าพระเปง วัดหมื่นกาศ พระจันตา วัดป่าดัวะ เมืองนครลำปาง ลักเล่นการพนันไพ่ตอง พลตำรวจภูธรจับได้แล้วส่งอำเภอไต่สวน พระเปงกับพระจันตารับสารภาพว่าได้ลักเล่นการพนันไพ่ตองจริง อำเภอได้นำตัวส่งต่อพระครูรักขิตคุณ ว่าที่เจ้าคณะเมืองลำปาง ๆ ได้ประชุมพระครูฐานาและสงฆ์ทั้งหลาย ปรึกษาหารืออธิกรณ์ของพระเปงและพันจันตา สงฆ์ทั้งหลายเห็นพร้อมกันว่าที่พระเปงพระจันตาลักเล่นการพนันไพ่ตองนี้ เท่ากับลักหรือฉ้อพระราชทรัพย์ของหลวง เพราะการพนันไพ่ตองมีพระราช-บัญญัติห้ามว่าถ้าผู้ใดจะเล่นต้องขออนุญาตผูกภาษีต่อเจ้าพนักงานก่อน จึงจะเล่นได้ นี่พระเปงพระจันตาหาได้ขออนุญาตผูกภาษีไม่ สงฆ์ทั้งหลายจึงลงความเห็นพร้อมกันว่า พระเปงพระจันตาต้องปาราชิกขาดจากสมณะ แต่พระครูอุตรวงศ์ วัดป่าดัวะขัดข้องไม่ยอมให้ปรับถึงปาราชิก ว่าพระเปงพระจันตาทำความผิดแต่ครั้งเดียว ขอให้เป็นภัณฑไทยดังนี้

กับที่เมืองนครลำพูนก็มีขึ้นเรื่องหนึ่งเหมือนกัน คือได้รับใบบอกของเค้าสนามหลวงนครลำพูน ที่ ๘/๒๙ ลงวันที่ ๔ เมษายน ศก ๑๓๑ ว่าพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้ว ได้ลักเล่นการพนันไพ่ตองกับน้อยหล้าฯ ตำรวจภูธรจับตัวน้อยหล้าได้ เจ้าพนักงานได้ไต่สวนน้อยหล้า ๆ รับสารภาพ และซัดถึงพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้ว ว่าได้เล่นด้วย เจ้าพนักงานได้ยื่นฟ้องต่อศาล ๆ พิจารณาพิพากษาให้น้อยหล้า

เสียเงิน ๔๐ บาท แล้วซัดถึงพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้วว่าได้ลักเล่นด้วย เจ้าพนักงานจึงได้นำตัวพระทา พระมูล สามเณรดวงแก้ว ส่งต่อพระครูศีลวิลาศว่าที่เจ้าคณะเมือง พระครูศีลวิลาศว่าที่เจ้าคณะเมืองไต่สวนพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้ว หารับว่าเล่นไม่ แต่มีพยานหลักฐานอย่างไรที่ว่าพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้ว ไม่ได้เล่น ส่วนพยานที่ว่าพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้วเล่นนั้นมีหลักฐานพอ พระครูศีลวิลาศว่าที่เจ้าคณะเมือง จึงได้ประชุมพระครูฐานาและสงฆ์ทั้งหลายเห็นว่าพระมูล พระทา สามเณรดวงแก้วลักเล่นการพนันจริง จึงได้พร้อมกันปรับโทษว่า การที่พระมูล พระทา สามเณรดวงแก้ว ลักเล่นการพนันนั้น ไม่ควรจะปรับถึงปาราชิก เพราะได้เล่นแต่ครั้งเดียวดังนี้

เรื่องพระลักเล่นการพนันต่าง ๆ ซึ่งมีพระราชบัญญัติห้ามว่าการพนันต่าง ๆ ไม่ว่าชนิดใด ผู้ที่จะเล่นต้องได้รับอนุญาตต่อเจ้าพนักงาน เสียเงินให้ค่าภาษี ๑ บาทขึ้นไป ที่นครเชียงใหม่ได้ประชุมสงฆ์มีพระนพีสีพิศาลคุณ พระอภัยสารทะ และพระครูฐานาและสงฆ์ทั้งหลายเห็นพร้อมกันว่า ถ้าพระองค์ใดลักเล่น ต้องเป็นอาบัติปาราชิก ที่นครเชียงใหม่สงฆ์เคยได้ปรับแก่สงฆ์ไป ๔ รูปแล้ว ที่ลักเล่นการพนันไพ่ตองไพ่ป๊อก เห็นว่าเป็นปาราชิก และบังคับให้สึกออกจากเพศสมณะ

เพราะฉะนั้น ขอความดำริของกระทรวง ว่าพระลักเล่นการพนันที่มีภาษีเช่นที่นครเชียงใหม่ ได้ปรับแก่สงฆ์ลักเล่นการพนันไปแล้วนั้นจะเป็นข้อที่สมควรหรือไม่ กับอธิกรณ์ของพระที่นครลำปาง ลำพูนที่ลักเล่นการพนัน ซึ่งได้เรียนมานี้จะควรด้วยโทษปาราชิกด้วยหรือไม่ เพื่อเป็นหนทางที่จะสั่งเสียกันให้เป็นระเบียบอย่างเดียวกันสืบไป เพื่อเป็นแบบอย่างในการลงโทษแก่พระลักเล่นการพนันต่อไป

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
ประทับตราตำแหน่งมาเป็นสำคัญ
(ลงนาม) พระยาวรวิไชย
ข้าหลวงประจำนคร เซ็นแทน

(สำเนา) ที่ ๙๒/๒๓๓ วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๗ กันยายน ร.๓ ศ. ๑๓๑

แจ้งความแก่พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ

เธอมีหนังสือนำที่ ๓๖/๑๔๔๐ ส่งสำเนาใบบอกข้าหลวงใหญ่ รักษาราชการมณฑลพายัพที่ ๓/๒๐๖ หารือมาด้วยเรื่องพระในมณฑลนั้นลักเล่นการพนัน ฉันได้ประชุมเถรสมาคม ทำมหาสมณวินิจฉัยเสร็จแล้ว ขอส่งมาให้พร้อมกับมหาสมณศาส์นฉบับนี้

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

พระมหาสมณวินิจฉัย

พระพุทธศาสนกาล ๒๔๕๕

วันที่ ๑๒ กันยายน ร.๓ ศ. ๑๓๑

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนารถบพิตร พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคมที่ชุมนุมพระเถระ ๘ คือ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เจ้าคณะกลาง ๑ สมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใต้ ๑ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เจ้าคณะธรรมยุตผู้ช่วย ๑ พระพิมลธรรม รองเจ้าคณะเหนือ ๑ พระธรรมวโรดม รองเจ้าคณะใต้ ๑ พระธรรมโกศาจารย์ แทนรองเจ้าคณะกลาง ๑ พระธรรมปาโมกข์ แทนรองเจ้าคณะธรรมยุต ๑ พระธรรม-ไตรโลกาจารย์ ๑ ณ ตำหนักจันทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยในเรื่องพระในมณฑลพายัพลักเล่นการพนันไว้ดังต่อไปนี้:-

เมื่อจะให้วินิจฉัยในเรื่องนี้ เห็นสมควรจะกล่าวประเพณีของบ้านเมืองบางอย่างไว้ก่อน ชุมนุมชนที่ตั้งอยู่เป็นปึกแผ่นแน่นหนาซึ่งเรียกว่าประเทศนี้ จำต้องมีผู้ปกครอง เพื่อกันภัยภายในภายนอก และทำนุบำรุงให้ได้ความสุขความเจริญ ด้วยเหตุนี้ชุมนุมชนนั้นจึงได้แบ่งเป็น ๒ พวก คือผู้ปกครองพวก ๑ ได้แก่พระเจ้าแผ่นดิน และข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้ต่างพระเนตรพระกรรณ ตลอดถึงข้าราชการสามัญซึ่งเป็นผู้น้อยทั่วไป ผู้อยู่ใต้ปกครองพวก ๑ ได้แก่ราษฎรพื้นเมือง ผู้ไม่ได้เกี่ยวในการปกครอง การปกครองนั้นย่อมแผ่ประโยชน์ให้แก่คนทั้งปวงทั่วหน้า แต่จำพวกคนผู้ทำการปกครองต้องทำกิจนั้น ไม่เป็นอันจะได้ทำมาหากินอย่างอื่น หรือทำได้บ้างก็ไม่สะดวก เสียเปรียบผู้อยู่ในปกครอง จึงเป็นหน้าที่ของผู้อยู่ในปกครองจะอุดหนุนกำลัง ทำกิจบางอย่างที่จะต้องทำด้วยใช้ทรัพย์ใช้แรงก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ออกทรัพย์หรือออกแรง คนทั้งปวงไม่สม่ำเสมอกัน เป็นชายก็มี เป็นหญิงก็มี เป็นเด็กก็มี เป็นฉกรรจ์ก็มี เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้เฒ่าก็มี หากินได้คล่องก็มี ติดขัดก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้จะหวังความออกทรัพย์ออกแรงแต่ทุกคนไม่ได้ ทางดีที่สุดอันจะไม่เป็นเครื่องเดือดร้อนลำบาก ก็คือแบ่งเอาจากผลของคนที่หากินได้คล่อง การเฉลี่ยเอาจากส่วนนี้ ถ้ามากเกินไปก็เป็นเหตุชอกช้ำ ตัดกำไรของคนหากินเสีย ยิ่งจะเฉลี่ยน้อยได้เพียงไรยิ่งดี จึงมีประเพณีของชาวบ้านเมืองจะเฉลี่ยเอาผลของคนหากินเช่นนี้มาใช้ในการปกครอง และต้องรู้จักผ่อนผันเพื่อกันความชอกช้ำของคนทั้งหลาย แต่ต้องรู้จักอุบายหาทางเก็บให้ได้พอจ่ายใช้ การเฉลี่ยเอาผลแห่งคนหากินเช่นนี้ เรียกว่าเก็บภาษีบ้าง เก็บอากรบ้าง เก็บส่วยบ้าง เป็นธรรมเนียมมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ ในคัมภีร์อรรถกถาได้เล่าถึงเรื่องนี้ไว้เหมือนกันว่า คนตั้งทำนาในประเทศแห่งหนึ่งไม่ได้รับความสุข เพราะเหตุขาดผู้ปกครองจึงพร้อมกันยกท่านผู้หนึ่ง ซึ่งมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเป็นที่นับถือของคนทั้งหลายในพวกตนขึ้นเป็นพระราชา มอบให้มีหน้าที่เป็นผู้ปกครองตนยอมอยู่ในถ้อยคำของท่าน ต่างแบ่งผลคือข้าวที่ทำได้ถวายเพื่อเป็นกำลังอุดหนุนท่าน พระราชาพระองค์นี้ ทรงพระนามว่า พระเจ้ามหาสมมตราช ที่ว่าเป็นพระราชาพระองค์แรกในชมพูทวีป และเป็นอาทิบุรุษแห่งศากยวงศ์ ความมีกรรมสิทธิ์ของท่านผู้ปกครอง ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า รัฐบาล ในอันเก็บภาษีย่อมรับรองกันทั่วไปในคัมภีร์พระวินัยวางบทปรับภิกษุผู้ตระบัดค่าภาษี อย่างแรงถึงเป็นปาราชิก

อนึ่ง มีการหลายอย่างในบ้านเมืองอันจะพึงดูแลให้รอบคอบจะว่าเฉพาะการเล่นพนันเอาทรัพย์กัน เรื่องนี้เป็นเหตุยุบยากของมหาชน ถ้าปล่อยให้เล่นได้ตามอำเภอใจ จะฉิบหายลงตามกัน รัฐบาลจึงต้องดูแลห้ามปรามโดยกวดขัน ตามที่จะทำได้เพียงไร ที่ยังจะผ่อนให้เล่นได้บ้าง ก็ต้องได้อนุญาตก่อน แต่เพื่อจะกันไม่ให้เล่นได้มากจึงเก็บเงินค่าอนุญาตเล่นการพนันแก่ผู้มาขออนุญาต ใครละเมิดลักเล่นการพนันก็ปรับอีกโสดหนึ่ง เงินค่าอากรการพนันนี้ ยิ่งเก็บแรงขึ้นยิ่งเป็นคุณแก่บ้านเมืองเพราะจะได้มีคนเล่นน้อยลง ครั้งโบราณ การพนันไม่มีดื่นเหมือนในบัดนี้ขึ้นชื่ออยู่มากเพียงสกา แต่ก็เป็นเหตุฉิบหายพอถึงให้เสียบ้านเมืองก็มี แต่มีวิธีปกครองกันอย่างไรไม่ปรากฏ ในพระวินัยกล่าวไว้แต่เพียงเป็นปาปสมาจารประเภทหนึ่งวางบทอย่างแรงเสมอลงปัพพาชนียกรรม

ในพระราชอาณาจักรนี้ ก็ได้จัดการดูแลระวังเล่นการพนันเหมือนกัน การพนันทุกอย่าง มีพระราชบัญญัติห้ามไม่ให้ใคร ๆ เล่นได้ตามอำเภอใจ บางอย่างก็ห้ามเด็ดขาดทีเดียว บางอย่างก็เปิดให้เล่นได้บ้าง แต่จะเล่นต้องได้รับอนุญาตของรัฐบาลก่อน ถ้าลักเล่นจับได้มีโทษปรับเงินบ้าง จำนวนเป็นพินัย ถ้าไม่มีเสียต้องจำถ่ายโทษแทน ในการอนุญาตให้เล่นนั้น รัฐบาลเรียกเงินค่าอนุญาตกำหนดราคาเฉพาะการพนันเป็นอย่าง ๆ เงินค่าอนุญาตรายนี้จัดเป็นอากรคือ เงินรายได้ของแผ่นดินรายหนึ่ง ไพ่ตองก็ดี ไพ่อย่างอื่นก็ดี เป็นการพนันชนิดที่เปิดให้เล่น แต่ต้องได้อนุญาตจากเจ้าหน้าที่เก็บค่าอนุญาตวันหนึ่งวงละ ๑ บาท (พระราชบัญญัติและกฎเสนาบดีสำหรับอากรการพนัน ร.ศ. ๑๒๐)

และการเรื่องนี้เป็นความผิดในฝ่ายอาณาจักรด้วย สมควรจะฟังมติของฝ่ายตุลาการ จึงได้ขอพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสวัสดิ์วัฒนวิศิษฏ์ อธิบดีศาลฎีกาเพื่อฟังมติของกรรมการศาลฎีกาบางนาย (ซึ่งได้เลือกเอาของชาวต่างประเทศ ผู้มิได้รู้เรื่องในพระวินัย) ตามพระพุทธจรรยาของสมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อครั้งทรงบัญญัติทุติยปาราชิกสิกขาบท ได้ตรัสถามภิกษุผู้พิพากษาเก่า เพื่อทรงเทียบมูลค่าเป็นวัตถุแห่งปาราชิก กับวัตถุแห่งโจรกรรมเป็นมหันตโทษ กรรมการศาลฎีกา ๒ นาย แสดง

มติว่า ในทางกฎหมายจะลงโทษโดยฐานโจรกรรมแก่คนผู้ฝ่าฝืนทำอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งรัฐบาลว่าจะต้องได้อนุญาตก่อนมิได้

ข้ออันจะพึงวินิจฉัยในที่นี้ ก็คือ พระลักเล่นการพนัน ชนิดที่รัฐบาลเปิดให้เล่น แต่ต้องได้อนุญาตก่อน มีผิดโดยฐานละเมิดพระบัญญัติหรือมีผิดโดยฐานะตระบัดค่าอากร จะพึงรู้ได้ดังนี้

๑. ต่างว่ามีคนสามัญลักเล่นการพนันชนิดที่ห้ามเป็นเด็ดขาดคนนั้นมีผิดโดยฐานอะไร? ข้อนี้ชัดอยู่แล้วว่า มีผิดโดยฐานละเมิดพระราชบัญญัติ เพราะรัฐบาลไม่ได้เก็บค่าอากร แต่การพนันชนิดนั้น

๒. ก็ถ้าเขาลักเล่นการพนันชนิดที่รัฐบาลเปิดให้เล่น แต่หาได้ขออนุญาตไม่ มีผิดโดยฐานอะไรเล่า แม้รัฐบาลเก็บค่าอากรรายนี้ก็เก็บโดยฐานเป็นค่าอนุญาต ไม่ได้เก็บเฉลี่ยเอาผลของคนผู้เล่นรวยเหมือนเก็บภาษีอากรอย่างอื่น ค่าปรับก็นับเป็นพินัย ถ้าผู้ถูกปรับไม่มีเงินเสียต้องถูกจำถ่ายโทษ สองข้อนี้บ่งชัดอยู่ว่าเป็นความอาชญา เพราะเหตุนั้น เขามีผิดโดยฐานละเมิดพระราชบัญญัติ เพราะไม่ขออนุญาต

๓. หากว่าจะมีภิกษุไปขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ เพื่อตั้งบ่อนเล่นการพนันชนิดที่เปิดให้เล่น ขอเสียเงินค่าอากรให้ จะได้รับอนุญาตหรือไม่ กล่าวตามประเพณีบ้านเมืองที่มีสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ภิกษุคงไม่ได้รับอนุญาตให้เล่นการพนันเป็นแท้กลับจะต้องถูกห้ามปรามเสียอีก ข้อนี้ก็มีชัดแล้ว มีธรรมเนียมห้ามนายบ่อน แต่การยอมให้ภิกษุเข้าบ่อน (ข้อบังคับอากรบ่อนเบี้ยของเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ร.ศ. ๑๑๑)

๔. เมื่อเป็นเช่นนี้ หากจะมีภิกษุลักเล่นโดยมิได้ขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ทีเดียว มีผิดโดยฐานอะไร การพนันที่ลักเล่นนั้นแม้เป็นชนิดที่เปิดให้ชาวบ้านขออนุญาตเล่นได้ แต่เป็นอย่างที่ห้ามโดยเด็ดขาดแก่ภิกษุ เธอจึงมีผิดโดยฐานละเมิดพระราชบัญญัติ เพราะว่าแม้ยอมเสียเงินค่าอากร ก็ไม่ได้ช่องจะเล่นเหมือนสามัญชน

๕. เมื่อเป็นเช่นนี้ พระผู้ใหญ่ในมณฑลพายัพปรับเป็นปาราชิกถูกหรือผิด บทที่จะยกขึ้นปรับนั้นเห็นแต่สุงกฆาตะ บทเดียวที่ปรับโทษภิกษุผู้ตระบัดค่าภาษีขาเข้าเป็นอวหาร ถ้ายกบทนั้นขึ้นปรับผิด เพราะลักษณะเก็บภาษีกับเก็บค่าอนุญาตให้เล่นการพนันมีมูลต่างกันดังกล่าวแล้วในหนหลัง

๖. ถ้าอย่างนั้นพระบางรูปในมณฑลนั้น เห็นเป็นเพียงภัณฑไทยถูกหรือผิด ข้อที่อ้างเหตุว่าทำผิดเพียงครั้งเดียว ขอให้เป็นเพียงภัณฑไทยหรือว่าไม่ควรปรับถึงปาราชิกนั้น ไม่มีหลักฐานอะไรเลย ผู้กล่าวไม่รู้พระวินัยแท้ ในพระวินัยมีปรานียกโทษให้เฉพาะแก่ภิกษุเป็นต้นบัญญัติเท่านั้น ภิกษุในชั้นหลังล่วงพระบัญญัติต้องอาบัติตามที่ปรับไว้นั้นเต็มที่ ไม่มีลดหย่อน แต่ศัพท์ว่าภัณฑไทยนั้น หมายความกว้างตลอดถึงความจำเป็นจะต้องใช้ให้ทุกอย่าง เพราะเหตุนั้น เมื่อรัฐบาลปรับเอาเงินเพราะโทษละเมิดพระราชบัญญัติจัดว่าเป็นภัณฑไทย คือมีจำเป็นจะต้องใช้เพื่อถ่ายโทษตัว ความมีสิทธิของรัฐบาลในอาณาเขตไม่มีใครจะคัดค้านได้ แม้ในพระวินัยก็รับรองอยู่เหมือนกัน

๗. เมื่อเป็นเช่นนี้ พระผู้ใหญ่ในนครเชียงใหม่ได้กำจัดพระบางรูปให้สึกเสียเพราะโทษลักเล่นการพนัน ไม่เป็นการแรงไปดอกหรือ พระผู้เล่นการพนันไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมของภิกษุ อยู่ไปก็มีแต่ทำพระศาสนาให้มัวหมอง สมควรจะให้สึกเสียไม่เฉพาะต่อเป็นปาราชิก สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ได้ทรงกำจัดมาโดยกาลเป็นธรรมเนียมที่รู้กันอยู่แล้ว เพราะโทษเล่นการพนันก็เคยมีครั้งรัชกาลที่ ๕ (ปีจอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๓๖) พระในแขวงเมืองนนทบุรีหลายรูปลักเล่นการพนันมีพระบรมราชโองการให้เอาตัวสักเป็นไพร่หลวงรับราชการที่แปลว่าต้องสึก พระผู้ใหญ่ในนครเชียงใหม่ได้กำจัดให้สึกเสียชอบแล้ว แต่วางบทแรงเกินไปเท่านั้น

๘. ถ้าต้องสึกเหมือนกัน ถูกตัดสินว่าเป็นปาราชิกก็ดี ไม่เป็นก็ดีต่างกันอย่างไร ผู้ถูกตัดสินว่าเป็นปาราชิก อุปสมบทอีกไม่ได้ ผู้ถูกตัดสินว่าไม่เป็นถึงปาราชิก ถ้ากลับตัวเป็นคนดีมีสังวรอุปสมบทอีกก็ได้

พิจารณามาเพียงเท่านี้ ขอสั่งวินิจฉัยให้ไว้ดังนี้:-

๑. พระในมณฑลพายัพ ลักเล่นไพโดยมิได้ขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ มีความผิดฐานละเมิดพระราชบัญญัติ เป็นภัณฑไทย จะใช้เงินตามจำนวนที่ศาลปรับ ไม่เป็นปาราชิก

๒. การเล่นการพนัน เป็นปาปสมาจาร ความประพฤติลามกในพระวินัย ปรับโทษอย่างแรงเสมอลงบัพพาชนียกรรม เพราะเหตุนั้น ให้เจ้าคณะเมืองนครลำปาง สั่งบังคับ สมีเปง วัดหมื่นกาศ สมีจันตา วัดป่าตัวะนครลำปาง ผู้ลักเล่นการพนัน ให้สึกเสีย และให้เจ้าคณะเมืองนครลำพูน สั่งบังคับสมีมูล สมีทา สมีดวงแก้ว ซึ่งไม่ได้ระบุวัดมา ผู้ถูกพิจารณาว่าเล่นการพนันจริง ให้สึกเสียโดยฐานบัพพาชนียกรรม จากพระธรรมวินัย

๓. ต่อไปเมื่อหน้า ถ้ามีภิกษุสามเณรลักเล่นการพนันอีก พิจารณาเป็นสัตย์ ให้ปรับโทษอนุวัตรตามนัยนี้

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๑๓๔.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ในวิธีให้อุปสมบทบางอย่าง
ของธรรมยุตติกนิกาย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนารถบพิตร พระมหาสมณะ เสด็จประทับในที่ชุมนุมแห่งพระเถรานุเถระในคณะธรรมยุตติกา ๑๑ รูป คือ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธ ๑ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดโสมนัสวิหาร ๑ พระญาณวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ พระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑ พระเทพกวี วัดราชประดิษฐ์ ๑ พระราชกวี วัดบรมนิวาส ๑ พระอมราภิรักขิต วัดเทพศิรินทราวาส ๑ พระอริยมุนี วัดมกุฏกษัตริย์ ๑ พระอมรโมลี วัดราชบพิธ ๑ พระอริยกวี วัดราชาธิวาส ๑ พระมหานายก วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ ทรงปรึกษาถึงวิธีอุปสมบทอันใช้อยู่ในธรรมยุต-ติกนิกายที่สมควรจะแก้ไขบางประการประทานพระมหาสมณวินิจฉัยไว้เป็นแบบดังต่อไปนี้:-

๑. ให้อุปสมบทพร้อมกันได้ ๒ รูป ๓ รูป ในกรรมวาจาเดียวกัน

ธรรมเนียมอุปสมบทของธรรมยุตติกนิกายใช้สวดคราวละรูป ถ้าหลายรูปเปลืองเวลามาก ควรจะถือเอาประโยชน์แห่งพระพุทธานุญาตที่ให้อุปสมบทคราวเดียวกันได้ ๒ รูป ๓ รูป จะทุ่นเวลาเข้ามาก พระพุทธานุญาตนั้นมาในคัมภีร์มหาวรรคพระวินัย ตอนมหาขันธกะเล่ม ๑ หน้า ๑๙๔ มีว่า *"อนุชานามิ ภิกฺขเว เทฺว ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุํ, ตญฺจ โข เอเกน อุปชฺฌาเยน น เตฺวว นานุปชฺฌาเยน"* แปลความว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อทำ ๒ คน ๓ คน ในอนุสาวนาเดียวกัน แต่อนุญาตให้ทำอย่างนั้นได้ด้วยมีอุปัชฌายะผู้เดียวกัน ไม่อนุญาตให้ทำด้วยมี

อุปัชฌายะต่างกัน” เพราะมีพระพุทธานุญาตไว้ดังนี้ สงฆ์จะอุปสมบทกุลบุตรพร้อมกัน ๒ คน ๓ คน ในกรรมวาจาเดียวกันก็ได้ จงทำตามวิธีดังจะกล่าวข้างหน้า

๒. ให้เลิกสวดคำนำ และให้กรรมวาจาจารย์บอกบาตรจีวร

การบอกบาตรจีวร ใช้อยู่ ๒ วิธี ตามลัทธิของคณาจารย์ วิธีหนึ่งสวดคำนำว่า *“ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตพฺโพ, อุปชฺฌํ คาหาเปตฺวา ปตฺตจีวรํ อาจิกฺขิตพฺพํ”* ก่อนแล้วจึงบอกบาตรจีวรในลำดับไปกรรมวาจาจารย์เป็นผู้บอก อีกวิธีหนึ่งเลิกไม่สวดคำนำตั้งชื่อแล้วบอกบาตรจีวรทีเดียว อุปัชฌายะเป็นผู้บอก นิกายเดียวกันมีธรรมเนียมไม่เหมือนกัน ไม่งาม สมควรจะวางแบบให้เป็นอย่างเดียวกัน คำนำนั้นแปลว่า “พึงให้ผู้มุ่งอุปสมบทได้รับความดูแลก่อน ครั้นให้ได้รับความดูแลแล้วพึงบอกบาตรจีวร” นี้เป็นแต่คำแนะให้ทำ ไม่สวดก็ได้ให้เลิกเสีย แต่คำนั้นแม้ไม่ระบุว่าให้ใครบอกก็ยังส่อความว่าไม่ใช่ให้อุปัชฌายะบอก เพราะเหตุนั้นให้กรรมวาจาจารย์เป็นผู้บอก เมื่อผู้มุ่งอุปสมบทขอนิสัยถืออุปัชฌายะแล้ว อุปัชฌายะตั้งชื่อผู้มุ่งอุปสมบทแล้วในลำดับนั้น ภิกษุผู้จะเป็นกรรมวาจาจารย์พึงเอาสายบาตรสอดกายผู้มุ่งอุปสมบทแล้วบอกบาตรจีวรติดกันไปทีเดียว แล้วส่งผู้มุ่งอุปสมบทออกไปข้างนอกตามธรรมเนียมเดิม ในลำดับนั้นจึงกราบพระ ๓ หน นั่งคุกเข่าประณมมือ ว่านโม ๓ จบ แล้วลงนั่งราบประนมมือสวดสมมติตน เพื่อออกไปฝึกสอนผู้มุ่งอุปสมบท

๓. ให้เลิกคำส่งท้ายอนุสาวนะ ๓ จบ คงสวดแต่จบเดียวตามบาลี และให้สวดว่า “ตุณฺหี”

ได้ทราบมาว่าในครั้งแรก พระมหาเถระยังลงสันนิษฐานเป็นแน่ไม่ได้ว่า ศัพท์ว่านิ่งนั้นเป็น “ตุณฺหี” หรือ “ตุณฺหิ” กล่าวอีกทางหนึ่งว่าเป็นทีฆะหรือรัสสะ ท่านจึงให้สวดทั้ง ๒ อย่าง และให้สวดเป็น ๓ เที่ยว ให้สมกับอนุสาวนะ ๓ เที่ยว หนกลางสวดเป็น “ตุณฺหี” คือทีฆะตามบาลีเดิม หนต้นหนท้ายสวดเป็น “ตุณฺหิ” คือรัสสะตามแบบที่เติมใหม่ มาในบัดนี้เทียบกับภาษาสันสกฤตแล้วสงสัยสันนิษฐานได้แน่ว่าเป็น “ตุณฺหี” คือทีฆะ และคำส่งท้ายนี้ เป็นแต่ประกาศความเสร็จกิจ ไม่เป็นเครื่อง

จะให้ยั้งคิดเหมือนอนุสาวนะ หากจะมีใครทักท้วงขึ้นในเวลานี้ก็ไม่มีผลอะไร จึงควรให้สวดแต่จบเดียวตามบาลี ใช้คำว่า “ตุณฺหี” คือ ทีฆะ

๔. เลิกสมมติตนบอกอนุศาสน์

ถึงคราวบอกอนุศาสน์ พระเถระบางรูปผู้เป็นอุปัชฌายะสมมติตนก่อนแล้วจึงบอก มติของท่านว่า ทำการอย่างอื่นมีสมมติตนทั้งนั้น เช่นสมมติตนสอนผู้มุ่งอุปสมบท สมมติตนถามอันตรายิกธรรมกะผู้มุ่งอุปสมบท สมมติตนเป็นผู้ถามเป็นผู้วิสัชนาวินัยในเวลาก่อนสวดปาฏิโมกข์ แบบเหล่านั้นมีในบาลีพร้อมทั้งคำสวดด้วย ส่วนสมมติตนบอกอนุศาสน์ ไม่มีในบาลี คำสวดท่านต้องผูกขึ้น ถ้าจะไม่สมมติท่านให้สงฆ์ขยายหัตถบาสออกเสีย จะได้ไม่เป็นสอนในท่ามกลางสงฆ์ พระเถระบางรูปหาได้สมมติตนก่อนไม่ บอกเอาทีเดียวพิจารณาความในบาลีวิสัชนาได้ว่า ถ้าเป็นการสงฆ์ท่านวางแบบให้สมมติตนก่อนจึงทำเช่นอุทาหรณ์ข้างต้นตลอดถึงทำสังคายนา บอกอนุศาสน์เป็นการของอุปัชฌายะ ท่านจึงไม่ได้วางแบบให้สมมติ เพราะเหตุนั้น ให้เลิกการสมมติตนบอกอนุศาสน์เสีย ท่านผู้บอกเป็นอาวุโสไม่ต้องรังเกียจเพื่อจะบอกในท่ามกลางสงฆ์ ถ้ามีท่านผู้แก่กว่าอยู่ด้วยก็พึงอาปุจฉาท่านก่อนเท่านี้ก็พอ

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๒๓๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ในเรื่องพระสมุห์แสและพระจำรัสผู้รับใช้ของเจ้าคณะหมวดบางจาก แขวงบางกอกน้อย กรุงเทพฯ จับฝิ่นเถื่อนได้ในวัดเทพนารี แล้วส่งตัวภิกษุผู้รับฝากกับฝิ่นนั้นให้แก่กองตระเวน.

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคม ณ ตำหนักจันทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ประทานพระมหา-สมณวินิจฉัยในเรื่องพระสมุห์แสและพระจำรัสผู้รับใช้ของเจ้าคณะหมวดบางจาก แขวงบางกอกน้อย กรุงเทพฯ จับฝิ่นเถื่อนได้ในวัดเทพนารี แล้วส่งตัวภิกษุผู้รับฝากฝิ่นนั้นให้แก่กองตระเวน ดังต่อไปนี้:-

ความเดิม พระแส วัดเทพนารี มาฟ้องต่อพระครูวิสุทธิสังวร เจ้าคณะหมวดตำบลบางจาก แขวงบางกอกน้อย กรุงเทพฯ หาว่าพระทัมวัดเดียวกันสูบฝิ่น เจ้าคณะหมวดสั่งให้พระสมุห์แสไปไต่สวนแต่ในเวลานั้นพระทัมไม่อยู่ ได้ความจากพระอื่นอีกว่า วันหนึ่งไฟลุกขึ้นในกุฎีพระ พระเหล่านั้นเข้าไปช่วยดับ เห็นไฟไหม้มุ้งและหมอนพบกล้องและตะเกียงสำหรับสูบฝิ่นวางอยู่บนเตียง ไฟที่ตะเกียงก็ยังติดอยู่ ได้ความมีเค้ามูลเช่นนี้ เจ้าคณะหมวดจึงนัดไต่สวนที่วัดภคินีนาถ พระทัมปฏิเสธร้องขอให้ค้นกุฎี เพื่อพิสูจน์ตัวเอง เจ้าคณะหมวดใช้ให้พระสมุห์แสกับพระจำรัส พร้อมด้วยโจทก์จำเลยไปค้นที่กุฎีพระทัม ได้พบเนื้อฝิ่นในปีบน้ำมัน ๒ ปีบ พระทัมแจ้งว่าเป็นของอำแดงทองดีฝากไว้ และอำแดงทองดีก็มารับรองและจะขอรับเอาฝิ่นไป พระสมุห์แสเห็นไม่ควรจะให้ตามลำพัง จึงไปบอกพลตระเวนมา พลตระเวนได้นำตัวพระทัมกับยาฝิ่นไปสู่สถานีของกองตระเวน ในที่สุดพระทัมถูกเจ้าคณะแขวงสั่งให้สึก

อำแดงทองดีถูกกระทรวงพระคลังริบฝิ่นนั้น และปรับเป็นเงินอีกส่วนหนึ่ง ในลำดับนี้มีเสียงพวกคฤหัสถ์พูดกันภายนอกว่า พระสมุห์แสกับพระจำรัสทำให้อำแดงทองดีต้องเสียฝิ่นเสียเงินเป็นค่าปรับ ขาดจากความเป็นภิกษุ เสียงนี้ยังความสงสัยให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ด้วย พระราชสุธี เจ้าคณะแขวงบางกอกน้อย นำความข้อนี้มาแจ้ง และขอเรียนปฏิบัติต่อเรา

เงื่อนเป็นเครื่องกล่าวหากันด้วยเรื่องนี้ คงเป็นขออารักขาเจาะชื่อ ที่กล่าวไว้ในบุพพสิกขาวัณณนาว่า ไม่ควร ถ้าคนผู้ถูกระบุชื่อนั้นถูกปรับให้เสียทรัพย์ เป็นสินใช้แก่ภิกษุ ถ้าเธอขอให้เขาปรับและเขาปรับตามขอ เป็นปาราชิก คำที่กล่าวไว้ในอรรถกถาเนื่องจากพระบัญญัติห้ามไม่ให้ภิกษุณีเป็นถ้อยเป็นความกับคฤหัสถ์ วางโทษไว้เป็นอาบัติสังฆาทิเสส แต่ในบาลีวิภังค์แห่งสิกขาบทนั้นแก้ความว่า ภิกษุณีถูกเขาฉุดตัวไปก็ดี ขออารักขาก็ดี บอกไม่เจาะชื่อก็ดี ไม่เป็นอาบัติ แต่พระอรรถกถาจารย์ถือเอาความ ๒ ข้อหลังเป็นอันเดียวกันว่า “ขออารักขาคือบอกไม่เจาะชื่อ” คราวนี้ก็แก้ความตรงกันข้าม คือขออารักขาเจาะชื่อ กลับวางโทษแรงกว่าสิกขาบทอันเป็นเดิมเสียอีก ฝ่ายพระอมราภิรักขิต (เกิด) ผู้รจนาบุพพสิกขาวัณณนา ไม่ได้พิจารณาอรรถให้ถ่องแท้ ว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด อย่างไรใช้ได้ อย่างไรใช้ไม่ได้ แปลมาลงไว้ในบุพพสิกขาวัณณนาทั้งตอน.

อรรถแห่งคำในวิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น เราพร้อมด้วยพระเถระทั้งหลายเข้าใจดังต่อไปนี้:–

ก. *“อนาปตฺติ: มนุสฺเสหิ อากฑฺฒิยมานา คจฺฉติ”* แปลว่า “ข้อไม่เป็นอาบัติคือ ถูกคนทั้งหลายฉุดไป” อธิบายว่า ถูกคนอื่นฟ้อง ต้องเรียกหรือถูกจับไปแก้คดีเช่นนี้ เป็นจำเลยว่าความเพื่อเปลื้องตนได้ ไม่ต้องอาบัติ

ข. *“อารกฺขํ ยาจติ”* แปลว่า “ขออารักขา” อธิบายว่าถูกคนข่มเหงหรือเบียดเบียนร้องขอความป้องกันของบ้านเมือง แม้เจาะชื่อคนข่มเหงหรือเบียดเบียนนั้นก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ

ค. *“อโนทิสฺส อาจิกฺขติ”* แปลว่า “บอกไม่เจาะตัว” อธิบายว่าถูกข่มเหงหรือถูกทำร้าย แต่ไม่รู้ว่าใครทำก็ดี ของหายแต่ไม่รู้ว่าใครลักก็ดี จะบอกให้ถ้อยคำหรือบอกตราสินแก่เจ้าหน้าที่ก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ

ถ้าคำว่า *“อารกฺขํ ยาจติ”* กับคำว่า *“อโนทิสฺส อาจิกฺขติ”* ที่แปลว่า “ขออารักขา” และว่า “บอกไม่เจาะชื่อ” นั้น เป็นอันเดียวกันดังพระอรรถกถาจารย์กล่าวแล้ว ในบาลีก็คงกล่าวคำเดียวว่า “อโนทิสฺส อารกฺขํ ยาจติ” ที่แปลว่า “ขออารักขาไม่เจาะชื่อ” และถ้าจะถือตามอธิบายของพระอรรถกถาจารย์แล้ว ยากที่พวกภิกษุจะตั้งอยู่ได้โดยสวัสดี ถ้าเข้าใจตามมติของเราแล้ว พวกภิกษุย่อมจะได้รับอารักขา คือ ความป้องกันของแผ่นดิน ดุจคนพวกอื่น ไม่ขัดแก่ความเป็นไป

ฝิ่นเถื่อนเป็นของต้องห้าม แต่แผ่นดินลงโทษปรับผู้ลักลอบขายและผู้รับฝากและการสูบฝิ่นก็ห้ามแก่ภิกษุด้วย ตำบลที่จับฝิ่นเถื่อนได้ก็เป็นวัดเทพนารี ขึ้นในหมวดบางจาก ผู้รับฝิ่นฝากก็เป็นภิกษุวัดนั้นเอง เป็นหน้าที่ของพระครูวิสุทธิสังวรเจ้าคณะหมวดบางจากจะระงับอธิกรณ์อันนี้ และพระสมุห์แสกับพระจำรัสเล่า ก็เป็นผู้รับใช้ของเจ้าคณะหมวดเมื่อค้นพบฝิ่นขึ้นเช่นนั้น ถ้าไม่เป็นผู้รอบคอบ อนุญาตให้อำแดงทองดีนำฝิ่นไปตามลำพัง ก็จะเป็นสมคบกับอำแดงทองดีเกิดความมัวหมองขึ้น พระสมุห์แสนำความไปแจ้งแก่กองตระเวนดังนั้น นับเข้าในคำว่า *“อารกฺขํ ยาจติ”* แปลว่า “ขออารักขา” เมื่อทำอย่างนั้นย่อมระงับเหตุการณ์ทั้งปวงอันจะมีแก่วัดและภิกษุสงฆ์ เป็นอันทำถูกระเบียบไม่เป็นอวหาร ไม่เป็นภัณฑไทย กลับควรจะได้รับคำสรรเสริญว่าทำโดยรอบคอบอีก

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๑๗๖.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

พระปลัดนาค วัดกลาง เมืองนครราชสีมา โจทก์ในอธิกรณ์ พระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะเมืองนั้น จำเลย เรื่องถูกยกจากสังวาส

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคม ณ ตำหนักจันทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ประทานพระมหาสมณ-วินิจฉัยในอธิกรณ์ พระปลัดนาค วัดกลาง เมืองนครราชสีมา โจทก์ พระครูสีหราช-สมาจารมุนี เจ้าคณะเมือง จำเลย เรื่องถูกยกจากสังวาส ดังต่อไปนี้:-

๑. เรื่องนี้ได้ความจากสำนวน ที่มีมาหลายทบหลายทอดแล้วว่า เดิมทีเมื่อมิถุนายน ๑๒๙ พระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะเมืองนครราชสีมา ออกประกาศยกพระปลัดนาคเสียจากสังวาส อ้างคำสั่งเจ้าคณะมณฑลยกเหตุ ๔ ข้อ คือ

(๑) รับเงินฝากของราษฎร ๘๐๐ บาท เงินนั้นหาย

(๒) เป็นที่สงสัยในเรื่องบังสุกุล พระน้อยให้เป็นมาก

(๓) เป็นที่สงสัยในเรื่องนิมนต์พระสวดมนต์ เก็บเอาผลประโยชน์

(๔) เป็นที่สงสัยว่าดื่มสุราและกินโภชนะในเวลาค่ำ

ก่อนแต่ออกประกาศ พระครูหาได้ชำระคดีเรื่องเหล่านี้ไม่ พึ่งได้ไต่สวนในภายหลัง เมื่อธันวาคม ๑๒๙ ตามคำสั่งของพระธรรมวิหารีเถระ เจ้าคณะมณฑลแก่พระครูศีลวิสุทธิพรตเจ้าคณะรอง

ในชั้นไต่สวนนี้เพิ่มขึ้นอีก ๒ ข้อ คือ

(๕) บังเอาค่าแรงทำเทียนพรรษาของนายป้อม ๓ บาท

(๖) ปลอมเข้าไปรับไทยธรรมในการผูกสีมาวัดสีสุก

๒. ในระหว่างออกประกาศและยังไม่ได้ไต่สวนนี้เมื่อพฤศจิกายน ๑๒๙ พระปลัดนาค ถวายฎีกาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้ากล่าวโทษเจ้าคณะมณฑลว่าไม่เอาธุระ แต่เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกรครั้งยังเป็นเสนาบดี สั่งคืนฎีกาไปให้เจ้าคณะมณฑล สั่งเจ้าคณะเมืองไต่สวน

๓. เจ้าคณะมณฑลไพล่ไปเอาเจ้าคณะเมืองเป็นโจทก์ พระปลัดนาคเป็นจำเลย สั่งให้พระครูศีลวิสุทธิพรตเจ้าคณะรองไต่สวน แต่ให้พร้อมด้วยโจทก์

๔. ฝ่ายเจ้าคณะเมืองนั่งไต่สวน พร้อมกับเจ้าคณะรองและพระครูบวรสมณการเจ้าคณะแขวง โดยฐานเป็นเจ้าคณะเมือง แล้วส่งต้นคำไต่สวนมาให้เจ้าคณะมณฑล

๕. ฝ่ายเจ้าคณะรองตั้งตัวเป็นผู้ไต่สวน เอาเจ้าคณะเมืองลงเป็นโจทก์ แล้วส่งหนังสือเป็นคำวินิจฉัยมาให้เจ้าคณะมณฑลพร้อมกับคำไต่สวนนั่นเอง แต่คัดเป็นสำเนาจัดระเบียบเสียใหม่ ทำให้ตนเป็นผู้ไต่สวน ให้เจ้าคณะเมืองเป็นโจทก์

๖. ในระหว่างนี้กระทรวงธรรมการแย้งคำไต่สวนว่า โจทก์จำเลยไม่ได้ลงชื่อผิดระเบียบ พระปลัดนาคร้องว่าไม่ได้ฟังคำไต่สวน และคำตัดสิน จะขอซักพยานของโจทก์และขออ้างพยานของตนบ้าง กว่าจะได้ไต่สวนใหม่ต่อหน้าเจ้าคณะมณฑล กาลล่วงไปถึง ๖ เดือนกว่า พึ่งได้ไต่สวนใหม่ เมื่อกรกฎาคม ๑๓๐

๗. เจ้าคณะมณฑลไต่สวน ก็เอาเจ้าคณะเมืองเป็นโจทก์อีก เสร็จแล้ว ก็เอาเก็บนิ่งเฉยเสีย พระปลัดนาคร้องเตือนทางกระทรวงธรรมการ ๆ เตือนไป ในที่สุดเจ้าคณะมณฑลผัดว่า จะขอกราบทูลเราก่อน ในระหว่างนี้กาลล่วงไปอีก ๕ เดือนกว่า

๘. เจ้าคณะมณฑลถวายหนังสือกราบทูลเรา ถึงการที่เจ้าคณะเมืองประกาศยกพระปลัดนาคเสียจากสังวาส แก้ตัวในการที่ไม่ได้ไต่สวนแต่แรก และแจ้งการที่ได้ไต่สวนในชั้นหลัง ส่งคำไต่สวนในชั้นหลังนั้นมาด้วย แต่หาได้ส่งสำนวนถวายเราทั้งหมด

๙. เราเห็นในสำนวนนั้น จัดเอาเจ้าคณะเมืองเป็นโจทก์ พระปลัดนาคเป็นจำเลย และยอมให้คฤหัสถ์เข้าเป็นทนายแก้คดีให้จำเลย เราจึงติเจ้าคณะเมืองว่า ไม่ควรจะเอาตัวลงเป็นคู่ความกับพระปลัดนาค ติเจ้าคณะมณฑลว่า ไม่ควรทำอย่างนั้น เช่นนั้นเจ้าคณะเมือง จะกำจัดพระลูกวัดผู้ประพฤติมิชอบ จะต้องเป็นความให้ชนะก่อนจึงจะทำได้ เป็นการไม่สะดวกแก่หน้าที่ ควรให้เจ้าคณะทำได้ตามหน้าที่ พระปลัดนาคเห็นผิดยุติธรรม ก็ให้ฟ้องร้องได้ และคดีทางพระวินัยต้องการความจริงมากกว่าอย่างอื่น ถ้ายอมให้คฤหัสถ์เข้าเป็นทนายความ ก็จะกลายเป็นแพ้ชนะกันด้วยเล่นสำนวน จึงสั่งให้ยกสำนวนเหล่านั้นเสียทั้งเรื่อง ให้จับตั้งต้นใหม่ให้ถือในเวลานั้นว่าเจ้าคณะเมืองประกาศยกพระปลัดนาคเสียจากสังวาส พระปลัดนาคมาร้องให้เจ้าคณะมณฑลสอบถามเจ้าคณะเมือง ได้ความอย่างไร ให้วินิจฉัยไปตามรูปความ

๑๐. แต่นั้นล่วงมาเกือบ ๕ เดือน พระปลัดนาคยื่นฎีกาเล่าเรื่องราวมาแต่ต้นและขอให้วินิจฉัย

๑๑. ได้เรียกสำนวนทั้งหลายจากกระทรวงธรรมการบ้าง จากเจ้าคณะมณฑลบ้างมาตรวจดู จึงรู้ความตามกล่าวมานี้ และรู้ว่าเจ้าคณะมณฑลหาได้ทำตามเราสั่งไม่

๑๒. เห็นควรจัดระเบียบแห่งคดีนี้ก่อน แล้วจึงค่อยวินิจฉัยให้แก้ระเบียบดังต่อไปนี้:–

(๑) ให้ยกเลิกสำนวนในอธิกรณ์นี้เสีย ให้ถือว่าเป็นแต่คำของบุคคล อันจะพึงฟังเป็นพยานในชั้นไต่สวน

(๒) ให้ตั้งต้นเรื่องว่า พระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะเมืองออกประกาศยกพระปลัดนาคจากสังวาส พระปลัดนาคร้องขอให้ไต่สวนและวินิจฉัย

(๓) ให้เอาพระปลัดนาคเป็นโจทก์ พระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะเมือง เป็นจำเลย

(๔) ห้ามไม่ให้คฤหัสถ์เข้าเป็นทนายความ

๑๓. ต่อไปนี้น่าจะสอบถามและให้จำเลยชี้แจงถึงเหตุที่ยกขึ้นห้ามสังวาส แต่คำไต่สวนของจำเลยในฐานเป็นเจ้าคณะเมือง มีอยู่ให้ฟังเอาเป็นคำเฉลยของจำเลยทีเดียว

๑๔. ในลำดับนี้ ถึงคราวพิจารณาหาความถูกความผิดต่อไป

๑๕. (๑) ข้อว่ารับเงินฝากของราษฎร ๘๐๐ บาท เงินหายนั้นโดยความลงเอาว่าพระปลัดนาคยักยอกเอาเงินที่ฝากไว้นั้นเอง คำนายดีเบิกว่า นายปุ๊กพี่ชายของนายดีได้เอาเงินฝากพระปลัดนาคไว้ ๒,๐๐๐ บาท แต่จำกาละที่ฝากไม่ได้ นายปุ๊กได้เรียกคืนไปบ้างแล้ว ยังเหลืออยู่ ๘๐๐ บาท มีโจรลักเอาไป พระปลัดนาคได้ใช้ให้แก่นายปุ๊กผู้เจ้าของบ้างแล้ว แต่มีจำนวนเท่าไรนายดีไม่ทราบ ไม่ได้สืบนายปุ๊ก เพราะเขาไม่อยู่ นี้เป็นคดีรับฝากทรัพย์ หากภิกษุผู้รับฝากยักยอกเอาเสีย ก็ยังไม่ต้องปาราชิกก่อน จะปรับด้วยบทฐานาจาวนะ คือทำให้เคลื่อนจากที่ไม่ถูกต้อง ปรับด้วยบทอุปนิธิ คือรับของฝากจึงจะถูก ต่อเจ้าของทอดสิทธิและภิกษุก็ถือเอา หรือเป็นความกัน เจ้าของแพ้เสียสิทธิ เช่นนี้จึงต้องปาราชิก ในคดีนี้พระปลัดนาครับฝากทรัพย์ไว้กว่าจำนวนที่หาย เจ้าของมาขอคืนก็ได้ไป แสดงว่าพระปลัดนาคตรงในเบื้องต้น และเมื่อทรัพย์หายพระปลัดนาคก็ยอมรับใช้ และได้ใช้ไปบ้างแล้ว แสดงว่าพระปลัดนาคตรงในเบื้องปลาย แต่เราให้สอบถามพระปลัดนาคในข้อนี้ พระปลัดนาคปฏิเสธว่านายปุ๊กไม่ได้ฝากทรัพย์ไว้ และแก้ว่านายปุ๊กเป็นศิษย์ของตน เมื่อครั้งนายปุ๊กบวชเป็นภิกษุ บิดาของเขาขายที่ดินเป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท และให้นายปุ๊ก ๆ เก็บรักษาไว้ที่กุฎีพระปลัดนาคที่เขาอยู่ด้วย เขาบวชพรรษาเดียวก็สึกไป เงินนั้นเขาทำอย่างไร พระปลัดนาคไม่ทราบ และกล่าวต่อไปว่า (ภายหลังแต่นายปุ๊กสึกแล้วราว ๒ ปี) มีโจรเจาะหน้าต่างกุฎีและลักเงินของพระปลัดนาคไป ๖๐๐ บาทเศษ ภิกษุสามเณรรู้ทั่วกัน ถ้าเป็นความจริง

เหตุไฉนพระปลัดนาคไม่เบิกความในเวลาเจ้าคณะเมือง เจ้าคณะมณฑลไต่สวนถึงสองเที่ยว ถ้ามีภิกษุสามเณรรู้ว่าเงินของพระปลัดนาคเองหายต่างหาก เหตุไฉนไม่อ้างเป็นพยาน พระปลัดนาคปฏิเสธด้วยประการทั้งปวงเช่นนี้ไม่ควรฟัง กลับส่อให้เห็นความไม่ตรง ในท่ามกลางของพระปลัดนาค แต่พิจารณาไม่ได้ความถึง จึงวินิจฉัยว่าพระปลัดนาครับฝากเงินของเขาไว้มีโจรลักเอาไปก็ตาม เอาไปใช้เสียเองก็ตาม เป็นภัณฑไทยจำจะต้องใช้ให้เขา เมื่อได้ใช้ครบจำนวนแล้ว จึงพ้น

๑๖. (๒) ข้อว่าเป็นที่สงสัยในเรื่องบังสุกุล พระน้อยทำให้เป็นมากนั้น จำเลยไม่ได้พิสูจน์ ให้ยกเสีย

๑๗. (๓) เป็นที่สงสัยในเรื่องนิมนต์พระสวดมนต์ เก็บเอาผลประโยชน์นั้นตามเรื่องพระบรมราชบรรหารนิมนต์พระไปสวดมนต์ พระปลัดนาคนิมนต์พระใหญ่ ๆ อาพาธบอกแก่พระปลัดนาคขอให้พระอื่นไปแทน เป็นตกลงกัน พระอินได้รับไทยธรรมค่าปัจจัย ๘ บาท พระปลัดนาคแบ่งเอา ๔ บาท ว่าจะเอาไปให้พระใหญ่ ทางที่จะสงสัยในข้อนี้ ก็ว่าพระปลัดนาคลวงเอาเสีย แต่พระอินผู้ได้ผู้เสียอยู่เองเบิกความว่าพระปลัดนาคเอาไปให้แก่พระใหญ่ ๆ ไม่ต้องการบอกให้แก่พระปลัดนาค พระใหญ่เป็นผู้รับนิมนต์สมควรจะได้ส่วน พระปลัดนาคขอแบ่งเอาไปให้ชอบอยู่ แต่เมื่อพระใหญ่ไม่เอา ชอบแต่จะคืนให้แก่พระอิน แม้เอาเสียเองเช่นนั้น ก็ไม่ต้องโทษในฐานลวงเอาทรัพย์ เพราะถือเอาของที่พระใหญ่ให้ เป็นแต่หยุมหยิมในลาภผลที่น่าติแต่ยังไม่ถึงเป็นเหตุยกจากสังวาส

๑๘. (๔) ข้อว่าเป็นที่สงสัยว่าดื่มสุราและกินโภชนะในเวลาค่ำนั้น พระอธิการทั้งวัดแจ้งพยานในชั้นไต่สวนเบิกความในคราวที่เจ้าคณะเมืองไต่สวน และในคราวที่เจ้าคณะมณฑลไต่สวน ใจความลงกันว่าเข้าไปหาพระปลัดนาคในกุฎีเวลาค่ำวันหนึ่งพบพระอินที่นั้น เห็นที่นั้นรกด้วยเปลือกหอยเปลือกมะม่วง ได้กลิ่นสุรา แต่พลความแตกกันเบิกคราวแรกว่า เมื่อศก ๑๒๕ เบิกคราวหลังว่า เมื่อศก ๑๒๖ เบิกคราวแรกว่าพระปลัดนาคนอนอยู่ เบิกคราวหลังไม่ระบุชัด แต่โดยความจะพึงเข้าใจว่านั่ง และเบิกคราวหลัง ขยายข้อความให้ใกล้เป็นจริงเข้าอีกเช่นว่าได้เห็นขวดชนิดที่ใช้กรอกสุรา

อยู่ใต้เตียง และพระปลัดนาคมีกิริยาผิดปกติหน้าแดงพูดพล่าม แต่อย่างไรก็ไม่ยืนยันว่าได้เห็นพระปลัดนาคกำลังดื่มเอง และไม่ได้ดูว่ามีอะไรในขวดนั้น คำของพระอธิการ ทั้งนี้ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ พระอินพยานในชั้นไต่สวนและพยานโจทก์เบิกในคราวแรกว่าของเหล่านั้นเด็กทำรกไว้ ตนจึงกวาด พระอินไม่เคยเห็นพระปลัดนาคดื่มสุราเลย เบิกในคราวหลังคงกล่าวยืนว่าไม่เคยเห็นพระปลัดนาคเสพสุราและกินโภชนะในกลางคืน แต่ถูกทนายพระปลัดนาคถาม เบิกว่าตนเป็นผู้ปฏิบัติพระปลัดนาคอยู่ที่ระเบียงหน้ากุฎีของเธอ และเป็นผู้รักษาพัสดุของเธอ เอาความข้อนี้เป็นเครื่องอ้างและปฏิเสธว่า สุราไม่เคยมีในกุฎีเลย ถ้ามีตนต้องรู้ คำต้นเบิกถึงของที่เด็กทำรกพอสมเหตุ เพราะในกุฎีพระ เช่นพระปลัดนาค เด็กอาจเอามะม่วงเข้าไปกินหรือเอาหอยเข้าไปกินกับอะไร ที่ว่าติดก้นกระทงก็อาจเป็นได้ ถ้าพระปลัดนาคดื่มสุราจริงพระอินก็ต้องดื่มด้วย แต่ในเวลานี้ยังไม่ปรากฏว่าพระอินต้องหาด้วยเรื่องนี้ คำเบิกของพระอินครั้งแรกฟังได้ แต่คำหลังถูกทนายความปั่นเสียแล้ว เป็นแก้สำนวนกับคำพระอธิการทั่งที่เติมเข้ามาฟังไม่ได้ พระครูอ่อนวัดสีคิ้ว เจ้าคณะแขวงจันทึก พยานชั้นไต่สวน เบิกความในสองคราวเจือกันว่า พยานไปในการทอดกฐินที่วัดพลับพลาได้เห็นพระปลัดนาคว่ากล่าวศิษย์ มีกิริยาดุจคนเมา แต่ในเวลาว่ากล่าวศิษย์ พระปลัดนาคได้เคยทำเอะอะเช่นนั้นเสมอ พยานรับว่าได้บอกความนี้แก่เจ้าคณะเมือง แต่จะเสพเป็นกระสายยาหรือแกล้งเสพพยานไม่ทราบ แต่ในคราวหลังพยานเบิกว่าจะเสพหรือไม่ พยานไม่ทราบ ในวันนั้นมีคนเสพสุรามาก ทั้งสองเรื่องนี้ยังฟังเอาเป็นจริงลงไปไม่ได้ว่า พระปลัดนาคเสพสุรา และตามคำของพระครูอ่อนเจ้าคณะแขวงจันทึกน่าจะเห็นว่าพระในถิ่นนั้นหรือในเมืองนั้น ไม่รังเกียจแต่การใช้สุราเป็นกระสายยาเมื่อเป็นเช่นนี้การได้กลิ่นก็ไม่ประหลาดอะไร เพราะมีทางแก้ตัว

๑๙. ข้อในประกาศมีเท่านี้ ครั้นจะวินิจฉัยเพียงเท่าข้อเหล่านี้ คงเกิดคดีเรื่องห้ามสังวาสเป็นครั้งที่สองอีก ไม่รู้จักจบ ให้ถือเอาข้อเพิ่มในชั้นไต่สวนของเจ้าคณะเมืองเป็นมูลห้ามสังวาสครั้งที่สองแล้วพิจารณาแล้ววินิจฉัยเสียในคราวนี้ทีเดียว

๒๐. (๕) ข้อว่าบังเอาค่าแรงทำเทียนพรรษาของนายป้อม ๓ บาทนั้น มีเรื่องว่า จวนถึงฤดูฝน ที่วัดกลางเคยทำเทียนพรรษามาทุกปีใช้ให้นายป้อมทำ และให้ค่าแรง ไม่ได้ว่าเป็นค่าจ้างตามแต่จะให้ เมื่อศก ๑๒๘ นายป้อมได้ทำเทียน เจ้าคณะเมือง มอบเงิน ๖ บาท แก่พระปลัดนาค เพื่อให้แก่นายป้อม พระปลัดนาคให้แต่ ๓ บาท จึงเกิดรังเกียจว่า พระปลัดนาคเอาเงินเหลืออีก ๓ บาทเสียเอง นายป้อมผู้ทำเทียน พยานในชั้นไต่สวน เบิกความในสองคราวเจือกันว่าการทำเทียนพรรษา ไม่ได้รับจ้าง เป็นแต่อำเภอเมืองเกณฑ์ให้ทำ เคยได้ค่าแรงคราวละ ๓ บาทบ้าง ๔ บาทบ้าง ในศก ๑๒๘ ได้รับเงินจากพระปลัดนาค ๓ บาท ไม่ทราบว่าเป็นของใคร นายป้อมเข้าใจ ว่าค่าแรงที่ให้ในปีนั้น ๓ บาทเท่านั้นเอง ต่อมาเมื่อกรกฎาคม ๑๒๙ พระปลัดนาค กลับขึ้นมาจากกรุงเทพฯ นำเงินมาให้อีก ๓ บาทว่าเป็นค่าแรงทำเทียนเมื่อ ศก ๑๒๘ ในคำของนายป้อมไม่ปรากฏว่าได้ถามถึงการให้หนที่สอง เราได้ให้สอบถามพระปลัด นาคว่า เหตุไฉนจึงไม่ให้ในคราวเดียวทั้งหมด แบ่งให้คราวละ ๓ บาท พระปลัดนาค แก้ว่าจำไม่ได้ และกล่าวต่อไปว่า การทำเทียนไม่ได้กำหนดราคา พระปลัดนาครับเงิน มาจากเจ้าคณะเมือง บางคราว ๑๐ บาท บางคราว ๒๐ บาท ถ้าจ่ายการอื่นมากก็ ให้นายป้อมน้อย สุดแล้วแต่พระปลัดนาคจะให้ ให้ ๓ บาทก็มี ๖ บาทก็มี ๘ บาท ก็มี บางคราวไม่ได้ให้เลยก็มี ให้เท่าไรก็เป็นแล้วกัน จะถือว่าติดค้างเท่านั้นเท่านี้อีก ไม่ได้ พระปลัดนาคแก้ว่าจำไม่ได้นั้นไม่น่าเชื่อ ถ้าคำที่ว่าให้เท่าไรก็เป็นแล้วกันยังจำได้ ก็คงจะจำได้เหมือนกันว่า ไม่เคยให้ขยักขย่อนและจะปฏิเสธได้ทันที ถ้าจำไม่ได้จริง คำหลังก็ไม่แน่เหมือนกัน คงฟังได้ตามคำนายป้อม ว่าค่าแรงทำเทียนในศก ๑๒๘ นายป้อมได้รับจากพระปลัดนาคในศกนั้น ๓ บาท ในศก ๑๒๙ อีก ๓ บาท รวมเป็น ๖ บาท เหตุไฉนพระปลัดนาคจึงให้ขยักขย่อนเป็นสองคราว สันนิษฐานเห็นว่า เพราะ ไม่ได้กำหนดราคาเป็นค่าจ้าง จะให้เท่าไรก็ได้ พระปลัดนาคจึงแบ่งให้บ้าง กินเศษ เสียบ้าง ต่อเมื่อถูกประกาศยกจากสังวาสด้วยข้ออื่น ในมิถุนายน ศก ๑๒๙ นั้นแล้ว กลัวข้อนี้จะเกิดขึ้นจึงคายเศษที่กินไว้นั้นให้แก่นายป้อม เพื่อจะกันข้อนี้ไม่ให้เกิดขึ้น จริงอยู่ พระปลัดนาคเป็นผู้รับใช้ของเจ้าคณะเมือง และการทำเทียนก็ไม่ได้ว่าราคา ตามแต่จะให้ เป็นหน้าที่ของพระปลัดนาคจะไม่จ่ายแก่นายป้อมมากเกินพอดี เมื่อเป็น

เช่นนี้ ตัดไว้ได้เท่าไร ควรจะคืนแก่เจ้าคณะเมือง ถ้าไม่กินเศษแล้ว คงไม่ทำแบบนี้เลย เช่นนี้มีโทษสถานไร เพราะพระปลัดนาคเป็นผู้รับมอบมูลค่ามาจากเจ้าคณะเมือง ยังจะต้องสำนองคือรับผิดรับชอบ เพราะทรัพย์นั้นเทียบด้วยของฝากไว้ในมือดังกล่าว แล้วข้างต้นในข้อ ๑๕. (๑) เรื่องรับฝากทรัพย์ มีโทษไม่ถึงอวหาร เป็นแต่ภัณฑไทย แต่ได้ให้แก่นายป้อมแล้วครบจำนวน ก็เป็นพ้นจากภัณฑไทย

๒๑. (๖) ข้อว่าปลอมเข้าไปรับไทยธรรม ในการผูกสีมาวัดสีสุกนั้น เรื่องว่า มีการผูกสีมาที่วัดนั้น หาได้มีใครนิมนต์พระปลัดนาคไม่ เธอไปเอง และรับเอาไทยธรรม ด้วยส่วนหนึ่ง พระครูพูล วัดยองแยง เจ้าคณะแขวงเมืองฝ่ายตะวันออก พยานในชั้น ไต่สวนเบิกความในสองคราวเจือกันว่า พระอธิการกลั่นวัดสีสุก ขอให้เธอช่วยนิมนต์ พระ ๘ รูป เธอนิมนต์รูปอื่น หาได้นิมนต์พระปลัดนาคไม่ แต่ได้เห็นพระปลัดนาค ไปที่นั่น พระอธิการกลั่นสอบถามเธอ เธอบอกว่านิมนต์มา ๘ รูปเท่านั้น พระอธิการกลั่น ว่าพระเกิน ๘ รูป และไปถามเจ้าภาพว่า ใครนิมนต์ เจ้าภาพก็ไม่รู้เหมือนกัน พระในจำนวนทั้งหมดด้วยกันประมาณ ๕๐ รูป พระปลัดนาคจะได้เข้าสวดมนต์ด้วย หรือไม่ หาทราบไม่ เป็นแต่พระอธิการกลั่นบอกว่าเขาได้ถวายไตรแก่พระปลัดนาคด้วย เธอว่าสุดแล้วแต่เจ้าภาพ ในคำของพยานรูปนี้ มีแย้งกันอยู่คำหนึ่งในคำแรกกล่าวว่า ตนเป็นเจ้าภาพ ในคำหลังว่ามีเจ้าภาพต่างหากที่ตนไม่รู้ ได้ให้สอบถามพระปลัดนาค ๆ แก้ว่าในการผูกสีมานั้นพระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะเมืองให้เธอไป พระสงฆ์ใน วัดกลางไปในการนี้ ๑๓ รูป พระอธิการกลั่นเป็นเจ้าภาพ นายเขียวเป็นผู้ถวายไตร เธอได้รับจากเขา ๑ ไตร ได้ความว่าผู้นิมนต์พระไม่ใช่คนเดียวหรือพวกเดียว คนโน้น บ้างคนนี้บ้างนิมนต์ ส่วนพระปลัดนาคนั้นไม่มีใครรับว่านิมนต์ ถ้าเจ้าคณะเมือง ให้เธอไปจริง ความเรื่องนี้ก็คงไม่เกิด ลงความว่าเธอไปเอง พวกผู้นิมนต์ รู้ในชั้นต้น แล้วว่าพระเกิน สอบสวนกันเข้าก็คงรู้ได้ว่ารูปไหนเกิน ใคร่ครวญตามคำเบิกของ พระครูพูล ก็น่าจะรู้ว่าพระปลัดนาคนั้นเองเป็นผู้เกิน แต่เกรงใจไม่ไล่เสียเอง ทั้งเจ้าภาพ ก็ได้รู้เหมือนกันและปลงใจถวายไตรเธอเอง ข้อนี้ไม่เป็นอวหารไม่เป็นภัณฑไทย ในวินีตวัตถุแห่งอทินนาทานสิกขาบทตัดสินคดีที่ภิกษุพูดเท็จลวงเขา รับเอาของที่เขา เชื่อแล้วให้ เป็นแต่เพียงปาจิตตีย์ เพราะพูดเท็จ หาปรับเป็นอทินนาทานไม่ เข้าใจว่า

เพราะเจ้าของเขาให้เอง ในคดีนี้ไม่ถึงอย่างนั้น เป็นแต่พระปลัดนาคหน้าด้านเข้าไปรับ จะปรับว่าเป็นมิจฉาชีพได้อยู่

๒๒. ความประพฤติของพระปลัดนาค ในข้อ ๒๐. (๕) และข้อ ๒๑. (๖) นี้ แม้ไม่ปรากฏว่าเป็นอวหาร แต่เป็นอาชีววิบัติ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ เป็นองค์ประการหนึ่ง อันจะยกขึ้นเป็นเหตุห้ามอุโบสถแก่ภิกษุ ดังมีพระพุทธานุญาตไว้ในปาฏิโมกขฐปนขันธกะคัมภีร์จุลวรรค แม้ถึงความประพฤติในข้อ ๑๗. (๓) ก็เป็นตามทางนี้เอง นอกจากนี้ยังได้พบว่าพระปลัดนาคได้แก้คดีนี้โดยขุ่น ๆ ตั้งแต่ต้นจนปลาย หามีสมณสัญญาไม่ พระครูสีหราชสมาจารมุนี เจ้าคณะเมืองประกาศยกพระปลัดนาคเสียจากสังวาสนั้น แม้บางข้อไม่พอ แต่บางข้อมีมูลชอบแก่พระวินัยบัญญัติแล้ว เราสั่งให้คงเป็นไปตามนั้น และให้ยกฎีกาของพระปลัดนาคเสีย

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๒๕๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ในเรื่องขออารักขา
ค้านอารักขายาจนกถาในบุพพสิกขาวัณณนา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนาถบพิตร พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคม ทรงปรารภอารักขา-ยาจนกถาในบุพพสิกขาวัณณนา ปรึกษากับพระเถระทั้งหลายลงมติกันแล้ว ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยไว้ ดังต่อไปนี้:-

ในบุพพสิกขาวัณณนาของพระอมราภิรักขิต (เกิด) วัดบรมนิวาสกล่าวเรื่องขออารักขาไว้ตอนหนึ่งเรียกว่า อารักขายาจนกถา ใจความในนั้นว่า การขออารักขาปรารภกาลเป็นอดีตก็มี ปรารภกาลเป็นอนาคตก็มี ปรารภกาลเป็นอดีตนั้น เช่นถูกข่มเหงแล้ว แจ้งข่าวนั้นแก่ตุลาการ ปรารภกาลเป็นอนาคตนั้น เช่นถูกข่มเหงมาอย่างนั้นแล้ว ขอความป้องกันในข้างหน้า การขออารักขาอันต่างโดยปรารภกาลเป็นอดีตหรืออนาคตนี้ บอกเจาะชื่อก็มี ไม่เจาะชื่อก็มี บอกเจาะชื่อนั้นคือบอกว่า มีคนมาทำอย่างนั้น ๆ ถ้าภิกษุขออารักขาเจาะชื่อและตุลาการปรับคนนั้นให้เสียทรัพย์ ท่านปรับเป็นภัณฑไทยแก่ภิกษุให้ใช้ทรัพย์ที่เขาต้องเสียไป ถ้าบอกขอให้เขาปรับและทรัพย์ที่เขาปรับนั้นได้กำหนด ท่านปรับภิกษุถึงปาราชิก ถ้าภิกษุขออารักขาไม่เจาะชื่อ แม้จะขอพัสดุที่เสียหายไปคืนด้วย ตุลาการจับตัวคนร้ายได้แล้วปรับให้เสียทรัพย์ และเรียกเอาทรัพย์คืน ไม่เป็นสินใช้แก่ภิกษุ ๆ ไม่ต้องอาบัติ แต่มีคำที่แย้งกันอยู่ในนั้นเองว่า ภิกษุเห็นโจรลักเอาบริขารไปหวังสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่โจร แม้ร้องว่าขโมย ๆ โจรนั้นถูกจับและถูกปรับ เช่นนี้ท่านว่าเป็นสินใช้แก่ภิกษุ แต่ท่านยอมให้พูดแก่คนผู้จะทำตามคำของตน แม้เจาะชื่อว่า คนชื่อนี้เอาบริขารของเราไป ท่านจงให้เขาเอามาคืนแต่อย่าปรับไหมเขาเลย นี้เป็นใจความแห่งการขออารักขาในบุพพสิกขาวัณณนา กถานี้

พระอมราภิรักขิต (เกิด) เรียงตามความอธิบาย ในอรรถกถาแห่งสิกขาบทสังฆาทิเสสที่ต้นของภิกษุณีในภิกขุนีวิภังค์ กถาเช่นนี้เป็นแต่แสดงมติของอาจารย์บางรูป ผู้อ่านจะต้องสันนิษฐานเอาเองว่าผิดหรือถูก ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ แล้วเลือกถือเอาแต่ที่ควรใช้กันมาก็อย่างนั้น จึงยังไม่เกิดเป็นปัญหาอันจะพึงวินิจฉัย มาบัดนี้กถานี้กลายเป็นทางของคนพาล ผู้เบียดเบียนหรือประพฤติผิดต่อภิกษุ และถูกปรับเพราะภิกษุพูดขึ้นที่เรียกว่าขออารักขาเจาะชื่อนั้น จะเอาเป็นเครื่องมือกำจัดภิกษุเพื่อแก้แค้น ไม่ใช่เพียงจะพูดให้เกิดความสงสัยเท่านั้น ถึงฟ้องเป็นอธิกรณ์จนต้องตัดสินก็มีแล้ว ถึงเวลาสมควรจะให้วินิจฉัยในเรื่องนี้ เพื่อป้องกันภิกษุสงฆ์จากภัยอันเกิดจากปรับปวาทเช่นนั้น

อาคตสถานคือที่มาเดิมแห่งการขออารักขานั้น คือคัมภีร์วิภังค์ตอนปฐมสังฆาทิเสสแก้ด้วยอนาบัติ เพื่อจะให้เข้าใจความชัด จักกล่าวถึงต้นบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ก่อน

มีอุบาสกคนหนึ่ง ถวายโรงชนิดหนึ่ง ที่เข้าใจว่าโรงไว้สินค้าแก่ภิกษุณีสงฆ์ภายหลังทำกาลกิริยาลง อุบาสกคนนั้นมีบุตรสองคน มีศรัทธาคนหนึ่ง ไม่มีศรัทธาคนหนึ่ง เจ้าคนไม่มีศรัทธาชวนเจ้าคนมีศรัทธาเพื่อเอาโรงนั้นรวมเข้าแบ่งเป็นทรัพย์มรดกด้วย เจ้าคนมีศรัทธาห้ามปรามก็ไม่ฟัง ในที่สุดตกลงยอมให้แบ่ง นึกว่าถ้าได้แก่ตน จักถวายภิกษุณีสงฆ์ตามเดิม เมื่อแบ่งกัน เผอิญโรงนั้นได้แก่เจ้าคนไม่มีศรัทธาเขาก็บอกไล่พวกภิกษุณี นางภิกษุณีผู้หนึ่ง ชื่อถุลลนันทา ไม่ยอมออก อ้างว่าบิดาของเขาถวายแก่ภิกษุณีสงฆ์ เมื่อเกิดเถียงกันขึ้นว่าเป็นอันถวายหรือไม่เป็นอันถวายต่างไปหารือคณะผู้พิพากษา คณะผู้พิพากษาตัดสินให้เป็นภิกษุณีสงฆ์ตามเดิม เจ้าคนนั้นแพ้แล้วก็กล่าวคำหมิ่นพวกภิกษุณี และหาความว่าชิงเอาโรงของตนไป นางถุลลนันทาแจ้งความนั้นแก่คณะผู้พิพากษา เขาก็ปรับเจ้าคนนั้น เจ้าคนนั้นถูกปรับแล้วทำที่อยู่ของพวกอาชีวกขึ้น ในที่ใกล้แห่งที่อยู่ของภิกษุณีแล้ว ยุพวกอาชีวกให้พูดเกี้ยวนางภิกษุณี นางถุลลนันทาแจ้งความนั้นแก่คณะผู้พิพากษาอีก คราวนี้เขาลงโทษจำเจ้าคนนั้น คนทั้งหลายพากันติเตียนพวกภิกษุณีว่า ชิงเอาโรงของเขาแล้วมิหนำซ้ำยังให้ปรับยังให้จำอีก สักหน่อยก็จักให้ฆ่าเสีย พวกภิกษุณีและพวกภิกษุ ก็

พลอยติเตียนว่า นางถุลลนันทาไม่ควรจะเป็นถ้อยเป็นความกับเขา สมเด็จพระผู้มี-พระภาคเจ้า ทรงทราบความนี้แล้ว ทรงไต่สวนได้ความจริง ทรงติเตียนแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุณีเป็นถ้อยเป็นความกับคฤหัสถ์ โดยที่สุดแม้กับพวกปริพาชก วางโทษเป็นอาบัติสังฆาทิเสส

วิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น แก้ในวาระแห่งอนาบัติว่า *"อนาปตฺติ มนุสฺเสหิ อากฑฺฒิ-ยมานา คจฺฉติ, อารกฺขํ ยาจติ, อโนทิสฺส อาจิกฺขติ"* แปลว่า "ข้อไม่เป็นอาบัติคือถูกคนทั้งหลายฉุดไปก็ดี ขออารักขาก็ดีบอกไม่เจาะชื่อก็ดี"

พระอรรถกถาจารย์แก้คำว่า *"อารกฺขํ ยาจติ ขออารักขา"* แลคำว่า *"อโนทิสฺส อาจิกฺขติ บอกไม่เจาะชื่อ"* เป็นอันเดียวกันว่า "ขออารักขาคือบอกไม่เจาะชื่อ" คราวนี้ก็แก้ความตรงกันข้าม คือขออารักขาเจาะชื่อไว้ด้วย กลับวางโทษแรงกว่าสิกขาบทอันเป็นเดิมอีกดังมีแจ้งในบุพพสิกขาวัณณนานั้น ถ้าสองคำนั้นมีอรรถเป็นอันเดียวกันแล้ว ในบาลีน่าจะกล่าวเป็นคำเดียวกันว่า *"อโนทิสฺส อารกฺขํ ยาจติ ขออารักขาไม่เจาะชื่อ"*

เรื่องต้นบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ ชัดพอจะให้รู้ว่า ข้อที่ทรงห้ามไม่ให้ภิกษุณีเป็นถ้อยเป็นความนั้น หมายความว่า ไม่ให้เป็นปากเป็นเสียงกับคฤหัสถ์จนถึงขึ้นศาลอันเป็นข้อที่น่าเบื่อหน่าย ไม่ใช่เพราะเป็นปาราชิกหรือเป็นภัณฑไทย เหตุได้ของวิวาทคืนมา หรือทำเขาให้เสียทรัพย์ อย่าว่าแต่พวกสมณะเลย แม้คฤหัสถ์ที่เขาเรียกว่าเจ้าถ้อยหมอความ ผิดปากผิดคำต่อใครสักนิด ก็ฟ้องร้องในโรงในศาล เขาก็ยังเบื่อหน่าย ถ้ามีจำเป็น เช่นถูกข่มเหงหรือถูกคนอื่นฟ้องและจะต้องว่าคดี เขาก็ไม่ติเตียน ในวิภังค์แห่งสิกขาบทนี้กล่าวข้ออนาบัติไว้ ก็น่าจะเพ่งความอย่างเดียวกัน

เราพร้อมด้วยพระเถระทั้งหลายเข้าใจว่าคำว่า *"มนุสฺเสหิ อากฑฺฒิยมานา คจฺฉติ ถูกคนทั้งหลายฉุดไป"* นั้น ได้แก่ถูกคนอื่นฟ้องถูกเรียกตัวหรือถูกจับไป เช่นนี้จะว่าความเพื่อเปลื้องตน ไม่เป็นอาบัติ คำว่า *"อารกฺขํ ยาจติ ขออารักขา"* นั้น ได้แก่ถูกคนอื่นข่มเหง จะร้องขอความป้องกันของบ้านเมือง แม้เจาะชื่อ ได้อยู่ ไม่เป็นอาบัติ

อันการจะขออารักขานั้น ไม่เจาะชื่อไฉนจักสำเร็จประโยชน์ จำเป็นอยู่เองจะต้องเจาะชื่อ ดังนางถุลลนันทาได้ทำมา แลในคราวนั้นก็ไม่ได้ถูกนินทาและไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบท ในคราวเป็นลำดับมา ไม่จำเป็นอะไรนัก และฟ้องถี่นัก จึงถูกติเตียนโดยฐานว่าเป็นเจ้าถ้อยหมอความและทรงบัญญัติสิกขาบทก็เพราะเหตุนี้ ไม่ใช่เพราะทำให้เขาเสียทรัพย์หรือให้ถูกจำ คำว่า *"อโนทิสฺส อาจิกฺขติ บอกไม่เจาะชื่อ"* นั้น ได้แก่บอกให้ถ้อยคำ เมื่อถูกทำร้ายแล้วแต่ไม่รู้ว่าใครทำและบอกตราสินเมื่อของหายไปแล้วแต่ไม่รู้ว่าใครลัก บอกดังนี้ไม่เป็นอาบัติ

เมื่อถือเอาอธิบายอย่างนี้ ภิกษุสงฆ์ก็จักได้รับอารักขา คือความป้องกันของแผ่นดิน เหมือนคนทั้งหลาย ปราศจากคนพาลเบียดเบียนอีกฝ่ายหนึ่ง คงประพฤติเป็นสมณะ อยู่สงบโดยปกติ ไม่เป็นถ้อยเป็นความกับใคร ๆ

เพราะเหตุนั้น เราให้วินิจฉัยไว้ดังต่อไปนี้:–

๑. คำบาลีในอนาปัตติวารแห่งปฐมสังฆาทิเสสสิกขาบทในภิกขุนีวิภังค์ แปลดังนี้:–

ก. คำว่า *"อนาปตฺติ มนุสฺเสหิ อากฑฺฒิยมานา คจฺฉติ"* แปลว่า "ข้อไม่เป็นอาบัติ คือ ถูกคนทั้งหลายฉุดไป" อธิบายว่าถูกคนอื่นฟ้อง ต้องเรียกหรือถูกจับไปแก้คดี เช่นนี้เป็นจำเลยว่าความเพื่อเปลื้องตนได้ ไม่ต้องอาบัติ

ข. คำว่า *"อารกฺขํ ยาจติ"* แปลว่า "ขออารักขา" อธิบายว่าถูกคนข่มเหงหรือเบียดเบียน ขอความป้องกันของแผ่นดิน แม้เจาะชื่อคนผู้ข่มเหงหรือผู้เบียดเบียนนั้นก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ

ค. คำว่า *"อโนทิสฺส อาจิกฺขติ"* แปลว่า "บอกไม่เจาะชื่อ" อธิบายว่า ถูกทำร้ายแต่ไม่รู้ว่าใครทำ จะบอกให้ถ้อยคำไว้แก่เจ้าหน้าที่ก็ได้ หรือของหายแต่ไม่รู้ว่าใครลักจะบอกตราสินไว้แก่เขาก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ

๒. ทรัพย์อันเป็นสิทธิ์ของตน หรืออยู่ในปกปักรักษาของตนที่เสียหายไป กลับได้คืนมา หรือสินใช้ที่ได้รับแทนทรัพย์นั้น เพราะขออารักขาก็ดี เพราะบอกตราสินก็ดี รับคืนได้ ไม่มีโทษ

๓. ให้ถือว่า อารักขายาจนกถาในบุพพสิกขาวัณณนาตลอดถึงคำมคธในอรรถกถา เป็นแต่มติของบุคคล ไม่ใช่ตัวบทกฎหมาย

๔. ห้ามไม่ให้ใช้กถานั้นในการปกครองคณะสงฆ์ เช่นถือเอาเป็นเครื่องอ้างวางบทปรับในอธิกรณ์

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๑๐๑

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัยแก้ขัดข้องของเจ้าคณะมณฑล

ปรารภอธิกรณ์ที่วัดบึง เมืองนครราชสีมา

เรื่องอทินนาทาน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยแก้ขัดข้องของพระธรรมวิหารีเถระ เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา ปรารภอธิกรณ์ที่วัดบึงเมืองนครราชสีมา พระวัดนั้น ๗ รูป มีพระเอี่ยมเป็นหัวหน้า โจทก์พระวินัยธรรมฉิมด้วยอทินนาทาน ดังต่อไปนี้:-

๑. ความเดิม พระเอี่ยมหัวหน้า กับพระสง พระชื่น พระปุก พระนาค พระเชื่อม พระหว่าง วัดบึง เข้าชื่อกัน ยื่นฟ้องต่อคณะเมืองนครราชสีมา กล่าวโทษพระวินัยธรรมฉิมวัดเดียวกัน เป็นคดี ๕ ข้อดังต่อไปนี้:-

๑. พระเพ็งแสดงธรรม ได้ค่าปัจจัยบูชาธรรมมาราคา ๑๖ บาท จำเลยถือเอาเสีย ๑ บาท เจ้าของหาได้ให้ไม่

๒. พระเพ็งแสดงธรรม ได้ค่าปัจจัยบูชาธรรมมาอีก ๕ บาท จำเลยถือเอาเสียอีก ๒ บาท เจ้าของหาได้ให้ไม่

๓. ทายกนิมนต์พระไปบังสุกุล พระมี ๖ รูป ได้ไป ๓ รูป ไม่อยู่ ๓ รูป เขาถวายส่วนมาทั้ง ๖ รูป จำเลยเอาส่วนของพระผู้ไม่ได้ไปเสีย

๔. จำเลยเอาโต๊ะของจีนคงราคา ๑๒ บาทมาไว้ เจ้าของตายจำเลยเอาเสีย อ้างว่าจีนคงให้ แต่ภรรยาเขาไม่ยอม

๕. ลาภเกิดขึ้นแก่สงฆ์ จำเลยชักเอาไว้เสีย ไม่ได้บอกให้รู้กัน

๒. จำเลยให้การรับในข้อ ๑ และข้อ ๒ และกล่าวเรื่องเช่นนี้ที่โจทก์ไม่ได้ยกขึ้นฟ้องอีก แต่แก้ว่า พระเพ็งก็ดี พระอื่นก็ดี ที่จำเลยถือเอาของเธอไว้นั้น เป็นศิษย์อยู่ร่วมกุฎีกับจำเลย ทายกมานิมนต์เทศนา จำเลยได้ให้พระเพ็งไปเทศนาแทนจำเลยก็มี รับไว้หลายกัณฑ์แจกจ่ายให้ไปเทศนาก็มี เมื่อได้ลาภมา จำเลยได้ชักเอาค่าปัจจัยไว้บ้าง ให้แก่ผู้ไปเทศนาบ้างตามส่วนที่ได้มากและน้อย ด้วยหวังว่าจะเอาไว้จ่ายของบริโภคเลี้ยงกัน แต่ค่าปัจจัย ๒ บาทในข้อ ๒ นั้น พระเพ็งได้มาตามลำพัง จำเลยได้แบ่งถือเอาด้วยอาการอย่างเดียวกัน แต่ได้บอกแก่เด็กผู้เอามาให้รู้

ในข้อ ๓ จำเลยปฏิเสธ แก้ว่า ได้แจกแก่พระทั้งหลายแล้ว ในข้อ ๔ หามีคำให้การของจำเลยไม่ มีแต่คำพยาน ข้อ ๕ ไม่ได้พิจารณา

๓. พระเพ็งพยานโจทก์ เบิกความสมโจทก์ ในข้อ ๑ ข้อ ๒ ที่ว่าจำเลยแบ่งเอาค่าปัจจัยไว้บ้าง แต่ในข้อที่จำเลยอ้างว่าเป็นศิษย์อยู่ด้วยกันให้ไปเทศนาแทนบ้างจ่ายให้ไปบ้าง หาได้สอบพยานไม่

ในข้อ ๓ ที่หาว่าบังเอาส่วนบังสุกุลของพระผู้ไม่อยู่นั้น ในพระ ๖ รูป หักจำเลยเสียคง ๕ รูป พระน้อย พระก๊ก เบิกว่า รับว่าได้แล้ว พระเพ็งเบิกว่าจะได้รับหรือไม่ได้รับจำไม่ได้ อีก ๒ รูปไม่มีคำ พระกลางสึกไปแล้ว พระข่าไปข้างไหนไม่ปรากฏในสำนวน

ในข้อ ๔ อำแดงคลายภรรยาจีนคง พยานจำเลย เบิกความว่าเมื่อจีนคงตายแล้วจำเลยได้ไปถามถึงโต๊ะ พยานบอกว่าอยู่บนหอ จำเลยขึ้นไปดูแลให้คนที่พยานเรียกว่าเจ้าฑิตยกลงมาแล้ว จำเลยบอกแก่พยานว่าต้องการเอาไปใช้ พยานก็บอกอนุญาตให้

๔. เจ้าคณะเมืองวินิจฉัยดังนี้:–

ข้อ ๑ จำเลยไม่มีโทษ เพราะทายกเขานิมนต์ต่อจำเลย ๆ เป็นผู้ให้ไปแสดง ให้ยกข้อนี้เสีย

ข้อ ๒ ไม่เป็นอวหาร เพราะจำเลยถือเอาด้วยวิสสาสะ ไม่ได้ถือเอาด้วยไถยเจตนา

ข้อ ๓ เรื่องบังเอาส่วนบังสุกุลของพระอื่น ไต่สวนไม่ได้จริงให้ยกข้อนี้เสีย

ข้อ ๔ เรื่องโต๊ะนั้น ได้ความตามคำของอำแดงคลาย ภรรยาจีนคงว่าเขาได้ให้จำเลยเอง จำเลยไม่มีโทษ ให้ยกข้อนี้เสีย

ข้อ ๕ โจทก์ไม่มีหลักฐาน ไม่ได้พิจารณา

๕. โจทก์ ไม่ยอมตามคำตัดสินนั้น แต่ก็ไม่ร้องอุทธรณ์ต่อเจ้าคณะมณฑล ยังตั้งรังเกียจไม่ยอมร่วมสังวาสด้วยจำเลย

๖. มีข่าวเปิดเผยในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ว่า พระวัดบึงแตกสามัคคีไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรมด้วยกัน พระธรรมวิหารีเจ้าคณะมณฑล สั่งให้เจ้าคณะเมืองไต่สวน เจ้าคณะเมืองไต่สวนได้ความจริง และประนีประนอมไม่สำเร็จ บอกเข้ามาถึงเจ้าคณะมณฑล ๆ จึงนำขัดข้องเรื่องนี้ขอหารือ

๗. เรื่องนี้จำเป็นจะวินิจฉัยตลอดถึงอธิกรณ์เดิมด้วย แล้วจึงวินิจฉัยข้อขัดข้องของเจ้าคณะมณฑล

๘. เห็นสมควรจะอธิบายถึงอวหารอันออกชื่อในสำนวนนี้ไว้ในเบื้องต้น กล่าวถึง ๓ ประการ คือ ฐานาจาวนะ ๑ ปฏิจฉันนาวหาร ๑ ปสัยหาวหาร ๑

๙. ฐานาจาวนะนั้น เป็นอวหารมาในบาลี แปลตามพยัญชนะว่ากิริยาให้เคลื่อนจากฐานที่ แต่เพราะเป็นชื่อแห่งอวหารจึงไม่หมายความเพียงเท่านั้น หมายเอาโจรกรรมที่สำเร็จด้วยกิริยาถือเอาของเป็นสังหาริมะ คือ ให้เคลื่อนที่ได้ แต่พอยังของที่ถือเอานั้นให้พ้นจากฐานที่ก็ปรับเป็นโจรได้ ตัวอย่าง มีเจตนาเป็นโจร หยิบเอาของเขาซึ่งตนไม่ต้องสำนอง (คือรับใช้) ในเวลาที่เจ้าของไม่อยู่ นี้เรียกว่า “ลัก” อีกอย่างหนึ่ง มีเจตนาเช่นนั้น ฉวยเอาของที่คนอื่นถือไปจากเขาแล้ววิ่งหนี นี้เรียกว่า

"วิ่งราว" โจรกรรมเช่นนี้ท่านเรียกว่า "ฐานาจาวนะ" เพราะเหตุว่า พอหยิบหรือฉวยของให้พ้นฐานที่ก็ปรับเป็นโจรได้ทีเดียว

๑๐. ปฏิจฉันนาวหารนั้น มาในอรรถกถา แปลตามพยัญชนะว่าโจรกรรมสำเร็จด้วยกิริยาปิดของเสีย ตัวอย่าง เช่นเห็นแหวนของผู้อื่นเขาทำตก เอาดินกลบเสียหรือเอาใบไม้ปิดเสีย เพื่อไม่ให้เจ้าของเขาหาพบ นี้เรียกว่า "ลัก" แปลกจากฐานาจาวนะเพราะยังไม่ทันทำให้เคลื่อนจากฐานที่ เพียงเอาอะไรปิด ก็ปรับเป็นโจรได้ แต่ในอรรถกถาท่านให้ปรับ เมื่อทำให้เคลื่อนจากฐานที่เหมือนกัน แต่ไม่สมอรรถแห่งชื่อเรียก

๑๑. ปสัยหาวหารนั้น ก็มาในอรรถกถา แปลตามพยัญชนะว่ากิริยาข่มเหงลักเอา ตัวอย่าง เช่นโจรเข้าปล้นบ้านขู่เจ้าทรัพย์ให้กลัวแล้วถอดเครื่องแต่งตัวให้เอง แม้เจ้าของให้เองก็จริง แต่เพราะถูกข่มเหง ไม่ได้ให้ด้วยความพอใจของตน เช่นนี้เป็นโจรกรรมเหมือนกัน เรียกว่า "กรรโชก"

๑๒. วาระนี้จักพิจารณาถึงเจตนาของจำเลย ในขณะเมื่อถือเอาทรัพย์นั้น นี้จักรู้ได้ด้วยกิริยาภายนอกส่อ จำเลยถือเอาทรัพย์ที่กล่าวถึงในข้อ ๑ ข้อ ๒ ต่อหน้าเด็กผู้นำของมา และพระเพ็งก็รู้จำนวนทรัพย์ที่ได้มาว่าเท่าไร เมื่อพบว่าจำนวนขาดคงถามเด็ก ๆ ก็คงบอกข้อนี้จำเลยย่อมรู้โดยปกติ ถ้าจำเลยมีไถยจิตจักถือเอาด้วยความเป็นโจรไฉนจักทำอย่างนั้น ทำเข้าเขาก็คงจับได้ หรือว่าจำเลยถือเอาเสียดื้อ ๆ เช่นนั้นพระเหล่านั้นเป็นลูกวัดก็คงไม่กล้าปริปากพูด ก็ไม่ใช่ข่มเหงบีบคั้นถือเอา จำเลยยังกลับเล่าเรื่องอื่นมีประเภทเดียวกัน ในคำให้การอีก ไม่ได้ปกปิด สันนิษฐานตามอาการของจำเลยว่า จำเลยไม่มีไถยจิตเมื่อขณะถือเอาทรัพย์นั้น เมื่อไม่มีไถยจิตแม้ถึงจะหยิบของให้พ้นจากที่ ก็ไม่จัดเป็นฐานาจาวนะอวหาร พูดอีกโวหารหนึ่ง ไม่จัดเป็นลักหรือวิ่งราว

๑๓. เช่นนั้น จำเลยมีเจตนาอย่างไรเล่า ในของที่พระเพ็งก็ดี พระอื่นก็ดี ได้มาเพราะจำเลยให้ไปเทศนาแทนก็ดี เพราะจำเลยรับนิมนต์ไว้และแจกให้ไปก็ดี เห็นว่าจำเลยถือเอาด้วยเข้าใจว่าของตนทั้งนั้นหรือโดยเอกเทศ ซึ่งจัดเข้าในสกสัญญาคือ

สำคัญว่าของตน ของนั้นจะชื่อว่าเป็นของตนหรือมิใช่ จักวินิจฉัยข้างหน้า อย่างไรก็ตามจำเลยถือเอาด้วยสกสัญญา ไม่เป็นอาบัติ เข้าในบาลีอนาปัตติวารแห่งอทินนาทานสิกขาบทว่า *"อนาปตฺติ สกสญฺญิสฺส"* แปลว่า "ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้สำคัญว่าของตน" ในของที่พระเพ็งได้มาตามลำพังของเธอเอง เห็นว่าจำเลยถือเอาด้วยวิสสาสะ คือความคุ้นเคย ทั้งได้บอกเด็กผู้นำมานั้นด้วย ของนี้เป็นอันถือเอาด้วยดีหรือไม่ จักวินิจฉัยข้างหน้า อย่างไรก็ตามจำเลยถือเอาด้วยวิสสาสะไม่เป็นอาบัติเข้าในบาลีตอนนั้นว่า *"อนาปตฺติ วิสฺสาสคาเห"* แปลว่า "ไม่เป็นอาบัติเพราะถือเอาด้วยวิสสาสะ"

๑๔. ทรัพย์ที่จำเลยถือเอาด้วยสกสัญญานั้น จัดว่าเป็นของจำเลยหรือหาไม่ สันนิษฐานตามธรรมเนียมอันเป็นไปอยู่ ของที่ได้มาเพราะจำเลยรับนิมนต์เป็นส่วนตัว แต่ให้พระอื่นไปแทนนั้นนับว่าเป็นของจำเลย มีสิทธิในของนั้น จะถือเอาทั้งนั้นหรือจะแบ่งเอาบ้าง หรือจะให้แก่ผู้ไปแทนทั้งนั้นจำเลยทำได้ตามชอบใจ ส่วนของที่ได้มาเพราะจำเลยรับนิมนต์ไว้และแจกให้ไป ไม่นับว่าเป็นของจำเลย ถือเอาด้วยสกสัญญาชื่อว่าถือเอามิชอบ ทรัพย์ที่กล่าวถึงในข้อ ๑ นั้น จำเลยรับเทศน์มหาชาติไว้ถึง ๔ กัณฑ์ และเห็นว่าจำเลยรับไว้แจก พระเพ็งได้รับแจกทานกัณฑ์และได้ค่าปัจจัยนั้นมา นับว่าเป็นของพระเพ็ง จำเลยถือเอาด้วยสกสัญญาหาชอบไม่ แต่จะควรอย่างไร จักวินิจฉัยข้างหน้า

๑๕. ทรัพย์ที่จำเลยถือเอาด้วยวิสสาสะนั้น จัดว่าถือเอาดีหรือหาดีไม่ ข้อนี้ควรสอบด้วยลักษณะถือวิสสาสะ ในบาลีแห่งจีวรขันธกะดูก่อน ลักษณะถือวิสสาสะมีองค์ ๕ คือ เป็นผู้เคยเห็นกันมา ๑ เป็นผู้เคยคบกันมา ๑ ได้พูดกันไว้ ๑ ยังมีชีวิตอยู่ ๑ รู้ว่าของนั้นเราถือเอาแล้วเขาจักพอใจ ๑ ในอรรถกถาแยกองค์ที่ ๑ และองค์ที่ ๒ ออก เอาแต่อย่างหนึ่ง คงแต่ ๔ เราเห็นว่าควรแยกองค์ที่ ๓ ออกด้วยต่างว่าพระศิษย์ของเราอุปฐากเราอยู่จนค่ำ เมื่อกลับกุฏิ จะถือเอาเทียนที่ตำหนักของเราจุดไปกุฏิของเธอ ด้วยถือวิสสาสะในเราว่าเป็นอุปัชฌายะของเธอ ไม่ทูลขอเราด้วยเห็นว่าเป็นของเล็กน้อย และเราก็ไม่ได้พูดสั่งเธอไว้ดังนี้ จะถือวิสสาสะขึ้นหรือไม่

เห็นว่าขึ้น ไม่เป็นสินใช้ เหตุนั้น ลักษณะวิสสาสะพึงเข้าใจอย่างนี้ : เป็นผู้เคยเห็นกันมาหรือเป็นผู้เคยคบกันมา หรือได้พูดกันไว้ อย่างใดอย่างหนึ่ง นับเป็นองค์ ๑ รู้ว่าถือเอาแล้ว เขาจักพอใจ เป็นองค์ ๑ เขายังเป็นอยู่เป็นองค์ ๑ พระเพ็งเป็นศิษย์อยู่ร่วมกุฎีกับจำเลยได้รับอุปการของจำเลย ต้องด้วยลักษณะที่จำเลยจะถือวิสสาสะได้ ถ้าพระเพ็งได้รับความเลี้ยงดูของจำเลยด้วยภัตตาหารประจำวันเป็นอันควรแท้ แต่ฟังไม่ชัดในสำนวน มีแต่คำจำเลยแก้ว่าเอาไว้หาของให้เธอบริโภค แต่เมื่อจำเลยถือเอาเช่นนั้น พระเพ็งพอใจหรือไม่ ข้อนี้ลงสันนิษฐานว่าเธอไม่พอใจ เธอจึงเที่ยวโพนทะนาต่อภิกษุอื่น จนเกิดเป็นอธิกรณ์ขึ้น หากเธอสำคัญว่าจำเลยถือเอาอย่างนั้นต้องอวหารจึงได้บอกแก่ภิกษุอื่น ความไม่พอใจนั้นเองนำให้สำคัญเห็นไป ด้วยเหตุนี้ ทรัพย์ที่จำเลยถือเอาด้วยวิสสาสะในพระเพ็ง เป็นอันถือเอาไม่ดี ที่ควรจะคืนให้เสีย ทรัพย์ที่จำเลยถือเอาด้วยสกสัญญาในข้อ ๑ นั้น ก็ถือเอาผิด ควรคืนให้แก่พระเพ็งเหมือนกัน ในสำนวนปรากฏว่าจำเลยได้คืนให้แล้ว แต่พระเพ็งไม่รับ แต่ไม่รับด้วยเจตนามุ่งร้ายต่อจำเลย ควรจะถามเสียใหม่ให้เป็นเด็ดขาด ถ้าเธอต้องการก็ควรคืนให้ ส่วนพระอื่นสึกไปเสียแล้ว ไม่ได้ตัวมาสืบ ทั้งไม่ปรากฏว่าเขาโทมนัส จัดว่าเขาอำนวยตาม เป็นอันถือเอาด้วยดี

๑๖. สรุปความวินิจฉัยในข้อ ๑ และข้อ ๒ ว่า จำเลยถือเอาด้วยสกสัญญาและวิสสาสะ ไม่ต้องอาบัติ แต่ไม่ต้องด้วยลักษณะสกสัญญาและวิสสาสะแก้ได้ด้วยคืนทรัพย์ให้พระเพ็ง หรือเธอบอกยกให้

๑๗. ตั้งแต่นี้ต่อไป จำเลยจงประหยัดแต่การถือเอาของแห่งผู้อื่นด้วยอาการเช่นนี้อีก เป็นการสะเพร่าไม่ดีไม่งาม ถ้าจะต้องการเอาไว้ช่วยกำลังในการเลี้ยงดูเธอเองก็จงบอกเจ้าของให้ยอมก่อน

๑๘. พิจารณาข้อหาที่ ๓ ต่อไป จำเลยรับมอบทรัพย์ของทายกเพื่อแจกแก่พระ ๖ รูป หากจำเลยมีไถยจิตคิดเอาเป็นของตนเสียแต่แรกก็ไม่ต้องอาบัติ ในเรื่องเช่นนี้ไม่ปรับเป็นอวหารด้วยกิริยาให้เคลื่อนจากฐานที่ คือไม่ใช่ลักไม่ใช่วิ่งราว ต้องปรับด้วยบทอุปนิธิคือรับของฝากสำเร็จเป็นอวหารคือฉ้อ เมื่อเจ้าของทอดหรือขาดกรรมสิทธิ์

ในของนั้น มีคำพระปลัดน้อยและพระก๊กรับว่าได้รับค่าปัจจัยรูปละ ๑ บาทแล้ว ฝ่ายพระเพ็งไม่ปฏิเสธ แต่เบี่ยงว่าจำไม่ได้ เป็นจำเลยเอง ๑ รูป คงสืบไม่ได้ ๒ รูป ลงสันนิษฐานว่า จำเลยได้แจกเสร็จแล้ว วินิจฉัยว่าจำเลยไม่ได้ทำอทินนาทานในข้อนี้

๑๙. พิจารณาข้อหาที่ ๔ ต่อไป อาการของจำเลยผู้ไปถามหาโต๊ะของจีนคงต่ออำแดงคลายภรรยา และบอกว่าจะเอาไปใช้ แม้ให้ยกโต๊ะนั้นลงมาก่อนบอกขอหรือยืม ไม่บ่งว่าจำเลยมีไถยจิต อันจะปรับคนผู้จับสิ่งของขึ้นก่อนแล้ว จึงบอกขอหรือบอกยืม ว่าเป็นโจรเป็นการน่าบัดสี ทั้งอำแดงคลายก็รับอยู่ว่า ตนได้บอกให้แก่จำเลยวินิจฉัยว่า จำเลยไม่ได้ทำอทินนาทานในข้อนี้

๒๐. ข้อหาที่ ๕ ที่เจ้าคณะเมืองไม่ได้พิจารณานั้น ให้สอบถามโจทก์ดูอีก โจทก์ไม่ได้ติดใจว่า จึงงดเสีย

๒๑. พิจารณาได้ความตามนี้ วินิจฉัยว่า พระครูสีหราชสมาจารมุนีเจ้าคณะเมือง ตัดสินยกฟ้องของโจทก์เสียทุกข้อนั้น ชอบแก่พระวินัยแล้ว

๒๒. ในลำดับนี้ จักชี้แจงกับพวกโจทก์ ในชั้นแรกดูเหมือนพวกโจทก์ฟ้องด้วยสงสัยในอาการของจำเลยผู้ทำอย่างนั้น เพื่อขอความวินิจฉัย เมื่อเจ้าคณะเมืองตัดสินว่าจำเลยไม่เสียหายอะไร พวกโจทก์ไม่เชื่อคำตัดสินของเจ้าคณะเมือง ก็ควรจะทำในสองทางทางใดทางหนึ่ง คือร้องอุทธรณ์หรือร้องขอวินิจฉัยขึ้นมาทางเจ้าคณะมณฑล หรือหลีกไปอยู่เสียที่อื่นอันไม่เป็นที่กินแหนง โจทก์บางรูปก็ได้ทำโดยบรรยายได้ส่งเรื่องราวฟ้องมาถึงเรา ๆ เห็นข้ามเจ้าคณะมณฑล ไม่ถูกระเบียบจึงแนะให้ทำในสองทางนั้น จึงกลับมีหนังสือว่าเหน็บแนมมาถึงเราอีก เราเห็นว่า เรากรุณามากเกินไปเปิดช่องให้โจทก์พูดถึงเอง เราจึงไม่เอาโทษ คราวนี้โจทก์กลับแสดงทิฏฐิมานะ อุทธรณ์ก็ไม่เอา ไปอื่นก็ไม่เอา ขืนอยู่ที่นั่น แสดงความแตกจากหมู่สงฆ์ ในที่สุดเจ้าคณะมณฑลยื่นขัดข้องขอหารือ และเราก็ได้ประชุมพระเถระผู้ใหญ่ในแผ่นดินปรึกษาคดีเรื่องนี้ ๆ ก็เป็นอันได้รับวินิจฉัยของเถรสมาคมผู้มีความรู้สูงแล้ว โจทก์พึงเข้าใจว่าอันอนุวาทาธิกรณ์ เนื่องในการปกครอง เมื่อคณะสงฆ์ชี้ขาดลงไปว่าอย่างไร

ควรฟังตาม ไม่ควรถือรั้นความเห็นของตน ถ้าไม่อาจระงับความกินแหนงในจำเลย ก็ถึงคราวที่จะต้องออกจากวัดบึงไปอยู่อื่น

๒๓. บัดนี้จักให้คำวินิจฉัยแก้ขัดข้องของเจ้าคณะมณฑล การที่มีภิกษุแตกพวกจากสงฆ์ในวัดเดียวกันนั้น ร้ายอยู่ จะยอมให้เป็นไปไม่ได้ พวกภิกษุผู้ตั้งรังเกียจจำเลยมีน้อยกว่าผู้ไม่รังเกียจ เพราะฉะนั้น ถ้าพวกโจทก์ได้ฟังคำวินิจฉัยคดีเดิมในคำวินิจฉัยนี้แล้ว ปลงใจเชื่อและยอมเข้าอุโบสถสังฆกรรมกับสงฆ์ทั้งจำเลยด้วย ก็เป็นการดี ถ้ายังขืนตั้งรังเกียจและขืนอยู่ที่นั่น จงบอกให้ไปอยู่เสียที่อื่น ถ้าทำตาม จงให้หนังสือคู่มือ ชี้แจงเหตุที่ต้องออกจากวัดนั้นไปอยู่อื่น ถ้ายังขืนอยู่ จงบอกไล่ให้ไปเสีย

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๓๑๒

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างพระมีกับพระปลัดบุญ วัดศาลาแดง เมืองสระบุรี ต่างหากันด้วยเรื่องหยุมหยิม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ ประทับในเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยอธิกรณ์ในระหว่างพระมีกับพระปลัดบุญ วัดศาลาแดง เมืองสระบุรี ต่างหากันด้วยเรื่องหยุมหยิม ดังต่อไปนี้:-

๑. ความเดิม พระมีฟ้องต่อเจ้าคณะเมืองสระบุรีว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ พระมีมากรุงเทพฯ พระปลัดบุญอยู่ข้างโน้นเอาเสาของพระมีไปตัดเสีย ๔ ต้น ราคา ๒๙ บาท แต่จำนวนเสานั้นในเรื่องราวที่กล่าวต่างใบกัน กล่าวว่า ๘ ต้นก็มี ฟังเอาเป็นแน่ไม่ได้ แต่ราคาคงเท่าเดิม พระปลัดบุญไม่ปฏิเสธความข้อนี้ด้วยประการทั้งปวงเป็นแต่แก้ว่าหาได้ตัดส่วนตัวไม่ คดีนี้จะได้พิจารณากันอย่างไร ไม่ปรากฏในสำนวน มีในคำตัดสินของพระธรรมราชานุวัตรครั้งยังเป็นเจ้าคณะมณฑลว่า โจทก์ได้อนุญาตให้จำเลยแล้ว สั่งให้โจทก์จำเลยปรองดองกันเสีย

๒. เมื่อเสร็จคดีเรื่องเสาแล้ว พระมียื่นเรื่องราวฟ้องพระปลัดบุญต่อเจ้าคณะเมืองสระบุรีอีกว่า พระปลัดบุญไม่ปรองดองตามคำตัดสินของเจ้าคณะเมือง กลับยุยงพระสงฆ์ในวัดศาลาแดงไม่ให้ปลงอาบัติกับพระมี ห้ามพระมีไม่ให้ทำอุโบสถสังฆกรรมกับสงฆ์ เกียดกันไม่ให้ได้รับลาภในการบังสุกุลและบวชนาค

๓. พระปลัดบุญให้การปฏิเสธฟ้องครั้งที่ ๒ ด้วยประการทั้งปวง กลับหาว่าพระมีไม่ปรองดองเอง ตั้งแต่คดีเรื่องเสาเกิดขึ้นแล้ว ไม่แสดงสามัคคี ไม่แสดงอาบัติและไม่ทำกิจวัตรด้วยกัน ขอให้ลงโทษพระมีถึงปาราชิก โดยฐานพูดจำนวนเสา

กลับกลอก ขอให้ลงทัณฑกรรม โดยฐานหมิ่นประมาทว่า บังลาภสงฆ์ และขอให้ลงโทษขับไล่เสียจากวัด โดยฐานกล่าวโทษตนผู้เป็นเจ้าวัดด้วยความหมิ่นประมาทนั้น ข้อที่ว่าไม่เอาใจใส่กิจวัตรนั้น ในสำนวนที่พิจารณาและตัดสินปรากฏว่า ไม่เข้าประชุมไหว้พระสวดมนต์และทำอุโบสถ พระปลัดบุญ ยังฟ้องกล่าวโทษพระมีหาว่าทำหมออีกเป็นการผิดสัญญาข้อห้าม ขอให้ไล่เสียจากวัด

๔. เจ้าคณะเมืองสระบุรีตัดสิน สืบไม่สมตามฟ้องของพระมีในจำนวนเสาและเรื่องบังลาภ ให้ยกฟ้องของพระมีเสีย แต่ไม่ได้วินิจฉัยถึงเรื่องห้ามปลงอาบัติและทำอุโบสถ ตัดสินอีกสำนวนหนึ่งในวันเดียวกัน ยกเอาคำร้องของพระปลัดบุญขึ้นว่าด้วยความเป็นผู้ว่ายากไปไหนไม่บอก เที่ยวห้ามไม่ฟัง รับศิษย์ไว้ไม่บอก ไม่เอาใจใส่ในกิจวัตร รับเอาคนเจ็บเป็นป่วง มารักษาที่กุฎี และยกโทษเพิ่มเติมว่า พระมีถือทิฏฐิมานะ ไม่กลัวเจ้าอาวาส ให้ลงทัณฑกรรมขนทราย ๑๐๐ บาตร และห้ามไม่ให้อยู่วัดศาลาแดงต่อไป

๕. พระมีร้องอุทธรณ์คำตัดสินเจ้าคณะเมือง ต่อรองเจ้าคณะมณฑลกรุงเก่า รองเจ้าคณะมณฑลกรุงเก่าตัดสินว่า พระปลัดบุญมีผิดกระทงหนึ่งโดยฐานบังลาภของพระมีในเรื่องบังสุกุล และกล่าวสมปชานมุสาวาทบอกจำนวนพระให้น้อยลง เห็นควรลงโทษให้ขนทราย ๑๐๐ บาตร แต่ยกความดีว่าเปรียบเทียบก็ยอมตามง่าย และเอาใจใส่ชักนำพระสงฆ์ในกิจวัตร จึงยกลงทัณฑกรรมเสีย เป็นแต่ภาคทัณฑ์ไว้ ส่วนพระมี มีความผิดสองกระทง ขาดจากกิจวัตร ควรจะลงทัณฑกรรมขนทราย ๑๐๐ บาตรเหมือนกัน แต่พระมีผิดครั้งแรก ควรได้รับปรานี จึงยกลงทัณฑกรรมนั้นเสีย อีกกระทงหนึ่ง พระมีว่ายากสอนยาก ไม่ฟังคำสั่งสอนของเจ้าอาวาส ไม่ยอมเป็นสามัคคีกับเจ้าอาวาส ตามคำเปรียบเทียบของรองเจ้าคณะมณฑล ลงโทษให้ขับไล่เสียจากวัดศาลาแดงภายในเดือนหนึ่ง

๖. พระมีร้องฎีกาข้อความแปลกออกไปว่า ในวันหนึ่ง มีพวกทายกมาทำบุญที่หอฉัน พระมีลงไปนั่งกับภิกษุอื่น พระปลัดบุญเห็นเข้า ชี้หน้าว่า หน้าด้านขืนมานั่งไม่มีอาย พระมีเถียง เกิดเป็นปากเสียงกันขึ้น พระปลัดบุญให้พระอื่นจับพระมีไว้

แล้วชกพระมีถูกขอบตาซ้ายและขมับข้างขวา พระมีทำเรื่องราวยื่นเจ้าคณะเมือง (รูปหลังชื่อศรี) เจ้าคณะเมืองไม่ยกเรื่องนี้ขึ้นวินิจฉัย ในชั้นอุทธรณ์ก็ไม่ส่งสำนวนแก่เจ้าคณะมณฑล ส่งแต่เรื่องเสาเรื่องเดียว

๗. เรื่องเสานั้น เป็นมูลแห่งอธิกรณ์ในชั้นหลัง แต่ในสำนวนช่างปิดบังเสียจริง ๆ ทั้งในเรื่องเดิม ทั้งในเรื่องสืบมา ความกล่าวถึงในที่นี้ด้วย ตามที่พิจารณาได้เพียงไร พระมีกล่าวหาบอกจำนวนเสาแตกกันก็จริง แต่พระปลัดบุญไม่ปฏิเสธ เป็นแต่แก้ว่าไม่ได้ตัดส่วนตัว เช่นนี้ ต้องฟังเอาราคาเสาเป็นประมาณที่ว่า ๒๙ บาท พระปลัดบุญเอามาทำอะไร ไม่แจ้งในสำนวน คงได้ความในฎีกาของพระมีว่า พระมีฟ้องเพื่อจะเอาใช้ และอ้างพยานในเรื่องนี้ ก็พูดถึงเรื่องใช้ค่าเสา แสดงให้เห็นว่า พระปลัดบุญไม่ได้ถือด้วยโจรกรรม แม้ไม่ได้เอาไปใช้ส่วนตัว ก็ไม่พ้นภัณฑไทย แต่ในคำพิพากษาของเจ้าคณะมณฑลว่า โจทก์ยอมยกให้แล้ว คดีนี้ก็เป็นระงับ

๘. ข้อที่พระมีกล่าวโทษพระปลัดบุญในคดีเรื่องที่สองนั้น ย่นโดยใจความก็คือหาว่า พระปลัดบุญตัดสิทธิในความเป็นภิกษุของเธอเสีย โดยฐานพิจารณาได้ความจริงในข้อบังสุกุลว่า มีผู้มานิมนต์พระวัดศาลาแดงไปบังสุกุล พระปลัดบุญบอกจำนวนพระ ๘ รูป เว้นพระมีเสียรูปหนึ่ง หรือเอาวัดอื่นเข้าไปแทนจำนวนพระมี นอกนั้นพิจารณาไม่ได้ความสม แต่พระมีร้องอยู่ว่า เจ้าคณะไม่ได้สืบพยานของพระมีตลอด ตามคำพระปั้นพยานร่วม ซึ่งเบิกเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๑๓๑ และคำพระทองดีพยานฝ่ายพระปลัดบุญ และคำพยานอื่นอีก พอจะสันนิษฐานได้ว่า พระปลัดบุญยังขัดใจพระมีมาแต่ครั้งฟ้องความเรื่องเสา นี้เป็นเหตุยังพระมีให้ขาดสิทธิของภิกษุในอันได้ลาภผล แม้พระปลัดบุญไม่ได้ตัดโดยตรง พระมีก็อาจระแวงไปได้จะลงว่าพระมีฟ้องความเท็จหรือเสริมเกินกว่าจริงไม่ได้ ส่วนข้อที่พระมีกล่าวหาพระปลัดบุญว่าชกนั้น ถ้าเจ้าคณะเมืองปิดบังเสีย พระมีอาจร้องต่อคณะมณฑลได้ พระมีก็หาได้ร้องไม่ ในคำอุทธรณ์ที่ยื่นต่อรองเจ้าคณะมณฑลก็ไม่มี ข้อนี้ยังฟังไม่ได้

๙. ส่วนข้อที่พระปลัดบุญกล่าวหาพระมียุบยิบว่า ไม่เอาใจใส่ในกิจวัตร เป็นหมอและอื่น ๆ นั้น ข้อเหล่านี้ เป็นมาก่อนแล้ว พระปลัดบุญพึ่งยกขึ้นว่ากล่าว เมื่อพระมีฟ้องคดีเรื่องที่สองแล้ว เห็นว่าฟ้องแก้เกี้ยว ปลูกคดีให้ยุ่ง

๑๐. ฝ่ายเจ้าคณะทั้งหลาย มุ่งแต่จะนิคคหะพระมี ก็พิพากษาไปในทางนั้น ไม่รู้สึกว่า พระปลัดบุญนั้นเองเป็นสาเหตุแห่งคดีที่สองนี้ ข้อที่น่าติอย่างยิ่งนั้น คำตัดสินของรองเจ้าคณะมณฑล รู้แล้วว่าพระปลัดบุญผิด ยกเอาอย่างนั้นอย่างนี้มาพูดตลบแตลง ลงท้ายสั่งไล่พระมี ยกเหตุว่าไม่ฟังคำตัดสินของตนเข้าเป็นประการอันหนึ่ง คำตัดสินของเจ้าคณะชั้นต่ำ ไม่เป็นยุติธรรม เขาไม่รับรองก็ได้ จะลงโทษไม่ถูก

๑๑. เมื่อพระปลัดบุญปฏิเสธว่า ไม่ได้ห้ามการปลงอาบัติ ไม่ได้ห้ามอุโบสถแก่พระมี พระมีก็ไม่เสียสิทธิของภิกษุอันสำคัญ นอกจากเสื่อมลาภผลบ้างเล็กน้อย

๑๒. ในอธิกรณ์หากันด้วยเรื่องน้อย ปลูกให้เป็นใหญ่เป็นโตไปนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ได้เคยตรัสห้ามไว้ในโกสัมพิกขันธกะว่า *“อลํ ภิกฺขเว, มา ภณฺฑนํ มา กลหํ มา วิคฺคหํ มา วิวาทํ”* แปลความว่า “อย่าเลยภิกษุทั้งหลาย อย่าทำหมองหมาง อย่าทำทะเลาะ อย่าทำแก่งแย่ง อย่าทำวิวาท” และทรงปล่อยอธิกรณ์นั้นให้เป็นส่วนตัวเสีย

๑๓. อธิกรณ์ที่หากันเหล่านี้ ความเสียประโยชน์ของผู้หาและความผิดอันจะมีแก่ผู้ต้องหา ก็ไม่สำคัญอะไร จะพิจารณาว่าเท็จจริงเพียงไร ก็ป่วยการ ควรอนุวัตรตามพระพุทธจรรยา เราสั่งให้ยกเลิกอธิกรณ์เหล่านี้เสีย และให้ยกคำตัดสินของเจ้าคณะทั้งหลายในอธิกรณ์เหล่านี้ด้วย เว้นคำตัดสินเรื่องเสาอันเป็นอธิกรณ์เดิม

๑๔. ในที่นี้เราตำหนิพระปลัดบุญไว้ด้วยว่า เป็นเจ้าวัดที่ไม่ดีของลูกวัดก็เอาไปใช้เสีย ตัวเองปลูกความไม่นับถือของเขา ครั้นเขาฟ้องร้องขึ้น กลับอาฆาตถึงกับตัดสิทธิแห่งภิกษุของเขาเสีย ครั้นเขาร้องขึ้นอีก กลับหาถ้อยหาความให้เขา เจ้าวัดทำแก่ลูกวัดเช่นนี้ไม่ดีเลย

๑๕. จะให้สองรูปอยู่ร่วมกันไปอีก ก็คงจะเกิดอธิกรณ์เรื่องที่สามขึ้นใหม่ ให้รองเจ้าคณะมณฑลย้ายทั้งพระปลัดบุญ ทั้งพระมีจากวัดศาลาแดงเมืองสระบุรี ไปอยู่ในวัดอื่น แต่อย่าให้ร่วมวัดกัน พระปลัดบุญจะต้องออกจากหน้าที่เจ้าอาวาส ก็สมควรแล้ว ให้ตั้งรูปอื่นเป็นเจ้าวัดศาลาแดงแทน แต่ข้อนี้พึงเข้าใจว่า ไม่ใช่ไล่ ไม่ใช่ถอด เป็นแต่ให้แยกกัน เป็นหน้าที่ของรองเจ้าคณะมณฑลจะหาวัดให้สองรูปนั้น อยู่จงได้

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๓๗๒.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ในเรื่องพระพม่าถูกไล่จากวัดดอน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนารถบพิตร พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคม ณ ตำหนักจันทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ประทานพระมหาสมณวินิจฉัย ในเรื่องราวของ ม่องเมียดสา ทายกพม่า เรื่องพระพม่าถูกไล่จากวัดดอนบ้านทวาย แขวงบางรัก กรุงเทพฯ ดังต่อไปนี้:-

ความเดิม

๑. เมื่อศกหลัง พระพม่า ๒ รูป ผู้เข้าอยู่ในวัดดอน ตำบลบ้านทวาย อำเภอบางรัก กรุงเทพฯ ชื่อธรรมอินทระ หรือมินอ่อง ๑ ชื่อเวสยะ หรือ ม่องละ ๑ ไม่ยอมร่วมอุโบสถสังฆกรรมกับพวกพระทวายในวัดเดียวกันนั้น พระเทพสุธี ครั้งยังเป็นพระราชมุนี เจ้าคณะแขวงบางรัก ได้ชักโยงจะให้เข้ากันได้ พระสองฝ่ายนั้นยอมตาม ได้ทำหนังสือยอมไว้แล้ว แต่ภายหลังพระพม่า ๒ รูปนั้น หาเข้าอุโบสถไม่ พระอธิการจั่นในฝ่ายพวกทวาย จะให้ออกเสียจากวัดเจ้าคณะแขวงอนุมัติตาม

๒. มิสเตอร์ฟิสมอริช ผู้แทนกงสุลอังกฤษ มีหนังสือถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ขอให้ช่วยไกล่เกลี่ย

๓. พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์สอบถามไปยังเจ้าคณะแขวง ได้ความแล้ว เห็นว่าเป็นเวลาในพรรษา สั่งขอให้อยู่ไปตลอดพรรษา และสั่งต่อไปว่า ถ้าขัดข้องอย่างไรให้นำความมาแจ้งแก่เรา

๔. เจ้าคณะแขวงนำความนั้นแจ้งแก่เรา ๆ สั่งให้ทำตามธรรมเนียมที่ตั้งไว้ คือ พระผู้ไม่ยอมร่วมอุโบสถสังฆกรรม กับพวกพระเจ้าของถิ่น ให้ถือว่าเป็นอาคันตุกะ

คือผู้จรมาอาศัย ให้อยู่อาศัยได้เพียง ๓ เดือน พ้นจากนั้นให้ออกจากวัดนั้น แต่พระพม่าไม่มีวัดอยู่ ให้เจ้าคณะแขวงพาไปฝากให้อยู่ที่วัดอื่น

๕. พอออกพรรษาแล้ว เจ้าคณะแขวงบอกให้พระพม่า ๒ รูป นั้นออกจากวัดดอนเพื่อจะให้อยู่ที่วัดอื่น

๖. ม่องเมียดสา ในชื่อของพวกทายกพม่า ยื่นเรื่องราวทางกงสุลอังกฤษบ้าง ยื่นตรงต่อเราบ้าง ใจความว่า พวกทายกพม่า ได้ถางรกปลูกกุฎีและศาลาด้วยทรัพย์ของเขามอบถวายพระพม่า อยู่ต่อกันมา จนถึงพระ ๓ รูปนี้นานมาแล้ว เมื่อแรกเขาเข้ามากรุงเทพฯ ราว ๑๙ ปีมาแล้ว ได้เห็นกุฎีหมู่นั้นพระพม่าอยู่มาแล้ว ต่อมาเขาเองก็ได้สร้างกุฎีและศาลาเหมือนกัน พระพม่าได้อยู่มาตามลำพัง ไม่เคยได้อยู่ในปกครองของใคร รูปก่อนจะไป ก็ได้มอบแก่รูปหลังอยู่ต่อไป สถานที่พระพม่าตั้งอยู่นั้นต่างจากวัดดอน มีหนทางคั่นกลาง และอ้างว่าได้รับพระราชทานธรรมาสน์เมื่องานพระบรมศพด้วย เจ้าคณะแขวงก็ดี พระทวายก็ดี ไม่มีอำนาจจะไล่พระพม่า และไม่มีอำนาจในหมู่กุฎีที่เป็นของพวกทายกพม่าสร้าง ของดการขับไล่ และขออนุญาตให้พระพม่าได้อยู่ ณ ที่นั้นไปตามเดิม

ความที่พิจารณาได้

๗. คำในเรื่องราวของพวกทายกพม่า (หมาย ๕) และคำของพระอธิการจั่นในฝ่ายพระทวาย (หมาย ๘-ข.) รับต้องกันว่า สถานที่ตั้งวัดดอนนั้น เป็นที่หลวงครั้งรัชกาลที่ ๑ พระราชทานให้พวกทวายอยู่ ยังคำของพระอธิการจั่นกล่าวต่อไปว่าพระยาทวายชื่อมังจันจ่า ได้สร้างวัดดอนนั้น

๘. เขตวัดดอนนั้น แต่ตลอดทั่วทั้งสำนักพระทวาย ทั้งสำนักพระพม่าเป็นวัดเดียวกัน ตามข้อที่พิสูจน์ได้ดังต่อไปนี้:-

ก. คูในระวางหลังสำนักพระพม่าและป่าช้าจีน (ด้านเหนือ) ที่ขุดใหม่แล้วนั้นรับต้องกันทั้งฝ่ายทายกทวายทั้งฝ่ายทายกพม่า ว่ามีมาก่อน เป็นแต่พวกจีนขุดให้กว้าง

ออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้ วัดนั้นมีคูหรือท้องร่องล้อมรอบ ด้านเหนือกับด้านตะวันออก พวกจีนขุดให้กว้างออกไป เป็นเครื่องปันเขตวัดดอนกับป่าช้าจีน ด้านใต้เป็นท้องร่องมีน้ำ เป็นเครื่องปันเขตวัดกับบ้าน ด้านตะวันตกเป็นท้องร่องมีน้ำบ้าง เขินบ้าง เป็นเครื่องปันเขตวัดกับบ้านเหมือนกัน

ข. ทางเดินที่ตัดจากถนนเจริญกรุง ผ่านบ้านเข้ามาในวัด เป็นเครื่องปันสำนักพระทวายกับพระพม่านั้น มาสุดลงที่ป่าช้าอันตั้งอยู่ในเขตวัด มุมด้านเหนือกับด้านตะวันออกต่อกัน หาได้ตัดข้ามคูไปถึงป่าช้าจีนไม่ โดยนัยนี้ เป็นถนนตัดเข้าวัด

ค. ทางเดินตัดเข้าไปเช่นนั้นแล้ว พวกพระทวายจึงอยู่แต่ด้านใต้แห่งทาง ปล่อยด้านเหนือไว้ให้เป็นที่รก ที่พวกพม่ามาถางปลูกกุฎีเป็นสำนักพระพม่า ที่รกด้านใต้และด้านตะวันตกที่อยู่ในปกครองของพระทวายก็ยังมีเป็นพยาน

ฆ. ป่าช้าคือที่เผาศพอยู่ด้านเหนือแห่งทางเดิน แนวเดียวกับสำนักพระพม่า

ง. อุโบสถก็ดี โรงธรรมสภาก็ดี ป่าช้าที่เผาศพก็ดี เป็นอันเดียวกัน ความใช้เป็นวัดอันเดียวกันของคน ๒ ฝ่ายก็ยังมีพยานปรากฏ เช่น พระเจดีย์ที่พวกพม่าสร้างไว้ (ไม่นานเท่าไร) ในที่ใกล้ป่าช้า ด้านใต้แห่งทางเดินอันเป็นเขตของพระทวาย และธรรมาสน์เมื่อคราวงานพระบรมศพตั้งอยู่ในโรงธรรมสภาเดียวกัน

จ. ในตำบลบ้านติดกับวัดหรือใกล้ พวกทวายยังตั้งเป็นปึกแผ่น พวกพม่านอกจากม่องเมียดสาแทบไม่มีเลย

ฉ. โรงธรรมสภาก็ดี โรงตั้งศพก็ดี ตั้งอยู่ริมทางไม่มีชานพอจะล้อมรั้วปันเขต

๙. แต่มีบางข้อจะนำให้เห็นว่า เขตวัดดอนเพียงทางเดิน คือกอไผ่ริมคูหรือท้องร่อง แนวด้านตะวันตก ไม่ได้เลยออกไปทางสำนักพระพม่า วกเข้าริมทาง แต่ข้อนี้ไม่ลบล้างข้อที่พิสูจน์ได้

๑๐. ธรรมาสน์คราวงานพระบรมศพ ได้รับพระราชทานเป็น ๒ ที่นั้น สอบถามได้ความว่า เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าเป็นฝ่ายละวัด คือต่างตำบลกัน

๑๑. อย่างไรก็ดี พวกทายกพม่าก็ไม่ได้ร้องเถียงถึงที่ดินและคำ (หมาย ๗) ของอุสอยอัด ทายกคนแรกสร้างกุฏิใหญ่ (หมาย ฉ. ในแผนที่) ก็ว่าที่ดินนั้นไม่ได้ซื้อ จางวางชื่อนายทองเซ็ง (หลวงศรีนรงค์คนก่อน บิดาหลวงศรีนรงค์เดี๋ยวนี้) อนุญาตให้ปลูก

๑๒. วัดนี้สร้างขึ้นสำหรับพวกทวายก่อน มีพระทวายอยู่ จำเนียรกาลล่วงมา พระทวายมีน้อยลง จึงได้รับพระไทย และพระชาติอื่นเข้าไว้ด้วย แต่เข้าอุโบสถสังฆกรรมด้วยกันได้ ต่อนี้ไปจะเรียกว่าพระทวาย เพราะประพฤติตามแบบพระทวาย

๑๓. พวกพม่าไม่มีวัด จึงได้มาทำบุญที่วัดนี้ เมื่อพระพม่าเข้ามาในกรุง ก็ขอให้อาศัยอยู่วัดนี้

๑๔. เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๙ (จุลศักราช ๑๒๓๘) อุสอยอัดได้อนุญาตจากหลวงศรีนรงค์คนเก่า (ทองเซ็ง) ถางที่รกนอกทางเดินด้านเหนือ ในคูหรือร่องของวัดดอน ปลูกกุฏิขึ้นเป็นครั้งแรก และพวกทายกพม่าสร้างต่อมาอีก เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของพระพม่า จึงเกิดมีสำนักพระพม่าขึ้นที่วัดดอน

๑๕. พระพม่านั้น ไม่ได้ทำอุโบสถสังฆกรรมกับพวกพระทวาย นอกจากรูปหนึ่งซึ่งชื่อจันทิมา ที่ว่าเป็นพม่าบวช ณ วัดนั้น ฝ่ายพระทวายก็ไม่ได้แผ่ความปกครองมาถึงพระพม่า ต่างฝ่ายต่างอยู่ พระพม่าอยู่ต่อกันมา รูปเก่าจะไปก็มอบให้รูปใหม่อยู่ต่อมา ไม่ได้อยู่ในความดูแลของใคร

๑๖. เมื่อศก ๒๔๕๔ สังฆมณฑลได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกวัดในกรุงเทพฯ เข้าในคณะกลาง และจัดเป็นแขวงตามท้องที่อำเภอ วัดดอนตกอยู่ในแขวงบางรัก ที่พระเทพสุธีเดิมเป็นพระราชมุนี เป็นเจ้าคณะ

๑๗. ความมุ่งหมายของสังฆมณฑล จะจัดการปกครองให้ทั่วถึงและในวัดหนึ่ง ๆ จะให้มีพระที่เป็นนิกายเดียวกัน กล่าวคือ ร่วมอุโบสถสังฆกรรมด้วยกันได้ เพื่อจะป้องกันวิวาทด้วยเรื่องถือนิกาย จึงตั้งธรรมเนียมไว้ว่า พระผู้ต่างนิกายไม่ยอมเข้าอุโบสถสังฆกรรมกับพวกเจ้าของถิ่น จัดเป็นอาคันตุกะ จะอาศัยวัดต่างนิกายของตนได้เพียง ๓ เดือน พ้นกำหนดนั้นแล้วต้องออกจากวัดนั้นไปอยู่อื่น

๑๘. พระธรรมอินทระหรือมินอ่อง และพระเวสยะหรือม่องละไม่ยอมเข้าอุโบสถและสังฆกรรม กับพวกพระทวายเจ้าของถิ่น พระอธิการจั่นฝ่ายทวาย จึงบอกให้ออกเสียจากวัด เจ้าคณะแขวง จึงคิดจะย้ายไปไว้วัดอื่น ม่องเมียดสาจึงร้องคัดค้านว่า กุฎีและศาลานั้นเป็นของพวกทายกพม่าสร้าง เจ้าคณะแขวงก็ดี เจ้าวัดก็ดี ไม่มีอำนาจจะไล่ ขอให้พระพม่าได้อยู่ต่อไป

วินิจฉัย

๑๙. เงื่อนที่จะพึงวินิจฉัย กระทงแรกคือ กุฎีและศาลา ซึ่งต่อนี้ไปจะเรียกว่าเสนาสนะ ที่พวกทายกพม่าสร้างขึ้นในวัดดอนนั้นยังเป็นของทายกผู้สร้าง หรือเป็นของสงฆ์ กล่าวคือเป็นสมบัติพระศาสนา

๒๐. วินิจฉัยตามธรรมเนียมที่เป็นไปอยู่ ทายกผู้สร้างเสนาสนะสร้างเอาบุญกล่าวคือเพื่ออุดหนุนพระศาสนา ไม่ได้เคยเอาคืน แม้ปรารภบุคคลผู้เดียวหรือบางพวกสร้างขึ้น เมื่อบุคคลผู้นั้นหรือพวกนั้นไม่อยู่แล้ว ผู้สร้างก็ดี ผู้อยู่ก็ดี ไม่เคยได้ถือเอากรรมสิทธิ์ เช่นรื้อถอนเอาไปเป็นประโยชน์ของตน ที่รื้อเอาไปก็เพื่อปลูกในวัดอื่น ยังเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาเหมือนกัน พวกทายกพม่าสร้างเสนาสนะขึ้นที่วัดดอนนั้น ก็เป็นตามธรรมเนียมนี้ เป็นแต่ปรารภพระพม่า ต้องถือว่าสร้างถวายไว้ในพระพุทธศาสนา จัดว่าเป็นของสงฆ์ ผู้สร้างไม่ได้เป็นเจ้าของอีกต่อไป แต่คำนี้ไม่ได้หมายถึงเสนาสนะที่ปลูกในที่ดินของบุคคล เพื่อภิกษุได้อาศัยชั่วคราว เช่นกุฎีที่พวกพม่าปลูกขึ้นในที่ดินของบริษัทบังกลีพม่าพณิชการ เพื่อเป็นที่อยู่ของพม่า

๒๑. เงื่อนอันจะพึงวินิจฉัยในลำดับ คือ พวกทายกพม่าผู้สร้างเสนาสนะนั้นมีกรรมสิทธิ์ในเสนาสนะนั้นได้เพียงไร

๒๒. กล่าวโดยหลักฐานแล้ว ไม่มีกรรมสิทธิ์เลย ตัวอย่างครั้งพุทธกาล ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตกกัน พระศาสดาตรัสห้ามไม่ฟัง ภายหลังเห็นโทษในการแตกกัน กลับดีกันเข้าได้ พากันมาเพื่อจะเฝ้าพระศาสดา ผู้เสด็จอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี อนาถบิณฑิกคฤหบดี ผู้สร้างพระเชตวัน ทูลขอห้ามไม่ให้พวกเธอเข้าพระเชตวัน พระศาสดาไม่ทรงพระอนุมัติ คฤหบดีก็ไม่ได้ถือว่ามีกรรมสิทธิ์ในที่นั้นและฝืนทำ แต่ธรรมเนียมที่เป็นไป ฝ่ายวัดย่อมรู้จักรักษาศรัทธาของทายก และผ่อนผันให้สำเร็จความประสงค์ แต่จะถือเอาเป็นหลักแห่งวินิจฉัยไม่ได้

๒๓. เงื่อนที่จะพึงวินิจฉัยต่อไป คือ เสนาสนะนั้น พวกทายกพม่า เฉพาะพระพม่าสร้างขึ้น จะเป็นของเฉพาะนิกาย หรือเป็นของสาธารณะ

๒๔. มีธรรมเนียมมาในพระบาลี ทายกผู้สร้างอารามและเสนาสนะตั้งอยู่ในความแนะนำของพระศาสดา อุทิศไว้เพื่อจาตุทิศสงฆ์ คือ พวกภิกษุผู้มาแต่สี่ทิศ ข้อนี้แปลว่า อารามและเสนาสนะที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา เป็นสาธารณะทั่วไปแก่นิกายทั้งหลาย

๒๕. อารามและเสนาสนะในกรุงสยาม เป็นไปตามธรรมเนียมในบาลี เป็นสาธารณะแก่นิกายทั้งหลาย มีตัวอย่างเช่นวัดมหานิกาย ภายหลังเป็นวัดธรรมยุต วัดธรรมยุตกลับเป็นวัดมหานิกาย

๒๖. แต่มีวัดและสำนักที่ยกเว้น ตัวอย่างคือ วัดราชประดิษฐ์พระบาทสมเด็จ-พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเฉพาะธรรมยุติกนิกาย แต่ที่ดินเป็นของทรงบริจาคใหม่ ไม่ใช่วัดเดิม ตั้งแต่สร้าง พระธรรมยุตยังได้อยู่สืบกันมา ยังไม่มีปัญหาจะพึงวินิจฉัย สำนักสงฆ์ที่สร้างขึ้นในที่ดินของบุคคล ดังกล่าวไว้ในข้อ ๒๐ ก็นับเข้าในข้อนี้

๒๗. ที่ดินแห่งวัดดอน เป็นสมบัติสาธารณะของพระศาสนา เสนาสนะที่พวกพม่าปรารภพระพม่าสร้างขึ้นในที่ดินนั้น ก็สมควรเป็นสมบัติสาธารณะของพระศาสนา

เหมือนกัน ไม่เป็นของเฉพาะนิกาย คำของอุบาสิกาพัน (หมาย ๑๐-ข.) ก็เบิกความว่า กุฎีที่อำแดงชลูดหรือขำมารดาของแกสร้าง (หมาย ฌ. ในแผนที่) นั้น ปรารภพระพม่า แต่อุทิศเป็นของสาธารณะ

๒๘. เงื่อนอันจะพึงวินิจฉัยต่อไปว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าคณะแขวงก็ดี เจ้าอาวาสก็ดี มีสิทธิในที่จะปกครองและจัดเสนาสนะนั้นได้หรือไม่ได้

๒๙. มีธรรมเนียมในพระบาลี ให้สงฆ์สมมติภิกษุรูปหนึ่ง หรือหลายรูป (ตามวัดเล็กหรือใหญ่) เป็นเสนาสนคาหาปกะ คือผู้จัดเสนาสนะให้ภิกษุอยู่ มีอำนาจจะจัดให้อยู่ในเสนาสนะแห่งใดแห่งหนึ่งได้ตามเห็นสมควร แปลว่า การจัดเสนาสนะเป็นธุระของภิกษุในวัดผู้ทำในนามของสงฆ์

๓๐. เจ้าอาวาสก็ดี เจ้าคณะแขวงก็ดี ผู้ปกครองวัดดอนได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะผู้ใหญ่เหนือตนขึ้นไปโดยลำดับ นับว่ามีสิทธิทางคณะสงฆ์และทางราชการ ในที่จะปกครองและจัดเสนาสนะเหล่านั้นตามที่เห็นสมควรอย่างไร

๓๑. เงื่อนในลำดับว่า พระพม่าผู้อยู่ในวัดนั้น เป็นอาคันตุกะหรือเป็นเจ้าของถิ่น เจ้าอาวาสก็ดี เจ้าคณะแขวงก็ดี มีสิทธิในที่จะปกครองหรือไม่

๓๒. เพราะไม่ยอมเข้าอุโบสถสังฆกรรม กับพระพวกเจ้าของถิ่นต้องนับว่าเป็นอาคันตุกะ ยังอยู่ในที่นั้นเพียงใด เจ้าอาวาสก็ดี เจ้าคณะแขวงก็ดี มีสิทธิในที่จะปกครองเพียงนั้น โดยฐานเป็นสหธรรมิกด้วยกัน

๓๓. เงื่อนต่อไปว่า จะอ้างการเคยอยู่ตามลำพังมาเป็นเครื่องแก้ตัวได้หรือไม่

๓๔. แต่ก่อนการปกครองของวัดก็ดี ของคณะสงฆ์ก็ดี ยังหละหลวม เช่นในวัดดอน พระพม่าอาศัยอยู่ แต่ไม่ได้เข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรม ทั้งต่างภาษากัน เจ้าอาวาสไม่ได้ดูแลไปถึง ต่างคนต่างอยู่พระพม่าจึงได้อยู่มาตามลำพัง บัดนี้ คณะสงฆ์จัดการปกครองถ้วนถี่เข้า การปกครองวัดก็ต้องถ้วนถี่ตาม ภิกษุผู้อยู่ในเขตก็จะต้องอยู่ในปกครอง เช่นครั้งพุทธกาล พระศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น

ภิกษุทั้งปวงก็ต้องอยู่ในใต้สิกขาบทนั้น จะอ้างเอาการเคยอยู่ตามลำพังมาเป็นเครื่องแก้ตัวไม่ได้

๓๕. ถ้าจะตัดสินตามคำร้องของม่องเมียดสา พระพม่าไม่ยอมอยู่ในปกครองก็สมควรจะให้ออกเสียจากวัดดอน และเสนาสนะ ถ้าผู้สร้างจะร้องหวงกรรมสิทธิ์ไว้ก็สมควรจะยอมให้รื้อเอาไปเสียจะได้ตัดพิพาท แต่ความปรารถนาของม่องเมียดสาก็เพียงขอให้พระพม่าได้อยู่ต่อไปในที่นั้น ควรจะร้องขออนุเคราะห์ เพื่อพระพม่าจะได้รับความเอาใจใส่ของคณะสงฆ์ และมีวัดหรือสำนักอยู่แผนกหนึ่งเหมือนพระนิกายอื่น เท่านี้ก็จะพอ แต่กลับร้องตรงกันข้ามไปเสีย

๓๖. แม้ม่องเมียดสาไม่ได้ร้องเช่นนั้น แต่คำร้องของเขาก็ยังเป็นเหตุให้ได้ไต่สวนและรู้ความเป็นไปของพระพม่า โดยประการดังต่อไปนี้:-

ก. เป็นผู้ที่จะเข้าอุโบสถและสังฆกรรมกับพวกพระทวายไม่สะดวกจริง

ข. พวกพระพม่าไม่มีวัดหรือสำนักอยู่แผนกหนึ่ง เหมือนพระนิกายอื่น

ค. พระพม่าที่วัดดอน ไม่ใช่ผู้อยู่ชั่วคราวเร็ว ๆ แล้วก็ไป เป็นผู้อยู่นาน ๆ และมีพระมาอยู่สืบกันเสมอไป จะให้ย้ายวัดอย่างอาคันตุกะย่อมจะลำบาก

๓๗. พระพม่าก็เป็นสหธรรมิก เข้ามาอยู่ในเขตปกครองของคณะสงฆ์ฝ่ายเราควรได้รับความเอาใจใส่ของเรา สมควรจะจัดให้มีสำนักอยู่ วัดอื่นในแขวงนั้นที่พอจะจัดให้ ไม่มี วัดดอนเป็นที่เคยอยู่มาแล้ว ควรให้ตั้งสำนักที่นั่น

๓๘. ด้วยเหตุนี้เราสั่งให้แบ่งวัดดอนบ้านทวาย อำเภอบางรัก กรุงเทพฯ เป็นสองสำนัก มีทางเดินที่ตัดจากถนนเจริญกรุงเข้าไปในวัด (หมาย ๔) เป็นเขต ด้านใต้แห่งทางเป็นเขตสำนักพระทวาย ด้านเหนือแห่งทางนั้น ตั้งแต่ทางไปถนนเข้าป่าช้าจีน (หมาย ๕) ยืนขึ้นไปจดทางตัดลงคูใหม่ (หมาย ๖) เป็นเขตสำนักพระพม่า ตั้งแต่ทางตัดลงคูใหม่นั้น ยืนขึ้นไปทางด้านตะวันออก เป็นเขตป่าช้าให้ใช้เป็นสาธารณะ

๓๙. ให้ทั้งสองสำนักนั้น ขึ้นตรงต่อเจ้าคณะแขวง คือ เหมือนเจ้าคณะแขวงเป็นเจ้าอาวาสเอง

๔๐. อนุญาตให้พระพม่า ๒ รูป คือพระธรรมอินทระ หรือมินอ่อง ๑ พระเวสยะ หรือม่องละ ๑ และพระพม่าผู้จะมาต่อไป ได้อยู่ในเสนาสนะ ณ สำนักพระพม่านั้น แต่ต้องไม่ทำผิดทางพระศาสนาที่ให้เกิดรังเกียจของพระและทายกพม่าพวกเดียวกัน และยอมอยู่ในปกครองของคณะสงฆ์ ฟังบัญชาท่านผู้ใหญ่เหนือตน ถ้าทำผิดหรือไม่ฟังบัญชา ถ้าจำเป็นแท้ ไล่ได้เฉพาะรูป

๔๑. ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะแขวงบางรักจะทำตามสั่งนี้ แต่จงทำเมื่อม่องเมียดสายอมถอนคำร้องหวงกรรมสิทธิ์ในเสนาสนะนั้นแล้ว และเมื่อพระพม่ายอมอยู่ในปกครองของคณะสงฆ์ฝ่ายเรา

๔๒. เมื่อสำนักพระพม่าได้ตั้งขึ้นโดยอนุญาตแล้ว ขอให้พวกทายกพระพม่าเลือกกันในพวกตนเอง ๓ นาย เพื่อจะได้รับหน้าที่เป็นกรรมการผู้ดูแลสำนักพระพม่านั้น และจะต้องรับมอบหมายดูแลในนามของคณะสงฆ์ อย่างมรรคนายกแห่งวัดอื่น

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๔๑๐.

(สำเนา)

คำนำแห่งวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เมืองตาก

ของการกสงฆ์โดยรับสั่งพิเศษ

เมื่อคราวสมเด็จพระมหาสมณะ เสด็จตรวจการคณะสงฆ์ในมณฑลนครสวรรค์ ในศก ๒๔๕๖ คราวเสด็จประทับอยู่ที่เมืองตาก พระปลัดคำผู้รักษาการในหน้าที่เจ้าคณะเมือง กราบทูลว่ามีอธิกรณ์ค้างอยู่ ๓ เรื่อง

เรื่องที่ ๑ พระเที่ยงวัดตะคร้อ ต้องหาว่ารุกเอาที่ดินของราษฎรพิจารณาสมจริง พระปลัดคำตัดสินให้สึก พระเที่ยงไม่ยอมทำตามและพระเที่ยงบวชหญิงเป็นสามเณรีด้วย เรื่องนี้ยังไม่ได้ส่งท่านผู้บัญชาการคณะมณฑล

เรื่องที่ ๒ พระครูพัฒเจ้าคณะแขวงกิ่งอำเภอเชียงเงิน ต้องหาว่าเสพสุรา และเบียดบังเอาทรัพย์สำหรับปฏิสังขรณ์ในวัดชัยชนะสงครามบ้าง เอาทรัพย์ทายกบริจาคแก่ภิกษุเฉพาะตนบ้าง พิจารณาแล้ว ส่งสำนวนไปยังท่านเจ้าคณะรองหนเหนือ ผู้บัญชาการคณะมณฑลยังไม่ได้รับคำตัดสิน

เรื่องที่ ๓ พระหลายรูปด้วยกัน อยู่วัดท่าชัยก็มี วัดเขาแก้วก็มี ลักเล่นการพนันคือหมากแกว และพระเข้มต้องหาว่า รับจำนำอาวุธยังไม่ได้ตัดสิน แต่จำเลยในอธิกรณ์เรื่องนี้สึกไปหมดแล้ว พระปลัดคำขอฟังรับสั่ง ทรงพระดำริว่า เรื่องที่ ๑ จะให้ส่งลงไปยังท่านผู้บัญชาการคณะมณฑล ทางไปมาก็ไกล เรื่องที่ ๒ ท่านผู้บัญชาการคณะมณฑลได้กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว ไม่ส่งคำวินิจฉัยมานั้น เห็นจะให้วินิจฉัยที่นี่ ตรัสสั่งให้พระอริยกวี พระมหานายก พระครูเมธีคณานุรักษ์ ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะเมืองกำแพงเพ็ชร พระครูวินัยธรรม วัดบวรนิเวศวิหาร ผู้ตามเสด็จขึ้นไปเมืองตาก รวม ๔ รูป เข้ากันเป็นการกสงฆ์พิจารณาและวินิจฉัยอธิกรณ์ ๒ เรื่องนั้น โดยรับสั่งเป็นพิเศษ ส่วนอธิกรณ์เรื่องที่ ๓ จำเลยสึกไปหมดแล้ว ตรัสสั่งให้ยกเลิกเสีย

หากเจ้าหน้าที่จะฟ้องร้องเอาค่าปรับแก่จำเลย ผู้ลักเล่นการพนัน ก็ให้ฟ้องร้องในศาลเมือง การกสงฆ์ได้พิจารณาแล้ววินิจฉัยอธิกรณ์ ๒ เรื่องนั้น

เรื่องที่ ๑ ยอมฟังตามคำแก้ตัวของพระเที่ยงว่า ช่วยนายชุ่มน้องชายทำ วินิจฉัยว่ายังไม่เป็นปาราชิก เพราะผู้หวงห้ามก่อนยังไม่ทอดกรรมสิทธิ์ พระเที่ยงสมคบกับคฤหัสถ์ด้วยความสมคบอันไม่ควรให้ทำบัพพาชนียกรรมแก่พระเที่ยง ขับจากแขวงอำเภอเมืองเมืองตาก เรื่องที่ดินนั้น ให้ผู้พิพาทว่ากันตามกระบิลเมือง ข้อที่พระเที่ยงต้องหาว่าบวชหญิงเป็นสามเณรีนั้น วินิจฉัยว่าทำด้วยสัญญาวิปลาส ให้ยกเสีย แต่ห้ามไม่ให้ทำอีกต่อไป

เรื่องที่ ๒ วินิจฉัยว่า ข้อที่พระครูพัฒต้องหาว่าเอาทรัพย์ที่ทายกบริจาคแก่ภิกษุเฉพาะตนนั้น พิจารณาไม่ได้จริง ให้ยกเสีย ข้อที่พระครูพัฒต้องหาว่า เบียดบังเอาทรัพย์สำหรับปฏิสังขรณ์ในวัดชัยชนะสงครามนั้น พระครูพัฒจำหน่ายไม่ตกหมด ตัดสินว่าไม่เป็นปาราชิก เพราะของอยู่ในมือตนเป็นเพียงภัณฑไทย กว่าจะได้ใช้เสร็จหรือจำหน่ายตก ข้อที่พระครูพัฒต้องหาว่าเสพสุรานั้น พิจารณาได้จริง วินิจฉัยแนะนำให้พระครูพัฒสึกเสีย คำวินิจฉัย ๒ เรื่องนี้ได้รับพระอนุมัติแล้วนำมาลงไว้ในตอนนี้และตอนเป็นลำดับไป

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๔๔๘.

(สำเนา)

คำวินิจฉัยของการกสงฆ์ รับสั่งพิเศษ

ในอธิกรณ์เรื่องพระเที่ยงวัดตะคร้อ เมืองตาก ต้องหาว่าบุกรุกที่ของชาวบ้าน

มีพระมหาสมณศาสน์ โปรดเกล้าฯ ให้พิจารณา

ในอธิกรณ์ } นายเจ็ก นายจัน นายสิง อำแดงทิม อำแดงนิ่ม โจทก์
พระเที่ยง วัดตะคร้อ จำเลย

เรื่องบุกรุกที่ดินของชาวบ้านตำบลบ้านประดานเมืองตาก ดังต่อไปนี้

ได้ตรวจสำนวนเรื่องนี้ตลอดแล้ว พิจารณาได้ความว่า โจทก์ได้โก่นสร้างที่ดินทำนาบ้าง เป็นแต่กำหนดเขตได้บากต้นไม้ไว้บ้าง แต่ไม่มีใบจับจอง พระเที่ยงวัดตะคร้อเข้าครอบงำจับที่ตำบลนั้น ทั้งที่โจทก์โก่นสร้าง ทั้งที่ยังเป็นป่า เพื่อจะทำนาและโก่นสร้างต่อไป พระเที่ยงได้ขอใบอนุญาตต่อผู้ว่าราชการเมือง อ้างว่าจะทำให้นายชุ่มผู้น้อง แต่ตนออกทรัพย์เอง แต่หาได้รับใบอนุญาตไม่ ราษฎรร้องขึ้น นายอำเภอเห็นว่าราษฎรไม่มีใบจองอันไม่มีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย จึงไม่พิจารณาคดีเรื่องนี้ แต่ผู้ว่าราชการเมือง ส่งสำนวนเรื่องนี้มาให้พระปลัดคำผู้รักษาการในหน้าที่เจ้าคณะเมือง พระปลัดคำยกบทเรื่องรุกล้ำที่ดินขึ้นปรับเป็นปาราชิก บังคับให้พระเที่ยงสึก พระเที่ยงหายอมไม่ พระปลัดคำกราบทูลร้องขัดข้องส่งสำนวนเรื่องนี้มาถวาย และประทานให้การกสงฆ์พิจารณาแล้ววินิจฉัย

ในข้อที่พระเที่ยงเข้าครอบงำที่ดินราษฎรทำกินและหวงห้ามอยู่นั้นจะหารือแต่ลำพังพระวินัยอย่างเดียวไม่ได้ เพราะเรื่องที่ดินเกี่ยวกับกฎหมายแผ่นดิน ได้สอบถามหลวงบริหารวินิจฉัยกิจ ผู้พิพากษาศาลเมืองตาก ได้ความว่า ที่ดินที่ราษฎรกำหนด

เขตโก่นสร้างทำกินทอดทิ้งไม่เกิน ๑ ปี ยังมีอำนาจเป็นเจ้าของ ฟ้องร้องหวงห้ามได้ ที่ดินเรื่องนี้โจทก์ได้ทำติดต่อมา ไม่ได้ทอดทิ้งไว้เกิน ๑ ปี นับว่ามีอำนาจเป็นเจ้าของ หวงห้ามได้ตามกฎหมาย ในพระวินัยมีว่า ภิกษุบุกรุกเอาที่ไร่ที่นาของเขา คือปักหลัก หรือเชือกหรือรั้วหรือปักเขตให้ล่วงที่เข้าไป ประโยคที่เสร็จเป็นปาราชิก จึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าพระเที่ยงบุกรุกที่ดินของโจทก์ แต่คดีรายนี้ยังไม่ถึงที่สุด คือเจ้าของยังไม่ทอดกรรมสิทธิ์ในที่เหล่านั้น เพราะเมื่อสมเด็จพระมหาสมณะเสด็จขึ้นมาคราวนี้ ได้ถวายเรื่องราวเพื่อเรียกที่ดินรายนั้นคืน ทั้งยังมีกรรมสิทธิ์ในอันร้องฟ้องได้ตามกระบิลเมือง นับว่ายังไม่เสร็จ พระเที่ยงยังไม่เป็นปาราชิกก่อน

ข้อที่พระเที่ยงเข้าเป็นเจ้ากี้เจ้าการในที่ตำบลนั้นด้วยตนเองนั้น ในหนังสือของพระเที่ยงยื่นต่อผู้ว่าราชการเมืองขออนุญาต ไม่ชัดว่าตนขอถือกรรมสิทธิ์เองหรือขอให้นายชุ่ม ถ้าพระเที่ยงทำเพื่อประโยชน์ของตนเอง ภิกษุเป็นผู้รับเลี้ยงดูของคฤหัสถ์ จึงมีธรรมเนียมห้ามไว้ในพระวินัย ไม่ให้ถือที่ดินเป็นสิทธิของตน เพื่อจะป้องกันไม่ให้แย่งทำกินกับคฤหัสถ์ เหมือนคดีเรื่องนี้ ถ้าพระเที่ยงยังจะถือเพศเป็นภิกษุต่อไป ต้องปล่อยความหวงห้ามยึดถือที่ดินนั้นเสีย ห้ามมิให้เวรให้แก่ผู้อื่นต่อไป ถ้ายังจะเข้าหวงห้ามตั้งพิพาทกับราษฎรอยู่ ไม่สมควรจะอยู่ในเพศภิกษุอีกต่อไป ให้สึกเสีย ถ้าพระเที่ยงเบี่ยงว่า ตนไม่ได้ทำเพื่อจะถือกรรมสิทธิ์ ทำเพื่อนายชุ่มน้องชาย พระเที่ยงเป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร ควรลงโทษทำบัพพาชนียกรรม ขับเสียให้พ้นจากแขวงอำเภอเมืองตาก เรื่องนี้ได้เรียกตัวพระเที่ยงมาถามซ้ำไม่รับว่าทำเพื่อประโยชน์ตนเอง จึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรลงโทษในฐานเป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ ด้วยการคลุกคลีอันไม่ควร ให้ทำบัพพาชนียกรรม ขับพระเที่ยงเสียให้พ้นจากแขวงอำเภอเมืองแห่งเมืองตาก อย่างช้าไม่เกินวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๕๖

ส่วนที่ดินรายพิพาทนั้น เป็นการรุกล้ำก็ตาม เป็นการแย่งกันทำกินก็ตาม เป็นหน้าที่ของผู้พิพาทจะพึงร้องตามกระบิลเมือง ไม่เกี่ยวด้วยคณะสงฆ์

ส่วนการบวชหญิงเป็นสามเณรีนั้น ได้ความว่าใช้สบงจีวรขาวไม่ใช้ผ้ากาสาวพัสตร์ เห็นว่าทำด้วยสัญญาวิปลาส ให้ยกเสีย แต่ห้ามไม่ให้ทำอีกต่อไป

วินิจฉัย วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๕๖

(เซ็น) พระอริยกวี
พระมหานายก
พระครูเมธีคณานุรักษ์
พระครูวินัยธรรม วัดบวรนิเวศฯ

(ทรงเซ็น) การกสงฆ์วินิจฉัยชอบแล้ว

สั่งให้เป็นไปตามนี้

กรม - วชิรญาณวโรรส

๒/๙/๒๔๕๖

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ ๔๕๑

(สำเนา)

คำวินิจฉัยของการกสงฆ์ รับสั่งพิเศษ

ในอธิกรณ์พระครูพัฒ เจ้าคณะแขวงกิ่งอำเภอเชียงเงิน วัดท่าชัยชนะสงคราม เมืองตาก ต้องหาว่าเสพสุราและเบียดบังเอาทรัพย์ของวัดท่าชัยชนะสงครามและของภิกษุบางรูป

มีพระมหาสมณศาสน์โปรดเกล้าฯ ให้พิจารณา

ในอธิกรณ์	พระยิ้ม	โจทก์
	พระครูพัฒ เจ้าคณะแขวงกิ่งอำเภอเชียงเงิน	จำเลย

เรื่องเสพสุราและเบียดบังเอาทรัพย์ของวัด และของภิกษุบางรูปได้ตรวจสำนวนและพิจารณาแล้ว ได้ความดังต่อไปนี้:–

๑. เรื่องพระครูพัฒเสพสุรา เจ้าตัวรับว่าได้เสพจริง แต่ใช้เป็นกระสายยา ละลายพอดื่มได้ ฝ่ายพยานโจทก์หลายปากเบิกว่าได้เห็นพระครูพัฒเสพสุรา ครั้ง ๑ บ้าง ๒ ครั้งบ้าง โรยยาลงบ้าง ไม่ได้โรยยาลงบ้าง คราวหนึ่งประมาณครึ่งขวดก็มี บางคราวถึงกับแกล้มด้วยไข่เจียว ทั้งได้เห็นผู้ไปซื้อมาให้ด้วย

๒. เรื่องทรัพย์ที่ทายกบริจาคสำหรับปฏิสังขรณ์กุฎีวัดท่าชัยชนะสงครามเป็นจำนวนเงิน ๖๘ บาท รายหนึ่ง ๕๙ บาท รายหนึ่ง ๙ บาท พระครูพัฒให้การว่าเงิน ๕๙ บาทนั้น ให้ไปซื้อไม้มาเลื่อยเป็นระแนงแล้วให้พันชมนำไปขายได้เงินมาทำกุฎี ส่วนเงิน ๙ บาทได้ไปซื้อไม้มาเลื่อยแล้ว ได้ไปทำศาลาที่หน้าวัด ฝ่ายพันชมพยานของโจทก์ก็เบิกว่าได้ซื้อไม้ระแนง ๓๐ บาท ๓๗ สตางค์ ที่เหลือจากนั้น ๒๘ บาท ๖๓ สตางค์ ได้นำมามอบไว้ที่พระครูพัฒแล้ว แต่จะทำอะไรต่อไปไม่ทราบ อีกรายหนึ่ง ๙ บาทเท่านั้น คำพยานโจทก์ก็กล่าวแต่ว่าจะทำส้วมแล้วไม่ทำ

๓. เรื่องกระจาดที่ทายกถวายพระสงฆ์ในวันตรุษ และเงินที่ทายกถวายพระบังสุกุล จำเลยให้การว่าไม่ได้บังคับให้เขาจัดถวายและไม่รู้ว่าทายกถวายพระบังสุกุลรูปละเท่าไร ฝ่ายคำพยานของโจทก์เรื่องเงินของพระบังสุกุล ก็มีว่าเขาจะถวายเงินเท่าไรไม่ทราบ

๔. ทางพิจารณาเรื่องเสพสุรา เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าพระครูพัฒเป็นผู้เสพสุรามานานและเสพมาก เพราะมีพยานหลักฐานที่ควรฟังได้หลายปาก ทั้งเป็นที่รังเกียจหมดความนับถือของคฤหัสถ์และบรรพชิตในเมืองนี้ แม้เธอจะแก้ตัวว่าใช้เป็นกระสายยาก็เห็นเกินแก่ความต้องการ ว่าตามโทษในพระวินัยปรับเพียงอาบัติปาจิตตีย์ แต่ความประพฤติเช่นนี้ เป็นความประพฤติเลวทราม ไม่สมควรแก่สมณะโดยแท้ ไม่ควรจะอยู่ในเพศภิกษุต่อไป ควรแนะนำให้สึกเสีย ถ้าไม่สึกตามแนะนำ จงบังคับให้สึกตามที่เคยทรงวินิจฉัยให้ภิกษุผู้ประพฤติเช่นนี้สึกมาแล้ว

๕. ในข้อ ๒ นั้น เงินที่เหลืออยู่ พระครูพัฒจำหน่ายไม่หลุด ถ้าเธอนำไปใช้เป็นส่วนตัว ควรปรับเป็นเพียงภัณฑไทยไม่เป็นอวหารเพราะของอยู่ในมือตน ถ้านำไปใช้ในกิจสงฆ์ก็ไม่มีโทษ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้สมควรที่จะสั่งจ่ายได้ในกิจอันชอบ แต่พระครูพัฒไม่มีพยานพิสูจน์ให้เห็นว่าได้เอาไปใช้ในกิจสงฆ์ ยังคงเป็นภัณฑไทยอยู่แก่พระครูพัฒ กว่าจะได้ใช้เสร็จหรือจำหน่ายหลุด ว่าได้เอาทำอะไรในการวัด

๖. ข้อที่ว่าบังลาภของภิกษุนั้น พยานโจทก์ก็ไม่มีหลักฐานพอที่จะให้เห็นว่าเป็นจริงตามคำหา ให้ยกเสีย

วินิจฉัย วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๕๖

(เซ็น) พระอริยกวี
พระมหานายก
พระครูเมธีคณานุรักษ์
พระครูวินัยธรรม วัดบวรนิเวศฯ

(ทรงเซ็น) การกสงฆ์วินิจฉัยชอบแล้ว

สั่งให้เป็นไปตามนี้

กรม - วชิรญาณวโรรส

๒/๙/๒๔๕๖

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๔๙๙.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องวิสุงคามสีมาเก่า ในนครลำปาง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ เสด็จประทับในที่ประชุมเถรสมาคม ทรงปรารภปัญหาของพระครูธรรมจินดามุนี เจ้าคณะเมืองนครลำปาง ทูลถามมาว่าที่วิสุงคามสีมาเก่า อันพม่าอนุญาตไว้ก็มี อันเจ้านายเมืองนั้นอนุญาตไว้ก็มี สงฆ์ได้สวดสมมติเป็นพัทธสีมาแล้ว ยังจะคงใช้เป็นสีมาได้หรือไม่ ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยไว้ ดังต่อไปนี้:-

๑. จะให้วินิจฉัยปัญหานี้ สมควรจะกล่าวเรื่องสีมาโดยสังเขปก่อน

๒. กิจการพระศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้าประทานพระบรมพุทธานุญาตให้สงฆ์คือประชุมภิกษุมีองค์กำหนดโดยสมควรแก่กิจนั้น ๆ ทำด้วยความพรักพร้อมกัน คือว่าอยู่ด้วยกันเท่าไร ก็ให้พร้อมกันทำ ทรงพระอนุญาตให้กำหนดเขตไว้เป็นสำคัญว่า ภิกษุอยู่ในเขตเพียงนั้น เมื่อมีกิจการจะพึงทำเป็นของสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องได้รับนัดให้ประชุมพร้อมกัน หรือขัดข้องมาไม่ได้ด้วยประการไร เช่น อาพาธ สงฆ์ผู้จะทำกิจนั้น จำจะได้รับฉันทะคือความยินยอมของเธอก่อน จึงจะทำกรรมนั้นได้ ไม่ทำเช่นนั้น กิจนั้นใช้ไม่ได้ เช่นให้อุปสมบท ผู้ได้รับไม่เป็นภิกษุอันถูกต้องแก่พระวินัย จำจะต้องทำใหม่ เขตแห่งสามัคคีนี้ เรียกว่าสีมา

๓. วิธีสมมติสีมาคือกำหนดเขตนั้น ให้กำหนดทิศมีวัตถุเครื่องหมายเขตเรียกว่านิมิต ใช้ภูเขา, ศิลา, ป่าไม้, ต้นไม้, หนทาง, จอมปลวก, แม่น้ำ, น้ำนิ่ง, อย่างใดอย่างหนึ่ง จะกำหนดครบ ๘ ทิศหรือน้อยกว่าก็ได้ แต่ไม่ให้น้อยกว่า ๓ ทิศ แล้วให้สวดสมมติวิธี สีมาที่สมมติถูกต้องตามแบบแผนนี้ เรียกว่าพัทธสีมา

๔. พัทธสีมานั้น ห้ามไม่ให้สมมติทับหรือคาบพัทธสีมาอันมีอยู่แล้ว ถ้าทำอย่างนั้น สีมาใหม่ใช้ไม่ได้

๕. ในตำบลที่ไม่ได้สมมติสีมา เช่นไม่ใช่ที่ตั้งอยู่ เป็นแต่ไปชั่วคราว ในบ้านเมืองทรงอนุญาตให้กำหนดเอาตามตำบลที่บ้านเมืองจัดไว้ เป็นบ้านหรือเป็นแขวง สุดแล้วแต่จะสะดวก นี้เรียกว่าคามสีมา ในป่าไม่มีบ้านเรือน ให้กำหนดเอา ๗ อัพภันดรโดยรอบ แต่ริมนอกแห่งที่ประชุมสงฆ์ อัพภันดรหนึ่ง ๒๘ ศอก คือ ๗ วา จึงเป็น ๔๙ วารอบตัว นี้เรียกสัตตัพภันดรสีมา ในทะเลในแม่น้ำ ในบึงหรือหนองที่น้ำนิ่งเรียกว่าชาตสระ ให้กำหนดด้วยสาดน้ำออกไปถึงเพียงไร นี้เรียกว่าอุทกุกเขปสีมา รวมสีมา ๓ ชนิดนี้ เรียกว่าอพัทธสีมาแปลว่าแดนอันมิได้ผูก

๖. ในอรรถกถากล่าวว่า ที่ดินอันพระเจ้าแผ่นดินแบ่งจากบ้านโดยปกติพระราชทานให้เป็นสิทธิแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง เรียกว่าวิสุงคามแปลว่าบ้านต่าง ให้เป็นคามสีมาได้

๗. ตามอรรถกถานัยนี้ พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นศาสนูปถัมภกจึงกำหนดที่พระราชทานไว้เป็นวิสุงคาม เว้นจากเก็บค่าสมพัตสรและอากรเพื่อสงฆ์จะได้สมมติเป็นพัทธสีมา เพื่อจะได้ย่นเขตสามัคคีให้สั้นเข้าประชุมสงฆ์ได้สะดวก การพระราชทานที่ให้เป็นวิสุงคามนี้ ตกมาเป็นธรรมเนียมพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวัด

๘. บัดนี้ จักวินิจฉัยปัญหาในท้องเรื่อง เป็นลำดับไป ในกาลก่อน ครั้งพม่ายังตั้งเป็นเอกราช และแผ่อำนาจมาทางนี้ นครลำปางเป็นเมืองอยู่ในระหว่างกรุงสยามและกรุงพม่า บางคราวก็ตกอยู่ในอำนาจพม่า ได้อยู่ในปกครองของกรุงสยามติดต่อมาตั้งแต่สิ้นศึกพม่าทางเหนือ ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ ในเวลาพม่าได้เป็นใหญ่ในนครนั้นพม่าได้อนุญาตที่วิสุงคามไว้ให้ตั้งวัด ครั้นนครนั้นตกมาเป็นของกรุงสยาม สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม มิได้มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เลิกวัดเหล่านั้นเสีย ชื่อว่าทรงพระอนุมัติให้ตั้งอยู่ตามเดิม พัทธสีมาที่ได้สมมติแล้ว เป็นอันใช้ได้

๙. ธรรมเนียมกำหนดที่ให้เป็นวิสุงคาม ก่อนรัชกาลที่ ๔ เจ้าหน้าที่ในเมืองนั้น ๆ เองเป็นผู้กำหนดให้นั้น การที่กำหนดให้นั้นก็ทำในราชการของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินที่วิสุงคามในนครลำปาง อันเจ้าผู้ครองกำหนดให้เองนั้น ก็เป็นตามธรรมเนียมนั้น ถ้าทำในราชการก่อนรัชกาลที่ ๔ หรือภายหลัง แต่ยังไม่ได้จัดธรรมเนียมขอพระราชทานวิสุงคามลงมากรุงเทพฯ ในนครนั้น และที่นั้น สงฆ์สมมติเป็นพัทธสีมาแล้วเป็นอันใช้ได้

๑๐. ตั้งแต่ได้จัดธรรมเนียมขอพระราชทานวิสุงคามลงมากรุงเทพฯ ขึ้นในนครนั้นแล้ว สงฆ์จะสมมติพัทธสีมาในที่วิสุงคามเดิมที่พม่ากำหนดให้ไว้ก็ดี ที่เจ้าผู้ครองกำหนดให้ไว้ก็ดี และยังไม่ได้สมมติเป็นพัทธสีมา ให้มีบอกขอพระราชทานวิสุงคามลงมา เมื่อได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงสมมติได้ หรือที่อันได้สมมติเป็นพัทธสีมามาแต่ครั้งพม่าเป็นใหญ่ก็ดี ครั้งเจ้าผู้ครองยังกำหนดให้เองก็ดี จะขยายแดนสีมาออกไปใหม่ ต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตก่อนเหมือนกัน

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๑ หน้า ๔๙๕.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องนายทองปาน ถวายที่ดินแก่วัดแล้วขอคืน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ เสด็จประทับในเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยในเรื่องนายทองปาน ถวายที่ดินแก่วัดในเมืองนครราชสีมาแล้วขอคืน ดังต่อไปนี้:-

ความเดิมฯ นายทองปาน บ้านโพกลาง อำเภอเมือง เมืองนครราชสีมา ป่วยเห็นว่าจะไม่รอด ได้ทำหนังสือยกที่นาตำบลหนึ่งถวายแก่วัดสะแก ยกที่ตึกตำบลหนึ่งแก่วัดหนองบัวรอง แต่มีบริกัปไว้ข้างท้ายหนังสือว่า ในเวลานายทองปานยังมีชีวิตอยู่ ขอเป็นผู้ปกครองเก็บผลประโยชน์เลี้ยงชีพต่อไป ต่อสิ้นชีวิตแล้ว จึงให้เป็นสิทธิแก่สงฆ์ ครั้นทำหนังสือถวายที่ดินนั้นแล้ว นายทองปานหายเจ็บมาขอคืนหนังสือถวายที่ดินนั้นจากวัดทั้งสอง อ้างว่าบกพร่องในทางเลี้ยงชีพ เจ้าอธิการหมวดไม้วัดสะแก ยอมคืนหนังสือถวายที่นาแก่วัดนั้นให้แก่นายทองปาน ฝ่ายพระสมุห์ฤทธิ์เจ้าวัดหนองบัวรอง อ้างว่าได้ถวายแก่สงฆ์แล้ว ไม่ยอมคืน นายทองปานยื่นคำร้องต่อพระครูสีหราชสมาจารมุนีเจ้าคณะเมือง ขอบังคับพระสมุห์ฤทธิ์คืนหนังสือนั้นให้ เจ้าคณะเมืองกับเจ้าคณะแขวงอำเภอเมืองปรึกษาว่า ไม่มีอำนาจจะบังคับให้สงฆ์คืนที่ดินให้นายทองปาน เพราะเป็นครุภัณฑ์ พระธรรมวิหารีเจ้าคณะมณฑลนำความข้อนี้ขึ้นหารือเราขอฟังคำสั่ง

เรื่องยกที่ดินให้กัน อย่างไรใช้ได้ อย่างไรใช้ไม่ได้ จะฟังเอาตามลำพังพระวินัยไม่ได้ ต้องฟังตามกฎหมายอาณาจักร แม้ตามพระวินัยจะถือว่าเป็นอันให้แล้ว แต่ตามกฎหมายอาณาจักร ยังไม่เป็นอันให้ ไวยาวัจกรวัด จะฟ้องร้องเรียกเอาก็คงไม่ได้อยู่เอง ในคดีเช่นนี้กฎหมายอาณาจักรเป็นใหญ่กว่าพระวินัย เราจึงส่งสำเนาหนังสือถวาย

ที่ตึกแก่วัดหนองบัวรองของนายทองปาน ไปถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิวัตนวิศิษฏ์อธิบดีศาลฎีกา ขอปรึกษาว่าจะฟังได้หรือมิได้ตามกฎหมาย ได้รับตอบในคำของกรรมการสภาศาลฎีกาว่า กรรมการได้ประชุมกันพิเคราะห์หนังสือนายทองปานนั้น ใช้ถ้อยคำว่า ยอมอนุญาตยกที่บ้านตึกถวายไว้แก่วัดหนองบัวรอง แต่มีข้อไขว่าข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่ขอเป็นผู้ครอบครองเก็บผลประโยชน์เลี้ยงชีพต่อไป ถ้าสิ้นชีวิตแล้วยอมยกอนุญาตให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสงฆ์ ลงชื่อนายทองปานผู้ยกให้ กับชื่อนายเข็มขุมพิทักษ์ เป็นพยาน ๒ คน ดังนี้ รูปหนังสือเป็นทำนองพินัยกรรม เหตุว่าจะให้เหตุผลต่อเมื่อนายทองปานหาชีวิตไม่แล้ว แต่หนังสือนั้นจะฟังเป็นพินัยกรรมไม่ได้โดยชอบด้วยตัวบทกฎหมาย เพราะผู้นั่งเป็นสักขีพยานไม่ครบองค์ อนึ่ง จะฟังว่า เป็นหนังสือเข้าในลักษณะให้ ก็ยังไม่ได้ เพราะใจความในหนังสือนั้นลบล้างเสียเอง ด้วยคำว่ายังมีชีวิตอยู่ จะขอเป็นผู้ปกครองเก็บผลเลี้ยงชีพ ถ้าสิ้นชีวิตแล้วยอมยกอนุญาตให้ดังนี้ ก็ไม่เป็นอันยกให้ ในปัจจุบันนั้นได้ หนังสือนายทองปานฉบับนี้ เพียงแต่แสดงวาระน้ำจิตในขณะหนึ่ง จะยึดถือเป็นเครื่องผูกมัดนายทองปานโดยชอบด้วยกฎหมายมิได้เลย

เมื่อหนังสือถวายที่นั้นฟังไม่ได้ตามกฎหมายอาณาจักร สงฆ์สองวัดนั้นก็ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่นั้น ทั้งในบัดนี้ทั้งในภายหน้า จะยึดหนังสือนั้นไว้ก็หาประโยชน์มิได้ เจ้าอธิการหมวดไม้ วัดสะแก ยอมคืนหนังสือถวายที่นาแก่วัดนั้น แก่นายทองปานนั้นเป็นผู้แสดงอัธยาศัยดี ไม่มักได้ หากหนังสือนั้นจะฟังเป็นพินัยกรรมได้ตามกฎหมายอาณาจักรมีทางที่จะได้เมื่อนายทองปานหาชีวิตไม่แล้ว แม้อย่างนั้น ของเขาเองเขาขอคืน ๆ ให้เขาก็ดีอยู่ เป็นอันรักษาศรัทธาของเขา หากจะไม่ให้เขาก็ยังอาจทำพินัยกรรมเปลี่ยนใหม่ได้ แม้ทางพระวินัย การให้มีบริกัปก็ไม่เป็นอันให้ ให้เมื่อตายแล้ว ก็ไม่เป็นอันให้เหมือนกัน ฝ่ายพระสมุห์ฤทธิ์ไม่ยอมคืนให้นั้น ดูเป็นผู้มักได้ไป เขาให้ด้วยจิตอุปการะแต่มาเกิดพิพาท ตัดศรัทธาของเสียเช่นนี้ ไม่เป็นความดีความงามเลย ให้เจ้าคณะมณฑลยกคำปรึกษาของเจ้าคณะเสีย สั่งให้พระสมุห์ฤทธิ์คืนหนังสือนั้นแก่นายทองปานตามขอ

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๘๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์เรื่องพระอธิการวอน วัดจอมเกศ แขวงกรุงเก่า ต้องหาว่าคบคิดกับอำแดงสำราญ ฉ้อทรัพย์ของนายวิง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะ เสด็จประทับในที่ประชุมเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยอธิกรณ์พระวัดจอมเกศ แขวงกรุงเก่า ๕ รูป มีพระเชตเป็นหัวหน้าโจทก์ พระอธิการวอนวัดนั้นจำเลย ถูกหาว่าคบคิดกับอำแดงสำราญฉ้อทรัพย์ของนายวิง ดังต่อไปนี้:–

ความเดิมฯ พระอธิการวอน มีพี่หญิงคนหนึ่ง ชื่อบุญเรือง อำแดงบุญเรืองมีบุตรีชื่ออำแดงสำราญ ส่วนพระอธิการวอนก่อนบวชมีบุตรีชื่อเถาวัลลิ์ อำแดงเถาวัลลิ์ได้นายวิงเป็นสามี ภายหลังได้ตายเสีย เมื่อพระวอนบวชและเป็นเจ้าวัดจอมเกศแล้ว อำแดงบุญเรืองได้รับเงินของนายวิงไป ๗ ชั่ง นายวิงจะให้อำแดงบุญเรืองทำหนังสือขายที่นาแต่อำแดงบุญเรืองพูดผ่อนผันมา หาได้ทำไม่ จนอำแดงบุญเรืองตายเสีย ภายหลังนายวิงฟ้องอำแดงสำราญผู้รับมรดกอำแดงบุญเรือง ขอยึดที่นารายนั้น ศาลเมืองกรุงเก่าตัดสินยกฟ้องเสีย นายวิงเที่ยวได้พูดแก่พระและชาวบ้านว่า พระอธิการวอนคบคิดกับอำแดงสำราญโกงเงินของนายวิง ๗ ชั่ง พระเชตวัดจอมเกศจึงโจทก์ความนี้ขึ้น

ทางพิจารณา ได้ความตามคำพยานของโจทก์ และพยานร่วมเจือกันนอกจากนายวิงว่า นายวิงขอให้อำแดงบุญเรืองทำหนังสือขายที่นาให้ อำแดงบุญเรืองพูดผัดผ่อน พระอธิการวอน ช่วยพูดให้นายวิงเชื่อถือ ส่วนนายวิงเบิกว่า พระอธิการวอนกล่าวว่า ถ้าถูกโกงจะรับใช้ให้ ฝ่ายพระอธิการวอนปฏิเสธด้วยประการทั้งปวง ได้ขอคำตัดสินของศาลเมืองกรุงเก่ามาดู ศาลลงความเห็นว่า นายวิงได้รับซื้อ หรือรับซื้อฝากนาของอำแดงบุญเรืองไว้ แต่หาได้ทำหนังสือซื้อขายกันต่อหน้าเจ้าพนักงานไม่

กลับฟ้องว่าฝากเงินอำแดงบุญเรืองไว้ ด้วยประสงค์จะแปลงคดีมีมูลวิวาท เกิดขึ้นเพราะการขายหรือขายฝากที่ดินต่อกันให้เป็นคดีฝากทรัพย์ เหตุการณ์ขายหรือขายฝากที่ดินไม่ได้ทำหนังสือต่อหน้าเจ้าพนักงาน เป็นการผิดกฎหมาย ศาลไม่รับฟ้อง จึงพิพากษายกฟ้องของนายวิงเสีย

พิจารณามาเพียงเท่านี้ ได้ความว่า เป็นคดีเรื่องพูดให้นายวิงเชื่อถือ เพื่อไม่ต้องทำหนังสือ แต่ภายหลังนายวิงต้องเสียทรัพย์ เพราะความเชื่อนั้น มีปัญหาอันจะพึงวินิจฉัยว่า เป็นภัณฑไทยหรือไม่

เห็นว่าพระอธิการวอน พูดด้วยตั้งใจจะให้นายวิง เชื่อถืออำแดงบุญเรืองโดยสุจริต และนายวิงงดไม่รบเร้าให้อำแดงบุญเรืองทำหนังสือขายให้นั้น ก็ด้วยความเชื่อถือของตนเอง แม้มีคำพระอธิการวอนเป็นมูลก็ยังไม่ควรจะได้รับสินใช้จากพระอธิการวอน ไม่เป็นภัณฑไทยแก่พระอธิการวอน แม้หากพระอธิการวอนได้พูดว่าจะใช้ให้จริงตามคำนายวิงนั่นไม่ใช่คำรับ เป็นแต่คำหนุนให้เชื่อ แต่ไม่ควรฟัง เพราะไม่มีผู้อื่นได้ยิน พิจารณาดูตามกระแสคำที่พยานเบิก พระอธิการวอนไม่ได้ตั้งใจจะรับประกัน เป็นแต่พูดให้เชื่อ ไม่ใช่มุ่งจะโกง พูดด้วยสุจริตและการรับประกันเงินทองกันเช่นนี้ ยังควรต้องเป็นไปตามกฎหมายอาณาจักร ที่ต้องทำหนังสือเป็นสำคัญ ไม่เช่นนั้นก็ฟังไม่ได้

เพราะฉะนั้น รองเจ้าคณะมณฑลกรุงเก่าตัดสินว่า ไม่เป็นอวหารหรือภัณฑไทยแก่พระอธิการวอนนั้น ชอบแล้ว แต่ข้อที่ตัดสินปรับอาบัติทุพภาสิตแก่พระอธิการวอนเพราะพูดเป็นทีคะนอง และปรับให้กวาดนั้น ผิดไป ให้ยกฎีกาของโจทก์เสีย สั่งให้โจทก์กับจำเลยเข้าปรองดองกันในสังวาสต่อไป

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๙๒.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

วางระเบียบครองผ้าของพระมหานิกาย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนาถบพิตร พระมหาสมณะ เสด็จประทับในที่ชุมนุมพระเถรานุเถระฝ่ายมหานิกาย เว้นไว้แต่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร มีจำนวนพระเถรานุเถระฝ่ายมหานิกาย ๑๙ รูป คือ สมเด็จพระวันรัต วัดมหาธาตุ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๑ พระพิมลธรรม วัดระฆังโฆสิตาราม เจ้าคณะรองหนเหนือ ๑ พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เจ้าคณะรองหนใต้ ผู้บัญชาการคณะมณฑลราชบุรี ๑ พระพรหมมุนี วัดสุทัศน์เทพวราราม เจ้าคณะรองหนกลาง ผู้บัญชาการคณะมณฑลนครชัยศรี ๑ พระธรรมเจดีย์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เจ้าคณะมณฑลพิษณุโลก ๑ พระเทพเวที วัดสระเกศ เจ้าคณะมณฑลอุดร ๑ พระเทพสุธี วัดมหาพฤฒาราม เจ้าคณะมณฑลจันทบุรี ๑ พระราชเวที วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระคณาจารย์เอก เจ้าคณะแขวงบางซื่อและบางเขน ๑ พระราชสุธี วัดมหาธาตุ พระคณาจารย์เอก เจ้าคณะแขวงบางกอกน้อย ๑ พระศรีสมโพธิ วัดสุทัศน์เทพวราราม เจ้าคณะมณฑลชุมพร ๑ พระธรรมวิหารีเถระ วัดจักรวรรดิราชาวาส เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา ๑ พระทักษิณคณิศร วัดอินทาราม เจ้าคณะมณฑลปราจีนบุรี ๑ พระศากยบุตติยวงศ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระคณาจารย์โท เจ้าคณะแขวงภาษีเจริญและหนองแขม ๑ พระปริยัติบัณฑิต วัดประยุรวงศาวาส พระคณาจารย์โท เจ้าคณะแขวงตลิ่งชัน ๑ พระปิฎกโกศล วัดสระเกศ พระคณาจารย์โท ๑ พระธรรมธราจารย์ วัดอนงคาราม เจ้าคณะแขวงบางลำพูล่างและราชบูรณะ ๑ พระญาณโพธิ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ปลัดแขวงในพระนคร ๑ พระอุดรคณารักษ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ปลัดแขวง

บางกอกใหญ่ ๑ พระธรรมุเทศาจารย์ วัดราชโอรส เจ้าคณะแขวงบางขุนเทียน ๑ ทรงพระปรารภว่า ในรัชกาลก่อน ๆ มีพระมหานิกายห่มแหวกบ้าง แต่น้อยรูป มาในรัชกาลที่ ๕ ตอนหลังมีพระมหานิกายตามหัวเมืองห่มแหวกมากขึ้น ทั้งวัดทั้งแขวงทั้งเมืองก็มีเจ้าคณะมณฑลนำความกราบทูล ขอเรียนพระปฏิบัติ และสามเณรทั้งในกรุงทั้งในหัวเมือง ก็ห่มยักย้ายไปจากแบบเดิมตามความสะดวก แต่ไม่เหมือนกัน ต้องการวางระเบียบด้วย จึงตรัสปรึกษาด้วยพระเถรานุเถระทั้งหลายซึ่งออกนามมาแล้ว เมื่อลงมติกันแล้ว จึงประทานพระมหาสมณวินิจฉัยไว้ ดังต่อไปนี้:–

๑. ก่อนแต่จะให้วินิจฉัยเรื่องนี้ เห็นสมควรจะกล่าวถึงการห่มผ้า ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลไว้ด้วย เพื่อจะได้เข้าใจตลอดเรื่อง

๒. จำนวนจีวรของภิกษุ สันนิษฐานตามความในพระสูตรเดิม มีแต่ผ้านุ่งกับผ้าห่ม ๒ ผืนเท่านั้น สังฆาฏิสองชั้นเป็นของทรงพระอนุญาตเติมขึ้นในภายหลัง

๓. ขนาดผ้าห่มของเดิมมีมาในพระปาฏิโมกข์ว่า ยาว ๙ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดยสุคตประมาณ โดยการชันสูตรก็ดี โดยได้เห็นตัวอย่างพระพุทธรูปโบราณในประเทศอินเดียก็ดี ได้ความว่า ใช้ผ้าแคบสั้นเท่านี้เองห่มคลุม เอาชายจีวรข้างหนึ่งพาดบ่าซ้ายทาบลงมาถึงอก เอาชายอีกข้างหนึ่งโอบหลัง คลุมบ่าขวาตวัดมาปกบ่าซ้าย ห้อยลงมาทางแขนซ้ายจนมือซ้ายยึดไว้ได้ มือขวาลอดออกทางปลายริมจีวรด้านล่าง กลัดดุมที่ชายล่างจดถึงกัน ทางข้างซ้าย ห่มเช่นนี้ถูกแก่อาการรับบิณฑบาตซึ่งกล่าวไว้ในบิณฑจาริกวัตรว่า เวลาจะรับภิกขา พึงยกสังฆาฏิขึ้นด้วยมือซ้าย ยื่นบาตรออกด้วยมือขวา กลัดดุมนั้น ก็สมพระบาลี มีประโยชน์กันผ้าแวบ ต่อมาต้องการความสะดวกมากเข้า จึงเอามือขวาแหวกออกจากริมจีวรด้านข้าง หาลอดทางล่างเหมือนอย่างก่อนไม่ พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร มีชายจีวรออกสองข้างด้านหลัง แลเห็นสบงข้างหน้า แสดงอาการห่มอย่างนี้เอง ครั้งยังห่มผ้าเล็ก การห่มผ้ากลายมาเป็น ๒ อย่างแล้วดังนี้

๔. ครั้นใช้จีวรใหญ่ออกไป ห่มอย่างแบบที่ ๑ ต้องม้วนลูกบวบชักขึ้น เอาริมผ้าพาดบ่า หนีบลูกบวบไว้ที่รักแร้ซ้ายอย่างพระมหานิกายครองอยู่ ต่อมาจึงเอา

ลูกบวบพาดบ่าเสียทีเดียว ไม่ต้องหนีบแล้วคลายลูกบวบแหวกเอามือขวาออกอย่างพระธรรมยุตครอง

๕. เพียงเท่านี้จะเห็นได้ว่า การห่มผ้าทั้ง ๒ อย่าง มีมูลอย่างเดียวกัน แต่ค่อยกลายมาโดยลำดับ

๖. ห่มดอง ครั้งยังใช้จีวรเล็ก เอาชายจีวรข้างหนึ่งลอดรักแร้ขวา โอบหน้าอกขึ้นไปทาบบ่าซ้าย เอาชายอีกข้างหนึ่งโอบหลังขึ้นไปปกบ่าซ้าย ทับชายก่อน ห้อยลงมาทางราวนมซ้าย พระพุทธรูปเชียงแสนแสดงอาการห่มอย่างนี้เอง ครั้นใช้ผ้าใหญ่ต้องจีบชายข้างหนึ่งไว้พับทบลงมาก่อนจึงห่ม อย่างพระมหานิกายห่ม อีกอย่างหนึ่งครั้งยังห่มผ้าเล็ก เอาชายที่โอบหลังทาบบ่าซ้ายก่อน แล้วจึงเอาชายที่ลอดรักแร้ขวาโอบหน้าอกปกลงไป ให้ห้อยลงข้างหลัง ครั้นใช้ผ้ากว้างยาว จึงห่มม้วนลูกบวบเอาขึ้นพาดบนบ่าซ้ายอย่างพระธรรมยุตห่ม

๗. การห่มผ้าที่กลายมาตามนัยนี้ เป็นได้เพราะม้วนลูกบวบทางซ้ายอย่างเดียวกันเป็นเหตุสันนิษฐานว่า พระมหานิกายครองม้วนทางขวา ไม่ถูกตามแบบเดิม

๘. สังฆาฏินั้น สำหรับใช้ซ้อนเข้าบ้านและคลุมหนาว ไม่ปรากฏว่าใช้พาดบ่าในเวลาห่มดองเหมือนในบัดนี้ แต่ได้ใช้เป็นธรรมเนียมมานานแล้ว

๙. ผ้านุ่งไม่มีขนาดชัดเจนเหมือนผ้าห่ม แต่รู้ได้โดยนัยคือกว้างยาวพอจะนุ่งข้างบนปิดสะดือ ข้างล่างปกหัวเข่าได้ ได้เห็นพระพุทธรูปโบราณที่กล่าวถึงนั้นครองสบงหาได้ม้วนชายไม่ ในที่ผ้าม้วนเข้ามาดูรุกรุยอยู่ ได้ชันสูตรดูได้ความว่าใช้ผ้าสั้น นุ่งจับชายเสมอกันแล้ว รวบเข้ามาคล้ายจีบไม่ได้ม้วน เมื่อใช้ผ้ายาว จึงต้องม้วนเข้ามา

๑๐. ประคดอกไม่มีในบาลีว่า เป็นบริขารของภิกษุ พระพุทธรูปของเก่าก็ไม่ได้คาดประคดอกมีแต่สำหรับภิกษุณีเรียกชื่อว่า “สงฺกจฺฉิกา” แปลว่าผ้ารัดหรือโอบรักแร้ได้พบในปกรณ์ชื่อจุลคัณฐี แก้อรรถแห่งบาลีวินัยมหาวรรค อันรจนาในปูนหลังแห่ง

ฎีกาและอนุฎีกาลงมา กล่าวถึงประคดอกเรียก “อุรพนฺธนํ” ว่า ออกจาก “อํสพนฺธกํ” ที่แปลว่าอังสะ ในบาลีทรงอนุญาตของสิ่งหนึ่งเรียกว่า “อํสวฑฺธนํ” แปลว่าของอันเนื่องกับบ่า ทรงอนุญาตติดต่อกันมากับถุงบาตรแลถุงสำหรับเก็บบริขารอื่น ปรารภการนำถุงนั้นไปไม่สะดวก จึงเข้าใจว่าสายของถุง เช่นสายโยคสำหรับถุงบาตร สำหรับคล้องจะงอยบ่า แต่เมื่อเข้าใจว่าเป็นอังสะ ก็มีทางจะสันนิษฐานว่าในเวลาที่ห่มดองอย่างจีบ เดิมคงจะแก้อังสะออกรัดอกก่อน ภายหลังจึงมีขึ้นเป็นบริขารต่างหากทีเดียว

๑๑. ภิกษุทั้งหลายแม้อยู่ในนิกายต่างกัน ย่อมมีสิทธิในอันจะปฏิบัติพระวินัยตามเห็นชอบอย่างไรเสมอกันหมด ครั้นจะตั้งกำหนดลงไปว่ามหานิกายให้ห่มอย่างนั้น ธรรมยุตติกนิกายให้ห่มอย่างนี้ ก็จะเป็นตัดสิทธิของทั้งสองฝ่าย ผิดกิจพระศาสนา จะเป็นเครื่องเดือดร้อนแก่ภิกษุผู้ต้องฝืนใจทำ เพราะเหตุนั้น พระมหานิกายรูปใดยังพอใจจะห่มผ้าตามแบบเดิม ก็จงห่มไป รูปใดพอใจจะห่มแหวก ก็จงห่มได้ แต่จงห่มให้ถูกระเบียบอันวางไว้ให้ ต่อไปนี้

๑๒. การห่มผ้าของพระมหานิกายตามแบบเดิม ก็กลายหาความสะดวกมาแล้ว จะวางแบบตามธรรมเนียมเดิมอย่างเดียวจะเป็นการรัดผู้ห่มเกินไป จึงวางแบบมีบริกัปไว้ด้วย อนุโลมธรรมเนียมที่ใช้อยู่ในบัดนี้ ระเบียบห่มผ้าของพระมหานิกายตามแบบเดิมนั้น ดังนี้:–

ก. ห่มเข้าบ้าน ห่มอุตราสงค์จีบเฉวียงบ่า รัดประคดอกข้างใน ห่มสังฆาฏิคลุมสองบ่า เดิมม้วนลูกบวบทางขวา เปลี่ยนเป็นม้วนทางซ้าย ชักลูกบวบขึ้นหนีบไว้ที่รักแร้ซ้าย เอาริมจีวรปกบ่าซ้าย ให้ชายลูกบวบปกแขนซ้าย เอามือขวาลอดทางด้านล่างแห่งจีวร แต่พระมหานิกายในทุกวันนี้ไม่ค่อยได้ห่มดองข้างในเสียแล้ว ถ้าจะไม่ห่มดองข้างใน ให้ซ้อนผ้าอุตราสงค์เป็นชั้นใน สังฆาฏิเป็นชั้นนอก ห่มคลุมหนีบลูกบวบ โดยวิธีอย่างนั้น

ข. ไปอารามก็ดี เดินป่าก็ดี ห่มชั้นเดียวแต่อุตราสงค์ได้ ห่มคลุมหนีบลูกบวบ โดยวิธีอย่างนั้น

ค. ในอารามห่มดอง ปิดบ่าซ้ายเปิดบ่าขวา ด้วยวิธีจับผ้าพับลงมาพอดี ชักชายข้างหนึ่งโอบหลังสอดรักแร้ขวา โอบหน้าอกขึ้นไปทาบบนบ่าซ้าย เอาชายที่จีบไว้พาดลงบนบ่าซ้าย ให้ห้อยลงทั้งสองข้าง คาดประคดอก แต่พระมหานิกายในทุกวันนี้ห่มดองม้วนลูกบวบเป็นพื้น เว้นไว้แต่ในเวลาทำวินัยกรรม ทำพิธี และสมาคมใหญ่จะใช้ห่มม้วนลูกบวบก็ได้ แต่เปลี่ยนม้วนทางซ้ายชักขึ้นพาดบนบ่าซ้าย ให้ชายห้อยลงข้างหลัง

ฆ. ในเวลาทำวินัยกรรม ทำพิธี และสมาคมใหญ่ พาดสังฆาฏิรัดประคดอก

๑๓. ระเบียบห่มผ้าของพระมหานิกายผู้ห่มแหวกนั้น ดังนี้:-

ก. ห่มเข้าบ้าน ซ้อนผ้าอุตราสงค์เป็นชั้นใน สังฆาฏิเป็นชั้นนอก ห่มคลุมสองบ่า ม้วนลูกบวบเข้ามาข้างซ้าย ชักลูกบวบขึ้นพาดบ่าซ้าย ตวัดลงมาซอกแขนเบื้องบน พาดไว้บนแขนเบื้องล่าง มือขวาแหวกลูกบวบออกมา กลัดดุมที่ชายล่าง

ข. ไปวัดก็ดี เดินป่าก็ดี ห่มชั้นเดียวแต่อุตราสงค์ได้ ห่มคลุมสองบ่าโดยวิธีอย่างนั้น

ค. ในอารามห่มดอง ปิดบ่าซ้าย เปิดบ่าขวา ม้วนลูกบวบทางซ้าย ชักขึ้นพาดบนบ่าซ้าย ให้ชายห้อยลงข้างหลัง

ฆ. ในเวลาทำวินัยกรรม ทำพิธี และสมาคมใหญ่ พาดสังฆาฏิ ไม่คาดประคดอก เว้นไว้บางคราว ดังจะกล่าวในข้อ ๑๕

๑๔. คำกล่าวถึงผ้าสังฆาฏิในเมื่อห่มเข้าบ้านนั้น พึงรู้ว่าถ้ามีปัจจัยอันจะเก็บผ้าสังฆาฏิไว้ได้ตามพระวินัย ให้ใช้ผ้าอาศัยซ้อนแทน แต่คงให้ห่มสองชั้นเสมอไป

๑๕. ในเวลาเข้าสมาคมทำวินัยกรรมก็ดี ทำพิธีก็ดี ที่ห่มดองฝ่ายยังใช้ประคดอกและฝ่ายไม่ใช้ จงผ่อนผันเข้าหากัน ฝ่ายใดมากให้อนุวัตรตามฝ่ายนั้น

๑๖. นุ่งผ้า ม้วนซ้ายเหน็บปิดสะดือ ปกเข่าเพียงน่อง ออกจากวัดรัดประคดเอวด้วย

๑๗. ฝ่ายห่มคลุมหนีบลูกบวบจะไปบิณฑบาต จงใช้บาตรเข้าถุงสะพายสอดสายโยคคล้องจะงอยบ่าขวา เอาบาตรไพล่ไว้ข้างหลัง เอาออกจากจีวรทางข้างหน้าเฉพาะเวลารับภิกษา จะใช้ย่ามด้วยก็ดี ถือมือซ้าย ฝ่ายห่มแหวก จงใช้อุ้มบาตรไม่มีถุงเอากลีบจีวรคลุม นำออกนอกเฉพาะเวลารับภิกษา

๑๘. ระเบียบห่มผ้านี้ มีตัวอย่างไว้ให้ดูข้างท้ายนี้ รูปใดจะห่มอย่างใด จงทำให้ถูกแบบ

๑๙. ห้ามไม่ให้ห่มผ้าสับปลับ คราวหนึ่งห่มหนีบ คราวหนึ่งห่มแหวก ให้ถือเอาเป็นวิธีวัตร

๒๐. เป็นธรรมเนียมอันดีของผู้เปลี่ยนแปลงวิธีใหม่ จะให้ผู้ใหญ่เหนือตนทราบไว้ เหตุนั้น ให้พระมหานิกายผู้ห่มแหวกอยู่แล้ว และผู้จะห่มแหวกต่อไปมาบอกขอจดทะเบียนไว้ที่เจ้าคณะ ในกรุงเทพฯ จงจดทะเบียนที่เจ้าคณะแขวงในหัวเมืองจงจดทะเบียนที่เจ้าคณะเมือง ถ้าเป็นเจ้าทะเบียนเอง จงบอกขอจดทะเบียนที่เจ้าคณะผู้เป็นใหญ่เหนือตนขึ้นมาโดยลำดับ ให้ผู้ขอรออยู่กว่าจะได้รับอนุญาตจึงห่มแปลงใหม่ ห้ามไม่ให้ห่มเอาเอง

๒๑. เจ้าคณะผู้จะรับจดทะเบียน จงสอบถามตรวจตราดูก่อนถ้าเห็นสมควรจึงอนุญาต ถ้าเห็นไม่สมควร ไม่อนุญาตก็ได้ เกณฑ์สำหรับตรวจตราดังนี้ ผู้ขออนุญาตนั้น รู้จักนิยมในอภิสมาจาร คือมารยาทและขนบธรรมเนียมพอหรือไม่ ถ้าพร้อมกันทั้งวัด จงจดทะเบียนเป็นวัด ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น จงจดทะเบียนเฉพาะบุคคลจงทำบาญชีรายชื่อตัว (ถ้าจดเป็นวัดไม่ต้องมี) ชื่อวัด ชื่อแขวง ชื่อเมืองของพระผู้ที่ได้รับอนุญาต ทั้ง สุรทิน เดือน ศก ที่อนุญาต

๒๒. ตั้งแต่จดทะเบียนเป็นวัดแล้ว พระผู้อุปสมบทขึ้นใหม่ ในวัดนั้นก็ดี มาจากอื่นขอเข้าอยู่ในวัดนั้นก็ดี ห่มแหวกได้ให้ถือว่าเจ้าอาวาสเป็นเจ้าทะเบียนอยู่เอง

๒๓. พระผู้ได้รับอนุญาตให้ห่มแหวกได้แล้ว ได้รับความไม่สะดวก เช่นจะไปอยู่ในวัดที่ยังใช้ห่มหนีบ จงมาบอกขอถอนชื่อจากทะเบียนก่อน ได้รับอนุญาตแล้วกลับห่มหนีบได้ ห้ามมิให้กลับห่มเอาตามลำพัง

๒๔. พระมหานิกายผู้ห่มผ้าสับปลับดังกล่าวแล้วในข้อ ๑๙ ก็ดี ผู้ยังไม่ได้รับอนุญาตห่มเอาก่อน ยกเว้นแต่ผู้ห่มอยู่แล้ว ดังกล่าวแล้วในข้อ ๒๐ ก็ดี ผู้ได้รับอนุญาตและห่มแล้ว กลับห่มหนีบตามลำพังดังกล่าวแล้วในข้อ ๒๓ ก็ดี มีผิดต่อการปกครอง ให้เจ้าคณะลงทัณฑกรรมที่ปรับให้ทำการงานโดยสมควรพอเข็ดหลาบ เว้นไว้แต่ห่มในที่ไม่เปิดเผย

๒๕. สามเณร เข้าบ้านห่มดอง ไม่สมแก่กาละ ให้เปลี่ยนเป็นห่มคลุมสองบ่าในวัดให้ห่มดอง ใช้วิธีอนุโลมตามเจ้าสำนัก แต่ไม่ใช้สังฆาฏิ

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๓๔๗.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ปรารภการรื้อพระเจดีย์และพระปฏิมา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนาถบพิตร พระมหาสมณะ เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม มีพระเถรานุเถระ ๑๓ รูป คือพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๑ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๑ พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองหนเหนือ ๑ พระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองหนใต้ ๑ พระพรหมมุนี เจ้าคณะรองหนกลาง ๑ พระญาณวราภรณ์ ๑ พระธรรมเจดีย์ เจ้าคณะมณฑลพิษณุโลก ๑ พระธรรมปาโมกข์ ๑ พระธรรมไตรโลกาจารย์ ๑ พระคณะจารย์เอก ๔ คือ พระราชเวที ๑ พระราชสุธี ๑ พระอมราภิรักขิต ๑ พระอริยมุนี ๑ มีพระดำรัสว่า พระยาสุรินทรราชา สยามาธิราชภักดีพิริยพาหะสมุหเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต กราบทูลมาทางเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการว่า วัดมงคลนิมิตเมืองภูเก็ต เป็นวัดใหญ่อยู่กลางเมือง มีอุโบสถสร้างค้างมาช้านาน จนกลับชำรุดลงอีก พระยาสุรินทรราชาจัดการปฏิสังขรณ์ขึ้น พื้นอุโบสถต่ำมาก ในนั้นมีพระพุทธรูปเป็นพระประธาน ๑ องค์ รูปพระสาวก ๒ องค์ เป็นของก่อฝีมือจีนบ้านนอกทำ ไม่งดงาม นั่งจมดินอยู่แค่พระเพลา พื้นอุโบสถยังจะต้องถมอีกสัก ๒ ศอก ถมขึ้นแล้วจะสูงขึ้นไปเกือบมิดพระปฤษฎางค์ พระยาสุรินทรราชากราบทูลเรียนพระปฏิบัติว่า จะก่อฐานหุ้มพระประธานนั้นเสีย แล้วเชิญพระพุทธรูปหล่ออันเป็นของประณีตกว่า ขึ้นตั้งบนนั้น และจะรื้อรูปพระสาวก ๒ องค์นั้นเสีย จะได้หรือมิได้

ปัญหาปรารภพระเจดีย์ และพระพุทธรูปอันชำรุด หรือไม่งามกีดที่ คงได้มีมานานแล้ว เหตุดังนั้น พระอาจารย์ผู้รจนาปกรณ์ อันชื่อว่าจุลคัณฐี แก้อรรถแห่งพระบาลีวินัยมหาวรรค จึงได้แสดงมติของท่านไว้ในปกรณ์นั้นว่า “พระเจดีย์อันชำรุด

ก็ดี ไม่มีใครรักษาก็ดี ตั้งอยู่ในที่ไม่สมควร คือตั้งอยู่ในที่ใกล้คนมิจฉาทิฏฐิก็ดี ตั้งอยู่ในที่ใกล้คนบาปก็ดี บุคคลผู้ปรารถนาบุญรื้อพระเจดีย์นั้นเสียก็ดี ชะลอไปเสียก็ดี ทำการอะไร ๆ อื่นก็ดี ทำพระเจดีย์นั้นให้คืนเป็นปกติแล้ว ย่อมได้ผลานิสงส์มากเหมือนหมอชีวกโกมารภัจ (ผู้นำพระโลหิตเสียออกจากพระกายแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า) นัยในพระพุทธรูปก็เหมือนกัน ถ้าพระเจดีย์ก็ดี พระพุทธรูปก็ดีเป็นของไม่งาม ชนผู้อยากได้บุญ ปรารถนาจะทำให้เป็นของงาม รื้อเสียก็ดี ย้ายเสียก็ดี ซึ่งพระเจดีย์ก็ดี ซึ่งพระพุทธรูปก็ดี ทำของนั้นให้คืนเป็นปกติแล้ว ย่อมได้ผลานิสงส์มาก เพราะมีจิตเป็นกุศลเหมือนหมอชีวก

คำของพระอาจารย์ผู้รจนาปกรณ์จุลคัณฐีนั้น กล่าวรวมกันไปความไม่แจ่มน่าจะเข้าใจดังนี้ พระเจดีย์อันชำรุดรื้อลงเสียแล้วก่อขึ้นใหม่ในที่นั้น หรือแก้ไขดัดแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งให้ดีขึ้น ท่านว่าได้ พระเจดีย์อันตั้งอยู่ในที่ไม่มีใครรักษาหรือตั้งอยู่ในที่ไม่สมควร ชะลอมาไว้ในที่จะได้รับรักษา หรือในที่อันสมควร ท่านว่าได้ ถ้าเป็นของที่จะชะลอไม่ได้ จะรื้อเอาสัมภาระมาคุม หรือมาก่อขึ้นใหม่ในที่อื่นแม้จะดัดแปลงยักรูปจากของเดิม ท่านว่าได้เหมือนกัน พระพุทธรูปก็อย่างเดียวกันพระเจดีย์ก็ดี พระพุทธรูปก็ดีที่ไม่งาม จะรื้อเสียก็ดี จะย้ายเสียจากที่ก็ดี แล้วประดิษฐานขึ้นใหม่อันเป็นของงาม ท่านว่าได้ กล่าวโดยย่อแล้ว ท่านให้ถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์มีเจตนาเป็นกุศล คือคิดจะทำให้ดีขึ้น ไม่ใช่คิดประทุษร้าย ทำการเช่นกล่าวมาแล้วท่านว่าได้

เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ (สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) น้ำเซาะตลิ่งวัดป่าโมกเข้ามาถึงพระวิหารพระนอน ปล่อยไว้พระนอนก็คงจะพังลงน้ำสมเด็จพระราชสมภารเจ้ามีพระราชปุจฉาพระราชาคณะสงฆ์ว่า จะรื้อพระนอนนั้นไปก่อใหม่ในที่ควร จะได้หรือมิได้ พระราชาคณะสงฆ์สนองพระราชปุจฉาว่า พระนอนนั้นยังดีอยู่ จะรื้อไปก่อใหม่หาควรไม่ พระยาราชสงครามจึงกราบทูลรับอาสาแล้วจัดการชะลอพระนอนนั้นเลื่อนขึ้นไปพ้นอุทกภัยสำเร็จ พระนอนนั้นในบัดนี้ก็ยังอยู่ดีเป็นปกติ

พิจารณาตามเรื่อง สมเด็จพระราชสมภารเจ้าในครั้งนั้นจะทรงปล่อยให้พระนอนทั้งพระวิหารพังลงน้ำไป ก็ไม่ได้อยู่เอง จำจะต้องทรงขวนขวายด้วยประการใดประการหนึ่ง เมื่อมีอุทกภัยคุกคามอยู่เช่นนั้นก็เข้าในคำว่าตั้งอยู่ในที่ไม่ควรของพระอาจารย์ผู้รจนาปกรณ์จุลคัณฐี พระราชาคณะสงฆ์ควรจะอนุมัติให้รื้อได้ แต่เมื่อมีเสียงพระยาราชสงครามรับอาสาจะชะลอไปได้มาก่อนแล้ว แต่หากในราชการไม่เชื่อเห็นไปว่าทำไม่สำเร็จจะเสียพระเกียรติยศหรือเห็นว่าจะเปลืองทรัพย์เปลืองแรงโดยไม่จำเป็น จึงปรารภจะรื้อ ในฝ่ายพระสงฆ์ไม่ได้เพ่งไปในทางนั้น เพ่งแต่ว่าเมื่อยังจะชะลอไปทั้งพระองค์ได้ ก็ควรทำก่อน หากจะหักลันบุบสลายเพราะเหตุนั้น ก็ชื่อว่าบุบสลายด้วยดี หากเป็นเช่นนั้นก็จำเป็นอยู่เอง เพื่อจะต้องคุมเข้าเป็นองค์ หรือก่อขึ้นใหม่ดีกว่าจะรื้อเสียแต่ต้น พระสงฆ์ไม่ถวายอนุมัตินั้น สมควรทั้งทางพระศาสนาทั้งทางโบราณคดี

ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสร้างวัดพระเชตุพนโปรดให้เชิญพระศรีสรรเพชญ์ เป็นพระพุทธรูปยืนสูง ๘ วา ที่ว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงสร้าง มาจากกรุงเก่าเพื่อประดิษฐานไว้ ณ อาวาสนั้น แต่ชำรุดบุบสลายมากเหลือที่จะปฏิสังขรณ์ให้คืนดีได้ มีพระราชปุจฉาพระราชาคณะสงฆ์ว่า จะทำลายเอาทองในพระองค์แห่งพระพุทธรูป มาหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูปหล่อขึ้นใหม่ จะควรหรือไม่ควร พระราชาคณะสงฆ์สนองพระราชปุจฉาว่า อันจะเอาทองที่หล่อเป็นพระพุทธรูปอยู่แล้ว กลับหลอมหล่อใหม่หาควรไม่ จึงตรัสให้ก่อพระเจดีย์หุ้มเสียพระเจดีย์นั้นจึงได้นามตามพระพุทธรูปว่า พระเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ

พระราชปรารภนี้ เข้าในคำของพระอาจารย์ผู้รจนาจุลคัณฐีว่าพระเจดีย์ชำรุดรื้อทำใหม่ได้ พระพุทธรูปก็เหมือนกัน แต่เหตุไฉนพระราชาคณะสงฆ์ในครั้งนั้นจึงไม่ถวายอนุมัติ ถ้าเป็นไปในทางโบราณคดีก็ชอบอยู่ จะได้เหลืออยู่ให้คนภายหลังได้เห็น แต่ในครั้งนั้นยังไม่ได้นิยมในทางโบราณคดี เพ่งแต่เพียงเห็นพระพุทธรูปชำรุด มีภัยแต่ข้าศึกเป็นมูล ย่อมรำคาญใจ ถ้าเป็นไปด้วยสันนิษฐานว่าทองนั้นเป็นอวัยวะแห่งพระพุทธรูปแล้วไม่ควรจะเอามาหลอมอีก ดังคำถวายวิสัชนา มติอย่างนี้

ไม่รอบคอบ แต่พระพุทธสรีระแท้ ๆ เมื่อนิพพานแล้วยังถวายพระเพลิงได้ ไม่มีเสียงยกโทษว่าเป็นบาป เพราะทำด้วยเจตนาอันเป็นกุศล อย่างไรอวัยวะแห่งพระปฏิมาคือรูปเทียมของพระพุทธสรีระนั้น จึงเอาเข้าไฟไม่ได้ ถ้าเป็นไปในทางว่าพระศรีสรรเพชญ์นั้น เป็นเจดีย์หนึ่ง จะเอาเนื้อทองของท่านไปหล่อพระพุทธรูปใหม่ อันเป็นเจดีย์อื่น ผิดทางพระวินัยที่ห้ามไม่ให้น้อมของแห่งเจดีย์หนึ่งไป เพื่อเจดีย์อื่น เช่นนี้เข้าใจผิด คำห้ามในพระวินัยข้อนี้ ท่านหมายความดังจะชี้ตัวอย่าง เช่นของที่เขาถวายบูชาพระมหามณีรัตนปฏิมา จะเอามาใช้ในการของพระพุทธชินสีห์ที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ ด้วยถือว่าเป็นของอุทิศเฉพาะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวกัน เช่นนี้ท่านห้าม เรื่องนี้มีทางจะพึงวินิจฉัยเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ท้องเรื่องในที่นี้ จึงงดเสีย แต่การแก้คือก่อพระเจดีย์หุ้มเสียทั้งพระองค์ ทำให้หายทรงรำคาญพระราชหฤทัยไป ได้เป็นจบพระราชปรารภ

ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรารภถึงพระมงคลบพิตร อันประดิษฐาน ณ วัดชื่อนั้น ที่กรุงเก่าเป็นพระพุทธรูปนั่ง พระองค์ใหญ่ก่ออิฐเป็นโครงในเอาทองสัมฤทธิ์ทำเป็นแผ่นบุทับ ตั้งแต่กรุงเก่าเสียแล้ว ชำรุดทรุดโทรมทิ้งกรำแดดกรำฝนอยู่ ทรงรำคาญพระราชหฤทัย จะชะลอเชิญลงมาปฏิสังขรณ์หาได้ไม่ มีพระราชประสงค์จะรื้อแผ่นทองลงมาเพิ่มทองเข้าใหม่ หลอมหล่อเป็นพระพุทธรูปขึ้นใหม่ แต่ขนาดจะไม่ได้เท่าพระองค์เดิม มีพระราชปุจฉาพระราชาคณะสงฆ์ว่า จะควรหรือไม่ควร พระสงฆ์ชักเอาคำของพระอาจารย์ผู้รจนาจุลคัณฐีนั้นมาถวายวิสัชนา แต่ไม่สามารถจะสันนิษฐานความแห่งคำว่า *ปากติกํ กโรนฺติ* ซึ่งแปลว่า ทำให้เป็นปกติจะหมายถึงขนาดด้วยอย่างไร แสดงมติของท่านว่า ถ้าทำด้วยเจตนาเป็นกุศลแล้ว ก็คงเป็นกุศล แต่ตามบุราณจารีตขัตติยประเพณี สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงทำ อ้างเรื่องชะลอพระนอนวัดป่าโมกและเรื่องบรรจุพระศรีสรรเพชญ์ ในพระเจดีย์วัดพระเชตุพน มาถวายวิสัชนา พระมงคลบพิตรจึงคงปล่อยให้ชำรุดอยู่มาจนทุกวันนี้

พระราชาคณะสงฆ์ในครั้งนั้น ไม่ค้านในทางพระศาสนา ลงมติว่าทำได้ แต่ไม่กล้าถวายอนุมัติ เพราะเห็นขัดต่อราชประเพณี นี้เป็นเพราะพิจารณาไม่รอบคอบ ถึงเหตุ

ที่พระราชาคณะสงฆ์ไม่ถวายอนุมัติในสองคราวนั้นว่าต่างกันอย่างไร แต่ยังเป็นผลในทางโบราณคดี ที่เกิดนิยมกันขึ้นในภายหลัง นับว่าไม่เสียประโยชน์

เพราะพระสงฆ์ไม่ยอมอนุมัติเสียเลยเช่นนี้ คนผู้หนักในทางพระศาสนา จึงไม่กล้ารื้อพระเจดีย์หรือพระพุทธรูปอันชำรุดหรือไม่งามทำใหม่ จำปล่อยให้กีดที่อยู่อย่างนั้น แต่ความปรารถนาจะทำด้วยกุศลเจตนาเตือนใจไม่รู้หยุด จึงเกิดมีพระราชปุจฉาเป็นลำดับกันมาในเรื่องเดียวนั้น ที่พระสงฆ์คัดค้านไว้แล้วในภายหลัง ผู้ที่กล้าก็ไม่ต้องถามพระสงฆ์ ทำเอาเองตามความพอใจของตน พระยาสุรินทรราชาเป็นผู้ยังไม่กล้าในทางพระศาสนา จึงได้ถามเข้ามา

ในยุคของเรานี้ เป็นเวลาที่ฝีมือช่างทำพระพุทธรูปอันเสื่อมลงครั้งหนึ่งค่อยกลับฟื้นขึ้น คงมีผู้ต้องการจะรื้อจะย้ายพระพุทธรูปที่ไม่งามหรือชำรุดทำใหม่ขึ้นเนือง ๆ ทั้งเป็นเวลาที่นิยมในทางโบราณคดีกันขึ้นแล้ว จะต้องใช้ความดำริโดยรอบคอบเพื่อยังประโยชน์ให้สำเร็จทั้งสองทาง ดีกว่าปล่อยให้ทำเอาตามลำพัง จึงควรวินิจฉัยเรื่องนี้ไว้ให้ตลอด ไม่เฉพาะคำถามของพระยาสุรินทรราชา เรากับพระเถรานุเถระทั้งหลายมีมติร่วมกันลงสันนิษฐานเห็นชอบตามคำของพระอาจารย์ผู้รจนาปกรณ์จุลคัณฐีท่านกำหนดด้วยเจตนาชอบอยู่ แม้ในกฎหมายประมวลอาญาคาดโทษคนผู้ทำลายวัตถุอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาไว้ก็กำหนดเอาอาการอันส่อเจตนาร้ายเหมือนกัน เราทำคำวินิจฉัยให้ไว้ดังต่อไปนี้:-

๑. บุคคลใด เจาะ ขุด รื้อพระเจดีย์หรือพระปฏิมา ด้วยเจตนาประทุษร้าย ตัวอย่าง เช่นเจาะหรือขุดเพื่อจะเอาทรัพย์สิ่งของโดยที่สุดเป็นพระธาตุหรือพระพิมพ์อันบรรจุไว้ในนั้น รื้อเสียเพื่อจะเอาที่ปลูกสร้างเหย้าเรือน ทำเรือกสวน เป็นส่วนบุคคลหรือถือศาสนาต่างคิดทำลายล้างปูชนียวัตถุของพวกอื่นเสียด้วยริษยาขึ้งเคียด การทำของบุคคลนั้น เป็นบาป

๒. บุคคลใด มีเจตนาอุปการะ รื้อพระเจดีย์หรือพระปฏิมาอันชำรุดเสียแล้วก่อทำขึ้นแทนใหม่ หรือของไม่งาม ไม่จูงใจให้เลื่อมใส รื้อเสียแล้วทำขึ้นแทนใหม่ให้เป็นของงามเป็นที่จูงใจให้เลื่อมใส การทำของบุคคลนั้น เป็นบุญ หาโทษมิได้

๓. บุคคลใด มีเจตนาอุปการะ เห็นพระเจดีย์หรือพระปฏิมาสร้างไว้ในที่ไม่เหมาะ ตัวอย่าง เช่นอยู่ในที่ร้างไม่ได้รับความรักษาหรืออยู่ในหมู่คนผู้ถือศาสนาต่าง จะได้รับความดูหมิ่น หรืออยู่ในหมู่คนใจบาป จะถูกประทุษร้าย ที่เป็นของอาจชะลอมาได้ก็ชะลอมา ที่เป็นของจะชะลอไม่ได้ อาจรื้อเป็นท่อนมาคุมใหม่ได้ ก็รื้อเป็นท่อนมาคุมใหม่ เป็นของไม่อาจทำเช่นนั้น รื้อเอาสัมภาระเป็นต้นว่าอิฐมาก่อขึ้นใหม่ประดิษฐานไว้ในที่อันสมควร การทำของบุคคลนั้นเป็นบุญ หาโทษมิได้

๔. ของอันจะทำขึ้นแทนนั้น แม้จะแก้ไขดัดแปลงยักรูปจากของเดิม ขนาดจะได้กันหรือไม่ก็ตาม มีเจตนาหมายดีอยู่ ทำได้ ไม่มีโทษ เว้นไว้แต่คิดหาประโยชน์ส่วนตัวในทางนั้น เช่น เอาทองพระพุทธรูปอันหักลันมาหล่อเป็นองค์พอเป็นกิริยา เอาทองที่เหลือขายเสีย

๕. เจดีย์อันสร้างขึ้นปรารภบุคคล เช่นเพื่อบรรจุอัฐิหรือเพื่ออุทิศให้ผู้ตาย แม้ได้บรรจุปูชนียวัตถุในพระศาสนาไว้ด้วย ไม่นับว่าเป็นพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนา จัดเป็นอนุสาวรีย์เฉพาะบุคคล

๖. รูปพระพุทธเจ้าที่เขียนตามผนังอุโบสถวิหารเข้าเรื่องกับรูปภาพอื่นก็ดี ที่ตีพิมพ์ก็ดี ที่ทำขายดุจตุ๊กตาก็ดี ไม่นับเป็นพระปฏิมาในคำข้างต้น

๗. เพื่อจะได้เป็นพยานแห่งเจตนาของผู้จะรื้อจะย้ายจะดัดแปลงพระเจดีย์หรือพระปฏิมา ขอให้ผู้จะทำบอกเรียนปฏิบัติก่อนดังพระยาสุรินทรราชาได้ทำในครั้งนี้ เมื่อได้อนุมัติแล้วจึงทำ

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๑๖๔.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย อธิกรณ์ประถมปาราชิก

พระครูต่วน โจทก์ พระครูธรรมบาล (ช่วง) จำเลย

เมืองนครสวรรค์

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัย อธิกรณ์ประถมปาราชิก พระครูต่วนเจ้าวัดโพธาราม เจ้าคณะแขวงอำเภอเมือง เมืองนครสวรรค์ โจทก์ พระครูธรรมบาล (ช่วง) วัดเดียวกันจำเลย ดังต่อไปนี้:-

เรื่องเดิม พระครูต่วนยื่นฟ้องต่อพระพิมลธรรม ครั้งยังเป็นผู้บัญชาการคณะมณฑลนครสวรรค์ โดยฐานได้ยินคำบอกเล่าว่า พระครูธรรมบาลได้ประพฤติอัชฌาจาร เป็นการล่วงประถมปาราชิกสิกขาบทด้วยอำแดงหนู ชาวตลาดปากน้ำโพ อ้างว่าอำแดงหุ่นเป็นผู้เห็นพระพิมลธรรมสั่งขุนวิภัชน์วิทยาศาสตร์ ธรรมการมณฑลนครสวรรค์สืบสวนดูเป็นการลับ ได้ความว่าเป็นอธิกรณ์ไม่มีมูล จึงนิ่งเสียหาได้สั่งให้พิจารณาไม่ เสียงนั้นไม่สงบ เรารู้จากพระครูธรรมบาลว่าเรื่องนี้มีพระครูต่วนออกหน้าเป็นโจทก์แล้ว แต่พระพิมลธรรมหาได้สั่งให้พิจารณาไม่ เราเห็นว่าพระครูธรรมบาลเป็นผู้ที่พระพิมลธรรมชุบเลี้ยง มีอธิกรณ์เกี่ยวกับพระครูธรรมบาลเกิดขึ้น นิ่งเสียไม่พิจารณา ถ้าพระครูธรรมบาลเป็นผู้ประพฤติเสียจริง ก็เป็นอุดหนุนผู้ผิด ถ้าเป็นอธิกรณ์ไม่มีมูล ก็ไม่เป็นการเปลื้องมลทินของพระครูธรรมบาล คนผู้มุ่งร้ายก็ได้ช่องที่จะพูดไม่รู้จบ เราจึงเรียกเรื่องราวของพระครูต่วนมาจากพระพิมลธรรม สั่งพระครูสวรรควิถีวิสุทธิ อุตตมคณาจารย์ เจ้าคณะเมืองนครสวรรค์ พร้อมด้วยพระครูสวรรค์นคราจารย์ เจ้าคณะแขวงเกยชัย และพระครูพยุหานุศาสน์ เจ้าคณะแขวงพยุหะ พิจารณาและปรึกษาเข้ามา การกคณะพิจารณาแล้วปรึกษาว่า จำเลยหาได้ล่วงประถมปาราชิกสิกขาบทไม่ แต่ประพฤติการที่น่าติเพราะมักพอใจไปบ้านอำแดงหนูเนือง ๆ ทำให้คนบางเหล่าเข้าใจต่างควรยกฟ้องของโจทก์เสีย

ได้ตรวจสำนวนตลอดแล้วได้ความว่า อำแดงหนูเป็นผู้ปวารณาของจำเลย ตั้งแต่จีนลี่สามียังมีชีวิตอยู่ นายแตงกวาบุตรของอำแดงหนูก็ได้อยู่เป็นศิษย์ของจำเลย เมื่อจีนลี่ตายแล้วอำแดงหนูยังอุปฐากจำเลยต่อมา จำเลยได้ไปบ้านอำแดงหนูเป็นบางครั้งบางคราว ในกาลครั้งหนึ่ง นายแตงกวาบุตรอำแดงหนูศิษย์ของจำเลยป่วยกาฬโรค ในระหว่างนั้นอำแดงหนูเจ็บเป็นลมลงด้วย จำเลยเทียวไปดูแลไข้อยู่ที่บ้านอำแดงหนู อยู่ถึงค่ำคืนประมาณ ๑๕ วัน นี้เป็นเหตุนำคนผู้ไม่ชอบจำเลยอยู่แล้วให้สงสัยในทางประพฤติเศร้าหมอง หรือเป็นช่องให้กลั่นความขึ้นพูดใส่ไคล้ โจทก์ได้รับคำบอกเล่าเรื่องนี้ เดิมทีก็จะเชื่อว่าเป็นจริงจึงได้ยื่นฟ้องต่อพระพิมลธรรม ชะรอยจะไม่ได้สอบคำอำแดงหุ่นและสืบสวนให้รอบคอบก่อน ครั้นเราสั่งให้พิจารณาอธิกรณ์เรื่องนี้ ชะรอยโจทก์จะได้สอบคำอำแดงหุ่น ได้ความไม่สมในฟ้องจึงได้ทำฟ้องยื่นใหม่และอ้างพยานอื่น ๙ คน คัดอำแดงหุ่นออกเสีย การกคณะเห็นว่า อำแดงหุ่นเป็นพยานซึ่งได้ระบุไว้ในฟ้องเดิม จึงไม่ยอมให้ตัด โจทก์กลับร้องบอกกล่าว และร้องขอจะสืบพยานอีก ๖ คน ไม่ยอมระบุชื่อกว่าจะถึงเวลาพิจารณา การกคณะเห็นว่าสืบมามากปากนักหนาแล้ว ไม่ยอมให้สืบ

ในทางพิจารณา อำแดงหุ่นเบิกคำไม่สมโจทก์ ในข้อว่าไปอยู่เพื่อนไข้ที่บ้านอำแดงหนู นอนอยู่คนละมุ้งกับอำแดงหนูไฟจุดสว่างได้เห็นจำเลยประพฤติอัชฌาจารกับอำแดงหนูชัด แต่มีคำนายพันผู้ใหญ่บ้านพยานโจทก์ เบิกว่าอำแดงหุ่นได้บอกแก่ตนเหมือนโจทก์อ้าง ต่างว่าอำแดงหุ่นรับว่าพูดจริง แม้อย่างนั้นยังจะฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ ด้วยเหตุที่ว่าจุดไฟสว่าง ไฟจุดอยู่อาจเห็นได้ก็มี ไม่อาจเห็นได้ก็มี แต่ไม่ได้ระบุฐานที่นอนแห่งอำแดงหนูอำแดงหุ่น และฐานแห่งไฟ จะฟังเอาว่าแสงไฟเป็นเหตุเห็นโดยส่วนเดียวไม่ได้ อีกอย่างหนึ่ง คนสามัญ มีคนนอนอยู่ในห้องเดียวกันไฟจุดอยู่ ยังน่าจะกระดาก คนผู้ประพฤติอัชฌาจารจำจะกระดากก่อน ทั้งเวลานั้นนายแตงกวาบุตรอำแดงหนูป่วยกาฬโรคอันเป็นโรคร้ายแรงอยู่ด้วย น่าที่อำแดงหนูจะมัวเป็นกังวลในบุตรไหนเลยจะมีใจประพฤติการนอกทาง อำแดงหุ่นเบิกความปฏิเสธคำนี้ กลับให้เห็นว่าวาจาของอำแดงหุ่นได้หลักฐาน ควรฟังกว่าคำของนายพัน พยานนอกจากนี้ ไม่มีคนใดคนหนึ่งเบิกว่าได้เห็นจำเลยกับอำแดงหนูประพฤติอัชฌาจาร

ด้วยกัน นายสังเวียนผู้ใหญ่บ้านเบิกว่า อำแดงปริก (หรือปลีก) ลูกเลี้ยงอำแดงหนู บอกว่าจำเลยไปฉันเพลที่บ้านอำแดงหนู ฉันแล้วเข้าอยู่ในห้องปิดประตู แต่ไม่ยืนยันว่าอำแดงหนูอยู่ในนั้น บางทีจำเลยมาแต่เย็น กลับต่อเช้าก็มี อำแดงชินภรรยานายสังเวียนเบิกว่า อำแดงปริกบอกว่าจำเลยไปบ้านอำแดงหนูแต่ ๕ โมงเช้า ฉันเพลแล้วนั่งพูดกันอยู่กับอำแดงหนูจนเวลาบ่าย ๕ โมง คำนี้กับคำนายสังเวียนไม่สมกันและเบิกต่อไปว่า อำแดงปริกเล่าว่า เมื่อจำเลยไปเมืองตากอำแดงหนูเอาผ้าสไบของจำเลยปูไว้บนหมอนของตน คำของสองคนนี้ยังฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ เพราะไม่ได้เห็นเองจริงเท็จอยู่ที่อำแดงปริก ถ้ามีหลักฐาน ไฉนโจทก์ไม่อ้างเอาเป็นพยาน กลับอ้างเอาคนที่ว่าได้ฟังต่อมา จำเลยเสียอีกกล้าอ้างอำแดงปริก แต่ตามตัวไม่พบ อย่างไรก็ดีพยานสองคนนี้ก็รับแล้วว่า สามีเป็นคู่อริกับจำเลย ภรรยาเป็นคู่อริกับอำแดงหนู และอำแดงปริกเป็นผู้ถูกอำแดงหนูตบตีคราวหนึ่ง นายสังเวียนเบิกต่อไปว่าได้พบจำเลยไปบ้านอำแดงหนู ในเวลาดึกตั้งแต่ยามหนึ่งขึ้นไปหาสองยาม หลายคราวแต่มีไฟมีศิษย์ทุกคราว หากจะจริง ก็เป็นสมัย เพราะมีไข้อย่างร้ายแรง อำแดงลิ้นจี่เบิกความว่าคราวหนึ่งไปที่เรือนอำแดงหนู เห็นจำเลยนั่งบนโต๊ะ อำแดงหนูนั่งข้างล่าง ห่างกันประมาณ ๒ วา เปิดประตูไว้กว้าง แต่จะมีศิษย์อยู่ด้วยหรือไม่หาทราบไม่ พยานไม่ได้เข้าไปแต่พบในเวลาอื่นมีคนหลายคน อาการที่กล่าวนี้ ไม่บ่งว่าจำเลยมุ่งการนั่งในที่ลับ ทั้งพยานก็ไม่ยืนยันแน่ว่าอยู่สองต่อสอง พยานอื่นเบิกความไม่ถึงว่าจำเลยได้ผิดอย่างไร บางปากกลับเบิกเป็นประโยชน์ฝ่ายจำเลยเสียอีกว่า ได้พบจำเลยกับอำแดงหนูคราวไร มีศิษย์อยู่ด้วยทุกคราว จำเลยนำพยานมาสืบสองปาก คือนายจันผู้อันอำแดงหนูวานไปอยู่เพื่อนไข้ ๑ พระถมยาวัดใหญ่อำเภอมโนรมย์เมืองชัยนาทบุรีคนรับใช้เดิมของอำแดงหนู ๑ ในข้อว่าอำแดงหนูได้เป็นผู้ปวารณาของจำเลยมาแต่ครั้งจีนลี่ผู้สามียังอยู่ นายแตงกวาบุตรอำแดงหนูเป็นศิษย์ของจำเลย และคราวนั้นนายแตงกวาป่วยเป็นกาฬโรค พยานสองคนเบิกความเจือกันสมจำเลย ยังนายพุ่มพยานโจทก์ก็กลับเบิกสมจำเลย ในข้อว่านายแตงกวาศิษย์จำเลยเจ็บ พยานได้ช่วยจำเลยรักษา ขณะที่ไปไม่ได้เห็นจำเลยทำอะไรกับอำแดงหนู

การกคณะปรึกษาว่า จำเลยหาได้ล่วงประถมปาราชิกสิกขาบทไม่ ควรยกฟ้องของโจทก์เสียนั้น ชอบแล้ว เราสั่งให้ทำตามนี้ แต่ข้อที่ติโทษจำเลยว่า มักพอใจไปบ้านอำแดงหนูเนือง ๆ ทำให้คนบางเหล่าเข้าใจต่างนั้น เห็นว่าจำเลยแก้ตัวหลุด แม้พยานจะเบิกความแตกต่างว่าเมื่อศก ๒๔๕๕ บ้าง ๒๔๕๖ บ้าง แต่ก็คงได้ความว่าเพ่งเอาคราวเดียวกัน คือคราวที่นายแตงกวาเจ็บ คนโดยมากไม่รู้จักนับศักราช ฟังเอาเป็นประมาณไม่ได้ ให้ถอนคำติจำเลยเสีย

ฝ่ายโจทก์ เดิมทีก็ฟ้องด้วยเชื่อตามคำบอกเล่าว่าเป็นจริงในชั้นนี้ ตนก็เป็นเจ้าวัดและเป็นเจ้าคณะแขวงอยู่เอง ควรจะเรียกจำเลยมาสอบถามและไต่สวนให้รอบคอบก่อน ประพฤติตนเป็นคนหูเบาจนถึงละฐานของตนเสีย ทำตนให้เป็นโจทก์เอง อันภิกษุผู้โจทก์ด้วยความได้ยิน เมื่อรู้ว่าคำบอกเล่านั้นไม่ได้จริง ชอบแต่จะถอนฟ้องและทำความปรองดองกับจำเลยเสีย พระครูต่วนโจทก์ในอธิกรณ์นี้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ตัดอำแดงหุ่นพยานเดิมของตนเสียก็คราวหนึ่งแล้ว พยานอื่นที่ตนขออ้างเพิ่มอีกเป็นหลายปากเบิกไม่สม ยิ่งขออ้างซ้ำอีก จนการกคณะไม่ยอม เป็นผู้ยกย่องอธิกรณ์นี้จนเกินกว่าเห็นว่ามุ่งความบริสุทธิ์ส่อว่ามีจาวนาธิบาย หมายจะให้จำเลยต้องเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ต้องด้วยสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๘ ให้ปรับอาบัติสังฆาทิเสสแก่พระครูต่วนโจทก์ อีกประการหนึ่ง มีพระบรมพุทธานุญาตให้สงฆ์ลงกรรมแก่ภิกษุผู้ขวนขวายในอธิกรณ์ ก่อหยุกหยิกในสงฆ์หลายสถาน พระครูต่วนเป็นเจ้าคณะแขวงจัดว่าเป็นผู้ใหญ่ ทำเช่นนี้ สมควรจะลงโทษหนักหน่อย อนุโลมตามพระบาลีกัมมัก-ขันธกะ จุลวัคค์ เล่ม ๑ หน้า ๔๓ ว่า *"ตีหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน อากงฺขมาโน สงฺโฆ ปพฺพาชนียกมฺมํ กเรยฺย ภณฺฑนการโก โหติ กลหการโก วิวาทการโก ภสฺสการโก สงฺเฆ อธิกรณการโก"* ฯเปฯ ซึ่งแปลว่า "ภิกษุทั้งหลายสงฆ์ปรารถนาก็พึงทำบัพพาชนียกัมม์ คือ ขับเสีย แก่ภิกษุผู้กอบด้วยองค์ ๓ คือ เป็นผู้ทำความบาดหมาง ทำความทะเลาะ ทำความวิวาท ทำความอื้ออึง ทำอธิกรณ์ในสงฆ์" ฯลฯ เราสั่งให้ขับพระครูต่วนเสียจากแขวงอำเภอเมือง ๆ นครสวรรค์ เมื่อถูกบัพพาชนียกัมม์เช่นนี้แล้ว ไม่สมควรจะเป็นผู้ใหญ่ต่อไป ให้ถอดพระครูต่วนเสียจาก

ตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะแขวง และอุปัชฌายะด้วยให้การกคณะทำตามคำสั่งนี้จงทุกประการ

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๑๘๗.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

กำหนดว่า ต้นโพธิ์เช่นไรเป็นรุกขเจดีย์ เช่นไรมิใช่ฯ

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม มีพระดำรัสว่า ในเวลาเสด็จทอดพระเนตร วัดมหานิกายในกรุงเทพฯ ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นโพธิ์ขึ้นอยู่บนซุ้มประตู บนซุ้มหอระฆัง ที่กำแพงเป็นต้น ในบางวัดที่พระสงฆ์ยังไม่เจริญด้วยความรู้ ทรงสังเกตโดยอาการ จะว่าเจ้าวัดไม่เอาใจใส่ในการรักษาวัด ทอดธุระเสียทีเดียวก็ไม่เชิง ชะรอยจะรังเกียจว่าเป็นต้นโพธิ์ขุดออกเสียจะเป็นทำร้ายรุกขเจดีย์ ดังคนทั้งหลายเคยถือกันมา จึงตรัสถามก็ได้ความเหมือนเช่นนั้น การถือเช่นนั้น เพราะเข้าใจผิด ยังของก่อสร้างในวัดให้ชำรุดเสียหายไปแล้วก็มาก และยังกำลังทำอยู่บัดนี้ก็มี ท่านผู้สร้างบริจาคทรัพย์เป็นอันมาก สร้างหรือปฏิสังขรณ์วัดขึ้นก็เพื่อจะได้เป็นที่อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เล่าเรียนปฏิบัติและสั่งสอนสืบอายุพระพุทธศาสนา ถาวรวัตถุนั้น ๆ จะมาชำรุดหักพังไปเสีย เพราะปล่อยให้ต้นโพธิ์ขึ้นด้วยความเข้าใจผิดอย่างนี้ ไม่บังควร จึงทรงปรึกษาด้วยพระมหาเถระทั้งหลาย ลงมติร่วมกันแล้วประทานพระมหาสมณวินิจฉัยไว้ ดังต่อไปนี้:-

๑. ในประถมสมโพธิกล่าวไว้ว่า สมเด็จพระบรมศาสดาได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณใต้ต้นไม้ชื่ออัสสัตถะ ที่กล่าวว่า ต้นโพธิ์ วัดทั้งหลายจึงได้ปลูกต้นโพธิ์ไว้เป็นเครื่องระลึกถึงประพฤติเหตุนั้น ต้นโพธิ์ที่ปลูกและทำนุบำรุงรักษาไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ได้ชื่อว่าเป็นรุกขเจดีย์ ที่พระอาจารย์ผู้รจนาปกรณ์ชื่อว่าจุลคัณฐีมหาวรรค ปรารภถึงต้นโพธิ์อันเที่ยวขึ้นอยู่เองบนของก่อสร้างบ้าง ที่พื้นดินบ้าง ที่เขาไม่ได้ยกย่องเชิดชู แม้จะสืบพันธุ์มาจากต้นอันเป็นรุกขเจดีย์ ด้วยพืชอันติดมาในมูลนกที่บริโภคผล หาเป็นรุกขเจดีย์ไม่ ต้นโพธิ์ชนิดนี้พระคันถรจนาจารย์มิได้พูดปรารภถึง

๒. การขุดการตัดต้นโพธิ์อันมิได้เป็นรุกขเจดีย์ ไม่เป็นประทุษเจดีย์ ไม่มีบาป

๓. ต้นโพธิ์อันเป็นรุกขเจดีย์ จะตัดให้ตาย เพื่อจะเอาที่ปลูกสร้างของอย่างอื่น ท่านห้าม

๔. ตัดไม่ให้ตาย บางอย่างท่านอนุมัติ พึงรู้ดังนี้:-

ก. ตัดกิ่งอันเบียนพระสถูปพระปฏิมาและเรือนพระปฏิมาก็ดี ตัดกิ่งอันยื่นอยู่ข้างบน ที่นกกามาจับถ่ายเว็จลงพระเจดีย์ก็ดี ตัดรากอันชอนเข้าไปในสถานแห่งพระเจดีย์ก็ดี ท่านอนุมัติ เหตุว่า ปูชนียวัตถุเหล่านั้นเป็นใหญ่กว่ารุกขเจดีย์

ข. ตัดเพื่อจะแต่งให้ดี เช่นตัดกิ่งอันเกินต้องการ ที่จะนำโอชาของต้นไม้ไปเลี้ยงเสียเปล่าก็ดี ตัดอวัยวะอันผุก็ดี ท่านว่าทำได้

ค. โดยนัยนี้ ตอนแล้วตัดเอากิ่งไปเพื่อจะปลูกเป็นรุกขเจดีย์ในที่อื่น ก็ทำได้ มีตัวอย่าง พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงตอนกิ่งต้นโพธิ์ที่ว่าเป็นต้นเดิม ส่งไปปลูกที่เกาะลังกา

๕. ตัดไม่ให้ตาย ที่ท่านห้าม พึงรู้ดังนี้:-

ก. กิ่งอันเบียนเรือนพระมหาโพธิ์ จะตัดกิ่งนั้นเสียเพื่อจะรักษาเรือนนั้นไว้ ท่านห้ามว่ามิควรทำ เหตุว่าเรือนนั้นสร้างขึ้นสำหรับต้นโพธิ์ไม่ใช่ปลูกต้นโพธิ์สำหรับเรือน พึงรู้อธิบายว่า รากโพธิ์เบ่งฐานแตกออกไป เช่นนี้จะตัดรากเสีย ไม่ชอบ ทำเข้าต้นโพธิ์นั้นอาจเฉา หรือตายเสียก็ได้ ก่อฐานใหม่ขยายออกไปดีกว่า ต้นโพธิ์จะได้เจริญไพศาล ความหมายก็จะบำรุงต้นโพธิ์ ก่อฐานก็เพื่อเป็นเครื่องประดับต้นโพธิ์ให้เห็นว่าเป็นรุกขเจดีย์

ข. กิ่งอันเบียนอาสนศาลาหรือที่เรียกกันว่าการเปรียญในบัดนี้ท่านว่า พึงรู้ดุจกัน คำนี้ถึงเห็นว่า ท่านกล่าวด้วยสามารถ ถนอมต้นไม้ใหญ่มากกว่าโรง จะชักตัวอย่างให้เห็นชัดที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ มีมะขามต้นหนึ่งเบียดพลับพลาเปลื้อง

เครื่องอยู่ เดิมทีมะขามต้นนี้คงขึ้นอยู่ก่อน แต่ยังไม่โต พลับพลาสร้างขึ้นภายหลัง ต้นมะขามนั้นโตขึ้น เบียดพลับพลาเข้าไปทุกที จนต้องแหวะชายคา ต้นมะขามก็ไม่ใช่รุกขเจดีย์ แต่เราเห็นว่าต้นไม้ใหญ่ กว่าจะเป็นมาได้ช้า ตัดเสียแล้ว หวนต้องการอีกปลูกไม่ได้ทันใจ ส่วนของก่อสร้าง มีทรัพย์อาจทำใหม่ได้ เราจึงทำในใจไว้ว่าจะย้ายพลับพลา ดีกว่าตัดต้นมะขาม ถ้าโรงในครั้งนั้นเป็นแต่เครื่องผูก ก็ไม่น่าเสียดายเท่าไรนัก อย่างไรก็ดีท่านก็กล่าวผ่อนไว้ให้แล้วว่า จะตัดกิ่งที่เกินต้องการเพื่อจะแต่งให้ดีได้อยู่ กิ่งอันยื่นออกมาเช่นนั้น ก็เป็นกิ่งที่เกินต้องการ ควรจะตัดแต่งได้ เว้นไว้แต่กิ่งในปริมณฑล ที่ตัดเสียแล้ว ลำต้นจะขาดกำลังทานและจะล้ม เช่นนี้ไม่ควรตัด พึงรู้จักว่า กิ่งเช่นไรควรตัดได้ กิ่งเช่นไรไม่ควรตัด

๖. ต้นไม้อื่น ที่ว่าสมเด็จพระบรมศาสดาได้เสด็จประทับ และในบางวัดได้ปลูกและรักษาเป็นรุกขเจดีย์ คือต้นนิโครธที่เข้าใจว่าไทรใบใหญ่ ต้นมุจลินท์ ที่แปลว่าต้นจิก และต้นราชายตนะ ที่แปลว่าต้นเกต เป็นรุกขเจดีย์หรือมิใช่ พึงรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในต้นโพธิ์ แต่ต้นไม้เหล่านี้ ไม่ได้ถือกันอย่างต้นโพธิ์ ถือแต่พอดีดังกล่าวมาเป็นการสมควรแล้ว

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๒๑๙.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ระวางประถมปาราชิก
พระอธิการจั้น วัดหนองหว้า โจทก์
สมีแก้ว อธิการวัดสระบัว จำเลย เมืองบุรีรัมย์

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยอธิกรณ์ เรื่องสมีแก้ว อธิการวัดสระบัว อำเภอพุทไธสง เมืองบุรีรัมย์ มณฑลนครราชสีมา ต้องหาว่าอยู่ในที่ลับกับอำแดงทุม ดังต่อไปนี้:-

เรื่องเดิม นายแปครั้งยังเป็นสามเณร (ครั้งนั้นอายุ ๑๕ ปี) บวชอยู่วัดสระบัว บอกเล่าแก่พระบ้างแก่คฤหัสถ์บ้างว่า เมื่อเดือน ๑๒ (นับเมื่อกุมภาพันธ์ ศก ๒๔๕๖ ว่า ๔ ปีมาแล้ว) สมีแก้วพานายแปไปเรือนอำแดงทุมแต่เวลาเย็น ถึงเรือนอำแดงทุมเป็นเวลาเข้าไต้ไฟทั้งสามคนนั่งอยู่ในห้องเรือนมีไฟตาม สมีแก้วพูดจาอยู่กับอำแดงทุมครู่หนึ่งแล้ว บอกให้นายแปนอน นายแปยังไม่นอน สมีแก้วเอาไม้ตีหน้าแข้งนายแป ๆ จึงต้องนอนลง สมีแก้วเปลื้องจีวรออกคลุมหน้านายแป นายแปหยิบจีวรเหวี่ยงคืนให้สมีแก้ว เหวี่ยงกันไปมาอีกทอดหนึ่ง ในที่สุด นายแปเอาจีวรวางไว้ข้างตัว นายแปยังไม่หลับ สมีแก้วใช้ให้อำแดงทุมนวดอยู่ครู่ใหญ่ พอบุตรอำแดงทุมร้องไห้ อำแดงทุมเข้าไปในห้อง สมีแก้วเดินตามเข้าไป แต่นั้นนายแปนอนหลับไป ตื่นขึ้นได้ยินไก่ขัน เป็นเวลากี่ทุ่ม ไม่รู้จัก เวลานั้น ไม่ได้จุดไฟ (คือมืด) สมีแก้วออกจากห้องอำแดงทุม เหยียบเอาหน้าแข้งนายแปแล้วจับแขนกระชากปลุกให้ลุกขึ้นชวนกลับวัด นายแปออกจากเรือนลงมาข้างล่างก่อน คอยอยู่ประมาณเคี้ยวหมากจืด ไม่เห็นสมีแก้วลงมาจึงขึ้นไปตามเข้าประตูเรือน สะดุดเข่าสมีแก้ว เห็นสมีแก้วกับอำแดงทุมนั่งอยู่ด้วยกัน ห่างกันประมาณศอกเศษ ผินหน้าหากัน สมีแก้วดุเอานายแปแล้ว สั่งให้

ออกไปคอยอยู่ข้างนอก นายแปออกไปคอยอยู่ที่ชานเรือนชั่วสูบบุหรี่หมดมวนหนึ่ง สมีแก้วจึงออกมาแล้วพากันกลับวัด

รุ่งขึ้น ฉันเช้าแล้ว สมีแก้วพานายแปไปเรือนอำแดงทุมอีก สมีแก้วกับอำแดงทุมนั่งพูดจากันเหมือนบ่าวกับสาว พูดกันชั่วหุงข้าวเหนียวสุก ๑ หวด นายแปนอนหลับไป จนสมีแก้วฉันเพลแล้วปลุกให้ลุกขึ้นฉัน กลับมาบ่าย

เว้นวันหนึ่ง เวลาเพลแล้ว สมีแก้วพานายแปไปทางสวนหม่อนบอกให้นายแปคอยอยู่ แล้วเดินไปที่ประตูสวน หยิบไม้และก้อนดินขว้างไปที่อำแดงทุม ผู้กำลังเก็บใบหม่อนอยู่ อำแดงทุมเห็นแล้วเรียกสมีแก้วให้ช่วยเก็บใบหม่อน สมีแก้วก็เข้าไปช่วยเก็บ นายแปเดินเที่ยวอยู่ตามแถบนั่นจนบ่าย สมีแก้วกับอำแดงทุมจึงออกมาจากสวน เดินกลับด้วยกันทั้งสามคน ถึงเรือนอำแดงทุมก่อน อำแดงทุมขึ้นเรือน สองคนกลับมาวัด

ในลำดับมา (ตามคำของนายแปว่า ตั้งแต่นั้น ๒ เดือนเศษ) นายแดงครั้งยังเป็นภิกษุ พานายแปไปแจ้งคดีนี้ แก่พระครูอมรปัญญาเจ้าคณะเมืองบุรีรัมย์ ครั้งยังเป็นเจ้าคณะแขวงพุทไธสง พระครูหาชำระไม่ ต่อมาพระอธิการจั้น วัดหนองหว้า พานายแปไปร้องต่อพระครูอีก พระครูไม่ชำระให้เด็ดขาดลงไป พระอธิการจั้นจึงร้องต่อพระธรรมวิหารีเถระ เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา ๆ เรียกสำนวนอธิกรณ์เรื่องนี้จากเจ้าคณะเมืองบุรีรัมย์หาได้ไม่ แก้ว่าหายเสีย จึงสั่งพระครูศีลวิสุทธิพรต รองเจ้าคณะเมืองนครราชสีมา ให้ไปพิจารณาได้สำนวนมาแล้ว ส่งมาขอวินิจฉัย

ในสำนวนนั้น จัดเอานายแปเป็นโจทก์หาถูกไม่ จำจะจัดรูปใหม่ให้เอาพระอธิการจั้นเป็นโจทก์ เอาสมีแก้วเป็นจำเลย เอานายแปเป็นพยานของโจทก์ โจทก์ประเภทนี้เรียกว่าโจทก์ตามคำบอกเล่าฟ้องขึ้นตามพระวินัย

ข้อที่จะพึงยกขึ้นตั้งเป็นข้อหา ต้องถือเอาจากคำนายแปพยานผู้บอกเล่าข้างต้นเป็น ๔ ข้อ

๑. ใช้ให้อำแดงทุมนวด อันเป็นทางแห่งกายสังสัคคะ

๒. อยู่ในห้องกับอำแดงทุมสองต่อสอง เป็นระวางปาราชิก

๓. พูดจากับอำแดงทุมด้วยกามปฏิสังยุต เป็นทุฏฐุลลวาจะ

๔. อยู่สองต่อสองกับอำแดงทุมที่สวนหม่อน เป็นทางแห่งรโหนิสัชชะ

สมีแก้วจำเลย ให้การปฏิเสธด้วยประการทั้งปวง ตลอดถึงว่านายแปหาได้บวชเป็นสามเณรอยู่ในวัดของจำเลยไม่

อำแดงทุมคนกลาง ให้การปฏิเสธด้วยประการทั้งปวง อ้างว่าตนเป็นหญิงมีสามี ๆ ชื่อนายมิ่ง

ทางพิจารณา ได้ความตามคำพยานของโจทก์ว่า นายน้อยได้เห็นสมีแก้วกับนายแปเดินผ่านเรือนไป เวลาเข้าไต้ไฟ นายน้อยถามนายแป ได้รับตอบว่าจะไปเรือนอำแดงทุม นายแสงอยู่เรือนใกล้กับอำแดงทุม ได้เห็นสมีแก้วกับนายแปไปที่เรือนอำแดงทุมค่ำแล้ว นายเสือและนายหาเห็นไฟที่เรือนอำแดงทุมจุดอยู่ ในเวลาที่คนไม่มีธุระนอนกันแล้ว ปีนคอกโคกระบือแอบมองดู ได้เห็นสมีแก้ว อำแดงทุม นายแปนั่งอยู่ด้วยกันในเรือน นายหม้อเห็นไฟจุดที่เรือนอำแดงทุมจนดึกได้ขึ้นไปบนเรือนอำแดงทุม พบสมีแก้วนอนหันศีรษะไปทางตะวันออก นายแปนอนหันศีรษะไปทางใต้ อำแดงทุมนั่งอยู่ทางเหนือห่างจากสมีแก้วราว ๒ ศอก ในเวลานั้น นายมิ่งสามีอำแดงทุมไม่อยู่ไปเที่ยวหาปลาค้างอยู่ตำบลอื่น

พยานโจทก์นอกจากระบุชื่อไว้แล้ว ไม่ได้เห็นเอง เป็นแต่ได้ยินนายแปบอกก็มี เบิกไม่เข้าประเด็นก็มี เบิกแตกจากพยานอื่นก็มี ฟังไม่ได้

ตามคำพยานฝ่ายโจทก์ที่ระบุชื่อมาแล้ว คงฟังได้ว่าสมีแก้วกับนายแป ได้ไปที่เรือนอำแดงทุมในเวลานายมิ่งผู้สามีไม่อยู่จริง ไปถึงยังหัวค่ำ นั่งสนทนากันอยู่ในที่เปิดเผย มีไฟจุด จนดึกที่คนบ้านนั้นนอนแล้ว เพียงเท่านี้ ยังได้ความไม่ถึงว่าจำเลย

ได้ล่วงสิกขาบทตามข้อหา แม้แต่เพียงรโหนิสัชชะ ก็ยังไม่ถึง เพราะนายแปเป็นเด็กรุ่นรู้จักเดียงสาแล้ว ถือเอาเป็นเพื่อนได้ มีแต่คำของนายแปผู้เดียวอันเบิกความไปถึงข้อหา แต่เป็นคำของคนผู้เดียว ทั้งมีพิรุธอยู่ในตัวดังจะชี้ต่อไป:-

๑. นายแปกล่าวว่า คอยสมีแก้วอยู่หน้าเรือน ไม่เห็นลงมาจึงขึ้นไปตามเข้าประตูเรือนสะดุดเข่าสมีแก้ว นี้แปลว่าในที่นั้นมืด แม้คำของนายแปก็มีว่า เมื่อตื่นขึ้นได้ยินไก่ขัน เวลานั้นไม่ได้จุดไฟ นายแปกล่าวต่อไปว่า ได้เห็นสมีแก้วกับอำแดงทุมนั่งอยู่ด้วยกัน ห่างกันประมาณศอกเศษ ผินหน้าหากัน นี้ไม่อาจเห็นได้ในที่มืด

๒. นายแปกล่าวว่า ในคืนนั้นนายแปยังไม่หลับ จึงได้เห็นสมีแก้วใช้อำแดงทุมนวด และตามอำแดงทุมเข้าไปอยู่ในห้อง นี้แปลว่านายแปไม่ใช่คนหลับง่าย ส่วนในวันรุ่งขึ้นนายแปกล่าวว่า สมีแก้วกับอำแดงทุมกำลังพูดแทะโลมกันอยู่ นายแปนอนหลับไป นี้แปลว่านายแปเป็นคนหลับง่าย ไม่สมรูป

๓. ถ้าในคืนนั้น สมีแก้วอยู่กับอำแดงทุมจนดึกดื่นเกือบสว่างอย่างนั้นแล้ว ไม่น่าจะไปในเช้ารุ่งขึ้นอีกเลย มิใช่ว่าเรือนอำแดงทุมอยู่ใกล้ ตามคำพยาน สมีแก้วออกจากวัดแต่เย็น ถึงนั่นค่ำ

๔. ในเวลาไปสวนหม่อน สมีแก้วสั่งให้นายแปรออยู่ข้างนอกแต่ห่าง เหตุไฉนจึงแลเห็นสมีแก้วช่วยอำแดงทุมเก็บใบหม่อน

๕. นายแปก็รู้ว่า สมีแก้วทำดังนั้นผิดกิจสมณะ เหตุไฉนจึงไม่บอกความแก่พระอื่น ในวันเป็นลำดับมา นิ่งไว้จนเวลาล่วงไปถึงสองเดือนเศษ จึงได้แจ้งแก่นายแดงครั้งยังเป็นภิกษุ และพระอธิการจั้น

๖. นอกจากนี้ ยังมีท่าทางล่อกแล่กของนายแปอีก ด้วยเหตุ ๒ ประการนี้คือคำของคนผู้เดียวและมีพิรุธในตัวคำของนายแปไม่ควรฟัง

จำเลยนำพยานมาเบิก ก็เพื่อจะพิสูจน์ว่า นายแปไม่ได้บวชเป็นสามเณรอยู่ในสำนักจำเลย และจำเลยไม่ใช่พระเที่ยว แต่คำพยานของจำเลยก็ดี คำพยานร่วมก็ดี

ไม่เปลื้องจำเลยให้ดีขึ้นไปกว่านั้น ไม่หนุนข้อหาของโจทก์ให้กระจ่างขึ้น ไม่จำยกขึ้นกล่าวในที่นี้

พิจารณาไม่ได้ความไปถึงว่า จำเลยได้ทำข้อหาเหล่านั้นทั้ง ๔ ข้อ ได้ความเพียงเที่ยวเข้าบ้านในค่ำคืนจนดึกดื่น จำเลยเป็นเจ้าอาวาสทำเช่นนี้ ลูกวัดจะได้อย่างทั้งจำเลยก็รู้ว่าเป็นการไม่ดี จึงให้การปฏิเสธมาแต่ต้น ให้ถอดจำเลยเสียจากที่เจ้าอาวาส ส่วนข้อหาทางพระวินัย ให้ยกเสีย

วินิจฉัย ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๒๓๓.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

หน้าที่ของเจ้ากรมวัดตามธรรมเนียมเดิมว่ามีอย่างไร ไม่เกี่ยวด้วยหน้าที่ของผู้ดูแลที่ธรณีสงฆ์

ที่ ๔๓/๒๓๐

ได้ตรวจเรื่องราวของขุนพุทธไพชนารักษ์ (ม้วน) เจ้ากรมวัดไพชยนต์พลเสพย์ เมืองนครเขื่อนขันธ์ตลอดแล้ว ความเรื่องนี้กระทรวงธรรมการขอหารือต่อเราว่า พระสงฆ์วัดไพชยนต์พลเสพย์ขอตั้งมรรคนายกขึ้นใหม่ แต่เมืองแย้งว่า ขุนพุทธไพ-ชนารักษ์เจ้ากรมเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ เก็บค่าเช่าที่ธรณีสงฆ์อยู่ จะควรมีมรรคนายกใหม่ด้วยหรือ และได้รู้จากกรมธรรมการว่าขุนพุทธไพชนารักษ์เองเป็นผู้เช่าถือที่ธรณีสงฆ์วัดนั้น เราให้คำสั่งว่า หน้าที่เจ้ากรมวัดตามธรรมเนียมเดิม เป็นผู้ควบคุมเลขวัด ไม่เกี่ยวมาถึงเป็นผู้ดูแลที่ดินด้วย เว้นไว้แต่สงฆ์จะให้เป็นไวยาวัจกร ขุนพุทธไพ-ชนารักษ์เป็นผู้ดูแลที่ดินนั้น ต้องถือว่าเป็นโดยความอนุมัติของสงฆ์ ไม่ใช่เป็นด้วยอำนาจเป็นเจ้ากรม และขุนพุทธไพชนารักษ์เป็นผู้เช่าที่ธรณีสงฆ์เสียเองเช่นนี้ทำไม่ถูกหน้าที่ของไวยาวัจกรด้วย กรมธรรมการถือว่าเป็นแต่ผู้เช่านั้น ถูกแล้ว สงฆ์มีอำนาจเลือกตั้งมรรคนายกได้ จึงได้อนุญาตให้ตั้งมรรคนายก และหน้าที่ของเจ้ากรมวัดเล่า ตั้งแต่มีพระราชบัญญัติให้เจ้าหน้าที่เก็บเงินค่าราชการตามท้องถิ่น เลิกเจ้าหมวดนายหมู่เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๐ ตรงพุทธศักราช ๒๔๔๔ ก็เป็นหมดกันเท่านั้น ควรถือว่าเป็นแต่เพียงไวยาวัจกรวัด แต่บางคนกินเบี้ยหวัดเปล่า ไม่ได้ช่วยวัดทำอะไร รายวัดไพชยนต์นี้ให้สอบถามพระครูเจ้าอาวาสดู ถ้าไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่วัด เป็นแต่เอาอำนาจมาเป็นเครื่องขัดเจ้าอาวาสเพื่อหาผลส่วนตัว ก็ให้ออกเสีย ขุนพุทธ-ไพชนารักษ์ยื่นเรื่องราวด้วยเรื่องนี้ กล่าวเท้าความเดิมว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังมหาศักดิพลเสพ ทรงถวายลาวชเลยเป็นเลขข้าพระวัดไพชยนต์ฯ และ

โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเหย้าเรือนอยู่ในที่นั้น คนจำพวกนั้น ได้ตั้งสืบมาถึงขุนพุทธไพ-ชนารักษ์ ข้อนี้อาจเป็นได้ วัดบวรนิเวศวิหารนี้ที่สมเด็จพระบวรราชเจ้าพระองค์นั้นทรงสถาปนามาเดิม ก็มีลาวชเลยเป็นเลขข้าพระ และมีที่ดินให้ตั้งเหย้าเรือนดุจเดียวกัน ครั้งยังมีเลขวัดอาจเรียกตัวใช้สอยการงานได้ ชอบแล้วที่จะให้คนเหล่านั้น ตั้งอยู่ในที่ดินของวัดด้วยไม่ต้องเสียค่าเช่า แรงทำงานเป็นเหมือนค่าเช่าอยู่เอง เช่นเดียวกับคฤหบดีมีบ่าวทาส ก็ต้องให้อยู่ในที่ดินของตน ตั้งแต่ออกพระราชบัญญัติเก็บเงินค่าราชการตามท้องถิ่นแล้ว ชื่อว่าเลิกธรรมเนียมมีเลขวัด ไม่มีอำนาจจะเกณฑ์เอาคนเหล่านั้นมาใช้การ หรือเก็บเงินแทนค่าแรง กระทรวงธรรมการปรารภจะจัดให้คนเหล่านั้นเช่าถือตรงต่อวัดนั้นชอบแล้ว ขุนพุทธไพชนารักษ์เอง ก็ไม่เถียงกรรมสิทธิ์ในอันจะอยู่ในที่นั้นได้เปล่า ยอมทำสัญญาเช่าต่อกระทรวงธรรมการมาแล้ว เรื่องราวของขุนพุทธไพชนารักษ์ร้องไม่ขึ้น ให้ยกเสียให้คงทำตามคำสั่งเดิม

สั่งวันที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้าที่ ๒๑๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

วิวาทาธิกรณ์ปรารภสีมาวัดไทร เมืองอ่างทอง

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยวิวาทาธิกรณ์ ปรารภสีมาวัดไทร เมืองอ่างทอง ไว้ดังต่อไปนี้

๑. เรื่องราว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๒ ปี มีพระต่างวัดในเมืองอ่างทองหลายรูป รวมทั้งเจ้าอธิการอ่อน วัดท้ายย่าน ผู้เกี่ยวในพิพาทคราวนี้ด้วย ตั้งรังเกียจสีมาวัดไทรนั้นมาครั้งหนึ่งแล้ว สาเหตุแห่งความรังเกียจนั้นว่า ไม่มีศิลาลูกนิมิตร ได้เกิดไต่สวนกันขึ้น ขุดค้นหาลูกนิมิตรก็ไม่พบ มีแต่ใบสีมา ก่อฐานตั้งไว้ใหม่ครบ ๘ ทิศ อธิกรณ์ขึ้นมาถึงคณะมณฑล พระธรรมราชานุวัตร (อาจ) ครั้งยังเป็นพระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะมณฑลในครั้งนั้น พระโพธิวงศาจารย์ ครั้งยังเป็นพระปริยัติวงศาจารย์ และพระสุวรรณ-วิมลศีล แล้ววินิจฉัยว่าอุโบสถวัดไทรนั้น มีใบสีมาศิลาปักกำหนดทิศปรากฏอยู่ทั้งอำแดงอิ่มอายุ ๘๐ ปี ก็เบิกความยืนยันแข็งแรงว่าเป็นพัทธสีมาและเชื่อผู้จัดการผูกสีมาว่า คงจะไม่ทำด้วยความหละหลวม คงจะได้ขอพระราชทาน พระบรมราชา-นุญาตเป็นที่วิสุงคามสีมาก่อนแล้ว หากการผูกสีมาจะยังเป็นที่เชื่อไม่ได้ ก็ยังเชื่อได้ว่าเป็นที่วิสุงคาม การทำสังฆกรรมในที่วิสุงคามก็ถือกันมาว่าใช้ได้ ยกอุทาหรณ์ในพระราชพงศาวดาร ครั้งสมเด็จพระนารายณ์ ทรงพระประชวรหนักอยู่ ณ เมืองลพบุรี มีพระราชประสงค์จะให้ข้าราชการในราชสำนักอุปสมบททันได้ทรงอนุโมทนา แต่จะส่งให้ไปอุปสมบทในพระอารามก็ทรงเกรงจะมีภัย ด้วยในเวลานั้น พระเพทธราชาคิดจะเอาราชสมบัติและตั้งรักษาอยู่ภายนอก จึงทรงพระราชอุทิศถวายพระราชนิเวศน์เป็นวิสุงคาม และทรงผะเดียงพระสงฆ์ให้ทำอุปสมบทกรรม แก่ข้าราชการเหล่านั้น จึงลงสันนิษฐานว่า สีมาวัดไทรนั้นใช้ได้ ให้พระสงฆ์ทำอุโบสถสังฆกรรมไปตามเคย

เรื่องนี้ก็สงบกันมา จนเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีพระรูปหนึ่งอุปสมบทที่วัดไทรแล้ว ไปเพื่ออยู่ในสำนักเจ้าอธิการอ่อนวัดท้ายย่าน เจ้าอธิการอ่อนจะอุปสมบทเสียใหม่ เพราะรังเกียจสีมาวัดไทร แต่พระรูปนั้นไม่ยอม กลับไปวัดไทรเสีย คราวนี้มีเสียงปรารภสีมาวัดไทรเกิดขึ้นอีก พระครูเปรมเจ้าคณะแขวงเมืองผู้เป็นเจ้าวัดไทรนั้น ยื่นเรื่องราวกล่าวโทษเจ้าอธิการอ่อน ต่อพระครูวิเศษชยสิทธิเจ้าคณะเมืองอ่างทอง หาว่าหมิ่นประมาทและฝ่าฝืนคำวินิจฉัยของเจ้าคณะมณฑล ขอให้ลงโทษตามธรรมวินัย เจ้าคณะเมืองอ่างทองได้ไต่สวนตลอดถึงความเดิมแล้ว ตัดสินว่า เรื่องนี้มีมูลอยู่ ไม่เป็นหมิ่นประมาท ยกคำร้องของพระครูเปรมเสีย ส่วนเรื่องสีมานั้น ยังมีพระสงฆ์ตั้งรังเกียจอยู่มาก ได้พูดให้พระครูเปรมขอพระราชทานที่ให้เป็นวิสุงคามสีมา และผูกขึ้นใหม่ พระครูเปรมหายอมไม่ ยังคงใช้สีมาเดิมอยู่เช่นนั้น จึงมีบอกขอวินิจฉัยมายังพระสุวรรณวิมลศีล รองเจ้าคณะมณฑล ๆ ส่งเข้ามาขอเรียนพระปฏิบัติจากเรา

๒. ก่อนแต่จะให้วินิจฉัย ควรจะกล่าวถึงพัทธสีมาและวิสุงคามสีมาไว้ด้วยว่าต้นเดิมเกิดขึ้นด้วยอย่างไร แต่ได้กล่าวไว้ในพระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องวิสุงคามสีมาเก่าในนครลำปาง อันมีแจ้งในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑ หน้า ๔๘๙ นั้นแล้ว ในที่นี้จักกล่าวเพียงธรรมเนียมที่ใช้กันมาในประเทศนี้

๓. ผู้สร้างวัด ต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ที่เป็นวิสุงคามก่อน จึงสร้างอุโบสถและขอให้สงฆ์ผูกพัทธสีมา เป็นที่พระสงฆ์ประชุมทำอุโบสถปวารณาและสังฆกรรมนั้นไม่เฉพาะจะทำให้ถูกตามวินัยนิยมทางพระศาสนา ในฝ่ายอาณาจักรชื่อว่าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งวัด วัดที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชา-นุญาตให้ตั้งเช่นนี้ ไม่นับว่าเป็นบ้าน ดังมีแจ้งในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ หมวดที่ ๒ มาตรา ๗ ข้อ ๓ และได้ยกเว้นเสียค่าอากรสมพัตสร สงฆ์ได้รับประโยชน์ในอันถือกรรมสิทธิ์เข้าตั้งครอบครอง การขอพระราชทานวิสุงคามเป็นกิจสมควรและจำเป็นแท้ ทั้งในฝ่ายพระวินัยทั้งในฝ่ายอาณาจักร เดิมทีน่าจะขอตลอดแดนที่กะไว้ว่าจะเป็นอารามคือที่อยู่ของภิกษุ ตัวอย่างเช่นพระนารายณ์ราชนิเวศน์ที่เมืองลพบุรี ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชอุทิศ

และวิสุงคามแห่งวัดที่ทรงสร้างในรัชกาลที่ ๔ โดยมาก แต่มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์กำหนดแดนสมมติสีมา ไว้เป็นเขตชุมนุมทำกิจสงฆ์ได้ตามปรารถนาอันไม่ผิดต่อพระบัญญัติ สงฆ์มุ่งความสะดวกหนักเข้า ในที่จะไม่ต้องประชุมภิกษุทั้งวัด จึงกำหนดแดนให้แคบเข้ามาเฉพาะโรงอุโบสถและชาน ทำไม่ผิดต่อพระวินัยแล้ว ก็ต้องเป็นอันใช้ได้ คราวนี้การขอพระราชทานที่เป็นวิสุงคาม ก็แคบเข้ามาตามเฉพาะที่อันจะสมมติเป็นพัทธสีมา แต่ผลก็ยังแผ่ไปทั่วอารามตามเดิม การอนุญาตที่เป็นวิสุงคามคือเป็นวัดนั้น ก่อนรัชกาลที่ ๔ ก็เป็นแต่เพียงหน้าที่ของผู้ว่าราชการเมือง พึ่งเปลี่ยนเป็นพระราชทานพระบรมราชานุญาตด้วยพระองค์เอง ในรัชกาลที่ ๔ นั้น

๔. คราวนี้จะพิจารณาถึงสีมาวัดไทร รองเจ้าคณะมณฑลให้ข่าวไม่พอ จึงได้เรียกรายงานการไต่สวนเรื่องนี้จากเจ้าคณะเมืองอ่างทองมาตรวจด้วย ได้ความดังต่อไปนี้

๕. เจ้าอธิการอ่อน จำเลยในคดีเรื่องหมิ่นประมาท ในที่นี้จัดเป็นผู้ท้วง คัดค้านว่าวัดไทรนี้ เดิมเป็นวัดร้าง ผู้สร้างอุโบสถขึ้นใหม่ (คือเจ้าอธิการรอด วัดท้ายย่าน) ไม่ได้บอกขอพระราชทานที่เป็นวิสุงคามสีมาก่อน พระผู้ใหญ่ในเมือง ได้ขุดตรวจตราก็หาพบลูกนิมิตไม่ ใบสีมานั้น พระครูพุทธวิหารโสภณ (เกิด) วัดหน้าพระเมรุกรุงเก่ากับพระอธิการจ้อยวัดไทร และพวกชาวบ้านพร้อมกันก่อฐานตั้งขึ้น เมื่อ ๘ ปี ๙ ปีเข้านี้ ทำตามลำพัง ไม่ได้ขอพระราชทานที่เป็นวิสุงคามสีมา

๖. พระครูเปรม โจทก์ในคดีเรื่องหมิ่นประมาท ในที่นี้จัดเป็นผู้เฉลย ยืนยันตามคำวินิจฉัยของเจ้าคณะมณฑลว่าเป็นสีมา

๗. ข้อว่าวัดไทรเป็นวัดร้างมาแต่เดิม ไม่มีซากอย่างอื่นของอุโบสถเหลือนอกจากพระพุทธรูปหักกองอยู่ เจ้าอธิการรอด วัดท้ายย่าน พึ่งสร้างอุโบสถขึ้นเมื่อไม่ช้า เจ้าอธิการรอดไม่ได้จัดการอย่างใดอย่างหนึ่งเรื่องสีมา ภายหลังพระครูพุทธวิหาร-โสภณ (เกิด) วัดหน้าพระเมรุ กรุงเก่า กับพระอธิการจ้อยวัดไทรนั้นและพวกชาวบ้านก่อฐานตั้งใบสีมาขึ้นใหม่นั้น รับรองทั่วกัน ข้อว่าในที่นั้นค้นหาลูกนิมิตรไม่พบ ก็รับรองทั่วกัน ข้ออันจะพึงพิจารณาในที่นี้ คือสถานนั้นได้เป็นพัทธสีมาของเก่าหรือใหม่

๘. พยานของผู้เฉลย ๔ คน คือ นายพักอายุ ๘๓ กำนันลอยอายุ ๕๔ อำแดงอิ่มอายุ ๖๑ นายสาดอายุ ๕๗ เบิกความว่าในเวลาเป็นวัดร้างนั้น ได้เคยเห็นใบสีมาหักบ้างดีบ้าง แต่เบิกถึงฐานที่แห่งสีมาแตกต่างกัน นายพักเบิกว่าปักอยู่ที่ดิน ครบทั้ง ๘ ทิศ กำนันลอยเบิกว่าเห็นปักอยู่ที่ดินทางด้านเหนือ ๓ ใบ นอกจากนั้นทิ้งเกลื่อนกลาด ไม่รู้ว่าเท่าไร อำแดงอิ่มเบิกว่าไม่รู้ว่ามีกี่ใบ ไม่ได้ปักอยู่ตามทิศ นายสาดเบิกว่าทิ้งเกลื่อนอยู่บนโคกนั้น ไม่รู้ว่ามีเท่าไร พระครูวิเศษชัยสิทธิเจ้าคณะผู้ไปตรวจได้เห็นมา กล่าวว่า ยังมีใบสีมาหัก ๆ ทิ้งอยู่ในกำแพงแก้ว ณ บัดนี้อีก ๑๑ ท่อน และใบสีมาอันปักประจำทิศอยู่ เป็นของเก่ายังบริบูรณ์ทั้งนั้น แต่เป็นของขนาดและลายไม่เหมือนกันทั้งนั้น และใบสีมาเหล่านี้ ในวัดอื่นในเมืองอ่างทองไม่มีเหมือน นายบุญอายุ ๖๓ ปี พยานของผู้ท้วง ได้เคยเห็นวัดไทรครั้งยังเป็นวัดร้าง ไม่ได้เบิกความถึงว่าได้เห็นใบสีมา ว่าได้เคยเห็นแต่พระพุทธรูปหักเท่านั้น เห็นว่าเจ้าอธิการรอดหรือพระครูพุทธวิหารโสภณ (เกิด) คงจะไม่ขนเอาใบสีมาหักไปจากอื่น ชะรอยจะเป็นของพบในที่นั้นเอง และใบสีมาที่ตั้งอยู่ในบัดนี้ มีขนาดและลายไม่เหมือนกัน ชะรอยผู้ตั้งทีหลังจะเอาใบสีมาที่ยังบริบูรณ์ซึ่งพบในที่นั้นบ้างหาเอาไปใหม่ เพื่อบรรจบของที่หักหรือยังขาดจำนวนบ้าง คงฟังได้ว่าในที่นั้นได้มีใบสีมาเก่า แต่คำว่าใบสีมานั้น ปักอยู่ที่ดินครบ ๘ ทิศ หรือมีในทิศเหนือเพียง ๓ ใบนั้นฟังว่าเป็นจริงไม่ได้ เพราะคำของพยานทั้งหลายแตกต่างกัน ที่สุดจนกำนันลอยนายสาดผู้กล่าวว่า ครั้งยังเป็นภิกษุอยู่วัดท้ายย่าน รับนิมนต์ของนายบางมาอยู่วัดไทรในเวลาแรกถากถางตั้งวัดใหม่ ยังไม่สมกันเช่นนี้จะลงสันนิษฐานว่าที่นั้นเป็นพัทธสีมาเก่าหาได้ไม่ ใบสีมามีอยู่นั้นเป็นของจัดหามาเตรียมไว้ แต่ยังไม่ทันได้ผูกก็ได้ หากจะสันนิษฐานลงอย่างนั้น ยังจะต้องสันนิษฐานถึงแดนแห่งสีมาอีก ว่าเพียงแค่ไหนอันไม่มีอะไรเป็นหลักอีก ถ้ากำหนดแดนลงไม่ได้ ไฉนจะรักษาเขตไม่ให้พระนอกเข้าไปกล้ำกรายในเวลาสังฆกรรมได้เล่า

๙. เมื่อฟังไม่ได้ว่าเป็นพัทธสีมาเก่า จะฟังได้หรือไม่ ว่าสถานนั้นเป็นวิสุงคาม ถ้าครั้งโบราณได้เป็นวิสุงคามเก่ามาแล้ว ก็คงได้ผูกเป็นพัทธสีมาแล้ว เมื่อฟังไม่ได้ว่าเป็นพัทธสีมา ก็ฟังไม่ได้ว่าเป็นวิสุงคามเก่ามาแล้ว ตั้งแต่เจ้าอธิการรอดได้สร้างอุโบสถขึ้น

ก็รับรองทั่วกันว่า ไม่ได้ขอพระราชทานเป็นวิสุงคาม เรายังได้ให้ตรวจดูในราชกิจจา-นุเบกษา ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๒ ถึง ๒๔๕๐ ในข่าวพระราชทานวิสุงคาม ก็ไม่มีชื่อวัดไทรเมืองอ่างทอง แม้ในชั้นหลังก็ฟังไม่ได้ว่าเป็นวิสุงคาม

๑๐. จะถือเอาความรับรองของฝ่ายบ้านเมืองให้ตั้งวัด ว่าเป็นบ้านต่าง ชื่อว่าเป็นวิสุงคามอยู่ในตัวเอง จะได้หรือไม่ กล่าวทั่วไปเห็นว่าได้ แต่กล่าวเฉพาะวัดไทร แม้จักได้ความรับรองของบ้านเมืองในครั้งโบราณ แต่สงฆ์ไม่ได้อยู่ ครอบครองติดต่อมา ร้างเสียช้านานขาดกรรมสิทธิ์แล้ว ดุจเดียวกับบ้านที่คฤหัสถ์จับจอง อันหาเจ้าของปกปักรักษามิได้ เวลาที่ตั้งวัดขึ้นใหม่ภายหลัง เป็นคราวที่ตั้งธรรมเนียมขอพระราชทานวิสุงคามขึ้นแล้ว ไม่ได้ทำอย่างนั้น ไปตั้งเอาตามลำพังเองชื่อว่ายังไม่ได้ความรับรองของบ้านเมือง จะถือเอาเป็นบ้านต่างเป็นวิสุงคามอยู่ในตัวเองไม่ได้ หากจัดเป็นบ้านต่างได้ เขตชุมนุมสงฆ์จะต้องทั่วทั้งวัด เมื่อทำสังฆกรรมเป็นต้นว่าอุปสมบทไม่ได้นำฉันทะของภิกษุผู้ไม่ได้เข้าประชุมด้วย เอาอย่างพัทธสีมา อันมีแดนแคบ กรรมที่ทำนั้นวิบัติใช้ไม่ได้

๑๑. พิจารณาเห็นเช่นนี้ เราวินิจฉัยว่า ที่ตั้งอุโบสถวัดไทรเมืองอ่างทองบัดนี้ จัดเป็นสีมาอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ใช้เป็นที่ทำอุโบสถปวารณาและสังฆกรรมไม่ได้ ห้ามไม่ให้ใช้ต่อไป กว่าจะได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็นวิสุงคามสีมา ภิกษุผู้อุปสมบทวัดไทรนั้นจงอุปสมบทใหม่ ให้ยกคำวินิจฉัยของพระธรรมราชานุวัตร (แสง) เจ้าคณะมณฑลเสีย ให้ถือเอาคำวินิจฉัยนี้เป็นประมาณ

๑๒. เราติพระสุวรรณวิมลศีล รองเจ้าคณะมณฑลไว้ด้วยว่า เมื่อจะบอกเรื่องนี้เข้ามาขอเรียนปฏิบัติ หาได้ส่งสำนวนเข้ามาทั้งหมดไม่ ปิดข้อความอันปรากฏในสำนวนว่า วัดนั้นเป็นวัดร้าง เจ้าอธิการรอดพึ่งสร้างอุโบสถขึ้น ใบสีมานั้นพระครูพุทธ-วิหารโสภณ (เกิด) ได้ก่อฐานตั้งขึ้นตามลำพังซ้ำพูดยืนยันว่ามีใบสีมาทำด้วยหินหนักประมาณร้อยชั่งเศษ (อันไม่มีในสำนวน) ปักอยู่ในบริเวณอุโบสถโดยรอบเป็นที่จะให้เห็นว่า อุโบสถก็ของเก่า ใบสีมาก็ของเก่า คงขาดแต่ลูกนิมิตรเท่านั้น หากพระราชเวทีพูดขึ้นในที่ประชุม จึงได้รู้ ได้สอบถามและเรียกสำนวน ยังปิดเสียอีกเล่า ส่งแต่

คำค้านของเจ้าอธิการอ่อนมาใบเดียว แต่เราเรียกได้มาจากเจ้าคณะเมืองแล้ว วินิจฉัยเรื่องสีมาเป็นสำคัญ รองเจ้าคณะมณฑลทำเช่นนี้ ไม่สมควรเลย

๑๓. อีกฝ่ายหนึ่ง เราชมพระครูวิเศษชัยสิทธิ เจ้าคณะเมืองอ่างทองว่า เป็นผู้หนักในพระศาสนา เอาใจใส่ไต่สวนเรื่องนี้โดยถ้วนถี่สมควรเป็นผู้ใหญ่ได้

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๙๗๘.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

วิวาทาธิกรณ์เรื่องวิธีอุปสมบท
ที่เมืองระนอง

---

๑. เดิมทีพระครูระนังควินัยมุนีวงศ์ เจ้าคณะเมืองกิตติมศักดิ์เมืองระนอง มีหนังสือถึงกรมราชบัณฑิตว่า พระครูได้เห็นพระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องวิธีอุปสมบท ในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑ จึงได้เอาอย่างทำตาม พระครูศีลพงศ์คณารักษ์ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะเมืองคัดค้านว่า วิธีนั้นไม่ถูก ใช้ไม่ได้ ผู้อุปสมบทวิธีนั้น ให้อุปสมบทเสียใหม่ พระครูระนังควินัย ยังเชื่อถือพระมหาสมณวินิจฉัยนั้นอยู่ ยังไม่ยอมทำตาม แต่ภายหลังได้ความจากสำเนาหนังสือของพระครู ที่เจ้าคณะมณฑลส่งมาว่าพระครูได้ยอมทำตามแล้ว

๒. ได้ตั้งกระทู้ให้พระครูศีลพงศ์แก้ แก้ว่า ไม่ได้ค้านพระมหาสมณวินิจฉัย ได้ค้านว่าทำไม่ถูกพระมหาสมณวินิจฉัย คือสวดเป็นญัตติทุติยกรรมวาจาไป

๓. พระธรรมปาลาจารย์มหาสังฆปาโมกข์ เจ้าคณะมณฑลส่งคำพยานกลางในชั้นไต่สวนเข้ามา ตามคำพระครูหีดผู้สวดกรรมวาจาพระแดง พระตี๊ว ๓ รูป วัดสุวรรณ-คิรีวิหาร (ที่โจทก์อยู่) พระเกตวัดอุปนันทาราม (ที่จำเลยอยู่) ได้ความร่วมกันว่า สวดเป็นญัตติทุติยกรรมวาจา ที่พยานกล่าวขึ้น สุณาตุ เม เพียงสองหน และพระครู-ระนังควินัย เป็นอุปัชฌายะเอง สวดเอง ก็มีคราวหนึ่ง

๔. โจทก์เข้ามากรุงเทพ ฯ จึงให้เรียกจำเลยและพระครูหีดผู้สวดตามเข้ามา ได้สั่งให้พระครูหีดสวดต่อหน้าเรา พร้อมด้วยพระญาณวราภรณ์ พระมหานายก พระอริยกวี ได้สอบถาม ถึงชื่อฉายาผู้บวชทั้งพระครูระนังควินัยทั้งพระครูหีด จำหาได้ไม่ บอกได้เพียงสองชื่อ คือ จุลวคฺโค ๑ อสฺสยุโช ๑ อนุญาตให้เอาชื่อนั้นเข้า สวดก็เปลี่ยนวิภัตติไม่เป็น ให้พระครูระนังควินัยแก้ ก็แก้ไม่ได้ ทั้งมีหนังสือกางดูอยู่

ลองให้สวดกรรมวาจาแบบใช้ชื่อผู้บวชว่านาโค ใช้ชื่ออุปัชฌายะว่า ติสฺโส พระครูหีด ก็สวดไม่ได้อีก ให้พระครูระนังควินัยสวด ก็สวดไม่ได้ ให้พระครูศีลพงศ์สวด ก็สวดไม่ได้เหมือนกัน แต่กรรมวาจาแบบแท้ ๆ ยังสวดไม่ได้

๕. เราให้วินิจฉัยว่า พระครูระนังควินัยทำอุปสมบทกรรมไม่ถูกตามพระมหา-สมณวินิจฉัย ทำด้วยความงมงาย เพียงเท่านี้ก็เป็นกรรมวิบัติอยู่แล้ว ซ้ำสวดเพียงญัตติทุติยกรรมวาจาและสวดเองก็มี เป็นกรรมวิบัติแต่ละอย่าง ๆ ฝ่ายพระครูศีลพงศ์ก็ค้านด้วยความงมงายเหมือนกัน อันผู้จะค้านเขา ต้องสวดได้เอง จึงจะรู้ว่าเขาสวดผิด แต่เผอิญค้านถูกเข้า อุปสมบทกรรมที่ทำนั้นใช้ไม่ได้ แต่ว่าได้ทำใหม่แล้ว ก็เป็นแล้วกัน เมื่อไม่มีใครคัดค้าน

๖. อันอุปัชฌายะย่อมเป็นหลักในอุปสมบทกรรม ถ้าจำกรรมวาจาไม่ได้ ผู้สวด ๆ ผิด ใครเล่าจักทัก แม้กางแบบทาน ถ้าจำไม่ได้เขาสวดผิดก็ทักไม่ทัน เหตุนั้นเราสั่งงดพระครูระนังควินัยและพระครูศีลพงศ์ ยังไม่ให้เป็นอุปัชฌายะให้อุปสมบท กว่าจะจำขานนาค สรณคมน์ กรรมวาจา แบบ และอนุศาสน์ได้แม่นยำ จนสามารถจะทักเขาได้ และได้สอบสวดในสำนักผู้ชำระอักษรให้ถูกต้อง และสั่งงดพระครูหีดยังไม่ให้สวดกรรมวาจาอุปสมบท กว่าจะจำได้แม่นยำ สวดปากเปล่าได้คล่องสอบอักขระถูกต้องแล้ว ถ้าไม่สามารถ ก็สั่งให้งดเลยทั้งสามรูป

๗. ในเวลานี้เมืองระนองขัดด้วยอุปัชฌายะ ให้เจ้าคณะมณฑลเองหรือส่งรูปอื่นไปให้อุปสมบทที่นั่นเป็นคราว ๆ หรือมีพระในเมืองนั้นเองพอจะเลือกตั้งได้ก็เลือกตั้งขึ้นไว้

๘. ในที่นี้ เราติพระครูระนังควินัยไว้ด้วยว่า เป็นผู้งมงายแต่ไม่เจียมตัว กล้าใช้แบบแผนอันเป็นวิสัยของผู้รู้ จึงทำผิด ๆ ตกในฐานเลินเล่อ ในกรรมอันสำคัญ ไม่สมแก่หน้าที่ของอุปัชฌายะ

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๒ หน้า ๔๕๔

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ความขัดข้องของเจ้าคณะรองหนใต้ ผู้บัญชาการคณะมณฑลราชบุรี เรื่องพระยัง เดิมเป็นเจ้าวัดบางแคใหญ่ เมืองสมุทรสงคราม เล่นหวยและเอาเงินของวัดนั้นไปใช้เสีย ถอดและขับแล้วขัดขืนและภิกษุวัดเดียวกัน ๙ รูปเข้าช่วย และอุดหนุนพระยัง เจ้าคณะว่าไม่ฟัง

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยความขัดข้อง ของพระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองหนใต้ ผู้บัญชาการคณะมณฑลราชบุรี เรื่องพระยัง เดิมเป็นเจ้าวัดบางแคใหญ่ เมืองสมุทรสงคราม เล่นหวยและเอาเงินของวัดนั้นไปใช้เสีย ถอดและขับแล้วขัดขืนและภิกษุวัดเดียวกัน ๙ รูปเข้าช่วยอุดหนุนพระยัง เจ้าคณะว่าไม่ฟัง ไว้ดังต่อไปนี้:-

เรื่อง พระมหาสิทธิการ เจ้าคณะเมืองสมุทรสงคราม ได้ออกหนังสือสั่งถอดพระอธิการยัง วัดบางแคใหญ่ และขับเสียจากวัดนั้น แต่ในหนังสือนั้น เรียกวินิจฉัยยกโทษหลายกระทง คือ:-

๑. เล่นหวย

๒. เอาผลประโยชน์ของวัดไปใช้เป็นส่วนตัวเสียแล้ว จำหน่ายว่าปฏิสังขรณ์วัด

๓. รับเงินมาจากนายอยู่ ๕๖๐ บาทแล้ว เอาใช้เสียเอง แล้วตีสวนวัดให้เขาเก็บใช้

๔. เรี่ยรายเอาเงินเขาว่าจะหล่อพระพุทธรูปไว้สำหรับวัด แล้วเอาไปใช้เสีย และทองของสงฆ์ที่รวบรวมว่าจะหล่อ ก็เอาขายเสีย

๕. ผิดทานบนว่าจะไม่เล่นหวย และเอาผลประโยชน์ของวัดไปใช้อีก

๖. แกล้งหาความใส่โทษเจ้าคณะเมือง และอ้างอำนาจพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

พระยังอุทธรณ์คำสั่งของเจ้าคณะเมือง ฝ่ายเจ้าคณะเมืองก็มีบอกขัดข้องเข้ามาถึงพระธรรมวโรดม ผู้บัญชาการคณะมณฑลว่า พระยังขัดขืนและได้พระ ๙ รูปเข้าเป็นกำลังอุดหนุน

เจ้าคณะผู้บัญชาการมณฑล วินิจฉัยว่า เจ้าคณะเมืองทำถูกแล้วให้ทำตามนั้น ส่วนพระ ๙ รูปนั้น ให้เจ้าคณะเมืองเรียกตัวมาชี้แจงก่อน ถ้ายังขัดขืนให้ขับไปตามพระยัง

แม้เช่นนี้ พระยังและพระผู้เป็นฝักฝ่าย ก็ยังขัดขืนไม่ยอมออกจากวัดบางแคใหญ่ ฎีกาก็ไม่ถวาย เจ้าคณะผู้บัญชาการมณฑล จึงบอกขัดข้องแก่เรา

เรายังสั่งพระพินิจนัยนิเทศ เจ้าพนักงานคดี กระทรวงธรรมการให้เรียกพระยังและพระฝักฝ่ายมาแก้กระทู้ของเราในเรื่องนี้

ภายหลังแต่นี้ พระยังได้ยื่นฎีกา มีข้อความคือ:–

๑. แก้ตัวในการขัดขืนต่อเจ้าคณะทั้งสองว่า ตนไม่มีผิด ยกความผิดอย่างไรจะขอคัดคำตัดสิน ก็ไม่ยอมให้คัด และเรื่องว่าเอาเงินวัดไปใช้ส่วนตัวเสีย หาได้จ่ายในการปฏิสังขรณ์ไม่นั้น พึ่งจะเกิดขึ้นในชั้นอุทธรณ์ ตนไม่รู้ หลงแก้คดีที่คณะเมืองบอกเท่านั้น

๒. แก้ตัวในการที่ไม่ถวายฎีกาว่า เข้ามาเพื่อจะถวายแล้ว แต่เป็นเวลาเราไปตรวจการคณะมณฑล

๓. เมื่อให้การแก่พระพินิจนัยนิเทศ ได้ให้การพลั้งเผลอไป ๓ ข้อ ได้ทำการแก้ยื่นไว้แล้ว

๔. ไม่ยอมทำตามคำพระทักษิณคณิศร จะขอถวายฎีกาก่อน

ฝ่ายพระอยู่ พระอิน พระเกต พระเข็ม พระเช็ง พระลำ พระพรหม พระวัน ก็เข้าชื่อกันยื่นฎีกาอีกฉบับหนึ่ง แก้ตัวในการเข้าอุดหนุนพระยังว่า พระยังไม่มีผิด เจ้าคณะเมืองทำไม่เป็นธรรม กล่าวโทษเจ้าคณะเมืองว่าไม่เป็นธรรมในเรื่องอื่น ๆ และขอวินิจฉัย

ในคำแก้กระทู้ของเรา พระยังให้การ ดังนี้:-

๑. พระยังรับว่าได้เล่นหวย ได้เคยเสียเป็นจำนวนเงินระหว่าง ๘๐๐ บาทขึ้นไปหา ๑,๒๐๐ บาท แต่ยื่นคำให้การภายหลังปฏิเสธว่าหาได้เล่นไม่

๒. พระยังปฏิเสธว่า ไม่ได้เอาผลประโยชน์ของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วจำหน่ายในการปฏิสังขรณ์ แต่รับว่าได้เคยเอาผลประโยชน์ของวัดไปใช้ส่วนตัว ประมาณ ๙ ครั้ง ๑๐ ครั้ง ครั้ง ๑ อย่างน้อย ๑๐ บาท อย่างมาก ๘๐ บาท แต่ได้ใช้แล้ว

๓. พระยังรับว่า ได้รับเงินมาจากนายอยู่ ๕๖๐ บาทจริง แต่ปฏิเสธว่า ไม่ได้เอาไปใช้เสียเอง ได้จ่ายไปตามบัญชีหมายอักษร ข. และยื่นคำให้การภายหลังว่าได้จ่ายในการปฏิสังขรณ์วัดตลอดมาประมาณ ๘ ปี ๙ ปี

๔. พระยังปฏิเสธว่า หาได้เรี่ยรายเอาเงินจากราษฎรว่าจะหล่อพระพุทธรูปไม่ แต่กล่าวแก้ว่า พระพุทธรูป ๔ องค์นั้น พระยังได้ทองจากพระสงฆ์บ้าง จากญาติโยมบ้าง จ้างช่างหล่อขึ้น เดิมหมายจะเอาไว้สำหรับวัด ภายหลังไม่มีเงินจะให้เป็นค่าจ้างแก่ช่าง จึงได้ขายให้ผู้มีชื่อเป็นองค์ ๆ ไปทั้ง ๔ องค์ ได้เงินไม่พอแก่ค่าจ้างหล่อ ได้เงินมาผ่อนใช้แก่ช่างหล่อบ้าง ใช้การส่วนตัวบ้าง ในที่สุดได้ใช้เสร็จแล้ว เงินรายหลังนี้ได้มาจากไหน พระยังหาได้ระบุไม่ แต่พระยังยื่นคำให้การแก้เมื่อภายหลังว่า พระพุทธรูปเหล่านี้ เมื่อพระยังไม่มีเงินจะให้แก่ช่างเช่นนั้นแล้ว มีผู้ช่วยออกเงินให้ แต่เขาขอเชิญเอาไปบูชา

ข้อ ๑ พระยังรับแล้วกลับปฏิเสธในเรื่องเล่นหวยนั้น จำต้องเป็นมุสาข้างหนึ่ง ข้อนี้ได้ตั้งกระทู้ให้แก้ ที่พระยังจะต้องมีสติเพียงไร ทั้งเรื่องนี้เจ้าคณะเมืองก็ได้กล่าว

ยกโทษ ที่พระยังรู้ตัวแล้ว แก้ตัวว่าพลั้งเผลอไม่หลุด และการที่พระยังขาดเคลนทรัพย์ จนถึงถูกลงโทษเพราะเอาทรัพย์ของวัดบางแคใหญ่ไปใช้เสียนั้น ยังเป็นเหตุประกอบให้สันนิษฐานเห็นว่าพระยังเล่นหวยจริง ตามคำให้การครั้งแรกและในทานบนที่พระยังทำให้ไว้แก่เจ้าคณะเมือง พระยังก็รับว่าได้เล่นหวยจริง

ข้อ ๒ พระยังรับอยู่เองแล้วว่าได้เอาเงินของวัดนั้นไปใช้ส่วนตัวตั้ง ๙ ครั้ง ๑๐ ครั้ง คงปฏิเสธเพียงว่า ไม่ได้จำหน่ายขาดจ่ายตัวว่าจ่ายในการปฏิสังขรณ์ มีมาก็ได้ใช้แล้ว หากเป็นจริงตามนี้ พระยังก็ไม่พ้นผิด

ซ้ำในบัญชีหมายอักษร ข. มีรายจ่ายที่ไม่น่าจะเห็นว่าเกี่ยวกับการวัด เช่นซื้อชาม ซื้อไม้แล่นเรือบด ใช้หนี้ผู้มีชื่อ ยังมีซื้อข้าวสารอีก แต่รายหลังถ้าซื้อเลี้ยงพระทั่วไปจำหน่ายได้ แต่ในบัญชีหาได้ระบุชัดไม่ และในบัญชีรายรับหมายอักษร ก. นายชูให้ค่าเช่าสวนตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๕ ถึง ๑๒๙ ปีละ ๒๐ บาท ที่ควรจะเป็น ๕ ปี ๑๐๐ บาท แต่ข้างท้ายว่า ๓ ปี ๖๐ บาท ขาดเงินอยู่ ๔๐ บาท พระยังแก้ว่า นายชูพึ่งเข้าทำเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ และบัญชีนี้พระยังให้ทำมาสักสองปีแล้ว อันบัญชีไม่ว่าทำเมื่อไรจำต้องเป็นของถูกต้องที่ควรเชื่อได้ ซ้ำจะนำมาเป็นเครื่องพิสูจน์ ความสุจริตของตนจะต้องตรวจตราอีกชั้นหนึ่ง และคำว่าที่อันนายชูเช่านั้น เดิมนายแก่นทำอยู่เปล่าไม่ได้ค่าเช่า ไม่สมกับคำข้างต้นของตนเองว่า นายชูเช่าต่อจากอำแดงหริ่ม ถ้าต่างตำบลกันก็เป็นบังสวนไว้อีกตำบลหนึ่ง เห็นว่าการที่พระยังกล่าวว่านายชูพึ่งเช่าเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ นั้นเป็นแต่คำแก้ตัวแต่ไม่สม จับได้ว่าเป็นเท็จ ข้อความในบัญชีสองบัญชีนั้น ส่อให้เห็นว่าคำแก้ของพระยังว่าได้ใช้เงินวัดแล้วนั้น ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ คำแก้ของพระยังว่าหาได้จำหน่ายขาดตัวในการปฏิสังขรณ์ไม่นั้น ข้อนี้เจ้าคณะเมืองได้ยกขึ้นกล่าวชัดเจนในหนังสือสั่งถอดและขับว่า ได้ไต่สวนแล้ว ของที่อ้างว่าจ่ายเงินวัดทำนั้น มีตัวผู้บริจาคทรัพย์สร้างทั้งนั้น ระบุชื่ออำแดงหร่ำหรือหล่ำ อำแดงเหลี่ยม อำแดงพริ้ง ชอบแต่พระยังจะอ้างผู้มีชื่อเหล่านั้นเป็นพยาน เพื่อพิสูจน์ตัว แต่พระยังหาอ้างไม่ และบัญชีจำหน่ายของพระยังนั้น ไม่ใช่บัญชีทำประจำปี ทำเมื่อเกิดความเรื่องนี้แล้ว ทั้งจำนวนเงินก็บกพร่อง รายรับยอดไม่ถูกกันก็มี คำจำหน่ายของพระยังในข้อนี้ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้

ข้อ ๓ พระยังจำหน่ายว่า รับเงินมาจากนายอยู่ ๕๖๐ บาทแล้ว ได้จ่ายไปตามบัญชีหมายอักษร ข. ภายหลังแก้ว่าได้จ่ายในการปฏิสังขรณ์วัดตลอดมา ประมาณ ๘ ปี ๙ ปีนั้น รายจ่ายในบัญชีหมายอักษร ข. หาได้เป็นรายปฏิสังขรณ์อย่างเดียวไม่ และว่าจ่ายในการปฏิสังขรณ์ตลอดมา ๘ ปี ๙ ปีนั้น ตามคำให้การของพระยังเองว่า นายอยู่เช่าตั้งแต่ ร.ศ. ๑๓๐ ตรง พ.ศ. ๒๔๕๔ ตั้งแต่นั้นมายังไม่ถึง ๘ ปี หากจะเข้าใจว่าเอาไปใช้รายปฏิสังขรณ์ในปีก่อน ๆ ที่ว่าบัญชีรายรับหมายอักษร ก. ไม่พอแก่บัญชีรายจ่ายหมายอักษร ข. ๗๕๘ บาท ๔๙ สตางค์ก็ไม่ได้ การจ่ายปฏิสังขรณ์เป็นการจ่ายขาดตัว ไม่ใช่ทางที่จะกู้เขามาทำ บัญชีจ่ายท่วมบัญชีรับนั้น ส่อให้เห็นว่าบัญชีนั้นไม่แน่เป็นแต่ทำขึ้น พอเป็นเครื่องจำหน่ายทรัพย์ที่ยังขาด ในทานบนของพระยังเองที่ทำให้ไว้แก่เจ้าคณะเมือง พระยังยอมรับใช้เงินในส่วนทำชั่วของพระยัง ในคำให้การแก้กระทู้พระยังว่าเงินราย ๕๖๐ บาท จำหน่ายว่าใช้ในการวัด เจ้าคณะเมืองไม่ยอม และได้ใช้ไปแล้ว ๔๐ บาท นี้ส่อให้เห็นได้ว่า พระยังได้เอาเงินนั้นไปใช้ส่วนตัวจริง จนยอมรับจะใช้แล้ว แต่กลับจำหน่ายขาดตัวเสียภายหลัง ถ้าใช้ในการวัดจริง แต่เจ้าคณะเมืองไม่เชื่อ จะให้ใช้ ชอบแต่พระยังจะถวายฎีกา เมื่อได้อุทธรณ์แล้ว จริงอยู่พระยังได้ยื่นฎีกา แต่ไม่ได้ร้องในทางนี้ ร้องในทางว่าเจ้าคณะเมืองข่มขืนให้ตนใช้ จนตนต้องใช้ไปแล้ว ๔๐ บาท นำจะให้พิจารณาและลงโทษโดยฐานปสัยหาวหาร เราถามเจ้าคณะผู้บัญชาการมณฑล ทราบว่าเรื่องนี้เป็นเพราะพระยังเล่นหวยและเอาเงินวัดไปใช้ เราจึงเรียกพระยังมาถามว่า เรื่องนี้ เจ้าคณะกล่าวว่าเป็นเพราะพระยังเล่นหวยและเอาเงินวัดไปใช้เสีย พระยังปรารถนาจะให้เราพิจารณาตามฎีกาของพระยัง หรือจะขอถอนฎีกา พระยังอ้ำอึ้งอยู่สักครู่หนึ่งแล้วขอถอนฎีกา นี้ส่อให้รู้ว่าพระยังไม่กล้าพิสูจน์

ข้อ ๔ เรื่องขายพระพุทธรูปนั้น ในคำให้การแก้กระทู้พระยังรับแต่แก้ตัวว่าเพราะไม่มีเงินจะให้เป็นค่าจ้างแก่ช่างหล่อ แม้จะแก้ในภายหลังว่า ผู้มีชื่อเหล่านั้นช่วยออกค่าจ้างแล้วขอเชิญไปไว้บูชา ก็ต่างจากขาย เพราะทองเป็นของได้มาจากเจ้าของต่างราย ที่เขาบริจาคโดยเชื่อถือพระยังว่าจะหล่อเอาไว้ที่วัด แม้ไม่ได้ความชัดว่า ใครได้บริจาคเงินเพื่อสร้างพระพุทธรูปเหล่านี้บ้าง แต่มีในบัญชีรายจ่ายหมาย

อักษร ข. ว่าจ้างขัดพระ ๘๐ บาท นี้พระยังแก้ว่าหาใช่พระพุทธรูปที่หล่อนั้นไม่ เป็นของหล่อสำหรับวัดนานประมาณร้อยปี หน้าตัก ๒๐ นิ้ว ตามคำให้การของพระยัง ค่าจ้างขัดนิ้วละ ๗ บาท ต้องเป็นค่าจ้าง ๑๔๐ บาท ตามนี้ต้องเป็นนิ้วละ ๔ บาท เมื่อพระยังจ้างได้ถูกอย่างนี้เหตุไฉนจึงจ้างพระที่หล่อรายหลังแพงไปเล่า นี้ส่อว่า พระยังเอาเงินวัดจ่ายจ้างขัดพระพุทธรูปรายหลังนั้นด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ต้องลง สันนิษฐานว่าพระยังขายพระพุทธรูป ที่ควรจะตกเป็นของวัดบางแคใหญ่เสีย

คดีเช่นนี้ ในส่วนอาณาจักร เจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการแต่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง แต่ในฝ่ายพระพุทธอาณา ยังไม่มีธรรมเนียมนี้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจะสอดส่อง เมื่อได้ความแน่ชัดว่าลูกคณะประพฤติมิชอบก็อาจออกคำสั่งลงโทษได้ ถ้าลูกคณะ ผู้ถูกลงโทษ เห็นไม่เป็นธรรม หรือยังจะต่อสู้ ขอทุเลาอุทธรณ์ได้ในชั้นนี้ จึงเป็นอธิกรณ์ ที่ลูกคณะเป็นโจทก์อุทธรณ์คำสั่งของเจ้าคณะ เจ้าคณะเป็นจำเลย พระมหาสิทธิการ เจ้าคณะเมืองสมุทรสงคราม ออกคำสั่งถอดพระยังจากตำแหน่งเจ้าอาวาส และขับเสีย จากวัดบางแคใหญ่ ยกโทษว่าเล่นหวยและเอาเงินของวัดนั้นไปใช้ส่วนตัวเสีย ทำถูก ระเบียบในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๑๔๔๕) มาตรา ๓๒ ข้อ ๒ ถ้าพระยัง ยังจะต่อสู้ก็ควรร้องอุทธรณ์และถวายฎีกาโดยลำดับ พระยังได้ร้องอุทธรณ์แล้ว แต่เมื่อพระธรรมวโรดมผู้บัญชาการคณะมณฑลตัดสิน ยืนตามคำสั่งเจ้าคณะเมือง พระยังหาได้ถวายฎีกาไม่ แก้ตัวในคำให้การว่า ขอคัด คำวินิจฉัยของเจ้าคณะมณฑลเจ้าคณะเมืองไม่ยอมให้คัด ในฎีกาคราวหลังว่า เมื่อ มกราคมหลังเข้ามากรุงเทพ ฯ เพื่อจะถวายฎีกา แต่เราไปตรวจคณะมณฑลเสีย ถ้าจริงตามคำต้น ชอบแต่จะร้องฎีกาเท่าความที่ตนรู้เช่นถูกถอดถูกไล่ และขอคัด คำตัดสินไม่ได้ ส่วนคำหลังนั้นเป็นแต่สักว่าคำแก้ตัว เพราะพระธรรมวโรดมได้ร้อง ขัดข้อง และเราได้สั่งให้พระยังแก้กระทู้ไว้ ก่อนไปตรวจคณะมณฑลกรุงเก่า พระยัง ถือเอาเลศที่ถูกเรียกเข้ามาแก้กระทู้นั้นเองว่า เข้ามาเพื่อจะถวายฎีกา ก็พอถูกเรียกให้ ไปแก้กระทู้ แก้อย่างนี้ไม่หลุด เป็นอันขัดคำสั่งเจ้าคณะเมืองและเจ้าคณะผู้บัญชาการ มณฑล

พิจารณาเพียงเท่านี้ ก็ได้ความที่เชื่อได้แล้วว่า พระยังเล่นหวยและเอาเงินของวัดบางแคใหญ่ไปใช้ส่วนตัวเสีย แล้วจำหน่ายว่าเอาใช้ในการวัด มีความผิดฐานยักยอกทรัพย์ของวัด ล่อแหลมต่ออวหาร หากนายอุยมรรคนายกวัดนั้น นายอยู่ผู้ถือสวนนายเชยช่างหล่อ จะเบิกความสมอ้างของจำเลย ก็ไม่ทำอธิกรณ์ของจำเลยอันเนื่องในทางพระพุทธอาณาให้ดีขึ้นได้ จึงงดเสียมิได้สืบ เจ้าคณะเมืองสั่งถอดพระยังจากตำแหน่งเจ้าวัดบางแคใหญ่ และเจ้าคณะผู้บัญชาการมณฑลตัดสินยืนตามคำเจ้าคณะเมืองนั้น ชอบแล้ว แต่ข้อให้ปัพพาชนียกรรมจากวัดบางแคใหญ่นั้นเป็นแต่ผลักไปพอพ้นเขต จะไปเที่ยวจรจัดอยู่ในที่อื่นอีก ปาปภิกษุเช่นนี้ ไม่ควรให้อยู่ในพระศาสนา ส่วนขัดคำสั่งเจ้าคณะนั้นให้เพิ่มโทษขึ้นอีกโสดหนึ่ง โดยฐานลงทัณฑกรรม เราสั่งลงทัณฑกรรมพระยังให้ตักน้ำ ๕๐ บาตรแล้วให้สึกเสีย ห้ามไม่ให้บรรพชาอุปสมบทอีกต่อไป ให้ผู้รับสั่งบังคับตามนี้ เราสั่งยกฎีกาของสมียังเสีย

คำวินิจฉัยนี้ไม่เปลื้องสมียังจากความเป็นผู้ต้องสำนอง เพราะเอาเงินวัดบางแคใหญ่ไปใช้นั้น ในทางอาณาจักร

ในที่นี้เราขอติพระทักษิณคณิศรไว้ด้วยว่า รู้แล้วว่าสมียังเป็นปาปภิกษุเช่นนี้แล้วยังไปขอเจ้าคณะเมืองสมุทรสงครามให้ขืนใจยกย่องต่อไปอีก เป็นผู้อุดหนุนอลัชชีไม่เห็นแก่พระศาสนา จนสมียังได้ช่องทำความยุ่งยากซ้ำเติมขึ้น ไม่สมเป็นผู้ใหญ่และติพระมหาสิทธิการว่า ลุอำนาจแก่ภยาคติ เกรงใจพระทักษิณคณิศรจนเกินดีกลับยกย่องพระที่ตนรู้แล้ว ว่าประพฤติลามกไว้อีก

บัดนี้จักพิจารณาและวินิจฉัยคดีของพระ ๙ รูปนั้นต่อไป ในพระ ๙ รูปนั้นพระชื่นปรากฏในสำนวนว่าสึกไปแล้ว มีคำอยู่แต่ของ ๘ รูป ในคำให้การแก้กระทู้ก็ดี ในฎีกาก็ดี กล่าวความเจือกัน พระ ๘ รูปนี้แก้ตัวในการเข้าอุดหนุนสมียังว่า

๑. ไม่มีโจทก์ สมียังไม่ผิด เจ้าคณะเมืองทำไม่เป็นธรรม

๒. ในระหว่างสมียัง ยังอุทธรณ์ พระครูช่วงเจ้าคณะแขวงอ้างคำสั่งเจ้าคณะเมืองตั้งพระนวมเป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้าอาวาส โดยไม่ได้รับอนุมัติของที่ประชุมบรรพชิตและคฤหัสถ์ และจะให้พวกตนหาประกันให้พระนวม พวกตนจึงไม่ยอม

๓. ในชั้นอุทธรณ์ตกแล้ว ยังไม่ยอม เพราะสมียังไม่ได้ยินยอมตามคำตัดสินของเจ้าคณะมณฑล

๔. ถูกเจ้าคณะมณฑลสั่งขับ ไม่ได้ถวายฎีกานั้น ในชั้นแรกไม่ได้คิดจะถวาย ในชั้นหลังเราไม่อยู่

ข้อ ๑ ไม่จำต้องมีโจทก์ ดังกล่าวแล้วในภายหลัง และพิจารณาได้ความว่า สมียังทำผิด เจ้าคณะเมืองทำเป็นธรรมแล้ว แม้หากเจ้าคณะเมืองทำไม่เป็นธรรม ก็เป็นธุระของสมียังจะร้องอุทธรณ์ ไม่ใช่ว่าพระพวกนี้มีอำนาจเข้ามาขัดขืน หากจะช่วย ก็ควรช่วยเอาธุระส่วนตัวของสมียังเท่านั้น พระเหล่านี้เข้าโต้เถียงคัดค้าน มีผิดฐาน เข้าอุดหนุนผู้มีความผิด

ข้อ ๒ สมียังถูกเจ้าคณะถอดและขับ ในระหว่างอุทธรณ์ทำการในหน้าที่ เจ้าอาวาสไม่ได้อยู่เอง ต่อเมื่อชำนะคดีแล้ว จึงจะคืนเข้าว่าการได้ เจ้าคณะเมืองตั้งผู้ รั้งตำแหน่งเจ้าอาวาส ชอบแล้ว ไม่จำต้องได้อนุมัติของที่ประชุม เพราะทำการชั่วคราว ทั้งในเวลาหยุกหยิกด้วย พระพวกนี้ไม่หาประกันให้ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าอาวาสมีผิดฐาน ขัดคำสั่งเจ้าคณะ

ข้อ ๓ เมื่ออุทธรณ์ตกแล้ว สมียังไม่ยินยอม ก็ชอบแต่จะถวายฎีกา พระพวกนี้ ยกเอาความข้อนี้ขึ้นต่อสู้ ไม่พ้นผิดฐานอุดหนุนผู้มีความผิด

ข้อ ๔ เมื่อไม่คิดจะถวายฎีกา แต่ไม่ออกจากวัด มีผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าคณะอีก

พิจารณาได้ความว่า พระอยู่ พระอิน พระเกต พระเข็ม พระเช็ง พระลำ พระพรหม พระวัน มีผิดฐานเข้าอุดหนุนผู้ผิดและขัดคำสั่งเจ้าคณะดังนี้ เจ้าคณะผู้บัญชาการ มณฑลว่าไม่ฟัง จึงสั่งให้ขับเสียจากวัดบางแคใหญ่นั้น ชอบแล้ว นอกจากนี้พระพวกนี้ ยังเก็บเอาเรื่องอันไม่เกี่ยวกับตนมาร้องอีก หาความเจ้าคณะเมืองนอกทาง ฎีกาของ พระ ๘ รูปนี้ฟังไม่ขึ้น เราสั่งยกเสีย แต่ในพระพวกนี้ พระอยู่เป็นปัจจัยชักชวน พระนอกนี้ให้ก่อความยุ่งยากขึ้น ควรจะได้รับโทษหนักกว่า และการขับนั้น ไม่ควร จะปล่อยให้เที่ยวกระเจิ่นอยู่ ให้กำหนดเขตแห่งบัพพาชนียกรรม และเพิ่มโทษดังนี้

๑. ให้ลงทัณฑกรรมพระอยู่ให้ตักน้ำ ๓๐ บาตร และขับเสียจากเมืองสมุทรสงคราม จะอยู่ในเมืองอื่นได้ แต่ห้ามไม่ให้อยู่ในแขวงที่ติดต่อกับเมืองสมุทรสงคราม

๒. พระอินเป็นรองตัวการ ให้ขับเสียจากแขวงอัมพวา จะอยู่ในแขวงอื่นแห่งเมืองเดียวกันได้ แต่ห้ามไม่ให้อยู่วัดห่างจากวัดบางแคใหญ่ไม่ถึง ๑๐๐ เส้น (หนึ่งร้อยเส้น)

๓. พระเกต พระเข็ม พระเซ็ง พระลำ พระพรหม พระวัน ๖ รูป เป็นแต่ผู้พลอยตามพระอยู่ ให้ขับจากวัดบางแคใหญ่ จะอยู่วัดอื่นในแขวงเดียวกันก็ได้ แต่ต้องห่างจากวัดบางแคใหญ่กว่า ๕๐ เส้น (ห้าสิบเส้น)

๔. ให้พระเหล่านี้หาวัดอยู่เองก่อน แต่ห้ามไม่ให้อยู่รวมกันวัดเดียวตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไป หาได้แล้ว ให้เจ้าคณะมอบตัวไป ถ้าไปอยู่ต่างเมือง เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะผู้บัญชาการมณฑล ถ้าไปอยู่ต่างแขวง เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะเมือง ถ้าไปอยู่ต่างวัดในแขวงเดียวกันเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะแขวง ถ้าหาเองไม่ได้ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจะจัดฝากให้อยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง แต่ให้ต้องตามกำหนดอันกล่าวแล้ว

ให้ผู้รับสั่งลงทัณฑกรรมแก่พระอยู่และขับพระอยู่กับพระนอกนี้ออกจากวัดบางแคใหญ่คราวหนึ่งก่อนแล้ว มอบตัวไว้แก่เจ้าคณะในท้องถิ่น จัดการต่อไปตามกำหนด

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๘

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๓ หน้า ๕๑

พระมหาสมณวินิจฉัย

แก้วิธีบรรพชาของคณะธรรมยุตติกนิกาย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนาถบพิตร พระมหาสมณะ ประทับในที่ประชุมพระเถรานุเถระธรรมยุต-ติกนิกาย ทรงพระปรารภถึงวิธีให้บรรพชาที่ใช้กันมา อันไม่ตรงแก่ความจริงใจก็มี อันซ้ำซากก็มี ทรงปรึกษาด้วยพระเถรานุเถระ ลงมติกันโดยมากแล้ว ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยแก้วิธีให้บรรพชาของเดิมวางระเบียบไว้ใหม่ ดังต่อไปนี้:-

๑. คำขอผ้ากาสายะว่า *"สพฺพทุกฺขนิสฺสรณนิพฺพานสจฺฉิกรณตฺถาย"* ที่แปลว่า "เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน เป็นที่ออกไปจากทุกข์ทั้งปวง" ไม่ตรงต่อความจริงใจของผู้กล่าวมากกว่ามาก การให้ผ้ากาสายะ มาในบาลีมหาวรรคพระวินัยเพียงว่า "ให้นุ่งห่มผ้ากาสายะไม่มีคำให้ขอ ในอรรถกถากล่าวเพียงว่า "พึงให้รับผ้ากาสายะ ๓ ครั้งก็ได้ ๒ ครั้งก็ได้ ครั้งเดียวก็ได้" การให้กล่าวคำขออย่างนั้นเกิดขึ้นในปูนแห่งฎีกาวิมติวิโนทนี ที่อธิบายคำแห่งอรรถกถานั้น ถ้าการให้บรรพชามีจำกัดเฉพาะแก่ผู้มุ่งพระนิพพาน คำขอนั้นก็เป็นฐานะอยู่ แต่ธรรมเนียมบวชในประเทศนี้ ขยายกว้างออกไปตลอดถึงการบวชตามประเพณี กล่าวคำขออย่างนี้ จึงเสียความจริงใจ แม้คำขออุปสมบทอันมาในบาลีแท้ ก็กล่าวเพียงว่า *"สงฺฆมฺภนฺเต อุปสมฺปทํ ยาจามิ, อุลฺลุมฺปตุ มํ ภนฺเต สงฺโฆ อนุกมฺปํ อุปาทาย"* ที่แปลว่า "ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าขออุปสมบทต่อสงฆ์ ขอสงฆ์จงเอ็นดูยกข้าพเจ้าขึ้น" เป็นแต่คำกลาง ไม่ได้จำกัดให้มุ่งพระนิพพานอย่างเดียว อีกประการหนึ่ง ตามธรรมเนียมพระศาสนาถือว่า ๓ หนเป็นเคารพ คำขอผ้ากาสายะว่าเป็น ๒ อย่าง ขณะอยู่ในมือผู้บวช กล่าวขอให้ท่านรับไป ขณะอยู่ในมือท่าน กล่าวขอให้ท่านให้ ว่าอย่างละ ๓ หน สลับกันไปมาและผ้ากาสายะเปลี่ยนมือกัน ไม่ปรากฏเป็นเคารพ ดูเป็นทำเล่นน่าเกลียดอยู่ เมื่อได้ความชัดว่าคำขอผ้ากาสายะนั้นมีขึ้นในปูนฎีกาวิมติวิโนทนี จึงไม่เป็นคำสำคัญ สมควร

จะแก้ได้จึงแก้เสีย วางระเบียบไว้ใหม่ รวมคำขอบรรพชาและขอผ้ากาสายะเข้าเป็นอันเดียวกัน เพ่งผ้าอยู่ในมือผู้ขอ คำขอว่าอย่างนี้ *"อหํ ภนฺเต ปพฺพชฺชํ ยาจามิ, อิมานิ กาสายานิ วตฺถานิ คเหตฺวา ปพฺพาเชถ มํ ภนฺเต, อนุกมฺปํ อุปาทาย, ทุติยมฺปิ อหํ ภนฺเต ปพฺพชฺชํ ยาจามิ, อิมานิ กาสายานิ วตฺถานิ คเหตฺวา ปพฺพาเชถ มํ ภนฺเต, อนุกมฺปํ อุปาทาย, ตติยมฺปิ อหํ ภนฺเต ปพฺพชฺชํ ยาจามิ, อิมานิ กาสายานิ วตฺถานิ คเหตฺวา ปพฺพาเชถ มํ ภนฺเต, อนุกมฺปํ อุปาทาย"* แปลว่า "ท่านเจ้าข้าข้าพเจ้าขอบรรพชา ขอท่านเอ็นดูถือเอาผ้ากาสายะเหล่านี้ ยังข้าพเจ้าให้บวช"

๒. การให้สรณคมน์ ๒ คราว ว่านิคคหิตเป็น ง คราวหนึ่ง เป็น ม คราวหนึ่ง ดูเป็นที่ไม่แน่ใจว่าอย่างไรถูก พระอรรถกถาจารย์ผู้รจนาอรรถกถามหาวรรคพระวินัยแนะให้ว่าสรณคมน์ไว้ว่า "อันอาจารย์ผู้จะให้สรณะ ๓ พึงให้ทำนิคคหิตข้างท้ายให้ติดต่อเนื่องเป็นอันเดียวกันไปอย่างนี้ว่า *'พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ'* ก็ได้ พึงให้ทำ ม อักษรข้างท้ายให้ขาดตอนอย่างนี้ว่า *'พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺฉามิ'* ก็ได้" ตามคำนี้ ท่านแนะให้ว่าเลือกเอาอย่างหนึ่ง ไม่ได้แนะให้ว่าทั้ง ๒ อย่าง พวกถือพระพุทธศาสนาใช้บาลี ๒ อย่าง พวกเหนือใช้บาลีสันสกฤต พวกใต้ใช้บาลีมคธ บาลีมคธว่านิคคหิตเป็น ง จะอาเทศเป็นวรรคานตะก็ได้ ไม่อาเทศก็ได้ จึงว่าติดกันไปได้ ภาษาสันสกฤตว่านิคคหิตเป็น ม แต่ไม่ว่าอย่างนั้นเสมอไป ว่าอาเทศเป็นวรรคานตะไปตามพยัญชนะหนปลาย จะว่าติดกันจะต้องว่า "พุทฺธนฺ-สรณงฺ-คจฺฉามิ" ที่คนไม่สันทัดว่ายากท่านจึงแนะให้ว่าขาดตอน เช่นนี้ว่านิคคหิตเป็น ม ได้ แต่ว่าขยักทีละบทเช่นนั้นขาดองค์ คือ "ตทตฺถวิชานนํ" เข้าใจความกันได้ในทันที ใช้ไม่ได้เหมือนกัน พวกเราใช้บาลีมคธ ที่สำคัญ เช่นกรรมวาจาไม่ต้องใช้บาลีสันสกฤต กรรมวาจาที่สำคัญ เช่นกรรมวาจาอุปสมบท และกรรมวาจาสมมติสีมา ก็ว่านิคคหิตเป็น ง ทั้งนั้น อันจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยไม่แน่ใจและทำสุ่มไปเช่นนั้นเป็นงมงายและน่าอายอยู่ เมื่อได้ความชัดเจนเช่นนี้แล้ว จึงถอนคำรับสรณคมน์ ว่านิคคหิตเป็น ม เสียจบหนึ่ง วางระเบียบไว้ใหม่ให้ว่านิคคหิตเป็น ง เนื่องกันไปเฉพาะจบเดียว

๓. สิกขาบท ๑๐ ในบาลีลงท้ายเพียง เวรมณี เท่านั้น ไม่มี “สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ” และคำท้ายมีว่า “อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ สมาทิยามิ” เป็นคำสมาทานรวบยอดอยู่แล้ว คำว่า “สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ” ในระหว่าง เฝือเกินต้องการไป เพราะองค์ข้างต้นเป็นสรูปใน “ทส สิกฺขาปทานิ” อยู่แล้ว อันสมาทานมี “สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ” ทุกบทนั้น ควรใช้ในอันสมาทานไม่รวบยอด อย่างรับศีลของคฤหัสถ์ที่ไม่ว่า “อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ สมาทิยามิ” จึงยกคำว่า “สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ” ในระหว่างออกเสีย ให้ว่าเพียง “ปาณาติปาตา เวรมณี” เป็นต้น ว่าส่งท้ายว่า “อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ สมาทิยามิ” ทีเดียว

๔. เพื่อกันความเข้าใจผิด ข้างท้ายพระมหาสมณวินิจฉัยนี้ ได้เรียบเรียงวีธีขอและให้บรรพชาไว้ด้วย

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๘

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๓ หน้า ๑๓๕

พระมหาสมณวินิจฉัย

แก้วิธีบอกอนุศาสน์ท้ายอุปสมบทกรรม
ของธรรมยุติกนิกาย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ศรีสุคตขัตติยพรหมจารี ฯลฯ บรมนาถบพิตร พระมหาสมณะเสด็จประทับในที่ประชุมพระเถรานุเถระคณะธรรมยุติกนิกาย ทรงพระปรารภการบอกอนุศาสน์ท้ายอุปสมบทกรรม ทรงปรึกษาด้วยพระเถรานุเถระลงมติกันแล้ว ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยไว้ ดังต่อไปนี้:-

๑. อนุศาสน์มาในบาลีมี ๓ หมวด บอกกาลเวลา ๑ บอกนิสัย ๑ บอกอกรณียะ ๑ บอกกาลเวลา มีแต่คำย่อเป็นที่แนะว่า *"ตาวเทว ฉายา เมตพฺพา อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํ ทิวสภาโค อาจิกฺขิตพฺโพ สงฺคีติ อาจิกฺขิตพฺพา"* แปลว่า "พึงนับเงาแดดในทันใดนั้น พึงบอกประมาณฤดู พึงบอกส่วนแห่งวัน พึงบอกข้อเบ็ดเสร็จ บอกนิสัยและอกรณียะ มีคำย่อต่อท้าย บอกเวลาว่า *"จตฺตาโร นิสฺสยา อาจิกฺขิตพฺพา จตฺตาริ จ อกรณียานิ อาจิกฺขิตพฺพานิ"* แปลว่า "พึงบอกนิสัย ๔ ประการ และพึงบอกอกรณียะ ๔ ประการ" จะพึงบอกอย่างไร มีคำไว้ด้วยเสร็จ

๒. ท่านแต่ก่อน ยกเอาคำแนะให้บอกกาลมาว่านำว่า *"ตาวเทว ฉายา เมตพฺพา"* จนถึง *"จตฺตาโร นิสฺสยา อาจิกฺขิตพฺพา จตฺตาริ จ อกรณียานิ อาจิกฺขิตพฺพานิ"* แล้วจึงบอกนิสัย ๔ ประการ และอกรณียะ ๔ ประการ ตามคำบาลีคำนำข้างต้นเขินไป เหมือนคำนำบอกบาตรจีวรเมื่อจะอุปสมบท จะแก้ความเขินนี้ ธรรมยุติกนิกายจึงผูกคำขึ้นบรรจบ จนถึงบอกกาลเวลาด้วย และบอกไตรสิกขาต่ออีกหมวดหนึ่ง ใช้เป็นธรรมเนียมสืบมาในนิกายนี้

๓. คำที่ผูกขึ้นใช้บอกกาลเวลานั้นมีที่เปลี่ยนมาก ผูกขึ้นสำหรับอุปัชฌายะผู้รู้มคธภาษา ในเวลาที่พระสงฆ์ธรรมยุตยังไม่แพร่หลายออกไปในหัวเมืองทั้งหลาย อุปัชฌายะในหัวเมืองผู้ไม่สันทัดในมคธภาษา ย่อมบอกไม่สันทัด

๔. ในท้ายข้อหนึ่ง ๆ มีคำรับของภิกษุใหม่ว่า *"อาม ภนฺเต ๆ"* ที่แปลว่า "ขอรับเจ้าข้า ๆ" ดูเป็นนำให้เสียความจริงใจอยู่หลายข้อ มีนิสัย ๔ ประการเป็นตัวอย่างรับไปอย่างนั้นเอง หาผู้ทำจริงมิได้ ผู้บอกก็ไม่ได้ทำจริงเหมือนกัน เว้นแต่จะลองดูบ้างเพราะมีอติเรกลาภที่หาได้โดยชอบธรรมเจือจานอยู่ไม่ขัดแค้นจนถึงจะต้องเลือกเอาในระหว่างนิสัย ๔ ประการ กับอติเรกลาภอันเกิดขึ้นเพราะอเนสนา คือการแสวงหาไม่บังควร หรืออีกอย่างหนึ่ง เพราะไม่ถึงคราวที่จะทำ ในบาลีก็หามีคำให้รับเช่นนั้นไม่

๕. การบอกอนุศาสน์เป็นคำบาลีท้ายอุปสมบทกรรมนั้น ทำพอเป็นพิธีจะถือว่าเป็นอันทำเสร็จแล้ว จนถึงปล่อยภิกษุใหม่ไปตามลำพังเหมือนสวดกรรมวาจาอุปสมบทก็ไม่ได้ ต้องสอนให้ได้ความเข้าใจอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ควรจะแก้ให้สะดวกจึงวางระเบียบไว้ใหม่ดังต่อไปนี้:–

๖. การบอกกาลเวลาเป็นคำมคธ ให้ยกเลิกเสีย ให้จดบอกในใบฉายา ให้บอกด้วยปากเป็นคำบาลีเพียงนิสัย ๔ ประการ อกรณียกิจ ๔ ประการ มีคำนำ และไตรสิกขา มีคำรับของภิกษุใหม่ว่า "อาม ภนฺเต" ท้ายไตรสิกขาหนเดียว

๗. โดยนัยนี้ ให้เลิกคำบอกกาลเวลาตั้งแต่ *"ตาวเทว ฉายา เมตพฺพา"* จนถึง *"สงฺคีติ สลฺลกฺเขตพฺพา"* เสีย บอกคำนำว่า *"อนุญฺญาสิ โข ภควา อุปสมฺปาเทตฺวา จตฺตาโร นิสฺสเย จตฺตาริ จ อกรณียานิ อาจิกฺขิตุํ"* แปลว่า "สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตไว้ เพื่อให้อุปสมบทแล้ว บอกนิสัย ๔ ประการ และอกรณียะ ๔ ประการ" แล้วบอกนิสัย ๔ ประการ และอกรณียะ ๔ ประการว่า *"ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา ฯลฯ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปิตฺวา อสฺสมโณ โหติ อสกฺยปุตฺติโย ตนฺเต ยาวชีวํ อกรณียนฺติ"* แล้วบอกไตรสิกขาว่า "อเนกปริยาเยน โข ปน ฯลฯ ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺปาเทตพฺพํ" ภิกษุใหม่รับว่า "อาม ภนฺเต" เป็นเสร็จเท่านี้

๘. เพื่อกันความเข้าใจผิด ข้างท้ายพระมหาสมณวินิจฉัยนี้ได้เรียงคำบอกอนุศาสน์เต็มไว้ด้วย

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๘

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๓ หน้า ๑๔๒

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างพระโฉม วัดดอน โจทก์ พระอธิการจั่น วัดนั้น จำเลย เรื่องถูกขับไล่

ได้ตรวจสำนวนอธิกรณ์นี้ตลอดแล้ว ได้ความว่าพระอธิการจั่นได้รับหนังสือทิ้งกล่าวโทษพระโฉมหลายกระทง ข้อที่นำให้เกิดคดีนี้ขึ้นคือ เรื่องกัดปลาและเรื่องเล่นไพ่ ในชั้นต้น พระอธิการจั่นสืบสวนได้ความแน่ใจในข้อกัดปลา จึงยกข้อนี้ขึ้นเป็นเหตุ ขับพระโฉมเสียจากวัดดอน ในเวลาจวนเข้าพรรษา พระโฉมยื่นเรื่องราวต่อพระเทพสุธี เจ้าคณะแขวงบางรัก ปฏิเสธข้อว่ากัดปลาและเล่นไพ่แก้ว่าเลี้ยงไว้ชมเล่นและขออยู่จำพรรษาที่วัดดอน พระเทพสุธียกสาเหตุนั้นขึ้นพิจารณา เอาพระอธิการจั่นเป็นโจทก์ พระโฉมเป็นจำเลยในระหว่างนี้ พระอธิการจั่นสืบสวนเรื่องเล่นไพ่ เห็นว่าได้หลักฐานจึงอ้างพยานด้วย พระเทพสุธีตัดสินว่า พระโฉมกัดปลาและเล่นไพ่จริงสั่งให้พระโฉมสึก พระโฉมฎีกาว่าลงโทษแรงเกินไป

เห็นว่า คำของพระโฉมว่าเลี้ยงปลากัดไว้ชมเล่นนั้นเป็นแต่คำแก้ตัว คำของนายเล็กพยานของพระโฉมเองเบิกว่าได้เห็นนายวุ่นไปกัดปลาพนันที่บ้านนายแจ้ง และตนก็ได้ไปเล่นกัดปลาอยู่ที่นั่นด้วย กลับประกอบคำของนายวุ่น พยานพระอธิการจั่นผู้เบิกว่าพระโฉม ใช้ให้เอาปลาไปกัดพร้อมกับนายเล็ก ผู้ถือเงิน ข้อนี้ฟังได้ว่าพระโฉมเล่นกัดปลาพนัน การกัดปลาไม่เป็นแต่เล่นพนันอย่างเดียว เป็นทรกรรมสัตว์อันไม่สมควรแก่ภิกษุอีกด้วย

ข้อว่าเล่นไพ่นั้น คำของนายเล็กผู้นั้นเองเบิกว่า ได้ทราบจากเขาพูดกันว่าพระโฉมเล่นไพ่ แต่จะเล่นที่บ้านใครไม่ทราบและจำคนพูดไม่ได้ ถ้าเป็นพยานฝ่ายอื่นไม่ควรฟัง แต่นายเล็กเป็นพยานของพระโฉมเองเบิกความอย่างนี้ แปลว่าได้ฟังคนอื่น

บอกอีก นอกจากนายวุ่นกับนายเปลี่ยนพยานของพระอธิการจั่น กลับประกอบคำของนายเปลี่ยนว่า นายเปลี่ยนได้เล่นไพ่วงเดียวกับพระโฉมที่บ้านอำแดงส่า เป็นแต่นายเล็กหลีกตนออกเสียเท่านั้น ข้อนี้ก็ฟังได้ว่าพระโฉมได้เล่นไพ่จริง

การสึกพระมีโทษไม่ถึงปาราชิกก็ทำได้ มีเป็นประเพณีเมืองมานมนานแล้ว ภิกษุใดเป็นอลัชชี อยู่ไปจักเป็นมลทินพระศาสนาให้สึกได้ทั้งนั้น เหมือนโรคเกิดในร่างกาย ไม่ว่ามากหรือน้อย ทิ้งไว้คงบ่อนกาย เป็นของควรจะรักษาทั้งนั้น

พระเทพสุธี อนุวัตรตามพระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องเล่นการพนันตัดสินให้พระโฉมสึกเสียนั้นชอบแล้ว เสียแต่จัดเอาพระอธิการจั่นเป็นโจทก์ เธอไล่ได้ตามหน้าที่เจ้าอาวาส เธอควรเป็นจำเลย ฎีกาของพระโฉมฟังไม่ขึ้น ให้ยกเสีย ให้กรมสังฆการีส่งตัวพระโฉมไปให้พระเทพสุธีสึกเสีย และจงอยู่ดูกำกับให้การนี้ได้ทำตลอดไป

วินิจฉัยให้ไว้ ณ วันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๘

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๓ หน้า ๓๙๖

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่าง พระชวน วัดดวงแข โจทก์ พระอธิการเย็น วัดนั้น จำเลย หาด้วยข้อต่าง ๆ นานา รวม ๑๔ ข้อ

ข้อ ๑ โจทก์หาว่า จำเลยบังเอาทุเรียนที่อุปฐากนายดีครั้งยังเป็นภิกษุฝากไว้ให้นายดี จำเลยปฏิเสธ เรื่องนี้โจทก์มีพยานแต่นายดี ตามคำของนายดีที่พระกรรมการวัดสัมพันธวงศ์จดมานั้นว่า อุปฐายิกาเอาทุเรียนมาที่กุฎีจำเลย ในคราวฉลองกุฎี บอกต่อหน้าพยานว่าให้พยาน ๑ ผล ให้นายชุม ๑ ผล พยานหวังว่าจำเลย จักให้เด็กเอาไปให้ แต่หาได้รับไม่ ใครจะเอาเสียพยานไม่รู้ พยานจะถามก็เกรงใจจำเลยจึงนิ่งเสีย ถ้าอุปฐายิกาผู้นั้นจะเอาทุเรียนไปให้พยานเหตุไฉนจึงไม่นำไปให้ที่กุฎี หรือฝากไว้ให้ที่นั่น และเหตุไฉนจึงนำมาให้ที่กุฎีจำเลย และให้ในเวลามีงานฉลองกุฎีที่น่าจะเห็นว่าเอาไปช่วยจำเลย หากว่าเอาไปให้พยานที่นั้น พยานก็อยู่นั่นเองจะเรียกว่าฝากให้ไม่ได้ เป็นหน้าที่ของพยานจะให้ใครรับเอาไป พยานก็ไม่ยืนยันว่าจำเลยเอาเสีย ทั้งตนเองก็ไม่ปรารถนาจะถาม ตามคำนี้ควรจะยกฟ้องข้อนี้เสีย แต่เป็นคำจดของพระกรรมการเท่านั้น พยานไม่ได้ลงชื่อไว้เป็นสำคัญ ส่งให้ คำพยานเป็นหลักฐาน จดคำพยานเป็นหลักฐาน พระพินิจพินัยผู้ว่าวัดดวงแขแจ้งว่าพยานเป็นคนหลักลอย ตามตัวไม่พบ เมื่อเป็นเช่นนี้ คำของพยานผู้นี้ยิ่งไม่ควรฟัง ให้ยกข้อหานี้เสีย

ข้อ ๒ โจทก์หาว่า ทุเรียนเหลือจากสลากภัต ๖ ผล ทายกมอบให้แจกพระในวันหลัง จำเลยเอาเสียเอง จำเลยรับว่า ได้รับมอบทุเรียน ๖ ผลจริง แต่แก้ว่าทายกไม่ได้เจตนาจะให้เป็นสังฆทาน บอกว่าจำเลยจะพอใจแจกอย่างไรก็ตาม จำเลย แถลงแก่พระกรรมการว่า ได้แจกพระอื่นในวันรุ่งขึ้น รูปละเม็ด ๒ เม็ดจนทั่วกัน เรื่องนี้ไม่มีพยานทั้งฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย เป็นแต่พระกรรมการสอบถามพระอื่น ไม่มีรูปใด

รูปหนึ่งรับว่าได้รับแจก การถวายสลากภัต มีธรรมเนียมที่เปล่งคำถวายสงฆ์ ของนั้นสมควรจะเป็นของสงฆ์ แต่เมื่อยังไม่ได้ประเคนหรือมอบหมาย อาจจะเข้าใจว่าเป็นของบุคคลก็ได้ อย่างไรก็ดีตามคำของจำเลย ทายกได้มอบให้แจก แต่อนุญาตให้แจกตามใจไม่ปรากฏว่า พระรูปอื่นเป็นภัตตุเทสกะ กลับปรากฏในสำนวนนี้เองว่าจำเลยทำหน้าที่นี้เอง แม้เป็นของสงฆ์ จำเลยแจกแก่ตัวจำเลยเองก็ยังได้ จะหาว่าจำเลยเบียดบังลาภสงฆ์เอาเสียเอง และจะปรับนิสสัคคิยปาจิตตีย์ด้วยปริณามนสิกขาบทหาได้ไม่ เป็นแต่จำเลยทำน่าเกลียด ควรจะแจกเพิ่มแก่พระมีหน้าที่ในวัดหรือมีพรรษามาก แต่จะลงโทษอย่างไรก็ไม่มีทาง ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๓ โจทก์หาว่า จำเลยได้รับมอบให้ทำสะพานน้ำจากอำแดงเนี้ยบ ทำแล้วจำเลยเรียกเอาเงิน ๖๐ บาท เกินราคาที่จ่ายไปจริง จำเลยแก้ว่า ได้จ่ายค่าทำสะพานนั้นในต่างคราว รวม ๕๖ บาท เหลืออีก ๔ บาท ได้เอารวมเข้าในค่าสร้างศาลาน้ำที่สะพานนั้นที่อำแดงเนี้ยบได้สร้างในภายหลังอีก โจทก์มีพยานคนเดียวแต่นายใช้หรือจีนใช้ที่พระกรรมการจดคำของเขาไว้ ตามคำพยานคนนั้นพยานเป็นคนรับใช้ของจำเลยในการทำสะพานนั้น พยานเป็นผู้ซื้อของและได้รับบำเหน็จด้วยรวมค่าของค่าแรงตามคำพยานนั้นเข้าได้ ๕๖ บาท ๕๐ สตางค์ กลับเกินจำนวนในคำให้การของจำเลย ๕๐ สตางค์ และพยานยังกล่าวว่า จำเลยเป็นผู้เลี้ยงอาหารคนทำงานด้วย ไม่มีรายจ่ายในจำนวนเงินนั้น ฝ่ายจำเลยแก้ว่า มูลค่าเหลือ ๔ บาทนั้น จำเลยได้เอาเข้าสมทบในค่าทำศาลาในภายหลัง นี้เห็นว่ากล่าวแก้ตัวเพราะจำเลยกลัวมากไป จำเลยจะหักเอาเป็นค่าอาหารเลี้ยงคนงานก็ได้หรือใช้ไปในการวัดอย่างอื่นก็ได้ เพราะเขาได้บริจาคแล้วมูลค่าเพียง ๔ บาท หรือ ๓ บาท ๕๐ สตางค์เท่านั้น ยังเชื่ออยู่ว่า จำเลยคงจะยังรักศีลของตนมากกว่ามูลค่าเท่านั้น และตามธรรมเนียมวัดเช่นนั้นเข้าใจว่าไม่ได้จดบัญชีรายรับรายจ่ายละเอียดลออ เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นก็ต้องนึกจำหน่ายเท่านั้นในส่วนที่ขาดเล็กน้อย จะลงว่าจำเลยเป็นผู้เอาเสียก็เหลือเกิน ให้ยกข้อหาแม้นี้เสีย

ข้อ ๔ โจทก์หาว่า สุ่นถวายนิตยภัตแก่ภิกษุสามเณรวัดนั้นเป็นรายเดือนภิกษุรูปละ ๒ บาท สามเณรรูปละ ๑ บาท พระอ่ำกับพระจันทร์ลาไปบ้านประมาณ ๗

วัน กลับมาไม่ได้รับแจก จำเลยให้การปฏิเสธว่า เขาไม่ได้นำมามอบ พระ ๒ รูปนั้นลาไปบ้านไม่มีกำหนดกลับ โจทก์ไม่ได้อ้างพยานในข้อนี้ จำเลยอ้างสุ่นเป็นพยานผู้เบิกความว่า จำเลยได้ถามพยานว่า พระไม่อยู่พยานจะถวายนิตยภัตหรือไม่ พยานตอบว่ายังไม่ถวาย เมื่อกลับมาแล้วจึงค่อยถวาย ต่อไปจะได้ถวายหรือไม่ถวาย พยานจำไม่ได้ แม้ข้อนี้โจทก์หาไม่มีหลัก ให้ยกเสีย

ข้อ ๕ โจทก์หาว่า พระอ่ำบอกลาจะไปอยู่วัดเทพศิรินทร์ แต่ยังไม่ได้ไป ถึงเวลานิตยภัตออก พระอ่ำหาได้รับแจกไม่ เวลานั้นภิกษุ ๑๐ รูป ข้อความไม่ชัด แต่บ่งว่า ๑๐ รูปทั้งพระอ่ำ จำเลยก็ได้บอกแก่สุ่นว่ามีพระ ๑๐ รูป จำเลยให้การว่า ในเวลานั้นมีพระ ๑๑ รูป พระอ่ำลาออกจากวัดแล้ว จำเลยได้คัดชื่อออกจากบัญชีวัดแล้วก่อนถึงกำหนดแจกนิตยภัต จำเลยจึงบอกสุ่นว่าพระ ๑๐ รูป และสุ่นก็ได้นำค่านิตยภัตมามอบตามจำนวนพระ ๑๐ รูปเท่านั้น โจทก์อ้างนายนาทคนอยู่วัดนั้น เป็นพยานผู้เบิกความว่า ได้ยินสุ่นถามจำเลยถึงจำนวนภิกษุสามเณร จำเลยบอกว่าภิกษุ ๑๐ รูป สามเณร ๕ รูป ข้อนี้จำเลยก็รับอยู่แล้วว่า ได้บอกว่าพระ ๑๐ รูป มีประเด็นจะพึงไต่สวนว่า ๑๐ รูปทั้งพระอ่ำหรือนอกจากพระอ่ำ คำของพระกรรมการว่า ลองนับพระในเวลานั้นดู ก็ได้เพียง ๑๐ รูปทั้งพระอ่ำไม่ถึง ๑๑ รูป คำของพระกรรมการนี้โลเลฟังเอาเป็นหลักฐานไม่ได้ เหตุเรื่องนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ล่วงเลยเดือนมาแล้วถือเอาการนับนิ้วมือเป็นประมาณในอธิกรณ์ ที่หาถึงมูลัจเฉทเช่นนี้อย่างไรได้ หลักที่จะสอบต้องเอาบัญชีรายเดือนเป็นประมาณ แต่อย่างนั้น ยังสอบยากเหมือนกัน เพราะล่วงหลายเดือนมาแล้ว ตามคำของสุ่นเบิกในข้อ ๔ มีชัดแล้วว่า พระไม่อยู่ไม่ถวาย พระอ่ำลาออกแล้ว จำเลยกล่าวว่าได้ถอนออกจากจำนวนรับนิตยภัตชอบแล้ว เมื่อไม่มีบัญชีจะสืบเป็นหลักฐานว่าพระ ๑๐ รูปทั้งพระอ่ำ ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๖ โจทก์หาว่า จำเลยเก็บรูปิยะเอง จำเลยให้การว่า ได้มีไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรูปิยะถึง ๒ คน คือนายเล็ก ๑ นายพร ๑ ตามทางพระวินัยเก็บเองหรือให้ผู้อื่นเก็บ เป็นนิสสัคคีย์เท่ากัน แต่ผ่อนว่ามีทายกปวารณาและมอบหมายมูลค่าไว้แก่กัปปิยการก ภิกษุจะยินดีกัปปิยภัณฑ์แต่มูลค่านั้นได้อยู่ ข้อนี้ยากที่จะแยกต่างจาก

ให้เขาเก็บ และได้ใช้เป็นประเพณีมาในหมู่ภิกษุ โจทก์เองก็คงไม่เคร่งเท่าไรนัก จึงได้ยกเอาการเก็บเองขึ้นฟ้อง ท่านผู้เป็นมหาศาลในฝ่ายคฤหัสถ์ ไม่ได้เก็บเงินของตนเองเหมือนกัน มิเป็นผู้ไม่ได้รับรูปิยะหรือ ใจความของข้อนี้ก็เพียงว่า ถ้าจำเลยทำอย่างนั้นจริง ก็ทำผิดธรรมเนียมของภิกษุเท่านั้น แต่ข้อนี้ ตามคำของพระกรรมการว่าเด็กศิษย์ของจำเลยบอกแต่ไม่ได้ระบุชื่อ และเด็กนั้นปฏิเสธเสีย โจทก์ก็ไม่มีหลักให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๗ โจทก์หาว่า จำเลยถูกห้ามอุโบสถมาแต่วัดกันมาตุยาราม พระกรรมการไม่ได้ถามให้จำเลยให้การ เพราะเป็นเรื่องนานมาแล้ว พระอธิการยา วัดดวงแขรับไว้ ยอมให้ร่วมอุโบสถสังฆกรรมโดยเรียบร้อยกันมาแล้ว คำพระกรรมการว่าชอบ ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๘ โจทก์หาว่า ที่วัดนั้นมีสังฆทานในวันพระคราวละ ๕ รูป จำเลยลงรับประจำตลอดพรรษา จำเลยให้การรับว่า ได้ลงทุกวันจริง แต่แก้ว่าเพื่อจะชักนำให้ทายกมีความเลื่อมใส คำแก้ของจำเลยเป็นฐานะอยู่ แต่ทางดีที่จำเลยควรจะทำนั้น รับมาแล้วแจกแก่ภิกษุรูปอื่น แม้จำเลยไม่ได้แจกและรับส่วนเสียเอง จำเลยทำหน้าที่ภัตตุเทสกะอยู่เอง แสดงตนเองก็ได้ ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๙ โจทก์หาว่า มีทายกมาขอสงฆ์ไปรับสังฆทานที่บ้าน จำเลยกับพระจูไปเสมอ ภิกษุอื่นไม่ค่อยจะไป จำเลยให้การปฏิเสธ พระกรรมการสอบถามภิกษุสามเณรอื่น ได้ความว่าจำเลยได้ไปมากจริงและจำเลยกลับได้รับสารภาพ แต่แก้ว่าทายกเขาเจาะจงตน คำของจำเลยแถลงแก่พระกรรมการเป็นฐานะอยู่ จำเลยไม่มีผิดตามหาเพราะเหตุดังกล่าวแล้วในข้อ ๘ ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย แต่ข้อที่จำเลยปฏิเสธก่อนแล้วรับภายหลังเป็นมุสาวาท ให้จำเลยแสดงอาบัติปาจิตตีย์เพราะข้อนี้เสีย

ข้อ ๑๐ โจทก์หาว่า จำเลยให้สามเณรไปรับสังฆทานแทนกับพระเปรม เขาไม่ได้ปวารณาเงิน จำเลยใช้ให้ศิษย์ไปทวง จำเลยให้การว่า การรับสังฆทานนั้นที่บ้านอำแดงแปลก ในพรรษาเขาเคยนิมนต์พระไปวันละ ๒ รูป ถวายกัปปิยภัณฑ์รูปละ ๑ บาท

ในวันที่กล่าวหานั้น ถึงวาระจำเลยกับพระเปรม จำเลยให้สามเณรไปแทน ไม่ได้กับปิยภัณฑ์ จำเลยถามพระเปรม ๆ บอกว่าส่วนของพระเปรมได้แล้ว จำเลยจึงถามสามเณร ๆ บอกว่าเขาไม่ได้นำมามอบ จำเลยไม่ได้ทวงและไม่ได้ใช้ให้ผู้ใดผู้หนึ่งไปทวง คำของพระกรรมการว่าไต่สวนได้ความว่า จำเลยได้ใช้ให้นายใช้ไปสอบถามจริง และจำเลยได้รับสารภาพแต่แก้ว่า เพื่อจะรู้ว่าเพราะเหตุอะไรเขาจึงไม่ปวารณา ไป ๒ รูป ๆ หนึ่งได้รูปหนึ่งไม่ได้ ก็น่าจะสนเท่ห์ พระเปรมกล่าวว่าเขาเห็นสมภารงกในเงิน เขาจึงทำนิ่งเสีย พูดเป็นทียกย่องตนผู้ได้รับมากเกินไป ถ้าจำเลยให้ไปสอบถามเพียงเท่านั้น ยังไม่เป็นการน่าเกลียดโดยส่วนเดียวเพราะเป็นทางสอบสวนความประพฤติของสามเณรด้วยเหมือนกัน โจทก์หาว่าจำเลยใช้ให้ไปทวง แรงเกินไป ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย แต่ข้อที่จำเลยปฏิเสธว่าไม่ได้ทวงเอง และไม่ได้ใช้ให้ใครไปทวงนั้นเป็นมุสาวาท ให้จำเลยแสดงอาบัติปาจิตตีย์เพราะข้อนี้

ข้อ ๑๑ โจทก์หาว่า จำเลยฉันอย่างฆราวาส คือนั่งห้อยเท้าฉันและเปลือยกายฉัน จำเลยให้การรับว่าจำเลยนั่งบนเก้าอี้ฉันบนโต๊ะจึงต้องห้อยเท้า แต่ปฏิเสธการเปลือยกาย กล่าวว่าเวลาฉันเคยสวมอังสะเอาจีวรพาด เป็นแต่ไม่ได้ห่มให้เรียบร้อยเท่านั้น การฉันนั่งห้อยเท้า ธรรมเนียมเดิมก็มี พึงเห็นในอุปัชฌายวัตรที่กล่าวถึงตั่งคือม้าสำหรับนั่ง และตั่งรองเท้า ในบัดนี้พระก็ใช้เหมือนกัน ไม่มีจำกัดลงว่า ฉันจำจะต้องนั่งขัดสมาธิ ส่วนการเปลือยกายฉัน มีปรับอาบัติทุกกฎไว้ แต่จำเลยแก้ว่าได้สวมอังสะและเอาจีวรพาด จะเรียกว่าเปลือยกายไม่ได้ เป็นแต่ไม่แนบเนียน โจทก์ไม่มีพยานสืบว่าจำเลยเปลือยกายฉัน ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้

ข้อ ๑๒ โจทก์หาว่า ทายกคนหนึ่งมาไม่ทันตักบาตรข้าวสารมอบน้ำมันก๊าด ๑ ปีบแจกให้พระ จำเลยเอาเสียผู้เดียว จำเลยให้การรับ แต่แก้ว่าไม่คิดจะเอาเป็นของส่วนตัว คิดจะแลกเปลี่ยนแต่ยังไม่ได้บอกให้ผู้ใดผู้หนึ่งรู้ คำของพระกรรมการว่าจำเลยแก้ต่อไปว่าจำเลยต้องใช้น้ำมันมาก น้ำมันตามในอุโบสถ ก็เป็นของจำเลยต้องออกทั้งนั้น ข้อว่า จำเลยต้องออกน้ำมันตามในอุโบสถอันเป็นที่สาธารณะ โจทก์ไม่ได้คัดค้าน เช่นนี้จำเลยจะเอาน้ำมันนั้นไว้ใช้ในการวัดด้วยไม่คิดจะแลกเปลี่ยนก็ควร

ข้อที่จำเลยแก้ว่าคิดจะแลกเปลี่ยนนั้น เห็นว่าจำเลยตกใจแล้วคิดแก้ตัวเกินไป โจทก์ฟ้องด้วยมักได้ ของเล็กน้อย ไม่ได้คิดถึงส่วนที่จำเลยต้องออกเองในการวัด ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๑๓ โจทก์หาว่า จำเลยขายพัสดุของตน จำเลยให้การปฏิเสธขายชามอ่าง แบ่งรับว่าพระทองต้องการไม้ขีดไฟเอาไป ๑๐ ห่อ และได้มอบสตางค์ให้เด็ก ๕๐ สตางค์ คำของพระกรรมการว่า ภิกษุอื่นเห็นผู้ซื้อได้ของไปจากกุฏิจำเลย และได้ยินพูดกันต่อมาว่า ชามอ่างราคาใบละ ๒ สลึง การแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยสิ่งของก็ดี จำหน่ายสิ่งของเอามูลค่าเพื่อใช้การอื่นก็ดี เข้าใจว่าใช้กันดื่นในวัดทั้งหลายแต่ไวยาวัจกรเป็นผู้ทำ จึงไม่มีใครว่าพระขาย ข้อนี้โจทก์ไม่มีพยานสืบว่าจำเลยได้ขายเอง การขายให้ไม้ขีดไฟแก่พระทอง และรับใช้มูลค่านั้น เป็นการแลกเปลี่ยนในสหธรรมิกด้วยกัน ไม่มีข้อห้าม หากจะมีโทษ ก็มีโดยฐานเป็นนิสสัคคีย์ แต่ในวัดนั้นใช้กันจนชิน ไม่ได้ทำด้วยมือเองแล้ว จึงไม่มีใครรังเกียจ ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย

ข้อ ๑๔ โจทก์หาว่า จำเลยขายของสงฆ์ ไม่ประชุมสงฆ์ ได้เงินมากน้อยเท่าไร ไม่มีใครรู้ จำเลยให้การว่าได้ประชุมสงฆ์แล้ว และได้ขายของสงฆ์จริง จำหน่ายได้เท่าไรไม่ทราบ บัญชีรายรับหายเสีย มีแต่บัญชีรายจ่ายปฏิสังขรณ์วัด เป็นราคา ๕๒๗ บาท ๓๘ สตางค์ คงเหลือเงินอีก ๑๓ บาท ๕๐ สตางค์ ตามคำของจำเลย ราคาของสงฆ์ที่จำหน่ายได้นั้น ต้องเป็น ๕๔๐ บาท ๘๘ สตางค์ คำของพระกรรมการว่า ในชั้นไต่สวน จำเลยรับว่าไม่ได้ประชุมสงฆ์จริง เป็นแต่ได้ปรึกษาพระปลัดหรุ่นเท่านั้น จำเลยเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้รักษาประโยชน์สงฆ์ เมื่อเห็นว่าทำอย่างไรประโยชน์สงฆ์จักจำเริญอาจจะทำได้ แม้ในพระวินัยท่านก็อนุญาตให้ทำผาติกรรม ไม่ได้จำกัดลงว่าต้องประชุมสงฆ์ จำเลยได้ปรึกษาพระปลัดหรุ่น ก็นับว่าได้หารือความคิดผู้อื่นด้วยแล้ว แต่การที่จำเลยกล่าวว่าจำหน่ายของสงฆ์ได้เท่าไรไม่ทราบ บัญชีหายเสีย เหลือแต่บัญชีรายจ่ายนั้น เป็นทางแห่งความสนเท่ห์ แต่น่าจะเห็นว่า การจำหน่ายของไม่ได้ทำบัญชีไว้ว่าสิ่งนั้นเท่านั้น ๆ เป็นแต่เก็บมูลค่าที่จำหน่ายได้ไว้ ทำแต่บัญชีจำหน่าย เมื่อถูกฟ้องขึ้น จึงได้แก้ตัวว่า บัญชีรายรับหายเสีย และว่าประชุมสงฆ์แล้ว

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อโจทก์สืบไม่ได้ว่าจำเลยได้ยักยอกเอามูลค่าที่จำหน่ายนั้น ต้องฟังคำของจำเลยผู้เป็นเจ้าหน้าที่ ให้ยกฟ้องแม้ข้อนี้เสีย แต่การที่จำเลยเอาเท็จเข้าแก้คดีนั้น ให้แสดงอาบัติปาจิตตีย์ เพราะสัมปชานมุสาวาทเสีย

สอบสวนดูได้ความว่า โจทก์อุปสมบทเมื่อจวนจะเข้าพรรษาศกนี้เอง ส่วนคดี ๑๔ ข้อที่โจทก์ฟ้องหานั้น ปรากฏว่าเกิดก่อนโจทก์อุปสมบทเป็นหลายเรื่อง เป็นธุระของพระวัดนั้นผู้อยู่มาในเวลาคดีอย่างหนึ่ง ๆ เกิดขึ้นจะปรารภถึง การไม่มีพระรูปใดรูปหนึ่ง โจทก์มาก่อน ย่อมเป็นเพราะพระวัดนั้นเลวทรามเหมือนจำเลยด้วยกันทั้งนั้นจนไม่เห็นน่าเกลียด หรือเพราะการที่จำเลยทำไม่ถึงเป็นเหตุต้องโทษ โจทก์ก็เก็บเอาเรื่องเหล่านั้นมารวบรวมฟ้อง ไม่เลือกว่าข้อหนักข้อเบาสุดแต่จะทับถมจำเลยได้เพียงไรอันผู้จะฟ้องอธิกรณ์ ถ้าฟ้องถึงคดีปาราชิกแล้ว ไม่จำต้องฟ้องคดีมีโทษเพียงทุกกฏ โจทก์ฟ้องคดีมากมายหลายข้อเช่นนี้ เห็นว่ามุ่งแต่จะล้มจำเลย ไม่ใช่เพราะรังเกียจทำให้ยากแก่การพิจารณา ครั้นจะไม่พิจารณาตลอดทุกข้อ พระกรรมการซักความมาแล้ว อธิกรณ์จักไม่ได้รับวินิจฉัยด้วยดี ครั้นพิจารณาข้อหยุมหยิมอย่างนี้ก็ป่วยการ นอกจากนี้โจทก์ยังเป็นอันเตวาสิกของจำเลยด้วย ทั้งเป็นผู้อุปสมบทใหม่ แม้มีความรังเกียจในจำเลยผู้เป็นอาจารย์ของตนก็ชอบแต่จะรอดูภิกษุอื่น ผู้ไม่ได้เกี่ยวเป็นศิษย์ของจำเลย ถ้าความประพฤติของจำเลยควรโจทก์ เธอก็คงทำเสียแล้ว หากตนเคร่งครัดเกินพระในวัดนั้น และไม่วายรังเกียจในจำเลย ก็ชอบแต่จะออกจากวัดนั้นไปอยู่วัดอื่น ดีกว่าฟ้องอาจารย์ของตนเป็นอุทลุม ให้ยกฟ้องในท้องเรื่องเสียทุกข้อ

เนื่องจากอธิกรณ์นี้ เห็นว่าพระอธิการเย็นประพฤติเลวทรามแม้ไม่เป็นผิดถึงต้องโทษ แต่เป็นเหตุดูหมิ่นแห่งลูกวัด ที่สุดจนอันเตวาสิกของตนได้พรรษาเดียวยังอาจเป็นโจทก์ฟ้อง นอกจากนี้ ยังแก้คดีด้วยมุสาวาท เสียหลักของผู้ใหญ่ เห็นว่าพระอธิการเย็นจักครองวัดดวงแขไปไม่ได้ ให้พระอธิการเย็นออกเสียจากตำแหน่งเจ้าอาวาส

ฝ่ายพระชวนหรือฮั้วโจทก์ ในอธิกรณ์นี้เป็นอุทลุม แม้อาจารย์ของตนยังไม่ละเว้นเพื่อจะล้ม อยู่ไปในวัดดวงแขที่ยังไม่เรียบ บางทีจะก่ออธิกรณ์จุกจิก ให้พระชวน

หรือฮั้วออกจากวัดดวงแขไปอยู่วัดอื่นที่ตนเห็นว่าเรียบ จะได้อยู่เรียบ เมื่อมีผู้รับแล้ว ให้พระพินิจพินัยส่งไป ในระหว่างยังหาที่อยู่ไม่ได้ จงให้อยู่ที่วัดสัมพันธวงศ์ไปพลาง

วินิจฉัย ณ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๘

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๓ หน้า ๓๙๘

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ฎีกาของพระเอี่ยมจำเลย วัดนาคปรก แขวงภาษีเจริญ
เรื่อง
เป็นหนี้เงินของอำแดงใจโจทก์และเที่ยวค่ำคืนที่บ้านโจทก์

ฎีกาของโจทก์นี้ อ่านไม่รู้เรื่องว่าไปทางไร คงได้ใจความแต่เพียงว่า ปรารถนาจะเปลื้องตนในคดี ๒ ข้อ คือข้อ ๑ เรื่องลงชื่อยอมใช้เงินแก่อำแดงใจโจทก์ ข้อ ๒ เรื่องถูกหาว่าเที่ยวกลางคืน

ข้อ ๑ เป็นเรื่องหนี้โจทก์นั้น เจ้าคณะฟังว่าเป็นหนี้จริง เพราะนายดำพี่ชายของจำเลย เบิกความว่าได้เห็นโจทก์ให้เงินแก่จำเลย ๑๓ บาท และนายเงินขอใช้เงินแก่โจทก์ และขอเลิกความเรื่องนี้ และเจ้าคณะไม่ได้พิจารณาคดีเรื่องนี้โดยฐานทวงหนี้สินกัน แต่พิจารณาในทางที่จำเลยปฏิเสธหนี้รายนี้ อันจักเป็นผิดทางพระวินัย กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ผู้รักษาการแทนเราในเวลาไม่อยู่ วินิจฉัยว่าไม่เป็นอวหาร เพราะเจ้าทรัพย์ยังไม่ทอดธุระนั้น ชอบแล้ว และหนี้นั้นก็เป็นแต่แนะให้ใช้เสีย ไม่ได้บังคับข้อที่จำเลยร้องว่าถูกบังคับให้ลงชื่อในใบยอมรับใช้เงินแก่โจทก์ ถูกขู่ว่าไม่ยอมจะเอาตัวขังนั้น การให้ใช้หนี้นั้น เจ้าคณะไม่มีอำนาจจะบังคับ จำเลยไม่ยอมก็ได้ เมื่อจำเลยได้ลงชื่อยอมไปแล้ว ด้วยไม่ปรากฏว่าได้ถูกบังคับอย่างไร มารื้อคดีนี้ขึ้นว่าอีกหาชอบไม่

ข้อ ๒ เรื่องถูกหาว่าเที่ยวกลางคืนนั้น เจ้าคณะฟังเอาเป็นจริงตามคำพยานของโจทก์ และกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สั่งให้ไล่เสียนั้นชอบแล้ว แม้คำของจำเลยและคำอำแดงน้อยผู้เบิกความสนับสนุนจำเลย ก็รับว่าได้เข้าบ้านในค่ำคืน ไม่มีธุระอะไรเป็นแต่ไปคุยกัน แม้ถึงอำแดงน้อยเป็นอุปฐายิกาของจำเลย จำเลยเข้าไปพูดจา

เล่นในบ้านช่องของเขาในค่ำคืนเช่นนั้น ชื่อว่าคลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางไม่สมควร จำเลยทำไม่สมควรแก่สมณะ เป็นฐานะอยู่ที่ภิกษุทำเช่นนั้นจะต้องถูกบัพพาชนียกรรม

ฎีกาของจำเลยทั้ง ๒ ข้อฟ้องไม่ขึ้น ให้ยกเสีย ให้คดีเป็นไปตามคำสั่งของกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์

สั่งวันที่ ๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๔ หน้า ๘๖

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ฎีกาพระสิน วัดอัมพวัน จังหวัดสมุทรสงคราม ต้องหาว่าสับไตรของพระมหาสิทธิการ

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยฎีกาพระสิน วัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม โจทก์ ผู้ต้องหาว่าสับไตรของพระมหาสิทธิการ ๆ เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม จำเลย ในหน้าที่ดังต่อไปนี้:-

ความเดิม ผู้ใหญ่บ้านกีได้มาขอแลกไตรของพระมหาสิทธิการเพื่อให้อำแดงพวง พระมหาสิทธิการสั่งพระสินให้ไปหยิบเอามาให้ พระสินไปหยิบเอามาแล้ว เอาไปกุฎีของตนก่อนแล้วจึงเรียกผู้ใหญ่กีมารับเอาไป ผู้ใหญ่กีรับไตรไปจำหน่ายแล้วเอามูลค่า ๔ บาทมามอบให้ไว้แก่นายเนิ่นศิษย์พระมหาสิทธิการ และพระมหาสิทธิการได้รับแล้ว การนี้เงียบมาหลายเดือน ภายหลังผู้ใหญ่กีมาให้ถ้อยคำในเรื่องนี้ ที่คณะจังหวัดถือเอาเป็นโจทก์ว่า พระสินเอาไตรของตนเองที่เก่าให้ไป สับเอาไตรของของพระมหาสิทธิการไว้เสีย พระสินให้การว่า พระสินได้พูดแก่ผู้ใหญ่กีว่าไตรของพระสินก็มี ถ้ามีผู้ต้องการอีก จงช่วยบอกให้มาแลกที่พระสิน ผู้ใหญ่กีขอดูไตรของพระสินแล้วว่า ไตรเก่าจะรับเอาไปให้อำแดงพวง เปลี่ยนเอาไตรของพระมหาสิทธิการไว้ให้พระสิน

เจ้าคณะจังหวัดได้ตัดสินไว้ว่าอย่างไร ไม่มีในสำนวน ตามคำของพระสินว่าห้ามอุโบสถสังฆกรรม พระสินร้องอุทธรณ์ต่อพระธรรมวโรดม ครั้งยังเป็นผู้บัญชาการคณะมณฑลราชบุรีตัดสินให้ยกฟ้องของโจทก์ แต่ให้จำเลยสึก ลงสันนิษฐานอย่างไรไม่ปรากฏ เพราะไม่มีคำตัดสิน เรียกสำนวนไม่ได้ เจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะจังหวัด

ต่างซัดกันว่าส่งไว้ที่ฝ่ายหนึ่งแล้ว เป็นแต่ได้สำเนาอันเจ้าคณะจังหวัดส่งมา แต่ไม่บริบูรณ์ มีใบบอกเท้าความถึงคำตัดสินนั้น พระสินร้องฎีกาข้อวินิจฉัย

เรื่องนี้ เป็นการตัวต่อตัวในระหว่างพระสินกับผู้ใหญ่กี พิจารณาเห็นว่าคำของผู้ใหญ่กีที่เบิกว่า พระสินกล่าวว่า เอาไตรของพระสินไปเถิด ส่วนไตรของพระมหาสิทธิการ พระสินจักเอาไว้ดังนี้ ถ้าพระสินตั้งใจจะสับไตรของพระมหาสิทธิการไว้แต่เดิม ในเวลานั้นผู้ใหญ่กีก็ยังไม่ได้เห็นไตรของพระมหาสิทธิการ พระสินไม่จำเป็นจะต้องบอกอย่างนั้น สับเอาไตรของพระมหาสิทธิการไว้แล้วส่งไตรของตนไปเฉย ๆ ก็ได้ และเมื่อพระสินได้พูดแก่ผู้ใหญ่กีอย่างนั้นแล้ว ถ้าผู้ใหญ่กีไม่เป็นใจด้วย ที่ไหนพระสินจะสับไตรของพระมหาสิทธิการไว้ได้ ส่วนคำของพระสินว่า ไตรของพระสินมีอยู่ ถ้ามีผู้จะต้องการอีก ขอช่วยบอกให้มาแลกที่พระสิน เป็นฐานะอยู่ที่จะพูดอย่างนั้น เมื่อต้องการจะจำหน่าย คำที่ว่าผู้ใหญ่กีขอดูไตรของพระสินนั้นก็ฟังได้ตามกัน ลงสันนิษฐานเห็นว่า ผู้ใหญ่กีนั้นเอง เป็นผู้ริสับไตรของพระมหาสิทธิการให้พระสินเอาไตรของพระสินไปให้อำแดงพวง ด้วยเห็นแก่พระสิน พึ่งมาให้ถ้อยคำเมื่อหลายเดือนล่วงมาแล้ว ชะรอยจะมีเหตุขึ้น ฝ่ายพระสินรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีทางชอบธรรมจะเอาไตรของพระมหาสิทธิการไว้ ทั้งเป็นผู้ได้รับประโยชน์ด้วย ต้องจัดว่าทั้ง ๒ คนรู้เห็นเป็นใจกันสับไตรของพระมหาสิทธิการไว้ เทียบบทสํวิธาวหาร คือ ชวนกันไปลักหรือปล้น ในบาลีวิภังค์แห่งอทินนาทานสิกขาบท พวกที่รู้เห็นเป็นใจด้วยกัน แม้ไม่ได้เป็นผู้ลงมือ ต้องอาบัติเพราะอวหารเหมือนกัน พระสินตกอยู่ในฐานเป็นผู้สับไตรของพระมหาสิทธิการด้วย ต้องด้วยบทกุสาวหาร คือ สับฉลาก ได้แก่ลักสับ ในวินีตวัตถุแห่งสิกขาบทนั้น และในอรรถกถา แต่จะพึงปรับว่าต้องอาบัติอะไรจะต้องกำหนดราคาไตรของพระมหาสิทธิการ ที่จำหน่ายกันตามวัดในครั้งนั้น เอาราคาไตรของพระสิน ๔ บาท หักลง คงเหลือมูลค่าเท่าไรเป็นฐานะอันหนึ่ง แต่ในสำนวนไม่ได้ตีราคาไตรนั้นมา ทั้งได้ใช้ไปเสียแล้ว จะให้ตีราคาบัดนี้ กาลก็ล่วงมานานแล้ว เกรงว่าจะได้ราคาที่ไม่เป็นธรรม และยังจะต้องตรวจสอบราคาของบาทอันเป็นวัตถุแห่งปาราชิก ที่เทียบด้วยมาตราทองคำในเวลานั้น และในตำบลนั้นอีกไม่เป็นฐานะที่จะพึงทำได้ง่าย ทั้งพระมหาสิทธิการเองได้รับค่าไตรราคา ๔ บาทแล้ว ก็เป็นพอใจเพียง

เท่านั้น ไม่ได้ต่อว่าอีก แปลว่ายอมตีราคาไตรของตนเท่านั้น เพราะประการเหล่านี้ จึงยังปรับอาบัติลงไปไม่ถนัดจึงเป็นแต่สั่งให้พระสินสึกเสีย และอย่าให้อุปสมบทอีกต่อไป

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๔ หน้า ๒๓๓

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ความประพฤติของพระครูชลโธปมคุณมุนี (เกลี้ยง) เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยความประพฤติของพระครูชลโธปมคุณมุนี (เกลี้ยง) เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี ไว้ดังต่อไปนี้:-

๑. นายสอนบ้านไร่ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ยื่นเรื่องราวต่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ครั้งยังเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ กล่าวหาพระครูชลโธปมคุณมุนีหลายข้อ ในเวลาเราไปตรวจคณะสงฆ์มณฑลราชบุรี กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ผู้รักษาการในหน้าที่เรา สั่งพระทักษิณคณิศรครั้งยังเป็นเจ้าคณะมณฑลปราจีนบุรีให้ออกไปไต่สวน

๒. เรื่องที่หาโดยมากไม่ได้เกี่ยวกับนายสอน มีเนื่องถึงอยู่ข้อเดียว ทั้งทำไม่ถูกระเบียบ ไม่ควรจัดเป็นโจทก์ ควรถือเอาเป็นผู้บอกเล่า

๓. อันคดีมีผู้บอกเล่าเช่นนี้ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาทุกเรื่อง เรื่องใดผู้ต้องหาทำผิดตามคำหา จักมีทางผิดพระวินัยหรือทางปกครองเรื่องนั้นจึงควรพิจารณา คำหาความอันกล่าวทับถมไม่เป็นเรื่องเป็นราว เป็นแต่พอกเรื่องให้พะรุงพะรัง ยกเสียก็ได้ไม่ต้องพิจารณา

๔. คดีนี้ จักเลือกวินิจฉัยเฉพาะเรื่องอันเข้าเกณฑ์ ดังกล่าวไว้ในท่อน ๓ เรื่องอันจักยกขึ้นวินิจฉัยนั้น ดังต่อไปนี้:-

ก. เรื่องติดพันกับอำแดงยวง

ข. เรื่องสมรู้เป็นใจรับฝากของยักยอกของอำแดงชื่น

ค. เรื่องยักยอกเงินเหลือจ่ายในการศพเจ้าอธิการพลับ วัดใหม่เอาไปซื้อที่นาเป็นของตน

ฆ. เรื่องปิดตำหรุน้ำและทางเกวียน เนื่องจากการทำนา

ก. เรื่องติดพันกับอำแดงยวง

๕. พระครูปฏิเสธข้อนี้ แก้ว่าไปบ้านอำแดงยวงอยู่นั้น เพื่อรักษาโรคของอำแดงยวงและคนอื่นในบ้านนั้น มีเด็กไปด้วยทุกคราว เวลาไปกลางคืนกลับอย่างช้าเพียง ๔ ทุ่ม

๖. พิจารณาได้ความจากคำนายเล็กพยานผู้หา และจากคำอำแดงยวง สาวมี (หญิงโสด) และผู้ใหญ่จุ้ยพยานผู้ต้องหาประกอบกันว่าพระครูไปบ้านอำแดงยวงไม่เกี่ยวกับการรักษาโรคก็มีเหมือนกัน บางคราวถึงอาบน้ำที่นั่นก็มี มีเด็กตามไปด้วยทุกคราว เวลานั่งพูดลงเอกเขนกก็มี คงมีคนอยู่ด้วยตั้งแต่สองคนขึ้นไป ไม่มีพยานผู้ใดผู้หนึ่งได้เคยเห็นพระครูอยู่สองต่อสองกับหญิงคนใดคนหนึ่ง กิริยาที่นั่งหาได้มุ่งจะนั่งในที่ลับไม่ เป็นแต่ปราศจากสำรวมอันเป็นมรรยาทของสมณะ ยังได้ความจากอำแดงยวงและสาวมีต่อไปอีกว่า พระครูคุ้นเคยกับสกุลนั้น จนถึงเอาข้าวบ้างกระบือบ้างไปฝากไว้ที่บ้านนั้น เวลากลับในคืน อำแดงยวงและสาวมีจงใจจะให้เป็นหัวค่ำ เบิกความว่าอยู่ช้าเพียง ๑ ยาม กลับหัวค่ำไปกว่าที่จำเลยเองกล่าว ได้ความจากคำพระวินัยธรถันเจ้าวัดเครือวัลลิ์พยานผู้หา และจากคำผู้ใหญ่จุ้ยพยานผู้ต้องหาว่าพระครูกลับต่อ ๒ ยามแล้วก็มี แต่ผู้ใหญ่จุ้ยเบิกบรรยายความว่าพระครูอยู่ดึกถึง ๒ ยาม ครั้งนายเพียรพี่อำแดงยวงและสาวมียังอยู่ตั้งแต่นายเพียรตายแล้ว พระครูอยู่ช้าเพียง ๑ ยาม

พิจารณาได้ความเพียงเท่านี้ เห็นว่าพระครูชอบพอสนิทสนมกับอำแดงยวงและสาวมีจริง ไปหามาสู่เกินงาม ทั้งสกุลนั้นคนหนึ่งก็เป็นหม้าย อีกคนหนึ่งก็เป็นสาวเทื้อ

ต้องด้วยลักษณะอโคจรของภิกษุ แต่พิจารณาไม่ถึงว่าได้ทำเกินเลยยิ่งไปกว่านี้ พระครูเป็นเจ้าคณะใหญ่ในจังหวัดนั้น ทำตนให้เป็นที่กินแหนงของคนทั้งหลายเช่นนี้ ไม่สมควร ผลข้างไม่งามก็ได้เกิดขึ้นแล้ว พระนิสิตของพระครูไปขออยู่ในสำนักพระวินัยธรถันต้องทำทัฬหีกรรมใหม่ ไม่ใช่พระวินัยธรถันรังเกียจรูปเดียว พระวินัย-ธรรมยาและพระปลัดฮงก็คงรังเกียจเหมือนกัน จึงเป็นผู้สวดกรรมวาจาให้ นายสอนเข้าใจไปว่า พระครูยุยงไม่ให้อำแดงยวงแบ่งทรัพย์มรดกของนายเทียนบิดานายสอนให้แก่นายสอนก็เนื่องมาจากพระครูสนิทกับอำแดงยวงเกินงามนั้นเอง ในเรื่องนี้ให้ตำหนิพระครูไว้

ข. เรื่องสมรู้เป็นใจรับฝากของยักยอกของอำแดงชื่น

๗. เรื่องนี้พระครูปฏิเสธ ได้ความจากคำนายสิบตำรวจตรีคงพยานผู้หาว่า พยานเป็นบุตรจีนก๊าวอำแดงกิ่ม เมื่ออำแดงกิ่มตายแล้ว จีนก๊าวได้อำแดงชื่นเป็นภรรยา ครั้นจีนก๊าวตายแล้ว พยานกับพี่น้องร่วมมารดาได้ฟ้องเรียกมรดกจีนก๊าวจากอำแดงชื่น ศาลตัดสินให้พวกพยานแพ้คดี ตามคำนายแดงทนาย อำแดงชื่นพยานผู้ต้องหาว่า ศาลตัดสินให้แบ่ง อำแดงชื่นเป็นภรรยาจีนก๊าว ย่อมมีส่วนได้มรดกจีนก๊าว คดีไม่เป็นยักยอกโดยตรง เป็นคดีมรดก พระครูไม่มีผิดในฐานนี้

ค. เรื่องยักยอกเงินเหลือจ่ายในการศพเจ้าอธิการพลับ วัดใหม่เอาไปซื้อที่นาเป็นของตน

๘. พระครูปฏิเสธข้อนี้ แก้ว่าได้รับมอบบริขารภัณฑ์จากเจ้าอธิการพลับผู้ถึงมรณภาพ เพื่อจัดการศพเงินของผู้มรณะมี ๑,๐๐๐ บาทเศษ เมื่อทำศพมีผู้ออกเงินช่วยด้วย ทำศพแล้วเงินเหลืออีก ๑,๐๐๐ บาทถ้วน ได้ประชุมเจ้าอธิการหมวดรอดวัดช่องลม พระอธิการรอดวัดน้อย กำนันสุข ผู้ใหญ่เผือก นายแพทย์ปาน ปรึกษาถึงเงินเหลือรายนี้ ตกลงให้เอาไว้จ่ายทำอุโบสถวัดต้นสนที่พระครูอยู่ อันยังค้างอยู่ พระครูได้จ่ายไปในการทำอุโบสถหมด

๙. ได้ความจากคำพยานทั้งฝ่ายผู้หาทั้งฝ่ายผู้ถูกหาว่า ก่อนทำศพเจ้าอธิการพลับ ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งคัดค้านความเป็นใหญ่ของพระครูในการทำศพเจ้าอธิการพลับ มามีเสียงขึ้นต่อเมื่อทำศพแล้ว อำแดงไกรผู้เป็นพี่หรือน้องเจ้าอธิการพลับ ไปขอเงินเหลือต่อพระครู ๒๐๐ บาท หรือ ๑๖๐ บาท ว่าจะเอาไปก่อเจดีย์บรรจุอัฐิเจ้าอธิการพลับ พระครูไม่ให้ อำแดงไกรและนายรอดหลานน้าพยานผู้หาเบิกความเจือกันว่า เจ้าอธิการพลับมอบบริขารภัณฑ์ให้แก่อำแดงกรองอำแดงไกร ๆ เองเป็นผู้มอบให้พระครูจัดการศพ แต่มีคำพระอธิการอิ้มเจ้าวัดใหม่นั้น พยานผู้ถูกหาเบิกรับว่า เจ้าอธิการพลับได้มอบบริขารภัณฑ์แก่พระครู และสั่งให้ทำศพ ข้อนี้เป็นอันฟังได้ว่า เจ้าอธิการพลับสั่งให้พระครูทำศพมอบสิทธิในบริขารภัณฑ์ให้ด้วย ฝ่ายพระครูได้ปฏิบัติตรงตามนั้น หาได้ถือเอาเป็นของส่วนตัวไม่ จ่ายในการศพปนไปกับของผู้อื่นช่วยและยังได้ปรึกษากับภิกษุและทายกบางคนถึงทรัพย์เหลือจ่ายการศพ

๑๐. จำนวนเงินที่ว่าเหลือจ่ายในการศพนั้น พยานผู้ต้องหาผู้ได้เห็นเอาออกนับหรือตรวจบัญชีในเวลาประชุม ตกลงว่าให้เอาใช้ทำอุโบสถวัดต้นสน เจ้าอธิการหมวดรอด วัดช่องลม และผู้ใหญ่เผือกประมาณว่าราว ๑,๓๐๐ บาทเศษ พระอธิการรอดวัดน้อยว่า ๑,๒๐๐ บาทเศษ คงฟังได้ว่ากว่า ๑,๐๐๐ บาท มีเศษสองร้อยขึ้นไปไม่ถึงสี่ร้อย

๑๑. พระครูประชุมพระและคฤหัสถ์ผู้มีชื่อปรึกษานั้น เจ้าอธิการรอด วัดช่องลม ถ้าเป็นเจ้าคณะหมวดแห่งวัดใหม่ กำนันสุขและผู้ใหญ่เผือก ถ้าเป็นกำนันและผู้ใหญ่บ้านแห่งท้องถิ่นที่วัดใหม่ตั้งอยู่ พระครูเรียกมาปรึกษาสมควรอยู่ แต่พระครูเว้นพระอธิการอิ้มเจ้าวัดใหม่เสียไม่เรียกมาปรึกษาด้วยนั้น ที่ประชุมนั้นขาดคนสำคัญทีเดียว อันที่จริงถ้าไม่ตั้งใจจะประชุมงุบงิบแล้ว ควรประชุมที่วัดใหม่ เรียกพระอธิการอิ้มเข้าประชุมด้วยและควรปรึกษาน้อมทรัพย์นั้นไว้จ่ายทำการปลูกสร้างปฏิสังขรณ์ในวัดใหม่ ที่เจ้าอธิการพลับเคยอยู่ปกครองมา พระครูเรียกประชุมที่วัดต้นสน ไม่เรียกพระอธิการอิ้มเข้าประชุมด้วย ตั้งใจจะน้อมทรัพย์รายนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อมดูเป็นโลภฝ่าฝืนความสมควร

๑๒. พระครูได้เอาทรัพย์รายนี้ไปซื้อนาเป็นส่วนตนหรือไม่ พิจารณาได้ความจากความรับของพระครูเอง ประกอบกับคำพยานฝ่ายผู้ถูกหา และพยานเอกสารว่า พระครูได้ซื้อที่นาอำแดงทองดีอันอยู่ติดกับวัดไว้ ๑ แปลง เนื้อที่ ๑๑ ไร่เศษ ราคา ๗๒๐ บาท

อีกแปลงหนึ่งเนื้อที่ไม่เต็ม ๒ งาน อำแดงทองดียกให้แก่พระครูลงชื่อในหน้าโฉนดว่า นายเกลี้ยงโสดเป็นผู้รับซื้อรับให้จากอำแดงทองดี เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๖ และได้ความจากคำพระอธิการอิ้มเจ้าวัดใหม่พยานผู้ถูกหาว่า เจ้าอธิการพลับถึงมรณภาพว่าเมื่อวันศุกร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ (จ.ศ. ๑๒๗๒) ตรงวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ สอบในปฏิทินถูกต้อง มีคำอำแดงไกรและผู้ใหญ่เผือกพยานผู้หารับสมในระยะปี พระอธิการอิ้มเบิกความอีกว่า ตั้งแต่เจ้าอธิการพลับถึงมรณภาพแล้วล่วงมาราว ๖ เดือนเศษ ได้จัดการทำศพ สมกับคำนายรอดพยานผู้หา ฝ่ายอำแดงไกรกับผู้ใหญ่เผือกพยานผู้หาเบิกความเจือกันว่า เกือบปี หรือปี ๑ พอทำศพแล้วไม่ช้า พระอธิการอิ้ม วัดใหม่ กับพระอธิการรอดวัดน้อยเบิกว่าราว ๕-๖ วัน กำนันสุขว่าราว ๑๕ วัน ผู้ใหญ่เผือกว่าราว ๑ เดือน พระครูได้เรียกประชุมปรึกษาถึงเงินเหลือจ่ายในการศพรายนี้ ระยะกาลตั้งแต่ประชุมตกลงว่าให้เอาเงินรายนี้ไว้ทำอุโบสถวัดต้นสน จนถึงพระครูซื้อนาอำแดงทองดี ห่างกัน ๒ ปี ๑๐ เดือน ลงมาหา ๒ ปี ๔ เดือน ไม่น่าเห็นว่าพระครูเจาะจงเอาทรัพย์รายนี้ไปซื้อนานั้น ในระหว่างนี้น่าจะมีการจ่าย เป็นต้นว่าทำอุโบสถ แต่คำแก้ของพระครูก็ไม่น่าฟังเหมือนกัน พระครูแก้ว่าได้ขอยืมเงินอำแดงเชียงฮวย ๔๐๐ บาท อำแดงทิมมารดาพระครู ๓๒๐ บาท มีคำอำแดงเชียงฮวยเบิกสมว่าได้ให้พระครูยืมเงิน ๔๐๐ บาทจริง พระครูให้อำแดงโสมไปเอา ไม่ได้ทำหนังสือกู้ยืมล่วงมาราว ๔ เดือนได้รับใช้ ใครเอามาใช้ลืมเสียแล้ว การไม่ได้ให้ทำหนังสือกู้ยืม ฟังได้ เพราะเป็นการที่เคยใช้กันมาในระหว่างพระผู้ยืมและคฤหัสถ์ผู้ให้ยืม แต่การที่จำไม่ได้ว่าใครเป็นผู้นำไปใช้ ฟังไม่ได้เงินมีจำนวนเท่านี้ จักไม่ใช่นิดหน่อยของอำแดงเชียงฮวยกระมัง ถ้าเป็นจำนวนมากของอำแดงเชียงฮวยก็คงจำได้ ทั้งพระครูก็มิได้สืบอำแดงทิมผู้มารดา และปรากฏในสำนวนว่าพระครูไม่ใช่ผู้ขัดสน มีทรัพย์สร้างโรงเช่าให้มารดาและต่อเรือฉลอม ยังฟัง

เอาเป็นจริงไม่ได้ว่า ได้ยืมเงินอำแดงเชียงฮวยและอำแดงทิมผู้มารดาไปซื้อนารายนี้ เพื่อสางหาทางสันนิษฐานข้อนี้ ต้องพิจารณาการจ่ายทำอุโบสถวัดต้นสนต่อไป

๑๓. พระครูจำหน่ายห้วน ๆ ว่า จ่ายเป็นค่าไม้ซุงบ้าง ค่าแรงบ้าง หมดเงิน ๑,๐๐๐ บาท พิจารณาได้ความจากคำพยานทั้งฝ่ายผู้หา ทั้งฝ่ายผู้ต้องหาประกอบกันว่า อุโบสถวัดต้นสนนั้นได้ทำจวนแล้ว ใช้เงินรายอื่นด้วย ถ้าพระครูทำการตรงไปตรงมา น่าจะจดจำนวนเงินเหลือจ่ายในการทำศพเจ้าอธิการพลับรายนั้น ในบัญชีรายรับของวัดต้นสน ในการทำอุโบสถและจ่ายปนกันไปกับเงินรายอื่น ในชื่อว่าเงินวัดหรือเงินทำอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ จำเป็นอยู่เองที่พระครูจะจำหน่ายเฉพาะรายเงินเหลือจ่ายในการทำศพไม่ได้ ถูกพระทักษิณคณิศรผู้ไต่สวนให้จำหน่าย ก็ต้องจำหน่ายไปอย่างนั้น แต่ครั้นผู้ไต่สวนเรียกบัญชีรายรับรายจ่ายมาตรวจตั้งแต่จำนวน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) ถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ มีจำนวนรายรับเพียง ๑,๑๔๗ บาท ๗๕ สตางค์ มีจำนวนรายจ่าย ๔,๒๐๑ บาท ๔๓ สตางค์ ที่เห็นว่าเป็นบัญชีไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นการเล็กน้อย ก็พอจะเห็นว่าทำด้วยความหละหลวม ใครให้ไม่ได้จดบัญชี มีแต่รายจ่ายออกไป แต่ธรรมเนียมจดบัญชี รายรับรายจ่าย ใช้กันมานานแล้ว ทั้งการสร้างอุโบสถก็เป็นการใหญ่ ใช้เงินมาก คนบริจาคทรัพย์มากที่ควรจดก็คงมี เงินเหลือจ่ายในการทำศพรายนั้นก็มีจำนวนไม่น้อย ควรจดในบัญชี ทั้งมีคำผู้ใหญ่เผือกพยานผู้หาเบิกว่าคราวทำศพได้ใช้จดบัญชีรายชื่อผู้ออกเงินหรือของช่วย มีคำพระอธิการรอดวัดน้อยกับกำนันสุขพยาน ผู้ถูกหาเบิกเจือกันว่าเมื่อปรึกษาตกลงกันแล้ว ว่าให้เอาเงินเหลือจ่ายในการศพ ทำอุโบสถวัดต้นสน ได้ตรวจบัญชีสอบกับตัวเงินถูกต้องกัน พระครูเคยรู้จักใช้ทำบัญชีอย่างแน่นอนมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้เห็นว่าพระครูปิดบัญชีจริงไม่ยื่นแก่ผู้ไต่สวนให้ตรวจสอบเพื่อเปลื้องมลทินของตน หรือไม่ได้ลงบัญชีทีเดียว ต้องถือว่าพระครูจำหน่ายทรัพย์รายเหลือจ่ายในการทำศพ เจ้าอธิการพลับไม่ตกเป็นหม่นหมองอยู่แก่พระครู

๑๔. พระครูซื้อที่นา ลงชื่อในหน้าโฉนดว่านายเกลี้ยงโสดนั้นจะซื้อว่าเป็นนามแฝงซึ่งใช้ในหนังสือแต่งที่ไม่แสดงตัวเจ้าของ เพื่อซ่อนตัวหรือเพื่อหลีกจาก

ความสำนอง ก็ไม่ได้ เพราะหน้าโฉนดนี้เป็นเอกสาร ลงชื่ออย่างนั้น ศาลฟังด้วยว่า ภิกษุผู้ใช้ชื่อนั้นมีสิทธิแห่งที่ดินอันระบุไว้ในโฉนดนั้น และเป็นผู้ต้องสำนองค่าอากรที่ดินนั้นด้วย ภิกษุใช้ชื่อว่านาย.....โสด เท่ากับประกาศตนเป็นคฤหัสถ์ แต่เพียงประกาศตนว่าเป็นอารามิกไม่ชัดเหมือนอย่างว่านาย ในพระวินัยท่านยังยอมให้เป็นอันลาสิกขา พระครูทำอย่างนี้ ส่อตัวว่าไม่ถือภาวะเป็นอะไรแน่ สุดแต่ความสะดวกของตน สะดวกในทางเป็นพระ ก็แสดงตนเป็นพระ สะดวกในทางเป็นคฤหัสถ์ก็แสดงตนเป็นคฤหัสถ์น่ารังเกียจอยู่ว่าเป็นอันลาสิกขาแล้วกระมัง

ฆ. เรื่องปิดตำหรุน้ำและทางเกวียน เนื่องจากการทำนา

๑๕. พระครูแบ่งรับว่าได้ใช้ให้เด็กขุดดินขึ้นถมคันนา แต่ยังเหลือทางน้ำไหลประมาณ ๒ ศอก ภายหลังชาวบ้านได้ร้องต่อนายอำเภอ ๆ กับพนักงานแผนที่เกษตรได้ไปตรวจดูแล้วสั่งให้เปิดปากทางกว้างเท่าเดิม ในการปิดทางเกวียนไม่ได้แก้ ในการทำนาแบ่งรับว่าได้ออกไปดูเขาไถเขาดำบ้างบางคราว แต่ไม่รับว่าได้ออกไปกำกับให้เขาทำ

๑๖. พิจารณาได้ความจากคำพยานทั้งฝ่ายผู้หา ทั้งฝ่ายผู้ต้องหาประกอบกันว่าที่นาของนายชมซึ่งให้ผู้มีชื่อเช่าทำนั้นอยู่ข้างเหนือแห่งนาของพระครู เป็นนาลุ่มในปีใดฝนชุกอยู่ข้างเสียหาย มาเมื่อปีกลาย พระครูปิดตำหรุน้ำเสีย ทั้งเป็นปีมีฝนชุกเจ้าของนาและคนทำนาจึงโทษเอาพระครู ได้พากันไปร้องต่อขุนพนัสชโนปการนายอำเภอผู้ไปตรวจดูพร้อมกับนายหุ่นพนักงานแผนที่เกษตร เห็นว่าพระครูปิดตำหรุน้ำและปิดทางเกวียนอันเป็นสาธารณประโยชน์จริง ได้สอบถามพระครู ๆ แก้ในการปิดทางเกวียนว่า ทางเกวียนผ่านชิดอุโบสถเมื่อเกวียนเดิน มีฝุ่นและโคลนเปรอะเปื้อน ครั้นซื้อที่นาข้างอุโบสถได้แล้ว จึงได้ปิดทางนั้นเสีย เปิดทางใหม่ห่างจากอุโบสถออกไป ส่วนตำหรุน้ำนั้น จักยอมทำตามสั่ง นายอำเภอนำความนี้เรียนผู้ว่าราชการพร้อมทั้งเรื่องราวและคำไต่สวน ผู้ว่าราชการอนุมัติการปิดทางเกวียนเก่าเปิดทางเกวียนใหม่ ส่วนตำหรุน้ำสั่งให้เปิดไว้ตามเดิม พระครูผัดต่อนายอำเภอว่าจักเปิดเมื่อสิ้นมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

๑๗. นานั้นเป็นของพระครู ๆ ไปดูเขาไถเขาดำ จะไม่เรียกว่าไปดูงานได้หรือ พระครูทำมาจนปรากฏว่ามีข้าวเปลือกและกระบือไปฝากไว้ที่บ้านอำแดงยวง

๑๘. เรื่องนี้ ถ้าเป็นนายเกลี้ยงทำดูก็ไม่สู้อะไรนัก เจ้าของนาหรือผู้ทำนาใกล้เคียงผู้ได้รับความเสียหาย อาจฟ้องร้องได้ตามกฎหมาย แต่ถ้าเป็นพระเกลี้ยงทำแล้วดูเป็นความไม่ดีไม่งาม เพราะภิกษุเป็นผู้อาศัยน้ำพักน้ำแรงเขาเป็นอยู่ทำมาหากินเองด้วย ย่อมเอาเปรียบเขา ทั้งจักเกิดบาดหมางวิวาทกับคนหากินร่วมกันด้วย ถ้าเป็นพระครูชลโธปมคุณมุนีเจ้าคณะจังหวัดทำแล้ว ยิ่งเป็นความไม่ดีไม่งามมากขึ้น อันพระผู้เป็นเจ้าคณะ สมควรจะประพฤติตนไม่มีภัยไม่มีเวรกับผู้อื่นทั่วไป มาแบ่งทำแย่งหากับพวกผู้เฉลี่ยน้ำพักน้ำแรงเลี้ยงตน (ภิกษุ) อย่างนี้ ทำให้เกิดบาดหมางวิวาทกับเขาน่าติเตียน เหตุฉะนี้ ในพระวินัยท่านจึงห้ามไม่ให้ภิกษุถือที่ดินเป็นสิทธิของตน ห้ามไม่ให้มีสัตว์พาหนะและทำนาค้าขาย จริงอยู่ ที่นานั้น อยู่ใกล้อุโบสถ พระครูควรปรารถนาให้อยู่ในปกครอง แต่ซื้อไว้เป็นของตนเองนั้น หาถูกทางไม่ ชอบแต่จะขวนขวายซื้อไว้เป็นนาวัด ให้ไวยาวัจกรจัดทำเป็นของวัดหรือให้เขาเช่า พระครูถือที่นาเป็นของตนเอง และทำนาเป็นส่วนของตนเอง ผิดวินัยของภิกษุ ฝ่าฝืนประกาศห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากินนอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. ๒๔๕๖ ด้วย

๑๙. พระครูชลโธปมคุณมุนี ประพฤติตนไม่ดีมีความหม่นหมองในเรื่องจำหน่ายทรัพย์ไม่ตก ประพฤติตนไม่มีหลักว่า ถือภาวะเป็นภิกษุหรือเป็นคฤหัสถ์และทำการหากินอย่างคฤหัสถ์ ไม่สมควรอยู่ในพรหมจรรย์ ให้พระครูลาสิกขาถือเพศเป็นคฤหัสถ์เสีย แต่พระครูเป็นผู้ถือสัญญาบัตร ชอบให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาก่อน ต่อเมื่อพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้วจึงให้ทำตามนี้

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๔ หน้า ๒๗๐

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ฎีกาพระอธิการเลี้ยง เจ้าวัดมูลจินดาราม จังหวัดธัญญบุรี เรื่องลูกวัดทำข้ามเจ้าอาวาส

ความเดิม พระแถมผู้ที่พระครูธัญญเขตต์เขมากร เจ้าคณะจังหวัดธัญญบุรี สั่งให้ไปอยู่เป็นรองเจ้าอาวาสที่วัดมูลจินดาราม ได้ออกคำสั่งยกโทษพระบมวัดนั้นว่า ไปไหนไม่ลาตน ก่อเหตุขึ้นในวัดหลายหนแต่ไม่ได้ระบุ หลีกเลี่ยงการวัด และเป็นหนี้ชาวบ้าน ให้ไล่พระบมไปเสียจากวัด พระบมไม่ยอมไป ด้วยอ้างเหตุว่าพระแถมไม่ใช่เจ้าอาวาสในข้อที่พระแถมยกโทษนั้น แก้ตัวว่า จะไปข้างไหนได้ลาเจ้าอาวาสแล้ว ไม่ได้หลีกเลี่ยงการวัด ก่อนแต่พระแถมมาอยู่วัด ก็ได้เอาธุระในการวัดอยู่ มาเมื่อออกพรรษาแล้ว น้องสะใภ้ตายลงในกรุงเทพฯ จำเป็นต้องเข้ามาเยี่ยมศพ ใกล้วันเราไปถึงจังหวัดนั้น ก็ได้กลับออกไปช่วยเตรียมการรับเสด็จ ไม่ได้เป็นหนี้สินคนอื่นนอกจากนายฉันที่ได้จ้างให้ทำการวัด เป็นหนี้อยู่ ๒ บาทได้ใช้แล้ว พระอธิการเลี้ยงออกคำสั่งในฐานะเป็นเจ้าอาวาส ลงทัณฑกรรมพระบมตักน้ำล้างถาน ๕๐ บาตร เพราะหลีกเลี่ยงการวัด ไม่ทำเหมือนดังในกาลก่อน ยกโทษพระแถมว่าหาความพระลูกวัดไม่มีมูล เป็นอุบายทำลายบริษัท และทำเหนือเจ้าอาวาส ผิดต่อพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์มาตรา ๑๙ ยกอำนาจเจ้าอาวาสในพระราชบัญญัติ มาตรา ๑๗ ข้อ ๔ ขึ้นเป็นเครื่องอ้าง บอกมอบตัวพระแถมคืนต่อเจ้าคณะจังหวัด ให้กลับไปวัดเดิม คดีไม่ตกลงกัน ในชั้นเจ้าคณะแขวงและเจ้าคณะรอง ขึ้นไปถึงเจ้าคณะจังหวัด ตัดสินในชั้นคดีเดิม ยกข้อหาของพระแถมเสีย คงให้พระบมอยู่ในวัดมูลจินดารามไปตามเดิม และให้ยกคำสั่งของพระอธิการเลี้ยงที่ส่งตัวพระแถมคืนไปวัดเดิมนั้นเสียเหมือนกัน คงให้พระแถมอยู่วัดมูลจินดารามต่อไปอีก พระอธิการเลี้ยงไม่ยอมถวายฎีกาด้วยข้อนี้ ในระหว่างเรียกสำนวนมาตรวจ พระครูธัญญเขตต์เขมากร เจ้าคณะจังหวัด

ยื่นหนังสือกล่าวโทษพระอธิการเลี้ยงว่า เป็นเจ้าวัดมูลจินดารามมาถึง ๑๒ ปีแล้ว ไม่ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งเลย ของเก่าก็ไม่ได้ซ่อมแซมขึ้น ไม่มีวุฒิและสามารถพอจะสั่งสอนภิกษุสามเณร อายุ ๗๒ ปีแล้ว ตั้งแต่ในวัดตลอดจนชาวบ้านแตกกันเป็น ๒ พวก พระครูขอถอดพระอธิการเลี้ยงออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาส

ในชั้นคดีเดิมจักไม่วินิจฉัย เพราะทั้งฝ่ายโจทก์ทั้งฝ่ายจำเลยไม่ได้ถวายฎีกาจักวินิจฉัยเฉพาะฎีกาของพระอธิการเลี้ยง ในข้อว่าพระแถมทำเหนือเจ้าอาวาสพระอธิการเลี้ยงเป็นอย่างไร จงยกไว้พลาง แต่เจ้าคณะจังหวัดยังคงให้เป็นพระอธิการอยู่เป็นแต่เห็นว่าอ่อนแอจึงตั้งพระแถมไปอยู่เป็นรองอธิการ อันรองพระอธิการต้องอยู่ใต้อำนาจเจ้าอาวาส พระแถมไล่พระบมตามลำพังตนอย่างนั้นเป็นทำเหนือเจ้าอาวาสผิดต่อพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๑๙ แลพระแถมมาอยู่วัดนั้น ไม่ปรองดองกับเจ้าอาวาส ๆ ไม่ให้อยู่ก็ได้ตามมาตรา ๑๗ ข้อ ๔ แห่งพระราชบัญญัตินั้น และการทำเหนือเจ้าอาวาสนี้ เป็นกรณีพอที่จะขอให้เจ้าคณะถอนพระแถมคืนไปวัดเดิมได้ การที่ไม่ไล่ตรง ๆ เป็นแต่ขอให้เจ้าคณะถอนคืนไปนั้นเป็นทำโดยอัธยาศัยดีอยู่แล้ว ฎีกาของพระอธิการเลี้ยงฟังขึ้น ให้พระครูธัญญเขตต์เขมากรเจ้าคณะจังหวัดถอนพระแถมออกจากวัดมูลจินดารามไปเสียโดยเร็ว

ข้อที่พระครูธัญญเขตต์เขมากร เจ้าคณะจังหวัดกล่าวโทษพระอธิการเลี้ยงและขอถอดจากตำแหน่งนั้น ข้อว่าเป็นเจ้าอาวาสมาถึง ๑๒ ปีแล้ว ไม่ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ไม่เห็นเป็นความผิด ผู้เป็นเจ้าอาวาส จำจะต้องทำการก่อสร้างอะไร ๆ ขึ้นไว้ทุกรูปหรือ ถ้าของมีใช้พอแล้ว เราเห็นกลับจะเป็นดีไปอีก ไม่ต้องเปลืองค่ารักษามาก ใครจักชมต้นไม้ที่มีกาฝากจับอยู่มาก มีแต่มันจะสูบเอาโอชาของต้นไม้ไปเลี้ยงมันเท่านั้น การที่หาว่าไม่ซ่อมแซมของเก่านั้น ถ้าคณะจังหวัดธัญญบุรีมีเงินไว้ให้ทำยกเอาเป็นผิดได้ ถ้าไม่มีเอาผิดไม่ได้ เพราะคณะไม่มีเงินไว้ให้ทำวัดเจ้าคณะจึงจำเป็นเลือกเจ้าอาวาสผู้มีกำลัง ข้อว่าไม่มีวุฒิและสามารถ ถ้าเป็นความจริงไม่ใช่ความผิดของเจ้าคณะหรือผู้เลือกเจ้าอาวาสผิดตัว ไม่เพียงแต่จะเลือกผิดตัว

เท่านั้น ซ้ำปล่อยไว้ด้วย เมื่อจะให้พระแถมไปอยู่วัดนั้นให้เป็นเพียงรองเจ้าอาวาส คือว่าปล่อยให้พระอธิการเลี้ยงคงเป็นเจ้าอาวาสอยู่ ข้อว่าอายุ ๗๒ ปี แล้วนั้น มีอะไรเป็นกำหนดว่าอายุถึงเท่านั้นแล้วจะต้องออกจากหน้าที่เจ้าอาวาส ๆ ทั้งในกรุง ทั้งในต่างจังหวัด อายุมากกว่านั้นก็มีหลายรูป อายุไม่เป็นเกณฑ์ออกจากหน้าที่เจ้าอาวาส ยังทำหน้าที่ได้แล้วก็เป็นได้ และอายุมากไม่เป็นความผิดที่จะให้ถูกถอด ข้อว่าตั้งแต่ในวัดตลอดจนชาวบ้านแตกเป็นสองพวกนั้น ไม่ใช่ความผิดของพระอธิการเลี้ยง เป็นความผิดของพระครูธัญญเขตต์เขมากรเองผู้ส่งพระแถมเข้าไปอยู่แทรก น่าจะถอดพระครูเองมากกว่าถอดพระอธิการเลี้ยง ให้ยกคำขอของพระครูนี้เสีย

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย
ฎีกาสมีชิด วัดจันทรังษี จังหวัดอ่างทอง
เรื่องถูกห้ามสังวาส

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ทรงพระวินิจฉัยฎีกาของสมีชิด วัดจันทรังษี จังหวัดอ่างทอง เรื่องถูกห้ามสังวาส ดังต่อไปนี้:-

๑. อธิกรณ์เดิม ตามคำพระวินัยธรรมปาน เจ้าวัดชัยมงคล ว่านายรอดฟ้องว่า สมีชิดครั้งอุปสมบทคราวแรกกับนายเงินครั้งยังเป็นสามเณร ได้เล่นทอดลูกบาศก์กับนายรอด สมีชิดเล่นเสียนายรอด ๑๖ บาท หรือ ๑๗ บาท สมีชิดได้แย่งเอาเงินที่เสียไปนั้น ซึ่งกองอยู่หน้านายรอดคืนมา นายรอดขอคืน สมีชิดหาคืนให้ไม่ สมีชิดรับเป็นเชิงว่า ไม่ได้เอาเงินของนายรอดมา เอาเงินของสมีชิดมา นายเงินเบิกความสมนายรอด ว่าสมีชิดเอาเงินนั้นมา เบิกความสมสมีชิด ว่าได้ยินสมีชิดพูดว่าเงินของสมีชิด พระวินัยธรรมปานไม่ชำระเรื่องเงิน ให้ไปว่ากล่าวกันเอง รับจะชำระทางวินัย แต่ก็ไม่ชำระ เป็นแต่สั่งพระพลอย พระสวัสดิ์ ให้ชี้แจงแก่สมีชิด เพื่อสึกไปเอง

๒. สมีชิดจำเลยให้การในชั้นเจ้าคณะแขวงว่า เล่นล้อกัน (คือเล่นหยอกกัน) สมีชิดเล่นเสีย ๑๖ บาท เมื่อเลิกแล้วนายรอดคืนเงิน ๑๖ บาทนั้นให้เอง อีกสักชั่วโมงเศษ จึงมาทวงเงิน ๑๖ บาทนั้นต่อสมีชิด ๆ ไม่ยอมให้ นายรอดได้ไปฟ้องพระวินัยธรรมปาน สมีชิดปฏิเสธการแย่งเงินจากนายรอด อ้างนายเงินว่าเบิกความสมตน ต่อมาพระวินัยธรรมปานไม่อยู่ พระพลอยมาพูดว่า พระวินัยธรรมปานมีหนังสือสั่งมาให้สมีชิดสึก สมีชิดมิได้ตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ยอมสึกตามคำพระพลอย ไปสึกนอกวัดต่อพระอาคันตุกะ

๓. ในชั้นเจ้าคณะจังหวัด สมีชิดให้การว่านายรอดคืนเงินให้แล้ว มาทวงว่าจะไปแบ่งกับพระชื่น สมีชิดไม่ให้ ครั้นเวลาค่ำสมีชิดให้นายขำศิษย์พระวินัยธรรมปานไปตามอำแดงยิ้มมารดานายรอด กับนายรอดมาที่กุฎี ได้บอกแก่อำแดงยิ้มว่านายรอดหาว่าแย่งเงิน ๑๖ บาท สมีชิดคืนเงิน ๑๖ บาทนั้นให้อำแดงยิ้ม ๆ ปรึกษานายรอดยอมแล้ว คืนเงิน ๑๖ บาทนั้นให้แก่สมีชิด

๔. ในชั้นฎีกา สมีชิดให้การว่า การเล่นนั้นหยอกกัน สมีชิดหยิบเงินคืนมาจากหน้าตักนายรอด ๆ ไปฟ้องต่อพระวินัยธรรมปาน ไม่ได้รับการตัดสินเด็ดขาด จึงไปพูดโพนทะนาแก่พระสงฆ์ในวัดนั้น สมีชิดเกรงจะเป็นความโด่งดัง จึงใช้ให้นายขำไปตามนายรอดมาที่วัดแล้วคืนเงินให้นายรอดไปในคืนวันนั้นเอง รุ่งขึ้นอำแดงยิ้มมารดานายรอดมาคืนเงินให้สมีชิด ๆ ก็รับไว้ ในเวลาพระวินัยธรรมปานไม่อยู่ พระพลอย พระสวัสดิ์ พระขาว กับนายผึ่ง แค่นได้จะให้สมีชิดสึก พระพลอยบอกว่าพระวินัยธรรมปานสั่งให้สึก สมีชิดเชื่อจึงได้สึก ภายหลังได้สอบถามพระวินัย-ธรรมปาน ๆ ปฏิเสธว่าไม่ได้สั่ง

๕. ได้ความตามคำนั้น ๆ ประกอบกันว่า ต่อมาเจ้าอธิการผันเจ้าวัดจันทรังษีเอาเป็นธุระให้สมีชิดได้อุปสมบทขึ้นอีก อุโบสถวันหนึ่ง สมีชิดไปเข้าสังฆสมาคมเพื่อจะทำอุโบสถที่วัดกลาง จังหวัดอ่างทอง พระอธิการกิ่ม เจ้าวัดนั้น ปรารภความหนหลัง จึงห้ามอุโบสถเกิดเป็นอธิกรณ์เรื่องนี้ขึ้น

๖. เจ้าคณะจังหวัดตัดสินว่า เป็นการเล่นจริง สมีชิดชิงเอาเงินมาจากนายรอดจริง เงินตกถึงมือนายรอดแล้ว นับว่าเป็นของนายรอด สันนิษฐานเจตนาของสมีชิดว่าชิงเอาคืนมาด้วยความเสียดายและโทมนัสเป็นแต่เพียงภัณฑไทย ไม่ถึงอวหาร และสมีชิดได้ให้คืนแก่นายรอดแล้ว เป็นอันพ้นจากภัณฑไทย ภายหลังนายรอดได้คืนเงินนั้นให้แก่สมีชิด จัดว่าเป็นการให้กันใหม่ แต่พระเช่นนี้ ย่อมเป็นที่รังเกียจของพระสงฆ์ไม่รู้จักหาย ทั้งสมีชิดก็มีความประพฤติชั่วหยาบ อยู่ต่อไปอีกก็จะเป็นหลักตอในพระพุทธศาสนา ให้สมีชิดสึกเสีย

๗. สมีชิดถวายฎีกาอุทธรณ์คำตัดสินของพระครูวิเศษชยสิทธิ์เจ้าคณะจังหวัดว่า พระวินัยธรรมปานกับสมีชิดได้พากันไปหารือพระครูวิเศษชยสิทธิ์ว่าจะบวชใหม่ได้หรือไม่ พระครูว่าใครเขาจักอุปสมบทได้ก็จงอุปสมบทเถิด ไม่ได้คัดค้านอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้พูดแก่อำแดงมา โยมสมีชิดกับอำแดงเป้าอำแดงหอมอย่างเดียวกัน เมื่อตัดสิน ก็ว่าไม่เป็นอวหารหรือภัณฑไทย แต่สั่งให้สมีชิดสึก ตั้งแต่สมีชิดบวชครั้งหลังนี้ยังไม่ได้ทำผิดเลย นับว่าบริสุทธิ์อยู่

๘. ได้ตรวจสำนวนเรื่องนี้ตลอดแล้ว ในอธิกรณ์เรื่องที่ ๑ ปรากฏว่าการเล่นนั้นใช้เงินเป็นคะแนน เป็นการเล่นเอาเงินกัน ข้อสมีชิดแย่งเอาเงินที่เสียไปแล้วมาจากนายรอดนั้น ในชั้นต้นสมีชิดรับต่อพระวินัยธรรมปานว่าได้แย่งเอามาจริง แต่กล่าวว่าไม่ได้เอาเงินของนายรอดมา เอาเงินของสมีชิดมา ที่แปลว่าเอามาด้วยสกสัญญา แต่ในชั้นเจ้าคณะแขวง และในชั้นเจ้าคณะจังหวัด สมีชิดให้การว่านายรอดคืนให้เอง ในชั้นฎีกาสมีชิดกลับรับว่าหยิบเงินคืนมาจากหน้าตักนายรอด ให้การไม่ลงรอยกันอย่างนี้ ถ้านายรอดคืนเงินนั้นให้แก่สมีชิดเอง สมีชิดจักต้องร้อนรนเรียกนายรอดมาคืนเงินให้เพื่ออะไร ทั้งมีคำนายเงินเบิกไว้ในชั้นพระวินัยธรรมปานไต่สวนว่า สมีชิดได้หยิบเอาเงินมาจากนายรอดจริงประกอบ เป็นอันฟังได้ว่าสมีชิดได้แย่งเอาเงินที่เสียไปนั้นมาจากนายรอดจริง เงินที่ได้ที่เสียในการพนันนั้นตกถึงมือผู้ใดแล้วชื่อว่าเป็นของผู้นั้น การที่สมีชิดคืนเงินให้นายรอดนั้น ทำเมื่อภายหลัง ถ้าสมีชิดชิงเอามาด้วยเถยยเจตนา ก็ไม่ทำสมีชิดให้กลับบริสุทธิ์ได้อีก ถ้าสมีชิดชิงเอามาด้วยสกสัญญาเป็นเพียงภัณฑไทย ไม่ถึงอวหาร ย่อมเปลื้องสมีชิดจากภัณฑไทยได้อยู่ โดยอาการที่เป็นไปน่าจะเห็นว่าสมีชิดชิงเอามาด้วยสกสัญญา แต่จะยกขึ้นเป็นเหตุปลดเปลื้องสมีชิดก็เป็นการล่อแหลมนัก ไม่เป็นหลักยิ่งไปกว่าการลงมือทำ ทั้งสมีชิดก็ไม่มีสมณสัญญาแก้อธิกรณ์ด้วยความเท็จ จักฟังความแก้ตัวของสมีชิดว่า ถือเอาด้วยสกสัญญาอย่างไรได้ อันจะฟังเจตนาต้องมีกรณีอื่นเข้าประกอบรอบไปตลอดถึงคำให้การตรง ๆ ของผู้ต้องหา หากว่าสมีชิดถือเอาด้วยสกสัญญาจริง แม้ไม่ต้องอวหารก็ยังเป็นปาปภิกษุที่ควรให้สึกตามอย่างพระเล่นการพนัน การที่สมีชิดแก้ตัวว่า ตั้งแต่บวชครั้งหลังยังไม่ได้ทำผิดยังบริสุทธิ์อยู่ ถ้าเสียในครั้งก่อนแล้วบวชในครั้งหลังก็ใช้ไม่ได้ เพ่งเฉพาะเล่นการพนัน

อย่างเดียว ไม่ถึงเป็นอวหาร มีโทษสึกโดยฐานประพฤติปาปสมาจาร แม้ยังจะกลับบวชได้อีกก็จริง แต่ต้องเป็นผู้ประพฤติดีแล้ว สมีชิดสึกครั้งก่อนไม่ทันไร ก็กลับบวชอีก บวชแล้วก็ส่อตัวว่าไม่ใช่คนดี ไม่มีสมณสัญญาบ้างเลย เจ้าคณะจังหวัดตัดสินให้สึกซ้ำนั้น ชอบแล้วจงบังคับตามนั้น และอย่าให้อุปสมบทอีกต่อไป

๙. ส่วนเจ้าอธิการผัน เจ้าวัดจันทรังษี เอาเป็นธุระให้สมีชิดได้บวชใหม่นั้นทำไม่สมควรเลย รู้อยู่แล้วว่าสมีชิดเป็นผู้มีเรื่องติดตัว ชอบแต่จะหารือผู้หลักผู้ใหญ่ โดยที่สุดจะได้สอบถามพระวินัยธรรมปานต่อปากก็หาไม่ ทำไปด้วยความอวดรู้มุ่งแต่จะแซงผู้อื่น ไม่ทำสัญญาว่าคนเช่นนี้บวชขึ้นแล้ว จักเป็นวัตถุที่รังเกียจไม่รู้หายไม่เป็นผู้หนักในพระธรรมวินัย แม้พระวินัยธรรมปานไม่ได้ลงโทษสมีชิด เป็นแต่เสือกไสให้สึกไปเสีย แม้อย่างนั้นเจ้าอธิการผันก็รู้อยู่ดีแล้วควรมีผิดด้วย ถูกแต่ตำหนิยังไม่พอ ทั้งเจ้าอธิการผันก็ได้ทำความผิดอย่างอื่น ถูกเราสั่งลงทัณฑกรรมมาคราวหนึ่งแล้ว ให้ถอดอธิการผันจากตำแหน่ง เจ้าคณะหมวดและตำแหน่งเจ้าอาวาสเอาตัวลงเป็นลูกวัด เจ้าวัดอื่นจะได้ไม่เอาเยี่ยงอีก

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๔ หน้า ๓๕๘

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องนายอาน ครั้งยังเป็นภิกษุอยู่วัดบรมนิวาส ปฏิญญาตนว่าถูกหญิงข่มขืน

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องนายอาน ครั้งยังเป็นภิกษุอยู่วัดบรมนิวาส ปฏิญญาตนว่าถูกหญิงข่มขืน ดังต่อไปนี้:-

๑. เมื่อคืนวันที่ ๒๖ ตุลาคม หลัง (พ.ศ. ๒๔๕๙) เวลา ๔ ทุ่มเศษ นายอาน ครั้งยังเป็นภิกษุอยู่วัดบรมนิวาส ได้ไปแจ้งความแก่พระมหาพุฒผู้รั้งวัดนั้นในเวลาว่าง เจ้าอาวาสว่า นายอานได้ทำอุโบสถพร้อมด้วยพระสงฆ์ที่อุโบสถแล้ว ได้ไปกุฎีพระร้อยตรีสุข อามรดิส ราว ๒๐ นาที แล้วออกจากนั้นเพื่อจะกลับกุฎีของตน เดินมาตามถนน (ถนนวัดนอกที่ตัดเข้าไปในวัด) พอถึงต้นมะขามใหญ่ริมถนนหลังกุฎีคณะกลาง ห่างจากกุฎีพระผันประมาณวาเศษ ตรงนั้นเป็นที่มืด พอนายอานเดินไปจวนจะถึงต้นมะขาม มีคนเดินออกมาจากข้างต้นมะขามตรงเข้าจับแขนกระชากเข้าไปหาโคนต้นมะขาม นายอานถามว่าใครพอขาดคำลง อีกคนหนึ่งก็ถลันเข้ามาข้างหลังจับต้นคอ มือหนึ่งปิดปากนายอานไว้ เอาเท้าเดาะทิ้งขาให้ล้มหงายลง แล้วชักผ้าจีวรขึ้นปิดหน้า และยัดเข้าไปในปากจนแน่น ทั้งสองคนได้ขึ้นนั่งทับไหล่ไว้คนละข้าง มีอีกคนหนึ่งถลันเข้ามา จับขาทั้งสองของนายอานชักเหยียดออกแล้ว ขึ้นนั่งคร่อมทับหน้าขาไว้ ช่วยกันแก้ผ้าประคดเอวออกเอามามัดมือทั้งสองของนายอานไว้แน่น นายอานได้พยายามดิ้นและร้องแต่พ้นสามารถ ในขณะนั้นได้ยินเสียงคนผู้นั่งทับไหล่พูดกระซิบว่าเร็ว ๆ เข้านายอานสังเกตได้ว่าเป็นเสียงหญิง คนผู้นั่งคร่อมหน้าขา...เข้าทำ...จนสำเร็จ แล้วผละวิ่งออกไปก่อน นายอานได้ยินเสียงฝีเท้าวิ่งไปตามถนนหน้าวัด อีกสองคนผู้นั่งทับไหล่อยู่นั้นต่างผละออกวิ่งตามกันไป นายอานลุกขึ้นสลัดผ้าจีวร

อันคลุมหน้าอยู่นั้นให้หลุดออกแล้ว ...รีบเดินเข้าไปในกุฎีของตนอันอยู่ในคณะสวน (กุฎีหมู่สร้างใหม่ด้านทางรถไฟ) พอถึงประตู นายอานปรารถนาจะร้องบอกพระปลื้มผู้อยู่กุฎีเดียวกันให้ช่วย ผ้ายังอุดปากอยู่ร้องไม่ออก ได้แต่ทำเสียงอือะอยู่ในคอ พระปลื้มได้ยินเปิดประตูออกไปดู เห็นนายอานถูกอุดปากและถูกมัดมือ ได้เอาผ้าออกจากปากและแก้มัดให้ นายอานได้เล่าเรื่องให้พระปลื้มฟังไว้แล้ว พระปลื้มได้ชวนภิกษุสามเณรผู้อยู่กุฎีใกล้เคียงกันออกตรวจตามถนน ที่เหตุเกิด ไม่ได้เค้าเงื่อนอย่างไร สอบถามพระผันผู้อยู่กุฎีใกล้ที่เหตุเกิด พระผันตอบว่าไม่ได้ยิน เวลานั้นกำลังต้มน้ำร้อนด้วยเตาลมอยู่ และได้ถามนายเสงอุปฐากของพระผันผู้อยู่กุฎีนั้นชั้นล่าง นายเสงบอกว่าได้ยินเสียงอือะสักครู่หนึ่งก็หายไป เข้าใจว่าเสียงคนเดินไปตามถนน รุ่งขึ้นพระมหาพุฒถามถึงเจตนาของนายอานในเวลาที่ถูกทำ...นั้น นายอานแจ้งว่าปฏิญญาตนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ได้ นายอานได้สัมผัสกำหนัดยินดีด้วย นายอานยอมสึกและได้สึกไปแล้ว ในวันที่ ๒๗ ตุลาคม นั้น พระมหาพุฒได้ทำรายงานเรื่องนี้กราบทูลกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ผู้แทนเราในเวลาเราไปตรวจคณะสงฆ์มณฑลปราจีนบุรี และกล่าวถึงชื่อเสียงของนายอานว่า ตั้งแต่บวชเป็นสามเณรได้ ๕ พรรษา อุปสมบทเป็นภิกษุ ๑ พรรษา ตามความสังเกตของพระมหาพุฒ นายอานเป็นผู้เรียบร้อย ไม่ใช่คนช่างพูด ไม่ได้รู้จักมักคุ้นกับหญิงคนใดคนหนึ่ง กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์รอเรื่องนี้ไว้ฟังเรา

๒. เราเห็นว่า พระมหาพุฒทำบกพร่องเป็นอันมากในคดีนี้ เป็นคดีสำคัญ ชอบที่จะจดบันทึกคำของนายอาน ก็ไม่ได้จด เป็นแต่ฟังเล่าความด้วยปากแล้ว จึงจำมาจดเป็นรายงาน ชอบที่จะสอบถามพระปลื้มแล้วจดบันทึกคำลงไว้ก็ไม่ได้ทำอีก ความที่นายอานเบิกในรายงานนั้น ไม่น่าเห็นสมเป็นอันมาก จึงได้สั่งพระมหานายกปลัดมหาสังฆปริณายกกับพระพินิจนัยนิเทศ เจ้าพนักงานคดีกระทรวงธรรมการ พร้อมด้วยพระญาณวราภรณ์ ให้สอบถามเอาคำนายอานและคำพระปลื้มจดบันทึกลงไว้ และให้พิสูจน์ฐานที่ด้วย

๓. คำให้การของนายอานเที่ยวหลัง เพี้ยนไปจากคำให้การเที่ยวแรก ยกขึ้นกล่าวเพียงกิริยาท่าทาง ตั้งแต่เวลานายอานถูกผู้หญิงฉุดไปแล้ว ในคำให้การแรกว่าจวนจะถึงต้นมะขามมีคนตรงเข้าจับแขนกระชากเข้าไปหาโคนต้นมะขาม นายอานทักว่าใคร ในคำให้การหลังว่ามาถึงใต้ต้นมะขามมีคนเข้ามาจับข้อมือขวาฉุดไว้ นายอานร้องว่า เฮ้ยใครนี่ เล่นอะไร แล้วกระชากมือหลุดออกมา คนนั้นยืนขวางหน้าอยู่ ในคำให้การแรกว่าอีกคนหนึ่งถลันเข้ามาข้างหลังจับต้นคอ เอามือหนึ่งปิดปากนายอานไว้ เอาเท้าเดาะท้องขาให้ล้มหงายลง แล้วชักผ้าจีวรขึ้นปิดหน้า และยัดเข้าไปในปากจนแน่น ทั้งสองคน (คือคนผู้จับแขนกระชากและคนผู้เข้าจับข้างหลัง) ได้ขึ้นนั่งทับไหล่ไว้คนละข้าง ในคำให้การหลังว่า อีกสองคนเข้ามาข้างหลัง คนหนึ่งเอามือขวาตวัดคอ เอามือซ้ายจับจีวรของนายอานอุดปากนายอาน ไม่กล่าวถึงว่าเอาจีวรปิดหน้า อีกคนหนึ่งเอามือทั้งสองของเขากอดรัดตัวและแขนของนายอานดิ้นไม่หลุด คนผู้อยู่ข้างหลังคนหนึ่ง (คือคนตวัดคอแล้วเอาผ้าอุดปาก) เอาเท้าปัดขานายอานให้ล้มก้นกระแทกลงกับพื้น กดให้นอนหงายลงไปแล้วขึ้นนั่งทับบ่าข้างขวา คนผู้กอดรัดขึ้นนั่งทับบ่าข้างซ้าย ในคำให้การแรกว่า อีกคนหนึ่ง (คือคนที่ ๓) ถลันเข้ามาจับขาทั้งสองของนายอานชักเหยียดออกแล้ว ได้ทำประโยคนั้น ๆ... คำให้การหลังว่า คนยืนอยู่ข้างหน้า (คือคนจับมือฉุดคราวแรก) เป็นคนทำประโยคนั้น ๆ ของคนที่ ๓ ในคำให้การแรกกล่าวแต่เพียงว่าคนหนึ่ง (คือคนที่ ๒) เข้ามาข้างหลังเอามือปิดปาก หาได้กล่าวถึงถูกเอาผ้าอุดปากไม่ มากล่าวเอาตอนหลังเมื่อกลับกุฏิ ในคำให้การหลังกล่าวว่า ถูกอุดปากมาแต่ครั้งยังยืนอยู่และกล่าวซ้ำซากเรื่องนี้เสมอไป เป็นทีจะแสดงว่าเพราะเหตุนี้จึงไม่มีเสียงกระตุกกระตาก ในคำให้การก่อนว่า พอมาถึงกุฏิของตนที่พระปลื้มอยู่แล้ว พระปลื้มได้ยินเสียงว่าอือะอยู่ในคอเปิดประตูออกไปพบ ในคำให้การหลังว่า นายอานได้เอาไหล่ดันประตูเปิดออก เข้าไปในกุฏิได้ ๒ ก้าว พระปลื้มหยิบผ้าที่อุดปากอันพาดบ่าขวาห้อยชายลงไปข้างหลังกระชากออก ผ้าอุดปากจึงหลุด ในคำให้การแรกว่า นายอานได้บอกเรื่องแก่พระปลื้ม และได้รับแนะนำให้ไปหาพระมหาพุฒ ในคำให้การหลังว่า นายอานบอกพระปลื้มแต่เพียงว่าถูกผู้หญิงมัด หาได้บอกถึงว่าได้ถูกทำ...ไม่ ในรายงานของพระมหาพุฒกล่าวว่า พระมหาพุฒว่าได้ถามถึง

เจตนาของนายอานในเวลากำลังถูกทำ... นายอานปฏิญญาตนบริสุทธิ์ไม่ได้ นายอานยอมสึกเอง ในคำให้การหลังของนายอานว่ากรรมการสงฆ์แนะนำให้นายอานสึกจึงได้สึก

๔. พระปลื้มเบิกความว่า ในคืนเกิดเหตุนั้น เวลา ๔ ทุ่ม ๑๐ นาที พระปลื้มได้ยินเสียงคนร้องอุ ๆ มาทางข้างกุฏิ เปิดประตูออกไปดู พบนายอานถูกผ้าอุดปากและถูกมัดมือ (สมคำให้การแรกของนายอาน) เห็นนายอานมีตัวสั่น (ไม่มีในคำของนายอาน) พระปลื้มดึงผ้าจีวรออกจากปากและแก้มัดนายอานแล้ว นายอานบอกว่าถูกผู้หญิงมัด พระปลื้มได้ชวนภิกษุสามเณรอื่นทั้งนายอานด้วย ช่วยกันตรวจค้นไม่พบใคร ในคืนนั้นเอง นายอานได้เล่าแก่พระปลื้มว่า พอถึงต้นมะขาม มีคนกระโดดจับข้อมือข้างไหนไม่ได้เล่า นายอานว่าอย่าเล่น ด้วยเข้าใจว่าพระ คนนั้นเอาผ้าอุดปาก มีอีก ๒ คนช่วยกันปล้ำนายอานจนล้มลง ในคำเดียวกันนั้นว่า เอาผ้าอุดปากต่อเมื่อล้มลงแล้ว คนหนึ่งกดหัวไหล่ อีกคนหนึ่งขึ้นทับหน้าขาไว้ทั้งตัว อีกคนหนึ่งขึ้นทำ... นายอานร้อง แต่เสียงไม่ออก คำเบิกของพระปลื้มถึงกิริยาที่นายอานถูกทำ...นั้น แผกออกไปจากคำให้การของนายอานทั้งสองสำนวน นายอานถูกเอาผ้าอุดปากอย่างไรพระปลื้มเอาออกอย่างไร คำของนายอานกับคำของพระปลื้มไม่สมกัน นายอานให้การในคำหลังว่า หญิงเอาชายจีวรข้างหนึ่งอุดปาก เมื่อพระปลื้มพบชายจีวรอีกข้างหนึ่งพาดลงมาทางบ่าขวา ห้อยลงไปข้างหลังพระปลื้มหยิบผ้าที่ตรงบ่าขวากระชากออก ผ้าที่อุดปากก็หลุด ฝ่ายพระปลื้มเบิกความว่า กิริยาที่นายอานถูกอุดปากนั้น เอาเอกเทศแห่งกลางจีวรยัดเข้าไปในปากจนแน่น ชายห้อยลงมาตรงหน้าอก แต่ไม่ได้พรรณนาว่าเอาจีวรออกจากปากนายอานอย่างไร อนึ่ง กิริยาที่นายอานถูกมัดมืออย่างไร คำของนายอานกับคำของพระปลื้มก็แตกกันอีก คำให้การหลังของนายอานว่า นายอานได้รู้อาการมัด เมื่อพระปลื้มแก้ออก ผูกข้อมือซ้ายรวดหนึ่งก่อนแล้ว รวมกับมือขวา เอาผ้าพันอีก ๓ รอบไม่ได้ผูก แล้วพันระหว่างกลางแห่งมือซ้ายขวาอีก ๒ รอบ เหน็บชายไว้กับผ้าที่พันนั้น ในคำเบิกของพระปลื้มว่าเอามือซ้ายหงาย เอามือขวาคว่ำทับลงมัดตรงข้อมือรวมกัน ผูกข้างบนข้อมือขวา ๒ รวดมีชายสองข้างเหลืออยู่ ๑ คืบ

๕. ฐานที่ ถนนนั้นมีคนเดินไปมาตลอดรุ่ง ไม่ใช่ที่สงัด กุฎีพระสมุห์ผันอยู่ริมต้นมะขาม ในเวลาเหตุเกิดนั้น มีหน้าต่างเปิดอยู่บานหนึ่ง ใกล้ต้นมะขาม พระสมุห์ผันนั่งห่างจากหน้าต่างนั้นราว ๒ ศอก ต้มน้ำด้วยเตาลมอยู่ ชั้นล่างนายจันนั่งพูดกับผู้หนึ่งอยู่ ฝาด้านนั้นเป็นผนังปูนทึบมีรอยเจาะ ๒ แห่งพอมองเห็นได้ ทั้งพระสมุห์ผันทั้งนายจันไม่ได้ยินเสียงอย่างใดอย่างหนึ่ง กุฎีพระผินอยู่ในคณะสวนใกล้กุฎีที่พระปลื้มกับนายอานอยู่ ในเวลานั้นพระผินอยู่ชั้นล่าง ประตูตรงที่เหตุเกิดเปิดอยู่ พระผินไม่ได้ยินเสียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ยังมีกุฎีอื่นอีก ที่หันหน้าไปทางที่เหตุเกิด แต่ไม่ปรากฏว่าประตูเปิดหรือปิด

๖. การพิสูจน์ ให้พระสมุห์ผันเปิดหน้าต่างกุฎีและให้ต้มน้ำด้วยเตาลมอยู่ ให้นายอานไปยืน ณ ที่เหตุเกิด และให้ร้องเท่าเสียงในคืนนั้นว่า เฮ้ย ใครนี่ ได้ยินถึงพระสมุห์ผันจนเกินพอ ได้ให้นายอานและพระปลื้มต่างคนต่างมัดมือคนอื่นดูมัดเข้าแล้ว อาจจะยกมือเข้าถึงปากและชักผ้าจีวรที่อุดปากออกได้ ได้ให้พระปลื้มเอาจีวรอุดปากคนอื่นดู โดยอาการที่ว่า เห็นนายอานถูกอุดมาอย่างไรนั้น ผู้ถูกอุดพอจีวรถูกลิ้นไก่หรือเพดาน ทนอยู่ไม่ได้ถึง ๓ วินาที ชักจะอาเจียน พอหน้าส่ายจีวรก็หลุด ส่วนนายอาน ผู้ไต่สวนไม่ได้ลองอุดไว้แต่แรก เมื่อได้รับคำสั่งให้พิสูจน์ข้อนี้ ปล่อยตัวไปเสียแล้ว

๗. สันนิษฐาน ทางนั้นไม่ใช่ที่เงียบ... นายอานไม่ใช่เป็นบุรุษพิเศษ เป็นบุตรชาวบ้านจังหวัดลพบุรี ไม่ใช่เป็นคนมีความรู้หลักอันหญิงจะพึงติดพัน ไม่ใช่คนล่อแหลม อันผู้อื่นจะพึงคิดประทุษร้ายให้เสียคน กิริยาที่กล่าวถึงนั้นก็ผิดวิสัยของหญิง ทั้งไม่ใช่หญิงคนเดียวถึง ๓ คน แต่ได้รับผลแห่งการ...คนเดียว หนทางจากที่นั้นไปทางหน้าวัดกว่าจะเลี้ยวยาวพอที่นายอานจะลุกขึ้นแลดู ๓ คนผู้วิ่งไปนั้น เมื่อยกมือถึงปากได้ นายอานน่าจะเอาผ้าออกจากปากตัวเองได้ต่างว่าตกใจไม่ทันนึก เดินหรือวิ่งไปทั้งอย่างนั้น ผ้าที่เข้าอยู่ในปากน้อย ผ้าอยู่ข้างนอกมากกว่าน้ำหนักของผ้าข้างนอกอาจจะถ่วงลงให้ผ้าในปากหลุดออกเอง ยิ่งความตั้งใจจะให้หลุดมีอยู่ ยิ่งจะหลุดได้ง่าย คำนายอานว่าถูกเปลื้องจีวรเอาชายอุดปากขณะยืนอยู่ จีวรพาดลงมาทาง

บ่าขวาห้อยลงข้างหลัง ตามปกติ ภิกษุครองจีวรในวัดเฉวียงบ่าปิดบ่าซ้ายเปิดบ่าขวา ยังไม่เปลื้องจีวรก่อน จะอุดอย่างนั้นมิได้ เมื่อมาถึงกุฎีของตนแล้ว เห็นประตูปิดอยู่ น่าจะเข้ากุฎีพระผินที่ประตูเปิดอยู่ก่อน ถ้าเข้ากุฎีของตัวไม่ได้ ต้องร้องอึอะจน พระปลื้มได้ยินเปิดออกมาพบ พระผินน่าจะได้ยินด้วย คำของนายอานและของ พระปลื้มแตกกัน จากของตนเองก็มี จากของอีกคนหนึ่งก็มี ทั้งไม่ทนแก่พิสูจน์ด้วย

๘. เพราะประการเหล่านี้ ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ว่า เหตุเช่นนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ นายอานปรารถนาอย่างไร จึงได้เอาตัวเข้าไปเสี่ยงในการเช่นนี้ และ พระปลื้มปรารถนาอย่างไร จึงรับสมอ้างอย่างนั้น ยังเป็นข้อที่ลี้ลับอยู่ ยังไม่ควรจะ ชี้ขาดลงไป ให้เจ้าอาวาสสอดส่องเหตุเรื่องนี้ดูต่อไป

๙. ส่วนนายอานนั้น ในระหว่างที่ยังปฏิญญาตนว่าถูกหญิงข่มขืน...เช่นนั้น ห้ามไม่ให้อุปสมบทอีก

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๔ หน้า ๓๗๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องหม่องมยัดสาและหม่องซันยุ่น วายุวาสกรณ์ กรรมการผู้ดูแลสำนักพระพม่า ที่วัดดอนทวาย ร้องกล่าวโทษพระอู ปณฺฑิจฺจ และขอถอนตัว ออกจากหน้าที่เป็นผู้อุปการะสำนักนั้น กว่าพระอู ปณฺฑิจฺจ และพระพรรคพวกจะไปเสียจากวัดนั้น

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยคำร้องของหม่องมยัดสาและหม่องซันยุ่น วายุวาสกรณ์ กรรมการผู้ดูแลสำนักพระพม่าที่วัดดอนทวาย กล่าวโทษพระอู ปณฺฑิจฺจ และขอถอนตัวจากหน้าที่เป็นผู้อุปการะสำนักนั้น กว่าพระอู ปณฺฑิจฺจ กับพรรคพวกจะไปจากสำนักนั้น ดังต่อไปนี้:-

๑. หม่องมยัดสาและหม่องซันยุ่น วายุวาสกรณ์ กล่าวโทษพระอู ปณฺฑิจฺจ ว่า

ก. บอกขออาศัยประมาณสัปดาหะ ๑ แล้วหาไปตามกำหนดนั้นไม่

ข. กลับทำความเป็นอิสระในสำนักนั้น คือ ตัดต้นไม้และรับพระไม่บอก ดังจักกล่าวในกระทง ฆ

ค. พระอู ปณฺฑิจฺจ คอยจะทำร้ายหม่องมยัดสาและหม่องซันยุ่น วายุวาส-กรณ์

ฆ. พระอู ปณฺฑิจฺจ คบเอาพระอู วิลาสะ ชื่อตัวว่าหม่องโพลัน ผู้ถูกรัฐบาลอินโดจีนลงโทษจำคุกโดยฐานลักทรัพย์แล้วนิรเทศเสียจากเมืองไซ่ง่อน เข้าไว้ในสำนักนั้น และยังมีพระพม่าอีกรูปหนึ่งถูกนิรเทศมาจากเมืองไซ่ง่อนเหมือนกัน

หม่องมยัดสาและหม่องซันยุ่น วายุวาสกรณ์ ขอถอนตัวออกจากหน้าที่เป็นผู้อุปการะสำนักนั้น กว่าพระอู ปณฺฑิจฺจ กับพระพรรคพวกจะไปเสียจากสำนักนั้น

๒. พระอู ปณฺฑิจฺจ ให้การว่า

ก. ได้บอกขออยู่ที่สำนักพม่าจริง แต่ไม่ได้กำหนดว่าสัปดาหะ ๑

ข. ได้ถือความเป็นอิสระในสำนักนั้นจริง แก้ว่าตามธรรมเนียมเมืองพม่า

ค. รับว่าได้พูดว่าจะตบจะตีหม่องมยัดสาจริง แก้ว่าหม่องมยัดสาปล่อยโคเข้ามาเหยียบย่ำต้นผลไม้ต่าง ๆ ในสำนักนั้น

ฆ. ปฏิเสธการรับพระอู วิลาสะ ชื่อตัวหม่องโพลัน และว่าไม่รู้จักกันด้วยและมีอยู่ที่สำนักนั้น แต่ พระอู วิลาสะ ชื่อตัวว่าหม่องปัตติน จะเป็นผู้ได้รับโทษมาบ้างหรือไม่ หาทราบไม่

๓. พิจารณาได้ความว่า

ก. ตามคำของหม่องมยัดสา และหม่องซันยุ่น วายุวาสกรณ์เอง พระอู ปณฺฑิจฺจได้เคยอยู่สำนักนั้นมาประมาณ ๒ ปีแล้ว ไปนครลำปางเสียคราวหนึ่ง ภายหลังกลับมาขออยู่ที่สำนักนั้นอีก ไม่ใช่เป็นอาคันตุกะแรกมา ฟังได้ตามคำของพระอู ปณฺฑิจฺจ ว่าไม่ได้กำหนดเวลา ทั้งตามคำของผู้ร้องเอง ผู้ร้องก็ปล่อยให้พระอู ปณฺฑิจฺจ อยู่ต่อมาเกือบปีหนึ่ง ไม่ได้ร้องขึ้น พึ่งมาร้องขึ้นเมื่อมีเหตุอื่นเกิดขึ้นแล้ว เป็นอันยินยอมให้พระอู ปณฺฑิจฺจ อยู่

ข. การที่พระอู ปณฺฑิจฺจ ทำความเป็นอิสระในสำนักนั้น คือตัดต้นไม้ไต่สวนได้ความว่า ต้นไม้ที่ตัดนั้นไม่ใช่ของควรถนอม การรับพระเข้าอยู่ ชอบแต่จะบอกขออาศัยต่อกรรมการดังตนเองได้เคยทำมา ไม่อย่างนั้นต้องบอกขออนุญาตเจ้าคณะแขวงก่อน

ค. การที่พระอู ปณฺฑิจฺจ คอยจะตบจะตีหม่องมยัดสานั้น เป็นแสดงความดุร้ายและแตกร้าว ไม่ปรองดองกับกรรมการ

ฆ. เมื่อผู้ร้องได้พิสูจน์ว่า พระอู วิลาสะ ชื่อตัวหม่องโพลันได้มาอยู่ที่สำนักนั้น พึ่งลาสิกขาไปได้ประมาณ ๑ เดือน พระอู ปณฺฑิจฺจ จึงรับว่า ได้รับพระอู วิลาสะ ชื่อตัวหม่องโพลันไว้ที่สำนักนั้นจริง แก้ตัวว่าเพราะเป็นอาจารย์ และรับว่า อู วิลาสะ ชื่อตัวหม่องโพลัน ได้ลาสิกขาเมื่อ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนยี่ (ตรงวันที่ ๖ มกราคม) จริง ส่วนพระที่ว่าถูกนิรเทศมาจากเมืองไซ่ง่อนอีกรูปหนึ่งนั้น หม่องมยัดสา ชี้เอาพระอู ปนฺนวํส ว่าถูกนิรเทศโดยฐานเป็นพรรคพวกของ อู วิลาสะ ชื่อตัวหม่องโพลัน แต่ไม่ได้ถูกลงโทษ หม่องมยัดสาได้ยินหม่องโพเห่งบอก แต่นำตัวมาเบิกความเป็นพยานไม่ได้ ทั้งพระอู ปนฺนวํส ก็ปฏิเสธ

๔. สำนักพระพม่านี้ ได้มอบให้ทายกพม่าผู้เป็นกรรมการเป็นผู้ดูแล เพราะพระพม่าไม่อยู่เป็นหลักแหล่ง และไม่รู้ว่า พระผู้มาอาศัยดีหรือชั่ว เพราะคณะสงฆ์ที่ประเทศพม่าไม่ได้มีสัมพันธ์ถึงคณะสงฆ์ในกรุงสยาม แม้พระอู ปณฺฑิจฺจ ได้รับความยินยอมให้อยู่ของกรรมการในเบื้องต้นแล้วก็จริง แต่ปรากฏว่าเป็นผู้ดุร้าย ทำความแตกจากกรรมการ ด้วยถือความเป็นอิสระเกินไป ทั้งเป็นผู้หน้าด้านพูดมุสาในคดีเรื่องนี้เอง แต่แรกไม่รับว่าได้คบ อู วิลาสะ ชื่อตัวหม่องโพลันไว้ และไม่รู้จักกันด้วย ภายหลังรับว่าเป็นอาจารย์ของตน จึงได้รับไว้ ไม่ใช่พระที่ดี ให้ออกไปเสียจากสำนักพระพม่า วัดดอนทวายห้ามไม่ให้อยู่ต่อไป

๕. พระพม่าอื่น ที่กรรมการรับรองว่าเป็นพระดีและยินยอมให้อยู่ จงอยู่ได้ต่อไป ที่กรรมการไม่รับรองและไม่ยินยอมให้อยู่ ให้ออกไปเสียจากสำนักนั้น โดยฐานไม่มีผู้รับรองและไม่ได้รับความยินยอม

๖. ให้เจ้าคณะแขวงทำตามคำสั่งนี้

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๔ หน้า ๓๘๘

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ฎีกาของพระหนูเอียดจำเลย เรื่องถูกบังคับให้คืนของ

---

๑. เรื่องนี้เกิดขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช นายเมืองผู้จัดการมรดกพระปลัดหนูเจ้าวัดเขียน ผู้ถึงมรณภาพ ฟ้องพระหนูเอียด วัดไฟไหม้ว่า พระหนูเอียดยักยอกเอาทรัพย์บางอย่างของพระปลัดหนู อันเจ้าของปลงใจไว้ถวายเป็นของสงฆ์วัดเขียนกับของบางอย่างของวัดนั้น ขอให้ลงโทษทางพระวินัย

๒. พระหนูเอียดรับว่าได้เอาพระเศียรพระสิหิงค์ ตะเกียงลานกับยาหมู่ คือเขี้ยวสัตว์ต่าง ๆ ที่เรียกในสำนวนว่าเครื่องเขี้ยวไปจริง แก้ว่าไม่ใช่ของพระปลัดหนูเป็นของผู้มีชื่อฝากพระปลัดหนูไว้ เจ้าของเขายกให้ตน ปฏิเสธของอื่น

๓. พระครูศรีสุธรรมรัต เจ้าคณะแขวงเมือง พิจารณาเสร็จสำนวนแล้วตัดสินว่าของสามสิ่งนั้น ฟังไม่ได้ว่าเป็นของผู้มีชื่อ คงถือว่าเป็นของพระปลัดหนู พระหนูเอียดเอาไป เป็นภัณฑไทย ไม่ถึงอวหาร เพราะเป็นผู้รักษาของอยู่เอง ให้พระหนูเอียดคืนของสามสิ่งนั้นไว้เป็นของสงฆ์วัดเขียน ของอื่นไม่มีหลักฐานว่า พระหนูเอียดได้ยักยอกเอาไป ให้ยกเสีย

๔. พระหนูเอียดร้องอุทธรณ์ต่อเจ้าคณะมณฑล ในข้อให้คืนของสามสิ่งนั้น

๕. พระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะมณฑลตัดสินทับสัตย์

๖. พระหนูเอียดถวายฎีกา

๗. ทรัพย์ของพระปลัดหนูนั้น รับรองทั่วกันว่า เจ้าของปลงใจถวายเป็นของสงฆ์วัดเขียน

๘. ได้ความในสำนวนว่า จำเลยเป็นบุตรเขยพระปลัดหนูผู้มีชื่อ ผู้เบิกความเป็นพยานฝ่ายจำเลยว่า เป็นเจ้าของพัสดุสามสิ่งนั้น เป็นบุตรีก็มี เป็นบุตรเขยก็มี ของพระปลัดหนู

๙. จำเลยถือเอาของสามสิ่งนั้นตามลำพังตนเอง ผิดจากทางที่สมควร จึงเกิดอธิกรณ์เรื่องนี้ขึ้น ทางดีที่จำเลยควรทำ คือยังไม่ถือเอาของเหล่านั้นก่อน ให้ผู้ที่ว่าเป็นเจ้าของเขาพูดขอเรียกคืนจากผู้จัดการมรดกเอามาให้เอง หากเขาจะไม่ให้ ศาลก็ยังมีที่จะฟ้องเรียกคืนได้อยู่

๑๐. ฝ่ายเจ้าคณะแขวงก็รวบรัดตัดสำนวนพยานฝ่ายจำเลยเกินไป ยกเอาหมายประกาศในรัชกาลที่ ๔ ขึ้นเป็นเครื่องตัดข้าง ๆ คู ๆ ไม่ไว้ช่องให้เขาพิสูจน์บ้าง ยุติธรรมจึงไม่กระจ่าง คนเหล่านั้นก็ไม่ใช่คนอื่นไกล เป็นบุตรีบ้าง เป็นบุตรเขยบ้าง ของพระปลัดหนู และของที่ว่าฝากนั้น ถ้าเป็นของอื่นเช่นตะเกียงลาน จะลงความเห็นว่าตกอยู่ที่พระปลัดหนูนานมาแล้ว ไม่ใช่ของฝากก็ตามที ส่วนของหายากและของเก่าแก่ ไม่เป็นเช่นนั้นโดยส่วนเดียว ควรจะไว้ช่องให้เขาพิสูจน์บ้าง จะได้สิ้นกระแสความ

๑๑. ให้แก้ไขคำตัดสินของเจ้าคณะแขวงและของเจ้าคณะมณฑลดังต่อไปนี้:-

ก. ให้เจ้าคณะมณฑลถือเอาอนุมัติของสงฆ์วัดเขียน ตั้งผู้รวบรวมมรดกพระปลัดหนูไว้ก่อน จงเลือกผู้ไม่เป็นที่กินแหนงแห่งโจทก์จำเลย และคนผู้เกี่ยวข้องด้วยมรดก

ข. ให้พระหนูเอียดส่งของที่เอาไปนั้น ไว้ต่อผู้รวบรวมมรดกของพระปลัดหนูนั่นก่อน

ค. ผู้มีชื่อคนใดกล่าวว่าเป็นเจ้าของแห่งพัสดุสิ่งใด ผู้มีชื่อคนนั้น จงหาหลักฐานมาพิสูจน์ว่าพัสดุสิ่งนั้นเป็นของตน

ฆ. ถ้าผู้รวบรวมมรดกของพระปลัดหนู พอใจในพิสูจน์ของเขาจงคืนพัสดุนั้นให้แก่เขา ถ้าไม่พอใจอย่าเพิ่งให้ไป จงสั่งให้เขาพิสูจน์ในศาลฝ่ายอาณาจักรต่อไป และจงให้ต่อเมื่อศาลตัดสินให้เขา

ง. พัสดุอันผู้มีชื่อได้คืนไป ด้วยตกลงกันกับผู้รวบรวมมรดกพระปลัดหนูก็ดี ด้วยคำสั่งของศาลฝ่ายอาณาจักรก็ดี เขาให้แก่จำเลย ๆ จงรับได้

จ. พัสดุไม่มีผู้ทวงไม่มีผู้ค้าน ให้ส่งเป็นของสงฆ์วัดเขียน

๑๒. ข้อนอกจากนี้ ให้คงตามคำตัดสินของเจ้าคณะแขวงและของเจ้าคณะมณฑล

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๙

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๕ หน้า ๑

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ฎีกาของสมีมา วัดหน่อพุทธางกูร จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ต้องหาว่าปล้ำหญิง

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยฎีกาของจำเลย เนื่องด้วยอธิกรณ์ในระหว่างนายใจ บ้านโพหลวง โจทก์ สมีมา วัดหน่อพุทธางกูร จังหวัดสุพรรณบุรี จำเลย เรื่องปล้ำหญิง เพื่อทำชำเราดังต่อไปนี้

ความเดิม

๑. นายใจกับนางคลี่ยื่นฟ้องต่อพระครูโพธาภิรัต เจ้าคณะแขวงเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี และพระครูวิบูลเมธาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดว่า เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ศก ๒๔๕๙ เวลาพลบ สมีมามาที่เรือนนางเข็มมารดานายใจ เมื่อสมีมาจะกลับ วานนางสาวจวง บุตรีนายใจและนางคลี่ให้เอาเรือข้ามส่ง พอเรือถึงฝั่งโน้น สมีมาเข้าปล้ำนางสาวจวง เพื่อจะทำชำเรา จนเรือล่ม นางสาวจวงไม่ยอม ดิ้นหลุดไปได้ ร้องให้ผู้มีชื่อช่วย สมีมาฉวยจีวรที่เปลื้องกองลงไว้บนฝั่งวิ่งหนีไป

๒. เจ้าคณะแขวงไต่สวนแล้ว ตัดสินไม่ลง เจ้าคณะจังหวัดจึงได้ประชุมสงฆ์พิจารณา

๓. จำเลยให้การปฏิเสธตลอดถึงว่า ในวันที่โจทก์หา จำเลยไม่ได้ไปเรือนนางเข็มเลย จำเลยไปหานางเผื่อนบ้านโพหลวง

๔. พยานโจทก์หลายคนเบิกความสมโจทก์ในข้อว่า จำเลยได้ไปเรือนนางเข็มจริง และในข้อว่า ได้ยินเสียงนางสาวจวงร้องให้ช่วยบ้าง ได้เห็นนางสาวจวงผ้าเปียกและ

ร้องให้กลับมาบ้าง ในข้อว่าได้เห็นจำเลยถือจีวรวิ่งผ่านหน้าไปบ้าง พยานจำเลย ๒ ปาก เบิกความสมจำเลยในข้อว่า ในเวลาหัวค่ำคืนวันที่หา จำเลยได้ไปที่เรือนนางเผื่อนจริง

๕. จำเลยยังอ้างพยานอื่นอีกหลายปาก แต่ไม่ได้สืบ เจ้าคณะจังหวัดว่า จำเลยไม่ได้นำมาสืบเอง ฝ่ายจำเลยว่าเจ้าคณะจังหวัดไม่เรียกสืบ เป็นคำโต้แย้งกันอยู่

๖. เจ้าคณะจังหวัดฟังคำพยานฝ่ายโจทก์ ตัดสินว่าสมีมาได้ปล้ำนางสาวจวงจริงล่วงกายสังสัคคสิกขาบท ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่การทำนั้นอย่างอุกอาจ ให้ขับจำเลยเสียจากวัดหน่อพุทธางกูร

๗. ในวันที่ตัดสินนั้นเอง พระอธิการคำ เจ้าวัดหน่อพุทธางกูร ทำหนังสือรับประกันตัวสมีมาไว้ต่อเจ้าคณะจังหวัด ตลอดเวลาทุเลาอุทธรณ์ไปจนคดีถึงที่สุด

๘. ตั้งแต่สิงหาคม จนถึงมีนาคม ศก ๒๔๕๙ สมีมายังหาได้อุทธรณ์ไม่ เจ้าคณะจังหวัดก็หาได้บังคับตามคำตัดสินนั้นไม่

๙. ในมีนาคมนั้น เราไปตรวจคณะสงฆ์ที่จังหวัดสุพรรณบุรี โจทก์ได้ถวายฎีกากล่าวโทษเจ้าคณะจังหวัดว่า ไม่บังคับตามคำตัดสิน โจทก์ได้ยื่นอุทธรณ์ต่อกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เตือนออกไปให้บังคับตามคำตัดสิน ก็เพิกเฉยเสีย เราได้ให้คำสั่งว่า ถ้าจำเลยจะสู้คดีก็ให้อุทธรณ์และถวายฎีกาตามระเบียบ ถ้านิ่งเฉยเสีย ให้เจ้าคณะจังหวัดบังคับตามคำตัดสิน แต่เราไม่ได้สอดส่องถึงความเท็จจริงแห่งคดีเดิม

๑๐. ตั้งแต่นั้นต่อมาประมาณ ๒ เดือน จำเลยจึงได้ยื่นอุทธรณ์ต่อกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ศก ๒๔๖๐ นี้เอง

๑๑. กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ วินิจฉัยในข้อที่พยานทั้ง ๒ ฝ่ายต่างเบิกความสมฝ่ายของตนว่า มีคำพยานฝ่ายโจทก์บางคนว่า เมื่อแรม ๓ ค่ำ หรือเมื่อแรม ๔ ค่ำ เดือน ๗ ไม่ยืนยันลงเป็นแน่ ฝ่ายพยานจำเลย ๒ ปากยืนยันเป็นแน่ว่าแรม ๔ ค่ำ เดือน ๗ จำเลยอาจจะไปเรือนนางเข็มเมื่อแรม ๓ ค่ำ ไปเรือนนางเผื่อนเมื่อแรม ๔ ค่ำ

ก็ได้ แม้วันที่หานั้นเป็นแรม ๔ ค่ำ เดือน ๗ เวลาที่พยานฝ่ายโจทก์เบิกว่าจำเลยไปเรือนนางเข็มและกลับมานั้น ตั้งแต่พลบเพียงเข้าไต้เข้าไฟ ส่วนเวลาที่นางเผื่อนพยานจำเลยเบิกว่า จำเลยไปเรือนของเขาเวลา ๒ ทุ่ม เช่นนี้จำเลยไปเรือนนางเข็มก่อนกลับจากนั้นจึงไปเรือนนางเผื่อนก็ได้ และตัดสินทับสัตย์

๑๒. จำเลยถวายฎีการ้องเพียงว่า เจ้าคณะจังหวัดไม่ได้สืบพยานของจำเลยครบทุกคน ทั้งในชั้นเดิมทั้งในชั้นอุทธรณ์ และขอให้จำเลยได้สืบพยานใหม่

๑๓. อธิกรณ์นี้ เจ้าคณะจังหวัดตัดสินเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ศก ๒๔๕๙ ตั้งแต่นั้น จนถึงวันที่ ๑๖ มีนาคมศกนั้นที่เราไปพักอยู่ ณ วัดสุวรรณภูมิ อำเภอท่าพี่เลี้ยง (ที่ในครั้งนั้นเรียกอำเภอเมือง) จังหวัดสุพรรณบุรี สมีมาหาได้อุทธรณ์ไม่ วันที่ ๑๗ มีนาคมนั้นเราเดินบกต่อไป ได้พบสมีมาที่อำเภอศรีประจันต์ ได้ติในการทำอย่างนั้น ถ้าจะสู้คดีก็ให้อุทธรณ์และถวายฎีกาไปตามลำดับ ถ้าไม่สู้ก็ให้ออกไปเสียจากวัดหน่อพุทธางกูร ตามคำตัดสินของเจ้าคณะจังหวัด สมีมาพึ่งมายื่นอุทธรณ์ต่อกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ศก ๒๔๖๐ นี้เอง แม้การอุทธรณ์และการถวายฎีกาในทางคณะสงฆ์ไม่มีกำหนดอายุกาลก็จริง ถึงอย่างนั้นสมีมาทอดไว้นานนัก ส่อว่าในชั้นแรกไม่ได้คิดจะอุทธรณ์เลย ตั้งใจจะดื้ออยู่ไปเฉย ๆ ต่อเราว่าเข้าในชั้นหลังยังอักอ่วนจึงได้ทอดมาอีกถึง ๒ เดือน ควรถือว่าสมีมาปลงใจไม่สู้คดีนี้แล้ว มาอุทธรณ์และฎีกาเมื่อภายหลังอีก เป็นอันรื้อคดีขึ้นว่าเมื่อภายหลัง

๑๔. ข้อที่สมีมาขอจะสืบพยานอีกนั้น ในคราวที่เจ้าคณะจังหวัดพิจารณา เป็นหน้าที่ของสมีมาเองจะนำพยานเหล่านั้นมาให้สืบ สมีมาไม่นำมาเอง หากว่าได้นำมา แต่เจ้าคณะจังหวัดไม่สืบ เป็นธุระของสมีมาจะต้องยื่นคำคัดค้านไว้ให้มีในสำนวนและอุทธรณ์ในลำดับนั้นก่อน แต่เจ้าคณะจังหวัดตัดสินอธิกรณ์เดิม สมีมาพึ่งมาร้องขอสืบเมื่อปานนี้หาควรให้สืบไม่ หรือเป็นความที่พอจะนิ่งได้ เขาคงไม่ฟ้องดอก เพราะเป็นเหมือนซัดธุลีทวนลมที่กลับเข้าหาหน้าตัวเอง ทั้งในสำนวนก็ปรากฏว่าสมีมามิใช่คนอื่น เป็นญาติชั้นลูกพี่ลูกน้องกับนายใจ ไม่ทำแก่เขาจนเหลืออดทนแล้วเขาคงไม่ฟ้องเป็นแน่

๑๕. แม้ถึงพยานฝ่ายโจทก์ ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งนอกจากนางสาวจวงเองได้เห็นสมีมากำลังปล้ำนางสาวจวง แต่ได้เบิกถึงกรณีอื่น คือได้ยินนางสาวจวงร้องให้ช่วยว่าพระปล้ำบ้าง ได้เห็นสมีมาหอบจีวรวิ่งผ่านหน้าไปบ้าง ได้เห็นนางสาวจวงร้องไห้กลับไปบ้าง ที่ชี้ทางให้ลงสันนิษฐานว่าสมีมาได้ปล้ำนางสาวจวงจริง คำพยานของสมีมาแม้เป็นจริงตามที่เบิกไว้ก็ไม่อาจลบล้างของพยานโจทก์ เพราะสมีมาอาจจะทำไขสือไปเรือนนางเผื่อน เพื่อหาทางไว้อ้างพยานฐานที่อยู่ก็ได้ เพราะคำของนางเผื่อนว่าสมีมาไปเมื่อ ๒ ทุ่ม กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ วินิจฉัยในข้อว่าสมีมากลับจากเรือนนางเข็มแล้ว จึงไปเรือนนางเผื่อนก็ได้ชอบแล้ว

๑๖. ให้ยกฎีกาของสมีมาเสีย ให้เจ้าคณะจังหวัดขับสมีมาเสียจากคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามคำตัดสินของกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๕ หน้า ๑๕๕

(สำเนา)

พระมหาสมณสวินิจฉัย

เรื่องสมีวันชาวอ่างทองและสมีช่วงชาวฉะเชิงเทรา ลักพระพุทธรูปที่วัดหนองกาย จังหวัดเชียงใหม่

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยเรื่องสมีวันชาวอ่างทองและสมีช่วงชาวฉะเชิงเทรา ลักพระพุทธรูปที่วัดหนองกาย อำเภอสันมหาพน จังหวัดเชียงใหม่ ดังต่อไปนี้:-

ความเดิม

สมีวัน วัดสุวรรณเสวิราราม อำเภอบางแก้ว (เดิมเรียกอำเภอเมือง) จังหวัดอ่างทอง มณฑลกรุงเก่า กับสมีช่วงวัดบางสาย อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา มณฑลปราจีนบุรี ขึ้นไปเที่ยวในมณฑลพายัพ โดยนัยว่าจักไปนมัสการพระบาทสี่รอย ไปขอพักที่วัดหนองกาย อำเภอสันมหาพน (เดิมเรียกอำเภอแม่แตง) จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสจัดให้พักในวิหาร ครั้นสมีสองรูปนั้นหลีกไปแล้ว เจ้าอาวาสเห็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ๓ องค์กับพระพุทธรูปแก้ว ๑ องค์ในวิหารนั้นหายไป จึงใช้คนไปตามตัวสมีสองรูปนั้นกลับมา ค้นได้พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ๓ องค์นั้นในย่ามของสมีวัน ค้นได้พระพุทธรูปแก้ว ๑ องค์นั้นในย่ามของสมีช่วง พนักงานอัยการฟ้องเป็นความอาชญาในศาลจังหวัดเชียงใหม่ ศาลพิจารณาแล้ว พิพากษาว่าสมีวัน สมีช่วง ได้ลักพระพุทธรูปนั้นจริง มีความผิดฐานลักทรัพย์ในที่บูชาในทางพระศาสนา ตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๙๔ ข้อ ๒ ให้จำคุกจำเลยทั้งสองนั้นมีกำหนด ๖ เดือน แต่ศาลปรานีว่าจำเลยรับสารภาพโดยดี และเป็นความผิดครั้งแรก ไม่สู้ร้ายแรงนัก จึงลดโทษลงตามมาตรา ๕๙ คงให้จำคุกจำเลยสองคนนั้นไว้มีกำหนดคนละ ๓ เดือน นับแต่วันต้องคุมขังเป็นต้นไป แต่ให้รอการลงโทษนี้ไว้ต่อเมื่อคดีถึงที่สุด คดียังอยู่

ในระหว่างอุทธรณ์ ในวันที่ศาลตัดสินนั้น จำเลยถูกขังมายังอีก ๑ วันจักครบ ๓ เดือน พอครบกำหนดแล้ว เจ้าหน้าที่ได้ปล่อยตัวสมีวัน สมีช่วง ฝ่ายเจ้าคณะมัวรอให้คดีถึงที่สุดตามคำพิพากษาของศาลจึงยังไม่ได้สั่งสึก สมีวัน สมีช่วง หนีกลับลงมาเสียตามตัวพบที่วัดเดิมและได้สั่งให้เจ้าคณะที่นั่นสึกแล้ว

พระมหาสมณวินิจฉัย

ศาลจังหวัดเชียงใหม่ลงโทษสมีวันสมีช่วงโดยฐานลักทรัพย์ตามทางอาณาจักรฝ่ายเดียว จึงได้ยกขึ้นว่ามีโทษไม่สู้ร้ายแรง แต่ในทางพระวินัยผู้ลักย่อมมีโทษถึงปาราชิก อุปสมบทอีกไม่ขึ้น จึงสมควรจะวินิจฉัยโทษทางพระวินัยไว้ด้วยอีกส่วนหนึ่ง

เรื่องคงเป็นอันฟังเอาเป็นจริงได้ตามนั้น แต่ควรพิจารณาถึงเรื่องพระพุทธรูปในที่นี้

พระพุทธรูปที่มีผู้สร้างขึ้นถูกแล้วเอาไปไว้ตามวัดนั้น เป็นของผู้สร้างอุทิศต่อพระศาสนา ไม่จัดเป็นโภคทรัพย์ ที่ศาลเรียกว่าทรัพย์ในที่บูชา ในบางวัดและในบางคราววัดไม่ได้รักษาหวงแหนก็มี ใครนึกจะเชิญเอามาก็เชิญมาได้ ไม่ถือกันเป็นลัก ในบางวัดในบางคราวก็เอาใจใส่รักษาหวงแหน ไม่อนุญาตให้ใครเชิญเอาไปตามใจ พระพุทธรูปที่วัดในมณฑลพายัพ แต่เดิมมาวัดไม่ได้หวงแหนรักษา แต่ภายหลังได้จัดการหวงแหนรักษาขึ้นแล้ว เข้าในบทบาลีวิภังค์แห่งอทินนาทานสิกขาบทว่า *“รกฺขิตํ โคปิตํ ปรปริคฺคหิตํ”* ซึ่งแปลว่า “พัสดุอันเขารักษาแล้ว เฝ้าแล้ว อันคนอื่นหวงแหนแล้ว” จัดเป็นองค์แห่งอทินนาทานได้อยู่ แม้ไม่เป็นของส่วนตัวแห่งผู้รักษานั้น สมีวัน สมีช่วงถือเอาพระพุทธรูปเหล่านั้น ตามลำพังตนเอง ในเวลาที่วัดนั้นได้จัดรักษาการหวงห้ามรักษาแล้วด้วยอาการอันซ่อนเร้น ตั้งแต่ต้นจนค้นพบในย่าม ส่อว่ารู้อยู่ว่าเขาหวงห้ามและถือเอาด้วยเถยยเจตนาเข้าลักษณะอวหาร

พระพุทธรูปนั้น ไม่ใช่เป็นของขายซื้อกันในจังหวัดนั้น จะกำหนดเอาตามราคาขายซื้อหาได้ไม่ ต้องกำหนดเอาตามราคาที่สร้าง หม่อมเจ้าบวรเดช อุปราชมณฑล

ภาคพายัพ ตีราคาพระพุทธรูปที่สมีสองรูปลักนั้นว่า พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ราคาประมาณองค์ละ ๒๕ บาท พระพุทธรูปแก้วหรือหินราคาประมาณ ๑๐ บาท เป็นอย่างต่ำ ตามสำนวนเรื่องนี้ ได้ความว่าสมีสองรูปนั้นคบคิดกันลัก เข้าในบทสังวิธาวหาร ต้องรวมราคาพระพุทธรูปเหล่านั้นเข้าเป็นเกณฑ์ ตั้งปรับเสมอหน้ากัน พระพุทธรูป ๔ องค์นั้น แม้แต่เพียงองค์หนึ่งก็เป็นวัตถุแห่งปาราชิกแล้ว ยิ่งรวมกันเข้า ราคายิ่งมากขึ้นไป สมีวัน สมีช่วง คบคิดกันลักพระพุทธรูปที่วัดหนองกายนั้น จึงต้องอาบัติปาราชิกตามอทินนาทานสิกขาบท บัดนี้ สมีวัน สมีช่วงได้สึกแล้ว จึงเป็นแต่สั่งห้ามไม่ให้สงฆ์รับอุปสมบทนายวัน นายช่วงอีกต่อไป ถ้าพบว่านายวันก็ดี นายช่วงก็ดี อุปสมบทในที่ใด ให้นาสนะเสียในที่นั้น

นายวัน เมื่ออุปสมบท อยู่วัดสุวรรณเสวิราราม อำเภอบางแก้ว (เดิมเรียกอำเภอเมือง) จังหวัดอ่างทอง มณฑลกรุงเก่า อายุ ๔๑ รูปเตี้ยเล็ก พรรณค่อนข้างดำ มีตำหนิเป็นไฝที่ไหล่ขวา

นายช่วง ครั้งอุปสมบท อยู่วัดบางสาย อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา มณฑลปราจีนบุรี อายุ ๒๙ รูปผอมเล็ก พรรณค่อนข้างดำ มีตำหนิเป็นแผลที่หน้าผากค่อนไปข้างขวา ยาวประมาณนิ้วกึ่ง ปลายข้างหนึ่งจดไรผม

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๕ หน้า ๑๖๐

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ที่วัดสนามพราหมณ์ จังหวัดเพชรบุรี สำนวนหนึ่ง พระผ่องโจทก์พระอาบว่าเขียนหนังสือเกี้ยวหญิง อีกสำนวนหนึ่ง พระผ่อง พระบุญ พระหรุ่น โจทก์ พระอธิการเดช เจ้าวัดว่าปิดอาบัติชั่วหยาบของพระอาบ

การที่พระครูมหาสมณวงศ์ ไม่ยกเอาข้อความในหนังสือฉบับที่หนึ่งของพระอาบขึ้นพิจารณา โดยฐานที่ต้นหนังสือได้สาบสูญเสียแล้ว และไม่มีสำเนาอยู่เป็นหลักฐานนั้นชอบแล้ว

ตามความแห่งหนังสือฉบับที่สอง ที่ว่าพระอาบมีไปถึงนางกำจัดนั้น เข้าใจได้ว่าเขียนไปเพื่อแทะโลม แต่จะจัดเอาเป็นทุฏฐุลลวาจาแท้ยังไม่ถึง พระครูมหาสมณวงศ์ปรับโทษถึงสังฆาทิเสสแรงเกินไปเพราะทุฏฐุลลวาจาถึงสังฆาทิเสสนั้น ต้องพูดพาดพิงทวารมรรคสองเบื้องล่าง หรือเมถุนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ถุลลัจจัยก็ยังไม่ถึง เพราะทุฏฐุลลวาจาถึงถุลลัจจัยนั้น ต้องพูดพาดพิงถึงอวัยวะเบื้องบนแต่เข่าขึ้นไป เบื้องล่างแต่หลุมคอลงมา เบื้องขวางแต่ศอกเข้าไป พระอาบเขียนหนังสือแทะโลมอย่างนั้นควรปรับเป็นเพียงอาบัติทุกกฏ และควรได้รับโทษโดยฐานละเมิดข้อห้ามของเจ้าอาวาสที่ห้ามไม่ให้พระวัดนั้นส่งจดหมายไปทางสำนักอุบาสิกา นอกจากให้ผู้ใหญ่ตรวจดูก่อนให้พระครูมหาสมณวงศ์ประชุมสงฆ์วัดสนามพราหมณ์ สั่งให้พระอาบแสดงทุกกฏาบัติเพราะการนี้ต่อหน้าสงฆ์ แต่ให้ห่างจากหัตถบาส ส่วนการละเมิดข้อห้ามของเจ้าอาวาสนั้นถ้ามีระบุว่าจะลงโทษอย่างใด และไม่แรงเกินไป จงลงโทษอย่างนั้น ถ้าระบุไว้แต่แรงเกินไป หรือไม่ได้ระบุไว้ ให้ลงทัณฑกรรมทำการกวาดล้างวัดนั้น ๒ วัน วันละ ๖

ชั่วโมง นอกจากนี้ ให้แยกพระอาบไปเสียจากวัดสนามพราหมณ์ ให้พระครูมหา-สมณวงศ์รับเอามาไว้ที่วัดมหาสมณาราม

คำโจทก์ของพระผ่อง พระบุญ พระหรุ่น ว่าพระอธิการเดชปิดอาบัติชั่วหยาบของพระอาบนั้น ถ้าเป็นจริงตามคำโจทก์ ก็เป็นเพียงอาบัติปาจิตตีย์ และถ้าจำเลยจะแก้ตัวว่าได้แสดงแล้ว ก็ไม่เป็นฐานะที่จะปรับอาบัติหรือจะลงโทษได้ เมื่อปรับอาบัติพระอาบเพียงทุกกฏ โทษจะพึงมีแก่พระอธิการเดชก็เพียงทุกกฏเท่านั้น แต่ในเรื่องนี้ไม่ปรากฏว่าพระอธิการเดชตั้งใจจะปิดเข้าข้างพระอาบ เจ้าอาวาสย่อมมีหน้าที่จะพิจารณาและระงับอธิกรณ์ในอาวาส เมื่อเห็นไม่มีหลักฐานหรือยังไม่ได้หลักฐานพอจะงดไว้ก็ได้ หรือเห็นว่าเป็นความผิดเล็กน้อยยังจะไม่เอาโทษ เป็นแต่จะภาคทัณฑ์ไว้ก็ได้ พระผ่อง พระบุญ พระหรุ่น ล่วงล้ำสิทธิของเจ้าอาวาสและโจทก์พระอธิการเดชขึ้นด้วยข้อเล็กน้อย ตั้งรังเกียจเอาใหญ่โต ถึงไม่ยอมร่วมอุโบสถด้วย เจ้าคณะระงับก็ไม่ฟังคำ ต้องด้วยคำในกัมมขันธกบาลี จุลวรรคว่า *"สงฺเฆ อธิกรณการกา"* ซึ่งแปลว่า "ทำอธิกรณ์ในสงฆ์" กลับร้ายกว่าเรื่องที่หาเขา มีพระพุทธานุญาตให้ลงกรรมแก่ภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ได้หลายอย่าง ที่เหมาะแก่พระสามรูปนี้ คือ บัพพาชนียกรรมให้พระครูมหาสมณวงศ์ไล่พระผ่อง พระบุญ พระหรุ่น สามรูปนี้ไปเสียจากวัดสนาม-พราหมณ์ แต่จงออกหนังสือไล่ ให้ระบุความที่ถูกไล่ไว้ในหนังสือนั้น วัดใดปรารถนาจะรับไว้ วัดนั้นก็จงรับไว้ได้

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๕ หน้า ๑๘๕

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างพระอ่อง วัดโพพระนอก โจทก์ พระครูญาณพิลาส ผู้รั้งคณะแขวงบ้านแหลม จำเลย เรื่องยุสงฆ์ให้ฟ้องโจทก์ ในอธิกรณ์เรื่องหนึ่ง แล้วห้ามสังวาสโจทก์

ในเวลานี้ พระครูสุวรรณมุนี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี มาอาพาธและรักษาตัวอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ ได้ขอเรียนพระปฏิบัติถึงอธิกรณ์ในระหว่างพระอ่อง วัดโพพระนอก โจทก์ พระครูญาณพิลาส ผู้รั้งคณะแขวงบ้านแหลม จำเลย เรื่องยุสงฆ์ให้ฟ้องโจทก์ในอธิกรณ์เรื่องหนึ่งแล้วห้ามสังวาสโจทก์ ไหน ๆ จะต้องให้มติอยู่แล้ว ถ้าจะให้เจ้าคณะจังหวัดตัดสินไปทีหนึ่ง อธิกรณ์จักขึ้นมาถึงชั้นฎีกาชักเวลาให้ยืดยาว ไม่เป็นความสะดวกสำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี ที่ยังมีอธิกรณ์ตกอยู่ เราจึงรับมาวินิจฉัยเสียเอง

อธิกรณ์นี้ เนื่องมาจากอธิกรณ์เรื่องหนึ่ง ที่พระครูญาณพิลาสได้รับบัตรสนเท่ห์กล่าวถึงความประพฤติลามกของพระอ่อง เนื่องด้วยหญิงบ้าง เนื่องด้วยเบียดบังทรัพย์บ้าง จึงได้ไปประชุมสงฆ์ที่วัดโพพระนอก แจ้งข่าวที่ได้รับบัตรสนเท่ห์นั้นและชี้แจงว่าลำพังได้รับบัตรสนเท่ห์เท่านั้น จะพิจารณาอธิกรณ์นั้นหาได้ไม่ ถ้าภิกษุรูปใดรังเกียจพระอ่องด้วยเรื่องที่กล่าวในบัตรสนเท่ห์นั้น ภิกษุนั้นจงโจทขึ้นด้วยตนเอง มีภิกษุเข้าชื่อกัน ๙ รูป โจทพระอ่องด้วยเรื่องที่กล่าวในบัตรสนเท่ห์นั้น ในระหว่างอธิกรณ์ยังไม่ได้พิจารณาและตัดสิน พระครูญาณพิลาสได้สั่งห้ามสังวาสพระอ่องไว้ ต่อมาอธิกรณ์นั้นเจ้าคณะจังหวัดได้พิจารณาและตัดสินเสร็จไปแล้ว ลงมติว่าพระอ่องมัวหมอง แต่ไม่ได้ยกทางวินัยขึ้นปรับ เป็นแต่ตำหนิว่าไม่มีสมณสัญญา จึงหาได้ตั้งอยู่ในสังวรไม่ ประพฤติตัวไม่สมควรเป็นผู้ใหญ่ จะให้เป็นเจ้าอาวาสและเป็นเจ้าคณะหมวด

ต่อไปมิได้ ให้พระอ่องพักจากหน้าที่ ส่วนสังวาส สงฆ์หมู่ใดไม่รังเกียจ พระอ่องจะเข้าสังวาสกับสงฆ์หมู่นั้นด้วยก็ได้ สงฆ์หมู่ใดรังเกียจ อย่าให้พระอ่องขืนเข้าในสังวาสด้วยสงฆ์หมู่นั้น คำตัดสินอธิกรณ์นั้น ลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๐ พระอ่องไม่ได้ถวายฎีกาอุทธรณ์คำตัดสินของเจ้าคณะจังหวัดมาจนวันตัดสินอธิกรณ์นี้ กลับเป็นโจทก์ฟ้องพระครูญาณพิลาสเป็นจำเลยในอธิกรณ์นี้ เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๖๐ เป็นความ ๔ ข้อ ๑. ยกเอาการที่จำเลยไปประชุมสงฆ์อ่านบัตรสนเท่ห์ แล้วชี้แจงว่าจะพิจารณาตามลำพังบัตรสนเท่ห์หาได้ไม่ ภิกษุใดรังเกียจ ภิกษุนั้นจงโจทก์ขึ้นเองนั้นตั้งเป็นคำถามว่า เช่นนี้จักเป็นยุสงฆ์ให้ฟ้องโจทก์หรือไม่ ๒. โจทก์สืบได้ความว่านายอยู่ได้เอาบัตรสนเท่ห์ไปให้แก่นายดวงศิษย์จำเลย โจทก์ไปยื่นฟ้อง จำเลยไม่รับฟ้องกล่าวว่ามีโจทก์ขึ้นแล้วให้คอยแก้ฟ้องของเขา และออกหนังสือห้ามจำเลยไม่ให้เข้าในสังวาสกับสงฆ์ ๓. เดิมพระผู้ฟ้องโจทก์มี ๑๔ รูป ภายหลังขอถอนชื่อ ๕ รูป โจทก์คัดค้านไม่ให้ถอน จำเลยขืนยอมให้ถอน จึงคงอยู่ ๙ รูป ๔. เมื่อครั้งจำเลยไปประชุมสงฆ์อ่านบัตรสนเท่ห์นั้น จำเลยได้ไต่สวนโจทก์คราวหนึ่งแล้ว เมื่อมีพระเป็นโจทก์ขึ้นแล้วจำเลยสั่งให้โจทก์ให้การแก้อีก โจทก์ยอมให้การ แต่จะให้การละเอียดเหมือนอย่างเดิมจำเลยว่าเอาแต่ย่อ ๆ โดยใจความเถิด เพราะใบเดิมมีอยู่แล้ว เมื่อวันที่เจ้าคณะจังหวัดตัดสินอธิกรณ์ โจทก์ไม่ได้ยินอ่านคำให้การแก้ฟ้องของโจทก์ได้ถามเจ้าคณะจังหวัดได้รับตอบว่าใบแก้ฟ้องนั้นไม่มี โจทก์จึงได้ทราบว่าจำเลยกดไว้เสีย ขอให้เจ้าคณะจังหวัดเรียกคำให้การนั้นมาพิจารณา ขอให้ปรับอาบัติจำเลยตามธรรมวินัย

คำฟ้องของโจทก์นี้ เป็นฟ้องเนื่องด้วยการที่จำเลยทำการในหน้าที่ของตนนับเข้าในกิจจาธิกรณ์ คำฟ้องนั้นกระจ่างพอจะวินิจฉัยได้แล้ว ไม่จำจะต้องให้จำเลยทำคำให้การ แต่จำเลยได้ทำคำให้การมาแล้วจึงยกขึ้นกล่าวไว้ในที่นี้ด้วย จำเลยรับโดยเค้าความทั้ง ๔ ข้อ แต่แก้ในข้อ ๑ ว่าจำเลยได้ถามพระสงฆ์ ๆ บอกว่ามีความรังเกียจ จำเลยจึงได้กล่าวอย่างนั้นแก้ในข้อ ๒ ว่าพวกโจทก์ในอธิกรณ์เดิม ได้หารือถึงเรื่องอุโบสถสังฆกรรมกับโจทก์ในอธิการณ์นี้ จำเลยเห็นว่าโจทก์ในอธิกรณ์โน้นมีความรังเกียจ จึงได้สั่งห้ามสังวาสโจทก์ในอธิกรณ์นี้ไว้พลาง แก้ในข้อ ๓ ว่าในวันไต่สวน จำเลยได้ถามพวกโจทก์ในอธิกรณ์เดิมว่า ผู้ลงชื่อมาในคำฟ้องนั้น เป็นโจทก์

ทุกรูปหรือ พระมีชื่อ ๕ รูปไม่รับว่าเป็นโจทก์ จำเลยต่อว่า ว่าอย่างไรจึงลงชื่อมาในฟ้องเล่า พระ ๕ รูปนั้นแก้ว่าเป็นแต่ผู้สงสัยและขอถอนชื่อออกจากฟ้อง จำเลยจึงยอมให้ถอน ในข้อ ๔ แก้ว่า พวกโจทก์ในอธิกรณ์เดิมคัดค้านว่า คำให้การเดิมของโจทก์ในอธิกรณ์นี้ ไม่ได้ถามต่อปากต่อคำเอง จำเลยจึงได้ให้โจทก์ให้การใหม่

ข้อ ๑ ที่โจทก์ตั้งเป็นคำถามว่า จำเลยทำอย่างนั้นจักเป็นยุสงฆ์ให้ฟ้องโจทก์หรือไม่นั้น ข้อนี้ไม่เป็นอย่างนั้น จำเลยได้ทำถูกตามหน้าที่บัตรสนเท่ห์นั้นคงมาจากพระพวกนั้นเอง จำเลยไม่ฟังเอาตามบัตรสนเท่ห์ สอบถามต่อปากต่อคำกับพระพวกนั้นเอง กลับเป็นความหนักแน่นของจำเลยอีก ถ้าไม่มีผู้โจทก์ขึ้น เรื่องนั้นจะระงับไป แต่มีผู้โจทก์ขึ้นก็เป็นอันได้โจทก์ซึ่งหน้า เป็นทางที่จะได้พิจารณา เป็นการดีข้างโจทก์เสียอีก

ข้อ ๒ พระผู้ถูกฟ้องด้วยอนุวาทาธิกรณ์ ในระหว่างยังไม่ได้รับตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นธรรมเนียมที่ถูกห้ามไม่ให้เข้าสังวาสไว้พลาง จำเลยสั่งห้ามสังวาสโจทก์ไว้นั้น ชอบแล้ว

ข้อ ๓ การที่จำเลยยอมให้พระผู้ลงชื่อมาในฟ้อง ถอนชื่อออกจากฟ้องนั้นกลับเป็นดีข้างโจทก์ ไม่ควรโจทก์จะยกเอาข้อนี้ขึ้นมาฟ้องจำเลย

ข้อ ๔ เมื่อจำเลยสั่งให้โจทก์ให้การใหม่ โจทก์อาจจะเลือกเอาได้ ๒ ทาง ยอมให้การใหม่ก็ได้ ขอให้ถือเอาคำให้การเดิมก็ได้ ถ้าพวกโจทก์ในอธิกรณ์โน้นปรารถนาจะซักต่อปากต่อคำ ก็ให้เอาคำให้การนั้นมาอ่านพอเป็นพิธี จะถามต่อปากต่อคำกันอย่างไร จดเป็นคำเพิ่มเติมต่อไปก็ได้ กล่าวตามระเบียบแล้ว ควรจะต้องทำคำให้การใหม่ ในศาลฝ่ายอาณาจักร คดีที่เจ้าหน้าที่ไต่สวนมาชั้นหนึ่งแล้ว ศาลยังสั่งให้จำเลยให้การและให้พยานเบิกความอีก จำเลยในอธิกรณ์นี้ทำถูกระเบียบแล้ว อนึ่งถ้าโจทก์จะฟ้องด้วยเรื่องนี้ ชอบแต่จะฟ้องในระหว่างพิจารณา โจทก์มาฟ้องต่อเมื่อเจ้าคณะจังหวัดได้ตัดสินอธิกรณ์นั้นแล้ว ไม่เป็นเหตุจะให้เจ้าคณะจังหวัดรื้ออธิกรณ์นั้นขึ้นตัดสินใหม่ หรือตัดสินซ้ำ มีทางที่โจทก์จะทำก็คือถวายฎีกาอุทธรณ์ คำตัดสิน

ของเจ้าคณะจังหวัด โจทก์ก็ไม่ทำ นี้เป็นแต่ปล่อยให้ผู้มีชื่อทั้งหลายทำเรื่องราวเที่ยวยื่นทางโน้นทางนี้ ดังจะแสดงว่าตนเป็นคนดีมีผู้เจ็บร้อนแทน แต่ในทางอธิกรณ์คนเหล่านั้นไม่ใช่เจ้าทุกข์ร้องไม่ขึ้น จำเลยไม่มีผิดตามข้อหาทั้ง ๔ ข้อนี้ ให้ยกฟ้องของโจทก์เสีย

โจทก์เป็นผู้หาถ้อยหาความต่อเจ้าคณะแขวงอย่างนี้ จะอยู่ในแขวงนั้นต่อไปจักก่อความจุกจิกขึ้นบ่อย ๆ ให้โจทก์ออกเสียจากวัดโพพระนอก ไปอยู่วัดอื่นนอกจากแขวงบ้านแหลม ใน ๗ วัน ตั้งแต่วันที่ได้ฟังพระมหาสมณวินิจฉัยนี้ วัดใดนอกแขวงบ้านแหลมไม่รังเกียจเพราะอธิกรณ์เดิม ปรารถนาจะรับไว้ ให้เจ้าคณะจังหวัดมอบตัวโจทก์ให้แก่วัดนั้น

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๕ หน้า ๒๙๐

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างนายทิพย์ บ้านคลองกระแชง โจทก์ พระครูญาณพิลาส เจ้าวัดมหาธาตุ เพชรบุรี จำเลย เรื่องทำให้เสียทรัพย์

ในเวลานี้ พระครูสุวรรณมุนี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี มาอาพาธและรักษาตัวอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ ได้ขอเรียนพระปฏิบัติถึงอธิกรณ์ในระหว่างนายทิพย์ บ้านคลองกระแชง โจทก์ พระครูญาณพิลาสเจ้าวัดมหาธาตุ จำเลย เรื่องทำให้เสียทรัพย์ เห็นว่าอธิกรณ์ฝ่ายคณะสงฆ์ที่จังหวัดเพชรบุรียังดกอยู่ แม้เรื่องเช่นนี้ยังอาจเกิดขึ้นได้ เพื่อจะให้คดีถึงที่สุดเร็วเข้า เราจึงรับเอามาวินิจฉัยเสียเอง

โจทก์ฟ้องต่อเจ้าคณะจังหวัดและให้ถ้อยคำ ต่อมากะลงเป็นข้อดังต่อไปนี้:-

๑. เมื่อศก ๒๔๕๘ เรือนของโจทก์อันตั้งอยู่บ้านหม้อถูกไฟไหม้ จำเลยชวนโจทก์มาเช่าที่อยู่ที่หน้าวัดมหาธาตุ จะเรียกค่าเช่าปีละ ๑๐ บาท แนะให้ขายที่บ้านเดิมเสีย โจทก์ได้ทำตาม ได้เสียค่าปลูกเรือนไปในชั้นต้นเป็นราคาไม่เกิน ๘๐ บาท

๒. ก่อนแต่จะสร้างเรือน จำเลยได้ตัดต้นมะขามในที่รายนี้ล้มไปถูกเรือนใกล้เคียงเสียหาย โจทก์ก็ได้ออกเงินใช้ค่าเสียหายแทนจำเลย ๑๐ บาทถ้วน โอนเป็นค่าเช่าที่

๓. เมื่อโจทก์มาอยู่ที่นั้น ได้ขนเครื่องไม้ซึ่งเตรียมไว้จะปลูกเรือนมาฝากจำเลยไว้ จำเลยรับเอาไว้ที่ใต้ถุนกุฏิ เป็นไม้ตะแบกบ้าง ไม้ยางบ้าง มีจำนวนเท่าไรโจทก์ไม่ทราบ แต่เป็นของมาก การฝากนั้นไม่ได้ทำสัญญาต่อกัน เมื่อโจทก์ต้องออกจากที่นั้นแล้ว โจทก์พาจีนจะไปขนไม้พบว่าไม้นั้นหายไปเกือบหมด จำเลยก็ได้ทราบ แต่มิได้ว่าอะไร

โจทก์ก็มีจดหมายไปเตือน จำเลยก็ไม่ตอบ ค่าไม้ของโจทก์ที่หายนั้นเป็นราคาไม่เกินกว่า ๖๐ บาท

๔. โจทก์ปลูกเรือนยังไม่ทันแล้วเสร็จ จำเลยสั่งให้รื้อไปเสียและขอหมายเกาะตัวโจทก์ไปยังที่ว่าการอำเภอเมือง โจทก์ถูกบังคับให้รื้อเรือน ต้องทำตาม เสียค่ารื้อถอนและค่าขนไม่เกินกว่า ๕ บาท

๕. โจทก์อยู่ในที่นั้นปี ๑ กับ ๘ เดือน ๒๓ วัน ได้เสียค่าเช่าแล้วปีหนึ่ง คือโอนเงินที่ใช้แทนจำเลยเป็นค่าเสียหายเพราะต้นมะขามล้มทับเรือนเขา ๑๐ บาท เพิ่มเมื่อออกจากที่ ๒ บาท ค่าเช่าอีก ๗ เดือนกับ ๒๓ วัน ไวยาวัจกรไม่คิดเอา โจทก์จึงไม่ได้เสีย

๖. โจทก์ได้เสียเงินไปตามรายการข้อ ๑ ข้อ ๓ ข้อ ๔ รวมเป็น ๑๔๕ บาท จะนิ่งเสียหรือทอดธุระลงเด็ดขาด เกรงพระพุทธศาสนาจะมัวหมอง ขอให้เรียกจำเลยมาพิจารณาและวินิจฉัยตามพระวินัยบัญญัติ

คดีอย่างนี้ ไม่พักฟังคำให้การแก้ของจำเลยก็ได้ แต่จำเลยในอธิกรณ์นี้ได้ให้การแก้ไว้แล้ว จักยกขึ้นกล่าวไว้ด้วย

ข้อ ๑ จำเลยปฏิเสธ แก้ว่าโจทก์กับนางม้วนมาขอเช่าเอง เดิมตกลงกันว่าสองคนนั้นจะเข้ากันปลูกเรือนขึ้นแล้วอยู่คนละห้อง ภายหลังเกิดแตกกันขึ้น โจทก์จึงต้องเช่าปลูกคนเดียว

ข้อ ๒ จำเลยแก้ว่า ในที่นั้นมีต้นมะขามใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง โจทก์ได้แสดงปรารถนาจะปลูกเรือนตรงต้นมะขามนั้น แต่ไม่อาจจะตัดต้นมะขาม จำเลยจึงได้รับธุระ เมื่อต้นมะขามล้มลง กิ่งฟาดถูกโรงนางไป๋เสียหาย โจทก์รับว่าจะออกค่าเสียหายให้ และได้มอบเงินไว้แก่จำเลย ๑๐ บาท การที่โจทก์กล่าวว่าเงิน ๑๐ บาทนั้นให้เป็นค่าเช่าที่ล่วงหน้านั้น ผิดต่อคำที่โจทก์พูดไว้เดิม

ข้อ ๓ จำเลยรับว่าได้รับฝากไม้ของโจทก์ไว้จริง แต่จะเป็นไม้ชนิดอะไรมากน้อยเท่าไร จำเลยไม่ทราบ แต่แก้ว่า ในเวลาที่โจทก์กำลังปลูกเรือนอยู่นั้น ได้เอาไม้นั้นไปใช้เสมอ

ข้อ ๔ จำเลยแก้ว่านายบุญไวยาวัจกรวัดจัดการตามอำนาจของเขา จำเลยไม่ได้เกี่ยวข้องด้วย

ข้อ ๕ จำเลยแก้ว่าโจทก์ได้รับตกลงว่าให้นับเป็นเช่าตั้งแต่วันที่เสาเรือนลงดินในที่ธรณีสงฆ์เป็นต้นไป กำหนดค่าเช่าเดือนละ ๑๒ บาท โจทก์ปลูกเรือนชักช้าตั้งแต่ศก ๒๔๕๘ มาจนถึงศก ๒๔๖๐ นี้ ปลูกยังไม่แล้วเสร็จ โจทก์ไม่ส่งค่าเช่าไวยาวัจกรจึงได้ไล่

คดีนี้ยังไม่ได้สืบพยาน เห็นว่าไม่จำเป็น จึงให้วินิจฉัยทีเดียวดังต่อไปนี้

นี้เป็นคดีส่วนตัวของโจทก์เองในทางแพ่ง แต่โจทก์ฟ้องพาดเข้ามาทางพระวินัยเพื่อจะหาความให้หนักเข้า หากจะมีโทษทางพระวินัยก็เป็นเพียงภัณฑไทยเท่านั้นเพราะไม่ใช่กรรมแห่งโจร เป็นแต่ทำทรัพย์ของเขาให้เสียหาย แต่ความจริงจะเป็นภัณฑไทยหรือไม่นั้น ต้องอิงหลักกฎหมายฝ่ายอาณาจักร คือภิกษุทำอย่างนี้ ผู้ถูกความเสียหายจะฟ้องเรียกเอาค่าเสียหายได้หรือไม่ ถ้าได้ ภิกษุก็เป็นภัณฑไทยถ้าไม่ได้ก็ไม่เป็น โจทก์ไม่ฟ้องทางศาลจังหวัด มาฟ้องทางเจ้าคณะจังหวัดอย่างนี้ผิดระบิลให้ยกฟ้องของโจทก์เสียไม่ต้องวินิจฉัยถึงข้อเท็จจริง

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๕ หน้า ๓๑๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

ฎีกาพระกลม วัดอัมพวัน จังหวัดลพบุรี
เรื่องสงสัยพระสอางว่าต้องปาราชิก

ในฎีกานี้พระกลมกล่าวว่า นายเทศ (สอบถามได้ความว่ามีอายุถึงอุปสมบทแล้ว) เล่าแก่พระสงฆ์ว่าพระสอางเป็นปาราชิกกับเขา พระกลมเชื่อว่าเป็นจริง ถึงได้เล่าความนั้นแก่พระดาว ครั้งเจ้าอธิการกรักวัดโพรหัดไต่สวน นายเทศซัดพระกลมว่าสอนเขาให้พูดอย่างนั้น เจ้าอธิการกรักตัดสินว่า พระกลมหาเขาไม่จริง เอาพระกลมเป็นผิด พระกลมร้องต่อเจ้าคณะแขวง นายเทศเบิกความแก่เจ้าคณะแขวงว่า พระกลมจ้างเขาให้กล่าวอย่างนั้นสองต่อสอง เจ้าคณะแขวงตัดสินให้เลิกกัน พระกลมขอให้เจ้าคณะแขวงส่งสำนวนไปยังเจ้าคณะจังหวัดผู้ตัดสินว่า ทั้งพระกลม ทั้งพระสอางไม่มีผิด ภิกษุใดคัดค้านให้ไล่เสียจากวัดนั้น บัดนี้พระกลมถวายฎีกาคัดค้านคำตัดสินของเจ้าคณะจังหวัดว่าคลาดเคลื่อน พระกลมยังไม่เชื่อว่าพระสอางได้ทำผิดอย่างนั้นจริง ขอให้เรียกสำนวนมาพิจาณาและกล่าวต่อไปว่า พระกลมกับพระแยะถูกเจ้าคณะหมวดห้ามไม่ให้ทำอุโบสถสังฆกรรมด้วย

ฟังตามนี้ พระกลมเป็นแต่ได้รับบอกจากนายเทศ จริงเท็จอยู่กับนายเทศ ไม่ได้อยู่กับพระกลม และคำของนายเทศพูดไม่ลงร่องลงรอย ทั้งเป็นการสองต่อสองฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ เจ้าคณะหมวด เจ้าคณะแขวง เจ้าคณะจังหวัดไม่ฟังเอาเป็นจริงนั้นชอบแล้ว ทั้งเจ้าคณะจังหวัดไม่เอาโทษแก่พระกลมด้วย ก็เป็นดีอยู่แล้ว ถ้าพระกลมเชื่อว่าคดีนี้เป็นจริง และรังเกียจสงสัยพระสอาง ไม่ยอมร่วมอุโบสถสังฆกรรมด้วยจงไปอยู่วัดอื่น อันความเชื่อถือของบุคคลเว้นจากหลักฐาน จะถือเอาเป็นเหตุลงโทษผู้ต้องหาหาได้ไม่ นึกเอาตนเป็นผู้ต้องหาเอง ก็จักรู้ดอก อนึ่ง เจ้าคณะจะเรียกสำนวนอธิกรณ์มาพิจารณาต่อเมื่อเห็นว่ามีมูล เป็นทางที่จะกำจัดมลทินพระศาสนาหรือดับ

ทุกข์ร้อนของผู้เกี่ยวในคดี ไม่ใช่ว่ามีคนขอก็ต้องพิจารณาทั้งนั้น ข้อที่ว่าถูกห้ามอุโบสถสังฆกรรมนั้น เมื่อคดีปรากฏว่าไม่มีมูลอย่างนั้นแล้ว พระกลมและพระแยะยังขืนยกย่องอธิกรณ์อยู่อย่างนั้น เข้าในอุโบสถสังฆกรรม จักทำความไม่พร้อมเพรียงกันขึ้น เจ้าคณะหมวดห้ามไม่ให้เข้า ถ้าเป็นจริง ก็ชอบแล้ว ให้ยกฎีกานี้เสีย

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๔๕

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องสมีแดง วัดไผ่เกาะ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ถูกฟันในขณะอยู่สองต่อสองกับหญิงในค่ำมืด

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัย เรื่องสมีแดง วัดไผ่เกาะ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ถูกฟันในขณะอยู่สองต่อสองกับหญิงในค่ำมืด ดังต่อไปนี้:-

สมีแดงเป็นครูสอนหนังสือที่วัดไผ่เกาะ ใครผู้หนึ่งในครัวเรือนของนางเข็มพา เด็กแจบุตรนางเข็มไปฝากเป็นศิษย์สมีแดง นี้เป็นทางให้สมีแดงทอดความสนิทกับนางสาวถมยาพี่เด็กแจ หัวค่ำวันหนึ่ง สมีแดงใช้เด็กแจไปนัดนางสาวถมยาให้ไปพบกันที่นาใกล้บ้านใกล้วัด นางสาวถมยาไปพบสมีแดงแล้วเด็กแจเลี่ยงไปเสีย สมีแดงกับนางสาวถมยาอยู่ด้วยกันสองต่อสอง ฝ่ายนางเข็มเห็นนางสาวถมยาหายไป จึงใช้นายปร๊าดพี่ชายนางสาวถมยาเที่ยวตามหา นายปร๊าดไปพบสองคนนั้นอยู่ด้วยกันในเวลาดึกประมาณเที่ยงคืน ตามคำนายปร๊าดว่ากำลังปล้ำกันอยู่ นายปร๊าดเอามีดฟันสมีแดงลงไปหลายแผล ตามคำของเขาดูเป็นทีว่าไม่รู้ว่าใคร เป็นแต่ได้ยินเสียงหญิงพูดเบา ๆ กับชาย จำได้ว่าเสียงนางสาวถมยา สองคนนั้นลุกขึ้นวิ่งหนีไป นายปร๊าดตามฟันสมีแดงจนล้มไปไม่ได้ คนตามมาทีหลังขีดไฟขึ้นส่อง จึงพบว่าสมีแดง นายปร๊าดได้มาแจ้งความแก่ผู้ใหญ่บ้าน และพวกญาติของตน พระอธิการฉากเจ้าวัดไผ่เกาะรู้ความเข้าแล้วได้ไปรับเอาสมีแดงกลับมาวัด การที่สมีแดงไปอยู่ที่นากับนางสาวถมยาสองต่อสอง นายปร๊าดไปพบเข้าในเวลาดึกและสมีแดงถูกนายปร๊าดฟัน รับถูกต้องกันคงมีคำต่างกันเพียงว่า คำของนายปร๊าดว่าพบกำลังปล้ำกันอยู่ คำของนางสาวถมยาว่าพอพบกันเข้า ถูกฉุดไปข่มขืนทำชำเรา คำของสมีแดงว่าเป็นแต่นั่งพูดอยู่ด้วยกันสองต่อสอง หม่อมเจ้าธำรงสิริสมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีนบุรีเห็นว่าสมีแดงถูกฟัน

มีบาดแผลสาหัสปางตาย ฝ่ายนางสาวถมยาไม่มีพยาน จึงสั่งให้พนักงานอัยการฟ้องนายปร๊าด โดยฐานทำร้ายร่างกายสมีแดงมีบาดแผลสาหัส ไม่ได้ฟ้องสมีแดงในคดีประถมปาราชิก ศาลจังหวัดพิจารณาแล้ว ไม่ยืนยันลงไปชัดว่าสองคนนั้นได้ทำกันเพียงเท่าไร เป็นแต่ว่าอาจจะถึงที่สุดก็ได้ พิพากษาลงโทษนายปร๊าดฐานทำร้ายร่างกายโดยถูกยั่วโทสะ ให้จำคุกมีกำหนด ๑ ปี แต่ปรานีให้รอลงอาชญาไว้พลาง พนักงานอัยการอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษติสมีแดง ว่าประพฤติใกล้ต่อเมถุนธรรม พิพากษายืน เป็นแต่แก้ฐานว่าการที่นายปร๊าดทำร้ายสมีแดงนั้น หาใช่ฐานถูกยั่วโทสะไม่ เป็นฐานป้องกันแต่ทำเกินไป คดีถึงที่สุดเพียงชั้นนี้

เวลานี้สมควรวินิจฉัยทางพระวินัย มีปัญหาอยู่เพียงข้อเดียวว่าสมีแดงได้ถึงตัวนางสาวถมยาหรือเป็นแต่เพียงนั่งพูดอยู่ด้วยกันสองต่อสองเท่านั้น ลำพังคำนายปร๊าดอาจจะเห็นไปว่า นายปร๊าดฟันสมีแดงขณะนั่งพูดกันอยู่ แต่ให้การว่า ฟันกำลังปล้ำกันอยู่ เพื่อแก้เป็นยั่วโทสะหรือป้องกันก็ได้ ฝ่ายนางสาวถมยานั้น มีใครเข้าใจว่าไม่ได้เสียตัวแก่สมีแดง เป็นดีฝ่ายเขา และเขาเองก็ติดพันกันกับสมีแดง ไม่น่าจะเห็นว่าแกล้งพูดให้ร้ายแก่สมีแดง การที่นางสาวถมยากล่าวว่าถูกฉุดคร่าไปข่มขืน ไม่สมแก่อาการเป็นไปนั้น น่าเห็นว่ากล่าวเพื่อเปลื้องตน เป็นการแก้ตัวต่อมารดาและญาติของเขาก็ได้ บางทีนายปร๊าดจักได้พบสองคนนั้นกำลังสังวาสกัน แต่กล่าวผ่อนลงมาว่าเพียงปล้ำกัน เพื่อจะรักษาชื่อเสียงของนางสาวถมยาก็ได้ โดยนัยนี้คำของนางสาวถมยากับคำของนายปร๊าด ต่างอุดหนุนกันและกัน ฟังได้ว่าสมีแดงกับนางสาวถมยาได้ถึงต้องกันและกัน อันภิกษุกับหญิงถึงตัวกันในค่ำมืดดึกดื่นอย่างนี้ ถ้าไม่เป็นปาราชิกก็ตกอยู่ในฉายาปาราชิก จะคงให้อยู่ในหมู่อีกมิได้ แต่สมีแดงได้ละเพศเสียแล้วในเมื่อคดียังไม่ถึงที่สุด ในที่นี้จึงสั่งเพียงห้ามอุปสมบทนายแดงต่อไปภายหน้า

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๑

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๘๖

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

การไต่สวนความประพฤติทุราจารของสมีอบ วัดบางขุนไทร ตำบลปากทะเล แขวงบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยการไต่สวนความประพฤติทุราจารของสมีอบ วัดบางขุนไทร ตำบลปากทะเล แขวงบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ดังต่อไปนี้:-

เดิมที สามเณรกิมงึ้นพูดขึ้นต่อหน้าพระทั้งหลาย และเด็กกลม เด็กเก๊าลี้ เด็กเม้ง เด็กตั้งอั๊น ศิษย์ของสมีอบหลบหนีสมีอบไปบ้าน บอกแก่ผู้ใหญ่ของตนและกำนันเหล็งว่า สมีอบทำทุราจารในวัจจมรรคของตน ๆ กำนันเหล็งจึงแจ้งความแก่พระอธิการชื่น พระอธิการชื่นกับพระทั้งหลายแจ้งความเรื่องนี้แก่เจ้าอธิการปลอด วัดปากทะเลใน เจ้าคณะหมวดเพื่อไต่สวน เจ้าอธิการปลอดกลับเอาพวกนั้นเป็นโจทก์ เรียกสมีอบมาสอบถาม สมีอบปฏิเสธ จึงส่งคดีนั้นมายังพระครูญาณพิลาส ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะแขวงบ้านแหลม ไต่สวนบ้างแล้ว ส่งต่อถึงพระสุวรรณมุนี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาไว้แล้ว แต่ยังไม่ทันตัดสิน เข้ามากรุงเทพฯ อาพาธพักรักษาตัวอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ ได้นำคดีนี้ขึ้นขอเรียนพระปฏิบัติเห็นว่า อธิกรณ์ฝ่ายคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรียังมืดก ถ้าจะให้เจ้าคณะจังหวัดตัดสินไปทีหนึ่ง น่าจะไม่เสร็จกันได้ จักขึ้นมาถึงชั้นฎีกาอีก ไหน ๆ จะต้องให้มติอยู่แล้ว จึงรับมาวินิจฉัยเสียเอง

กำนันเหล็งได้รับบอกจากเด็กทั้งหลายอย่างนั้นแล้ว แจ้งความแก่เจ้าอาวาสให้ทราบ ทำถูกตามหน้าที่ผู้ใหญ่ในตำบล พระอธิการชื่นและพระทั้งหลายแจ้งความแก่เจ้าคณะเพื่อไต่สวนนั้น ก็ทำถูกทางแต่เจ้าคณะทั้งหลายกลับเอาพระอธิการชื่นกับกำนันเหล็ง เป็นโจทก์นั้นหาถูกไม่ เพราะกำนันเหล็งก็กล่าวอยู่ว่า เป็นแต่ได้ยินเด็กทั้งหลายบอก เขาไม่ได้เห็นเอง ส่วนภิกษุอาจจะโจทก์ด้วยการได้รับบอกเล่าก็ได้

แต่ต้องเป็นผู้เชื่อว่าเป็นจริง พระอธิการชื่นไม่ให้ปรักปรำเอาว่าคดีนี้เป็นจริง เมื่อมีเสียงเซ็งแซ่ขึ้น ก็เป็นแต่ขอเจ้าคณะให้ไต่สวนเพื่อความปรากฏว่าจริงหรือไม่จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ สมือบจึงได้ให้การแก้ปรักปรำ เอาพระอธิการชื่นและกำนันเหล็งว่าเป็นผู้ให้ร้ายแก่ตน คดีไม่มีโจทก์ เจ้าคณะก็อาจจะไต่สวนได้ มีแจ้งในพระดำรัสเนื่องด้วยเรื่องนี้ในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๔ หน้า ๑๕๓

เด็ก ๓ คนที่ระบุชื่อไว้แล้วกล่าวใส่ร้ายสมือบภายหลัง แต่ถูกสมือบเฆี่ยน ยังจะฟังเอาเป็นจริงโดยส่วนเดียวไม่ได้ ได้เคยมีชุกชุม เด็กถูกอาจารย์เฆี่ยนแล้วกล่าวร้ายได้อย่างนี้ ทั้งคำของเด็กระบุถึงเวลาและท่าทางที่ทำ ก็ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ นอกจากคำของเด็กตั้งอั๊นเบิกความว่า ก่อนจะทำทุราจาร สมือบใช้น้ำมันกุหลาบทาทวาร น้ำมันกุหลาบของสมือบมีจริงด้วย แต่ลำพังเท่านี้ก็ยังไม่พอจะลงเอาเป็นจริง

สามเณรกิมงึ้นอายุ ๑๒ ปี ศิษย์พระอธิการชื่นเบิกความว่า วันแรมเดือน ๑๑ พ.ศ. ๒๔๖๐ เวลาประมาณ ๒ ทุ่มเศษ สมือบได้เรียกสามเณรกิมงึ้นมาจากห้องพระพรหมใช้ให้ปิดฝีที่ก้นย้อย สามเณรเห็นยังมียาปิดอยู่ จึงไม่ได้ปิดให้ สามเณรจะออกไปสมือบเรียกให้กลับมาอีก ใช้ให้นวด สามเณรนวดอยู่จนเวลาประมาณ ๔ ทุ่ม สมือบเทศน์มหาชาติให้ฟัง จบแล้ว สามเณรจะออกมาอีก สมือบเรียกเข้าไปอีก ใช้ให้จุดตุ่มที่หลัง และชวนพูดถึงการเลี้ยงเป็ดที่บ้านสามเณร แล้วสมือบกอดคอสามเณรลงนอนบนเตียงด้วยกัน พูดแทะโลมและทำกายสังสัคคะ เอาน้ำมันกุหลาบทาทวารสามเณรแล้ว ทำทุราจารถึงที่สุด สามเณรดิ้นหลุดออกมาจากห้อง ในเวลาที่ทำทุราจารนั้นประตูหน้าต่างปิดหมด จุดตะเกียงลานสว่าง รุ่งขึ้นแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ เวลาเย็นสามเณรได้พูดบ่นขึ้นที่หอสวดมนต์คนเดียวว่า คืนนี้เสียที ถูกนักเลงทำร้าย พระแก่นซักถาม สามเณรได้เล่าความนั้นให้ฟัง พระแก่นนำความบอกแก่พระอธิการชื่น สามเณรได้ถูกสมือบทำทุราจารคราวเดียวเท่านี้

สมือบนั้นอยู่กุฎีหลังด้วยกับพระพรหม มีฝาไม้ไผ่บุจีวรทั้งสองข้างกั้นกลาง แต่กั้นไม่ตลอดถึงขื่อ มองไม่แลเห็นกัน แต่พูดกันได้ยิน

สมือบรับในข้อว่า ได้เรียกสามเณรกิมงึ้นเข้าไปในห้องในคืนวันนั้น และได้ใช้ให้ปิดฝี และได้พูดเย้าสามเณรถึงเรื่องเป็ดที่บ้านและได้ปิดหน้าต่างประตู ข้อหลังนี้แก้ว่า

เพื่อกันยุง แต่กล่าวว่าสามเณรอยู่ประมาณ ๒๕ นาทีก็ไป ทำกิริยาดังจนพระผู้อยู่ใกล้รู้ได้ว่าไป

พระพรหมพยานสมีอบเบิกความกลับสมมาข้างสามเณรกิมงึ้นในข้อว่าสามเณรพูดอยู่กับสมีอบสัก ๒๐ นาที แล้วเปิดประตูจะออกมา สมีอบเรียกให้จุดตุ่มหรือปิดฝีจำไม่ได้แน่ ต่อเวลาประมาณ ๔ ทุ่มจึงได้ยินเสียงสามเณรกิมงึ้นเปิดประตูออกจากห้องสมีอบไป แต่เบิกความแย้งว่าไม่ได้ยินสมีอบเทศน์มหาชาติ ไม่ได้ยินเสียงดิ้น

สามเณรกิมงึ้นไม่ได้มีสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งกับสมีอบ กล่าวถึงท่าทางที่ว่าถูกสมีอบทำทุราจารอย่างไร ฟังได้ ทั้งได้พูดขึ้นในวันเป็นลำดับไม่ทันถึง ๒๔ ชั่วโมง คำตัดของสมีอบที่ว่าตะเกียงจุดสว่างนั้น ไม่พอจะตัดคำของสามเณรกิมงึ้น เพราะหน้าต่างประตูปิดอยู่ทั้งนั้น ฝากั้นในระหว่างสองห้องนั้น มองไม่แลเห็นกัน เป็นแต่เพียงว่า ตามคำของสามเณร สามเณรยอมให้ทำ ไม่อย่างนั้น ร้องขึ้นก็ได้ พระพรหมก็อยู่ห้องต่อนั้น แต่ตามคำพูดที่หอสวดมนต์ ดูเป็นทีสามเณรถูกพระอบข่มขืนแย้งกันอยู่จึงฟังได้ไม่สนิท แต่คำให้การแก้ของสมีอบเอง ส่อพิรุธอยู่ในตัว คำหนึ่ง สมีอบกล่าวหาสามเณรว่า พระอธิการชื่นใช้สามเณรให้เสี้ยมสอนศิษย์ของสมีอบให้พูดให้ร้ายแก่สมีอบอย่างนั้น สามเณรเข้าคลอเคลียอยู่กับพวกศิษย์ของตนทุกวันทุกเวลา พอเห็นสมีอบเข้าก็แยกจากกันไป อีกคำหนึ่งรับว่า ได้เรียกสามเณรเข้าไปใช้สองต่อสองในที่กำบัง ทั้งใช้การที่ไม่ควรจะใช้ คือปิดยาฝีที่ก้น ให้นวด ให้จุดตุ่มที่หลัง ต่างแย้งกันส่อความพิรุธในตัวเอง หนุนคำสามเณรให้หนักแน่นขึ้น แต่จะฟังเอาเป็นจริงทีเดียวคำของสามเณรก็ไม่สนิทอยู่หน่อยหนึ่ง จึงวินิจฉัยว่า สมีอบตกอยู่ในฉายาปาราชิกภิกษุเช่นนี้ เป็นที่รังเกียจของเพื่อนสหธรรมิกไม่รู้หาย ทั้งเป็นที่แหนงหน่ายของทายกผู้จะทำบุญ ให้สมีอบสึกเสีย และห้ามมิให้อุปสมบทอีกต่อไป

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๑

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๑๑๑

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องพระวินัยธรรมกิ่งทิ้งวัดธรรมสังเวช อำเภออินทร์บุรี ให้ร้างแล้ว รื้อเอาเสนาสนะที่นั้นไปปลูกที่วัดโพใช้

เรื่องนี้ได้ความจากสำนวน ดังต่อไปนี้:-

๑. วัดธรรมสังเวชมีพระสงฆ์อยู่ มีทายกบำรุง มีเสนาสนะพออยู่พอใช้ พระวินัยธรรมกิ่ง เจ้าคณะหมวดในตำบลนั้นเป็นเจ้าอาวาสมีโรงเรียนนักธรรมด้วย

๒. วัดโพใช้อยู่แค่กันกับวัดธรรมสังเวช เป็นวัดร้าง ชาวบ้านพึ่งขอพระวัดธรรมสังเวชต่อพระวินัยธรรมกิ่งไปอยู่พอได้ทำบุญ

๓. พระวินัยธรรมกิ่งขออนุญาตต่อพระครูอินทรภารพินิต รองเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ผู้ว่าการคณะแขวงอินทร์บุรี ที่สองวัดนั้นขึ้นอยู่ เพื่อย้ายโรงเรียนนักธรรมไปตั้งที่วัดโพใช้ อ้างเหตุว่าตั้งที่วัดธรรมสังเวช อัตคัดด้วยอาหารบิณฑบาต ต้องตั้งโรงครัวเลี้ยง เป็นการหนัก ส่วนทางวัดโพใช้ มีราษฎรตั้งอยู่มาก เห็นเป็นหลักฐานดีกว่า

๔. พระครูให้คำสั่งว่า โรงเรียนนักธรรมนั้นย้ายไปได้ แต่อย่ารื้อเอาถาวรวัตถุที่วัดธรรมสังเวชไป ส่วนพระวินัยธรรมกิ่งปรารถนาจะไปอยู่ที่วัดโพใช้ ก็จงแบ่งพระสงฆ์ไว้ที่วัดธรรมสังเวชด้วย

๕. พระวินัยธรรมกิ่งละเมิดคำสั่งของพระครู ย้ายพระสงฆ์ไปอยู่วัดโพใช้เสียทั้งหมด ปล่อยให้วัดธรรมสังเวชร้าง ถือเอาเหตุนั้นเป็นเลศ รื้อโรงเรียนนักธรรมหรือหอประชุม ๑ หลัง กุฎี ๒ หลัง เอาไปปลูกที่วัดโพใช้

๖. พระครูได้ยื่นรายงานแก่พระสิงหบุราจารย์ เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรีขอให้ทำทัณฑกรรมพระวินัยธรรมกิ่ง หรือถอนออกจากตำแหน่งเจ้าคณะหมวด โดยฐานละเมิดคำสั่งของพระครู และขอให้สั่งพระวินัยธรรมกิ่ง ให้นำถาวรวัตถุที่รื้อไปนั้นมาคืนไว้ที่วัดธรรมสังเวชตามเดิม

๗. เจ้าคณะจังหวัดไม่เชื่อคำของพระครู ไต่สวนใหม่แล้วให้คำสั่งรายงานของพระครู ดังนี้:-

ก. ยอมรับว่า พระวินัยธรรมกิ่งละเมิดคำสั่งของพระครูจริง แต่รับรองว่าพระสงฆ์อยู่ที่วัดธรรมสังเวชอัตคัดด้วยอาหารบิณฑบาตจริง ยกเอาเป็นเหตุปรานีกระทงหนึ่ง ยกการที่บริษัทยังไม่เข้าใจดีซึ่งระเบียบปกครองคณะสงฆ์เป็นเหตุปรานีอีกกระทงหนึ่ง ไปลงโทษหรือถอนพระวินัยธรรมกิ่งจากตำแหน่งตามคำขอของพระครู

ข. ฟังคำแก้ตัวของพระวินัยธรรมกิ่งว่า เธอไม่ได้รื้อเอง ผู้มีชื่อผู้สร้างถาวรวัตถุนั้นรื้อเอาไปต่างหาก เธอเป็นแต่ผู้ช่วย ประกอบกับคำของนายเคลือบและนายเปี่ยมผู้รับสมอ้างว่าเป็นเจ้าของกุฎี และเป็นผู้รื้อไปเอง หาสั่งให้พระวินัยธรรมกิ่งรื้อถาวรวัตถุนั้นมาคืนไว้ที่วัดธรรมสังเวชไม่

พระครูอินทรภารพินิตยื่นรายงานเข้ามาขอเรียนพระปฏิบัติ

หัวข้ออันจะพึงยกขึ้นวินิจฉัยมีดังต่อไปนี้:-

๑. พระวินัยธรรมกิ่งทำวัดธรรมสังเวชให้ร้าง

หน้าที่ของคณะสงฆ์มีอยู่ว่า จะชักนำประชาชนให้นิยมนับถือพระพุทธศาสนาโดยทางนี้ การตั้งวัดประจำตำบล เป็นกิจอันจะพึงทำอย่างหนึ่ง เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะทุกชั้น วัดอยู่แค่ ๆ กันที่ควรจะยุบลงได้บ้าง เพื่อรวมกำลังบำรุงให้ดีขึ้นก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้นต้องมีเหตุอันสมควร วัดธรรมสังเวชกับวัดโพใช้อยู่แค่กัน วัดธรรมสังเวชเป็นวัดตั้งติดแล้ว วัดโพใช้เป็นวัดร้าง ถ้ามีเหตุสมควรจะต้องยุบลงข้างหนึ่ง ก็น่าจะ

ยุบวัดโพใช้นั้นเอง พระวินัยธรรมกิ่งย้ายพระสงฆ์ทั้งหมดจากวัดธรรมสังเวชไปตั้งที่วัดโพใช้ ปล่อยให้วัดธรรมสังเวชร้างทำผิดลักษณะแห่งการปกครอง

การที่อ้างความอัตคัดด้วยอาหารบิณฑบาตเป็นเหตุนั้น ฟังได้ตามคำไต่สวนทั้งสองฝ่ายประกอบกันว่า แต่ก่อนอาหารบิณฑบาตยังไม่บกพร่อง พึ่งมาบกพร่องหรืออัตคัดลงเมื่อเกิดอุทกภัยขึ้นแล้วใน ศก ๒๔๖๐ และการบกพร่องหรืออัตคัดนั้นถึงเป็นเหตุให้วัดธรรมสังเวชร้างหรือไม่ ตามคำของพระวินัยธรรมกิ่งเอง ในรายงานที่ยื่นพระครูอินทรภารพินิต ขอย้ายวัดลงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๖๐ นั้นได้ความว่าการบกพร่องหรืออัตคัดนั้น ไม่ถึงเป็นเหตุให้วัดร้าง เป็นแต่เลิกการเล่าเรียนเสีย มีพระสงฆ์แต่พอรักษาวัดและพอชาวบ้านทำบุญ ก็ยังจักอยู่ได้ การบกพร่องหรืออัตคัดนี้ เป็นเฉพาะสมัยยังไม่สมควรถึงทิ้งวัดให้ร้าง ในพระวินัย ท่านก็ผ่อนผันไว้ว่าในสมัยอัตคัดด้วยอาหาร จะสละของเป็นครุภัณฑ์ โดยที่สุดแม้เสนาสนะเลว ๆ เพื่อรักษาเสนาสนะอันเหลือไว้ ที่แปลว่าไม่ปล่อยให้ร้างควรอยู่ ความบกพร่องหรืออัตคัดด้วยอาหารบิณฑบาตของพระสงฆ์ วัดธรรมสังเวชในคราวอุทกภัยและต่อมานั้น ยังไม่ถึงจะต้องสละครุภัณฑ์เพื่อจับจ่ายอาหารบิณฑบาต ดังกล่าวไว้ในพระวินัย ทางที่พระวินัยธรรมกิ่งควรจะทำนั้น คือเลิกการเรียนธรรมเสียชั่วคราว แยกพระสงฆ์ไปอยู่ที่วัดโพใช้บ้างที่วัดอื่นบ้าง คงไว้ที่วัดธรรมสังเวชบ้าง มีจำนวนพอชาวบ้านแห่งหนึ่ง ๆ จะบำรุงได้เป็นอันแบ่งให้ชาวบ้านหลาย ๆ แห่งช่วยกันเลี้ยง ถ้ามีปรารถนาอยู่ ยังไม่จำเป็นเลยเพื่อจะต้องย้ายสำนักเรียนจากวัดธรรมสังเวชไปตั้งที่วัดโพใช้ เพราะพระผู้กระจายกันอยู่ต่างวัด อาจจะมาเรียนที่วัดธรรมสังเวชแล้วกลับไปก็ได้ การที่พระวินัยธรรมกิ่งกล่าวว่า วัดโพใช้บริบูรณ์กว่านั้น ถ้าจริงอย่างนั้นวัดโพใช้ไม่น่าจะร้าง ดูน่าจะเจริญกว่าวัดธรรมสังเวชเสียอีก และในคราวอุทกภัย มิใช่ว่าชาวบ้านแถบนั้นจักไม่ถูกด้วยคำของพระวินัยธรรมกิ่งในเรื่องราวยื่นเจ้าคณะจังหวัดลงวันที่ ๗ สิงหาคมศกนี้บ่งอยู่ว่า พระวินัยธรรมกิ่งตั้งอยู่วัดโพใช้ มิใช่ว่าอาศัยบำรุงของชาวบ้านแถบนั้นส่วนเดียวจูงเอาชาวบ้านแถบวัดธรรมสังเวชไปบำรุงด้วย นี้หักล้างคำพยานฝ่ายพระวินัยธรรมกิ่งที่เจ้าคณะจังหวัดไต่สวน ที่ว่าพระอัตคัดถึงอดอาหารเป็น ๒ วัน ชาวบ้านอัตคัดจนถึงไม่อาจเกื้อกูลพระถ้าจริงอย่างนั้น ข้าวใหม่ยังไม่ทันได้ ที่ไหนชาวบ้านจักมีกำลัง

ไปทำบุญที่วัดโพใช้เล่า กลับสมมาข้างคำพยานที่พระครูอินทรภารพินิตไต่สวนได้มาว่าไม่ถึงอัตคัด พระวินัยธรรมกิ่งอ้างความอัตคัดด้วยอาหารบิณฑบาตเป็นเหตุทิ้งวัดธรรมสังเวชนั้น จึงเป็นอันฟังไม่ได้

การที่อ้างว่าไม่ได้ย้ายพระสงฆ์ไป พระทั้งหลายต่างรูปต่างไปเอง เมื่อพระวินัย-ธรรมกิ่งไป พระสงฆ์ที่วัดธรรมสังเวชยังมีนั้น ก็ฟังไม่ได้อีก เพราะพระวินัยธรรมกิ่งเป็นอุปัชฌายะอยู่เอง ย่อมมีอำนาจในพระเหล่านั้นไม่มากก็น้อย ในอันจะพาเอาไปหรือในอันจะให้คงอยู่ ทั้งพระเหล่านั้นก็ไปอยู่รวมกันที่วัดโพใช้นั้นเอง คำรับของพระบางรูปว่าไปเอง ไม่ยิ่งไปกว่ากรณีที่บ่งอยู่ และการที่ว่าเมื่อพระวินัยธรรมกิ่งไปนั้นพระสงฆ์ที่วัดธรรมสังเวชยังมีกรณีบ่งว่า ยกไปไม่พร้อมกัน นี้ไม่เป็นเครื่องปลดเปลื้องพระวินัยธรรมกิ่งให้พ้นไปจากทำวัดร้าง

การที่พระวินัยธรรมกิ่งย้ายไปอยู่วัดโพใช้ ปล่อยวัดธรรมสังเวชให้ร้างนั้น คำของพระวินัยธรรมกิ่งเอง ในเรื่องราวของเธอยื่นต่อเจ้าคณะจังหวัดฉบับนั้น และคำของพระบางรูปที่เจ้าคณะจังหวัดเรียกมาเบิกความ บ่งให้ลงสันนิษฐานว่า เพราะแตกจากทายกบางคนหรือบางพวกของวัดธรรมสังเวช คิดจะทำความเสื่อมแก่บางคนหรือแก่บางพวกล้มวัดอันตั้งติดแล้วเสียอย่างนี้ไม่ใช่ทางที่ควรจะทำ

๒. รื้อเอาถาวรวัตถุไปปลูกที่วัดโพใช้

วัดธรรมสังเวชนั้น ไม่ได้ร้างโดยลำพัง จนทรุดโทรมลงไปโดยลำดับกาล เป็นวัดที่ถูกทำให้ร้างในหลัด ๆ จะถือเอาความร้างนี้เป็นเลศ รื้อเอาถาวรวัตถุของวัดธรรมสังเวชไปเสียนั้นไม่ชอบ พระวินัยธรรมกิ่งทำอย่างนั้นเป็นภัณฑไทย ต่อคืนของเหล่านั้นแก่วัดธรรมสังเวชแล้วจึงจะพ้น

การที่พระวินัยธรรมกิ่งแก้ตัวอย่างหนึ่งว่า โรงเรียนนั้นเจ้าคณะแขวงได้อนุญาตให้ย้ายไปนั้น ถ้าเพ่งเอาคำที่พูดไว้ก่อนนั้นหากว่าเป็นจริง คำสั่งหลังคือห้าม ย่อมลบล้างคำก่อน ทั้งคำสั่งหลังมีหนังสือเป็นสำคัญ ถ้าเพ่งคำสั่งหลัง คำว่าโรงเรียนนักธรรมนั้นตามพยัญชนะเข้าใจว่าของที่ปลูกสร้างขึ้นเป็นที่เรียน โดยอรรถหมายเอาการเรียนก็ได้เช่นคำว่าย้ายโรงเรียนนี้เอง โดยมากเข้าใจว่าย้ายสำนักเรียน พระครูหมายความอย่างไร

ในคำสั่งนั้น รู้ได้ในคำสั่งนั้นเอง คำหนึ่งว่า เมื่อท่านไปอยู่ที่ไหนจะตั้งเรียนที่นั่นก็ได้ อีกคำหนึ่งว่า แต่ห้ามไม่ให้รื้อสิ่งถาวรวัตถุไปจากวัดธรรมสังเวชเป็นอันขาด สองคำนี้บ่งว่า พระครูหมายถึงการเรียน พระครูยอมให้ย้ายสำนักเรียน แต่ไม่ยอมให้รื้อของที่ปลูกขึ้นเพื่อเป็นที่เรียน อันจะถือเอาพยัญชนะขึ้นเป็นเครื่องแก้ตัวในฝ่ายคณะสงฆ์ฟังไม่ได้เลย

การที่พระวินัยธรรมกิ่งแก้ตัวอีกอย่างหนึ่งว่า ผู้มีชื่อสร้างถาวรวัตถุนั้นเป็นผู้รื้อเอาไป เธอเป็นแต่ผู้ช่วย กลับซ้ำร้ายไปกว่าจะรับว่ารื้อเอาไปเอง เป็นสมคบกับคฤหัสถ์รื้อเอาของวัดไป เจ้าคณะจังหวัดสนับสนุนความข้อหลังนี้ เป็นอันยอมให้ผู้มีชื่อเหล่านั้นมีสิทธิในเสนาสนะของวัด จริงอยู่มีคำของผู้มีชื่อนั้นรับรองว่า เขาเป็นเจ้าของผู้สร้างและเขาให้รื้อไปเอง แต่ในฝ่ายทายกวัดธรรมสังเวช ก็มีคำค้านว่าเป็นของเรี่ยรายกันสร้างขึ้น ในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงว่าใครเป็นผู้สร้างแน่ แม้ผู้สร้างเองเมื่อได้สร้างขึ้นแล้ว แม้จะไม่ได้เปล่งคำถวายของนั้นก็ตกเป็นของวัดตามประเพณี ผู้สร้างนั้นไม่มีสิทธิจะรื้อเอาไปอื่นได้ เรื่องนี้ได้เคยให้วินิจฉัยไว้แล้ว ในพระมหาสมณ-วินิจฉัยเรื่องพระพม่าถูกไล่จากวัดดอน ข้อ ๑๙ และ ๒๐ (ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑ เฉพาะข้อ หน้า ๔๐๖ เกี่ยวถึง ๔๐๗) เจ้าคณะจังหวัดยอมรับว่า ผู้มีชื่อเหล่านั้นมีสิทธิในถาวรวัตถุนั้นเป็นอันปลูกความยุ่งยากขึ้นในคณะสงฆ์ เพราะถ้าผู้สร้างมีสิทธิอยู่แล้ว ผู้รับมรดกของผู้สร้างก็ย่อมมีสิทธิสืบกัน ฉวยว่าคนใดคนหนึ่งแร้นแค้นเข้าจะขอรื้อเอาเสนาสนะที่เขามีสิทธินั้นไปจากวัด เพื่อน้อมไปในประโยชน์ของเขา เช่นนี้จักทำอย่างไรกัน ถ้าจะแบ่งว่าเขามีสิทธิเฉพาะในอันย้ายไปปลูกที่วัดอื่น ก็เป็นอันยอมให้เขามีอำนาจยื่นเข้ามาในการปกครองของคณะสงฆ์ด้วย เพราะสมบัติของสงฆ์ชอบแต่จะอยู่ในปกครองของคณะสงฆ์

๓. ละเมิดคำสั่งของเจ้าคณะเหนือตน

เมื่อการทำวัดธรรมสังเวชให้ร้าง และการรื้อเอาถาวรวัตถุของวัดนั้นไปเป็นความผิดแล้ว พระวินัยธรรมกิ่งอันพระครูอินทรภารพินิตสั่งห้ามมาแต่ก่อนแล้วขืนทำจึงเป็นละเมิดคำสั่งของเจ้าคณะเหนือตน

เจ้าคณะจังหวัดกลับสนับสนุนพระวินัยธรรมกิ่ง เล่นสำบัดสำนวนยกเอาคำที่ว่าหมิ่นประมาทในรายงานขึ้นเป็นข้อหา และวินิจฉัยว่าไม่เป็นหมิ่นประมาทตามกฎหมาย ไม่คำนึงถึงใจความ คือฝ่าฝืนคำสั่ง เช่นนี้เป็นอันให้ท้ายผู้น้อยในทางผิด ไฉนเจ้าคณะจักบัญชาการคณะไปได้เล่า

บัดนี้ให้คำสั่ง ดังต่อไปนี้:-

๑. การที่พระวินัยธรรมกิ่งทำได้อย่างนี้ ก็เพราะอยู่ในตำแหน่งอุปัชฌายะและตำแหน่งเจ้าคณะหมวด ให้ถอดพระวินัยธรรมกิ่งเสียจากสองตำแหน่งนั้น

๒. ให้พระวินัยธรรมกิ่งส่งพระสงฆ์คืนมาอยู่วัดธรรมสังเวชมีจำนวนพอสมควรแก่วัด ตามแต่เจ้าคณะแขวงจะกำหนดลง

๓. ภิกษุใดปรารถนาจะกลับมาอยู่วัดธรรมสังเวช จงกลับมาได้ ห้ามไม่ให้พระวินัยธรรมกิ่งขัดขืนไว้

๔. ถ้าพระวินัยธรรมกิ่งไม่จัดพระสงฆ์มาอยู่วัดธรรมสังเวชหรือแสร้งทำอุบายว่าจัดไม่สำเร็จ หรือส่งพระสงฆ์มาอยู่พอเป็นกิริยแล้วเป็นใจให้พระสงฆ์ไปเสียจากวัดธรรมสังเวช ในอย่างใดอย่างหนึ่ง จงเอาตัวพระวินัยธรรมกิ่งออกเสียจากวัดโพใช้ เว้นไว้แต่พวกชาวบ้าน จักไม่ยอมรับพระที่พระวินัยธรรมกิ่งจัดมาทั้งนั้น

๕. ส่วนถาวรวัตถุที่พระวินัยธรรมกิ่งรื้อเอาไปจากวัดธรรมสังเวชนั้น ถ้ายังไม่ได้ปลูกขึ้นที่วัดโพใช้ ให้เจ้าคณะแขวงเรียกคืนเอามา ที่ปลูกขึ้นแล้วให้พักไว้พลางกว่าวัดธรรมสังเวชจักมีพระสงฆ์มาอยู่มีจำนวนพอ เพื่อจะใช้เสนาสนะนั้น แต่ให้คงเป็นสมบัติของวัดธรรมสังเวชอยู่นั้น ถึงคราวอย่างนั้นเข้า จึงค่อยเอาคืน หรือรับมูลค่าเอามาเพื่อปลูกขึ้นใหม่

๖. ให้พระครูอินทรภารพินิตเป็นเจ้าหน้าที่บังคับการให้เป็นไปตามคำสั่งนี้

ในที่นี้จักตำหนิพระสิงหบุราจารย์ไว้ด้วย เรื่องนี้พระครูอินทรภารพินิตระมัดระวังมาแต่แรกแล้ว ด้วยเห็นว่าพระวินัยธรรมกิ่งเป็นคนสนิทของพระสิงหบุราจารย์ เกรงจะ

เป็นเครื่องผิดใจ จึงมีหนังสือขอให้เธอเป็นธุระในเรื่องนี้ เธอเป็นผู้ใหญ่เหนือพระครู อาจจะรับการที่ผู้น้อยร้องขัดข้องไว้ทำก็ได้ กลับตำหนิพระครูว่าไม่ทำการตามหน้าที่ และสั่งให้ทำ ครั้นพระครูทำลงไป และการที่ทำนั้นก็ชอบแก่เหตุ เกิดขัดข้องขึ้น พระครูบอกรายงานให้ทราบกลับไม่เชื่อฟังพระครูผู้เป็นเจ้าหน้าที่ ทำการไต่สวนใหม่ เป็นการหักหน้าพระครู ทำทีว่าพระครูเป็นโจทก์ พระวินัยธรรมกิ่งเป็นจำเลย ใช้ความปรารถนาเป็นใหญ่กว่าอิงหลัก น้อมใจเข้ากับพระวินัยธรรมกิ่งแล้ว ก็หาทางเพื่อจะตัดการขอร้องของพระครูเสีย จนถึงหลีกเลี่ยงจากแบบแผนก็ได้ ใช้เล่นสำบัดสำนวนขึ้นกลบความผิดบ้าง เป็นเครื่องถากถางบ้าง ดังกล่าวแล้วในหนหลัง นอกจากนี้ยังแสดงความดูถูกพระครูโดยซึ่งหน้า ตั้งแต่เราบัญชาการคณะมา ยังไม่ได้เคยพบเจ้าคณะรูปใดรูปหนึ่งดูถูกเจ้าคณะผู้น้อยของตนเหมือนพระสิงหบุราจารย์ได้ทำแก่พระครูอินทร-ภารพินิตในครั้งนี้ ลุอำนาจแก่อคติทั้งฝ่ายรักทั้งฝ่ายชังโดยจัง ๆ ไม่อดสูใจตนเองบ้างเลย ร้ายเสียกว่ารู้ไม่เท่าถึงการณ์

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๑

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๑๔๓

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างนายดำ โจทก์ เจ้าอธิการอิ่ม วัดมะกอก จังหวัดปราจีนบุรี จำเลย เรื่องทำชู้กับนางแจ่ม ภรรยาโจทก์

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยอธิกรณ์นายดำ บ้านวัดโบสถ์ โจทก์ เจ้าอธิการอิ่ม วัดมะกอก จำเลย ในจังหวัดปราจีนบุรี ดังต่อไปนี้:-

๑. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เราไปตรวจคณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี เจ้าอธิการอิ่มตามลงมาส่งถึงจังหวัดชลบุรี กลับไปถึงวัดมะกอกเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ในคืนวันนั้น เวลาราว ๙ นาฬิกาเศษ เจ้าอธิการอิ่มลงมาจากกุฏิ กล่าวว่าจักไปถ่ายอุจจาระ อีกสักครู่หนึ่งก็ถูกฟัน นายดำร้องในเวลานั้นและรับในชั้นไต่สวนว่าเป็นผู้ฟัน อ้างเหตุที่ฟันว่า เพราะเจ้าอธิการอิ่มได้ทำชำเรากับนางแจ่มภรรยาของเขา นางแจ่มผู้นี้มาอยู่จำศีลที่วัดมะกอก อาศัยอยู่ที่เรือนชีอันปลูกอยู่ในอุปจารแห่งวัดนั้น สถานที่ถูกฟัน คำของนายดำและของเจ้าอธิการอิ่มแย้งกันอยู่ นายดำกล่าวว่าพบจำเลยกับนางแจ่มทำชำเรากันอยู่ในโรงครัวร้างที่ปลูกขึ้นเมื่อคราวเราไปพักอยู่ที่วัดนั้น ฝ่ายเจ้าอธิการอิ่มกล่าวว่าลงไปถ่ายอุจจาระที่สะพานน้ำ กลับขึ้นมาพ้นศาลาน้ำสัก ๓ วา ได้ถูกฟันที่นั้น คนฟันวิ่งไปทางใต้ เจ้าอธิการอิ่มไล่ไปพ้นต้นโมกเขตวัดสัก ๒ วาเพื่อเข้าใจง่าย ไล่ไปไม่ถึงเรือนชี ได้ยินเสียงนายดำร้องว่าเป็นผู้ฟันเอง เจ้าอธิการอิ่มก็กลับมากุฏิ ปรากฏในคำชันสูตรของพระศรีมหาเกษตร ปลัดจังหวัดว่าการอำเภอ เจ้าอธิการอิ่มถูกฟันที่กลางหลังแห่งหนึ่ง ที่ไหล่ซ้ายแห่งหนึ่ง ที่เหนือข้อศอกขวาแห่งหนึ่ง เป็นแผลแตก ถูกฟันด้วยมีด พระศรีมหาเกษตรได้สำรวจดูรอยโลหิต ไม่พบโลหิตตกในโรงครัว ต่อพ้นจากนั้นเข้ามา ๗ วา ๒ ศอก จึงพบรอยโลหิตหยดตามทางมา จนถึงกอไม้

รวกที่อยู่ตรงเรือนชีมีโลหิตตกอยู่กองใหญ่ ๑ แห่ง ห่างจากนั้น ๑ ศอกเศษ มีเยื่อหุ้มกระดูกหลุดติดกอไม้รวกอยู่ ๑ ชิ้น พ้นจากนั้นเข้ามา มีรอยโลหิตหยดตามทางบ้างเว้นขาดตอนบ้าง จนถึงสถานที่เจ้าอธิการอิ่มกล่าวว่าถูกฟัน จึงมีรอยโลหิตตลอดไปตามทางตรงจากกุฎีเจ้าอธิการอิ่มไปศาลาน้ำ สมุหเทศาภิบาลแต่งพนักงานอัยการฟ้องนายดำในศาลจังหวัด หาว่าทำร้ายร่างกายเจ้าอธิการอิ่ม ฝ่ายนายดำก็ยื่นฟ้องเจ้าอธิการอิ่มต่อเจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี หาว่าเจ้าอธิการอิ่มทำชำเรากับนางแจ่มภรรยาของเขา เราได้งดการพิจารณาอธิกรณ์นี้ไว้พลาง เพื่อฟังคดีอันเป็นไปในศาลฝ่ายอาณาจักร ศาลจังหวัดพิจารณาแล้ว ฟังตามคำชันสูตรของพระศรีมหาเกษตรว่าเจ้าอธิการอิ่มได้ถูกฟันที่ตรงกอไม้รวก แต่ไม่ลงสันนิษฐานว่า เจ้าอธิการอิ่มได้ทำชำเรากับนางแจ่มที่นั้น แต่เห็นว่าน่าจะเป็นราคีอยู่บ้าง จึงพิพากษาวางโทษจำคุกนายดำ ๓ ปี แต่ปรานีเพราะการรับสารภาพโทษโดยชื่นตา ลดโทษลงคงจำคุกนายดำเพียง ๑๘ เดือน คดีนี้ขึ้นมาถึงศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาโดยลำดับ ทั้งสองศาลนั้นพิพากษาทับสัตย์ แต่ศาลฎีกาวางโทษเดิมเพียง ๒ ปี ลดเพราะการรับสารภาพอีก ๑ ปี คงเหลือโทษ ๑ ปี แต่ให้รอลงอาญาไว้โดยฐานจำเลยยังไม่ได้ถูกพิพากษาว่าได้เคยทำผิดมาก่อน

๒. บัดนี้ถึงคราวพิจารณาอธิกรณ์นี้ต่อไป เมื่อนายดำโจทก์ยื่นฟ้องแล้ว เจ้าคณะจังหวัดได้ถามปากคำเจ้าอธิการอิ่มจำเลย ๆ กล่าวว่าได้ให้การไว้แก่พระศรีมหาเกษตรปลัดจังหวัดโดยละเอียดแล้ว ไม่ขอให้ถ้อยคำอีก เช่นนี้ต้องถือเอาคำของจำเลยในชั้นไต่สวนนั้น เป็นคำให้การในอธิกรณ์นี้ และคำพยานในชั้นไต่สวน ก็ต้องถือว่าเป็นคำพยานในอธิกรณ์นี้ดุจเดียวกัน

๓. โจทก์หาว่า ในวันและเวลาที่ระบุไว้ข้างต้นแล้วนั้น โจทก์ได้พบจำเลย กับนางแจ่มภรรยาโจทก์กำลังทำชำเรากันอยู่ในโรงครัว โจทก์เอามีดฟันจำเลยทีหนึ่ง จำเลยหนีไป โจทก์ก็ได้ไล่ฟันจำเลยได้อีก ๒ ที ตามคำสำรวจของพระศรีมหาเกษตรไม่มีรอยโลหิตหยดในโรงครัว ต่อพ้นจากนั้นเข้ามา ๗ วา ๒ ศอก จึงมีรอยโลหิตหยดตามทางมา ตกเป็นกองใหญ่อยู่ที่กอไม้รวก และมีเยื่อหุ้มกระดูกติดอยู่ที่กอไม้รวก ๑ ชิ้น และคำของโจทก์ที่ให้การไว้ในชั้นไต่สวนว่า เมื่อยกมีดขึ้นเพื่อจะฟันสันมีดไป

โดนไม้ขื่อก่อน ขื่อนั้นเป็นไม้ไผ่ พระศรีมหาเกษตรได้สำรวจดูแล้ว ไม่พบร่องรอยที่สันมีดกระทบ การที่โจทก์กล่าวหาว่าจำเลยทำชำเรากับนางแจ่มในโรงครัวนั้น ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ ฝ่ายจำเลยให้การว่า ถูกฟันที่ทางขึ้นมาจากสะพานน้ำ ที่ว่าไปถ่ายอุจจาระห่างจากศาลาน้ำสัก ๓ วา แล้วไล่ไปจนพ้นต้นโมกเขตวัดสัก ๒ วา เพราะพบรอยและกองโลหิตพ้นจากนั้นออกไปอีกดังกล่าวแล้ว คำของจำเลยจึงฟังเอาเป็นจริงไม่ได้เหมือนกัน สถานที่จำเลยถูกฟันอยู่ในแถบกอไม้รวกโดยหาสงสัยมิได้

๔. น่าจะเข้าใจว่า พอจำเลยถูกฟันแล้ว กำลังมีโทสะไล่ตามผู้ฟันไป ไปหยุดที่ตรงไหน จำเลยจำไม่ได้ แต่การหาเป็นอย่างนั้นไม่ จำเลยระวังนักเพื่อจะไม่รับออกไปถึงสถานตรงเรือนชี ให้การยืนที่ทั้งในชั้นไต่สวนทั้งในชั้นศาลจังหวัดว่า ได้ไล่ไปเพียงพ้นต้นโมกเขตวัดสัก ๒ วาเท่านั้น (ในแผนที่สำรวจของพระศรีมหาเกษตรออกพ้นจากเขตวัดทางช่องริมน้ำ มิใช่ทางช่องไปแถบกอไม้รวกด้วย) ใช่แต่เท่านั้นจำเลยยังไม่ยื่นเรื่องราวแก่เรา ในระหว่างคดีอันโจทก์ถูกหายังเป็นไปอยู่ในศาลฝ่ายอาณาจักรว่า เมื่อจำเลยขึ้นมาบนกุฏิแล้ว คนชุลมุนกันทั้งพวกโจทก์ทั้งพวกจำเลย ชะรอยจะมีผู้ใดผู้หนึ่งเอาผ้าเช็ดเลือดจำเลยที่บนกุฏิไปสะบัดไว้ที่แถบกอไม้รวก พระศรีมหาเกษตรตรวจครั้งหนึ่งแล้ว ไม่พบเลือดที่นั้น ภายหลังกลับทำรายงานว่าพบเลือดที่นั้น ชะรอยจะถึงอคติ เพราะพระศรีมหาเกษตรกับจำเลยเป็นผู้บาดหมางกัน คำของจำเลยนี้บ่งว่าจำเลยปรารถนาจะปิดฐานที่ถูกฟันโดยจงใจ

๕. มีเหตุอย่างไร จำเลยจึงได้ปิดอย่างนั้น เป็นข้ออันจะพึงพิจารณา มีคำนายห่วงผู้เป็นญาติกับนางแจ่มพึ่งสึกจากภิกษุภาพในเดือนนั้นว่า เขาได้ยินชาวบ้านพูดกันมาสักปี ๑ หรือ ๒ ปีแล้วว่า จำเลยกับนางแจ่มรักกัน เขาสังเกตเห็นกิริยาจำเลยกับนางแจ่มใกล้ชิดกันอยู่ กิริยาเช่นนี้ จะสงสัยก็ได้หรือไม่สงสัยก็ได้ ส่วนเขาเองนึกสงสัยแต่ไม่มีเหตุพอจะแสดงให้ชัดเจน มีคำนายเย็นบุตรโจทก์และนางแจ่มกับคำนางนกมารดานางแจ่มสนับสนุน นายเย็นกล่าวว่าเมื่อประมาณ ๑ ปีล่วงมาแล้ว เขาบวชเป็นสามเณรอยู่ มีผู้บอกแก่เขาว่า จำเลยเป็นปาราชิกกับมารดาของเขา เขาสังเกตระแคะระคายอยู่สัก ๒-๓ เดือน ไม่พบเหตุอันจะพึงให้สงสัย จึงไม่ได้สังเกตต่อมาอีก นางนก

กล่าวว่า ในคราวที่มีผู้พูดปรารภถึงความหม่นหมองในทางปาราชิกแห่งเจ้าอาวาสบางวัด เลยพูดถึงวัดมะกอกด้วยว่ามีเหมือนกัน นางนกได้เล่าแก่นางแจ่มและว่าแล้วแต่กุศล ส่วนเขาเองไม่เคยสงสัย

๖. แผนที่อันพระศรีมหาเกษตรจัดทำ ปรากฏว่าเรือนชีหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โรงครัว เป็นที่พวกชีทำครัวเลี้ยงพระในปกติกาล ไม่ใช่โรงครัวที่โจทก์อ้างถึง ซึ่งปลูกขึ้นใช้การเมื่อครั้งเราไปตรวจคณะสงฆ์จังหวัดนั้น มีเรือน ๓ หลังชักนอกชานถึงกัน มีกะไดลงเฉพาะเรือน ต่างด้านกัน เรือนข้างซ้ายมือ (ของผู้หันหน้าลงแม่น้ำ) นางนกนอน เรือนกลางนางแจ่มนอน เรือนข้างขวามือ นางทองดีกันนางยวงนอน กะไดสำหรับเรือนกลางที่นางแจ่มนอนนั้นอยู่ทางด้านแม่น้ำ เยื้องกอไม้รวกที่อ้างถึงน้อยหนึ่ง กอไม้รวกนั้นอยู่ตรงเรือนนางแจ่ม เรือนชีนี้ปลูกอยู่ในอุปจารแห่งวัด มีหนทางลงน้ำคั่นสายหนึ่ง กับต้นโมกที่ปลูกเป็นแถวตัดเป็นรั้วกั้นอีกแนวหนึ่ง ที่ว่าเป็นเขตวัดในคำของจำเลย พ้นจากแนวต้นโมกเข้ามาเป็นวัด คือที่พระสงฆ์อยู่ นางแจ่มระบุฐานที่นอนชัดออกไปว่า นางนกมารดานอนในเรือนข้างซ้ายมือกับเด็กหญิงเล็ก ๆ อีก ๕ คน นางแจ่มนอนในเรือนกลางคนเดียว นางทองดีกับนางยวงนอนในเรือนข้างขวามือ

๗. ประมวลข้อประเด็นที่กล่าวมาแล้วเข้าด้วยกันลงสันนิษฐานว่า จำเลยจงใจปิดสถานที่ถูกฟ้องนั้น คงเนื่องจากข่าวที่ว่าปฏิพัทธ์กับนางแจ่มนั้นเอง

๘. กิริยาของจำเลยก็ส่อความพิรุธอยู่ในตัว ตั้งแต่เบื้องต้นมาโดยลำดับดังนี้:–

ก. จำเลยไม่ไปถ่ายอุจจาระที่ฐานวัด ไปถ่ายที่สะพานน้ำ ผิดกิจวัตรของภิกษุ แต่จำเลยแก้ตัวว่าเป็นเวลาค่ำคืน

ประการนี้ ถ้าไม่มีประการอื่นเข้าประกอบ ยังไม่จัดเป็นพิรุธเป็นแต่มักง่าย เมื่อมีประการอื่นเข้าประกอบด้วย จึงส่อความพิรุธของจำเลย

ข. เมื่อปรากฏแล้วว่า มีรอยโลหิตตกอยู่ในแถบกอไม้รวก จำเลยควรจะถอนคำที่ว่า ได้ไล่ไปเพียงพ้นต้นโมกเขตวัดสัก ๒ วานั้นเสีย ยอมรับตามพยานฐานที่เอาเป็นจริง จำเลยยังยืนอยู่ว่า ไล่ไปเพียงพ้นต้นโมกสัก ๒ วาเท่านั้น

ค. มิใช่แต่เท่านั้น ยังแก้ว่า ชะรอยจะมีผู้ใดผู้หนึ่งเอาผ้าเช็ดเลือดจำเลยที่บนกุฎีไปสะบัดไว้ที่แถบกอไม้รวก และหาความพระศรีมหาเกษตรว่าเป็นผู้บาดหมางกับตนลุอำนาจอคติ เที่ยวแรกตรวจโลหิตไม่พบในที่นั้นแล้ว ภายหลังกลับทำรายงานว่าพบเลือดที่หยดหรือตกลงเองกับคนเอาไปสะบัดไว้ผิดกันมาก และธรรมดาของเลือดเป็นอย่างหนึ่งไม่เหมือนน้ำ เอาไปหยด ๆ ราด ๆ อย่างนั้นไม่ได้ดอก การที่ว่าพวกโจทก์ขึ้นไปพลุกพล่านบนกุฎีนั้น ในชั้นไต่สวนไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดผู้หนึ่ง สาเหตุบาดหมางกับพระศรีมหาเกษตร จำเลยกล่าวว่า พระศรีมหาเกษตรขอให้ช่วยออกมูลค่าในการรับเรา จำเลยไม่รับออกเต็มจำนวนสาเหตุเพียงเท่านี้ ไม่พอที่พระศรีมหาเกษตรจะทำให้จำเลยถึงความฉิบหาย ยังปรากฏในคำของจำเลยเองว่า พระศรีมหาเกษตรได้ช่วยคัดเลือดให้จำเลยเอง เป็นผู้บาดหมางกันที่ไหนจักทำให้ ผู้ทำให้ต้องเป็นผู้เห็นแก่กัน การไต่สวนของพระศรีมหาเกษตรทำโดยละเอียดเป็นหลักฐานเป็นที่เชื่อฟังได้ จำเลยขอสืบพยานในข้อเท็จจริงอีกนั้น ข้อสำคัญเนื่องอยู่ด้วยโลหิตหยดตกที่กอไม้รวกนั้น ข้ออื่นเป็นแต่นำเข้าไปสู่ข้อนั้น กรณีทั้งหลายบ่งว่าคำแก้ของจำเลยฟังเอาเป็นจริงไม่ได้แล้ว ไม่จำต้องฟังคำพยานของจำเลยอีกต่อไป การฟังคำพยานมีประโยชน์เพื่อจะหาความจริงต่างหาก ไม่ใช่เพื่อให้แก้ตัว

ฆ. จำเลยกล่าวว่า จำเลยกับโจทก์ได้เคยมีสาเหตุต่อกัน เพราะเถียงธรรมกันขึ้น เพียงเท่านี้ ดูไม่พอที่โจทก์จะทำร้ายและใส่ความจำเลยถึงปาราชิก และโจทก์ผู้นี้จำเลยก็ได้ใช้อยู่ในการวัด เช่นให้เก็บเงินค่าเช่า ถ้ามีสาเหตุกันขึ้นแล้วดูไม่น่าจำเลยจะใช้ต่อไปอีก ทั้งนายเย็นบุตรโจทก์ ก็ยังอยู่ในสำนักจำเลย ไม่น่าเห็นว่ามีสาเหตุกันเลย ถ้าโจทก์ใส่ร้ายให้จำเลยอย่างนั้น ไม่ใช่ว่าจะเสียชื่อแต่จำเลย นางแจ่มภรรยาของโจทก์ก็ต้องพลอยเสียชื่อด้วย

๙. ประมวลประการทั้งปวงเข้าด้วยกัน ลงสันนิษฐานว่าในคืนและเวลานั้นจำเลยอ้างเลศว่าจักไปถ่ายอุจจาระ ได้ไปที่แถบกอไม้รวกรอคอยนางแจ่มเพื่อลงมารับหรือลงมาหา โจทก์ด้อมมองอยู่ในที่นั้น พบจำเลยเข้ายั้งใจไว้ไม่อยู่ ฟันจำเลยลงไปก่อนถึงตัวกับนางแจ่ม คราวแรกคงฟันข้างหลังก่อนในขณะจำเลยยืนหรือเดินอยู่ พอจำเลย

เหลียวไปดู จึงฟันซ้ำที่ไหล่ซ้าย จำเลยถอยหลังร่นมาถึงกอไม้รวก โจทก์ฟันซ้ำอีก จำเลยเอามือขึ้นรับหรือเพื่อชิงมีด จึงถูกฟันที่เหนือข้อศอกขวา จำเลยคงผละจากโจทก์ วิ่งหนีเข้าในเขตวัด ตามทางที่จำเลยวิ่งมานั้น จึงมีรอยโลหิตหยดบ้างขาดตอนบ้าง ต่อเมื่อเข้าในเขตวัดแล้วจึงเดินโดยปกติ และคงเดินไปที่ศาลาน้ำด้วย แล้วจึงขึ้นกุฎี ตามทางที่จำเลยเดินมาและที่ศาลาน้ำจึงมีรอยโลหิตหยดไม่ขาดตอน คำจำเลยที่ว่า ถูกฟันในที่ห่างจากศาลาน้ำสัก ๓ วาแล้วไล่คนฟันไปทางไหนนั้นหาสมกับการสำรวจไม่

๑๐. แต่มีประเด็นบางข้ออันน่าจะนำความสันนิษฐานเป็นอย่างอื่นไปก็ได้คือ:-

ก. เวลาที่จำเลยลงไปจากกุฎีไม่ดึก แต่ข้อนี้ได้ความในสำนวนชั้นไต่สวนว่า ก่อนแต่จำเลยลงจากกุฎี จำเลยได้เปิดให้ภิกษุสามเณรผู้มารับกลับไปนอน จำเลยพูดว่า จำเลยก็จักนอน แต่จักไปถ่ายอุจจาระก่อน ถือเอาความว่า ถึงเวลานอนของภิกษุ สามเณรวัดนั้นแล้วหรือเข้ากุฎีเข้าห้องกันแล้ว

ข. การที่จำเลยอ้างเอาการถ่ายอุจจาระเป็นเหตุลงไปจากกุฎี การน่าจะกลับ ช้าไป จักไม่เป็นเหตุสงสัยแห่งภิกษุสามเณรบ้างหรือ เห็นว่าเพราะเป็นเวลานอนหรือ เข้ากุฎีเข้าห้องแห่งภิกษุสามเณรแล้ว จำเลยกลับมาเมื่อไร คงไม่มีใครสนใจจะรู้ จำเลย จึงกล้าอ้างเหตุอันหมิ่นเหม่อย่างนั้น บางทีจักได้เคยใช้สำเร็จมาแล้วด้วย สามเณรโต๊ะ จักหยิบไม้ชำระให้ จำเลยห้ามเสียไม่ให้เกี่ยวข้องด้วย ก็เพื่อจะให้สามเณรโต๊ะเข้า ห้องเสีย การก็เป็นอย่างนั้นสมหมายของจำเลย

เพราะมีทางสันนิษฐานหักล้างลงอย่างนี้ ประเด็นสองข้อนี้จึงไม่อาจนำความ สันนิษฐานเป็นอย่างอื่นไปเลย

๑๑. อย่างไรก็ดี พิจารณาไม่ได้ความจริงว่า จำเลยได้ทำชำเรากับนางแจ่มใน โรงครัวนั้นในคืนนั้นตามโจทก์หา แต่จำเลยตกอยู่ในฐานหม่นหมอง เข้าในอนิยต สิกขาบทที่ ๑ คือจำเลยคงได้เคยทำเมถุนหรือได้เคยทำกายสังสัคคะ หรือคงได้เคย อยู่ในที่ลับสองต่อสอง ฐานใดฐานหนึ่ง กับนางแจ่มมาก่อนแล้ว แต่จำเลยไม่ได้รับ สารภาพโดยชอบแก่เหตุ และไม่มีคำพยานระบุถึงว่าจำเลยได้ทำถึงฐานไหน จักวาง

โทษจำเลยโดยเจาะจงลงไปทีเดียวหาได้ไม่ เพราะอย่างนี้ชี้ขาดว่าจำเลยตกอยู่ในฐานหม่นหมอง เปลื้องตนไม่หลุด ห้ามไม่ให้จำเลยเข้าสังวาสด้วยสงฆ์ และภิกษุผู้หม่นหมองอย่างนี้ไม่สมควรเป็นหัวหน้าปกครองสงฆ์ ให้จำเลยออกเสียจากตำแหน่งเจ้าอาวาสแห่งวัดมะกอกด้วย

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๑

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๒๐๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระวางพระบุญ วัดท่าชัน โจทก์ พระครูเขมวิถีนายก จำเลย เรื่องมัดประจาน และให้ประหาร

เรื่องนี้ได้ความตามสำนวนว่า พระครูเขมวิถีนายกเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ขึ้นรถจ้างมาตามทาง พบพระบุญในที่แห่งหนึ่ง อันเป็นละแวกบ้านไม่ได้ครองจีวรเป็นสมณสารูป เป็นแต่จีบจีวรพาดบ่า อย่างที่เรียกว่าพาดควาย พระครูได้ลงจากรถสั่งพระบุญให้ครองผ้า พระบุญแก้ตัวว่ามาทำงาน พระครูไม่ฟัง จะเอาตัวไปวัดนครสวรรค์ด้วยกัน พระบุญไม่ยอมไป ในตอนนี้ นายชื้นศิษย์พระครูเป็นพยานฝ่ายพระครูเบิกความว่า พระบุญพูดแก่พระครูว่า เมื่อมีความผิดอย่างไรก็ให้ไปพูดกันที่วัดท่าชัน พระครูได้เอาผ้าอาบของพระบุญมัดมือพระบุญโยงไว้ที่กิ่งมะม่วง พระบุญพูดว่ามัดเธอทำอะไร เธอจะทำงาน พระครูเอาด้ามร่มตีศีรษะพระบุญทีหนึ่งพอฟกช้ำแล้วขึ้นรถเลยไป ในเวลาเถียงกันอยู่นั้น ทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกัน

การที่พระบุญไม่ครองจีวรเป็นสมณสารูปในละแวกบ้านผิดกิจวัตรของภิกษุ แต่ธรรมเนียมครองผ้าของภิกษุเจริญไปข้างหน้า ธรรมเนียมนุ่งห่มของคนพื้นเมืองชายชาวบ้านนอกยังนุ่งผ้า ไม่สวมเสื้อ มีแต่ผ้าขาวม้าคาดเอวเท่านั้นยังมีอยู่โดยมาก พระผู้ออกบวชจากสกุลของคนเหล่านั้นน่าจะไม่รู้จักอาย แต่การเปิดกายเบื้องบนไปในละแวกบ้านหรือครองจีวรแต่ไม่เป็นสมณสารูป พระบุญเป็นภิกษุชนิดนั้นด้วยรูปหนึ่ง การงานที่เธออ้างว่าทำอยู่ในเวลานั้น คือตัดต้นไม้ แต่ต้นไม้ยังลงมือตัดเอง เธอจะถืออะไรกับเปลื้องจีวรออกทำงาน ในพระวินัย ท่านก็ไม่ได้จัดเป็นความผิดแท้ ๆ เป็นแต่ยกเป็นข้ออันจะพึงสำเหนียกว่าควรจะครองให้เรียบร้อย ถ้าพระครูลงโทษพระบุญอย่างนั้นในฐานนี้แรงเกินไป ในทางพระวินัย พระครูต้องอาบัติแรงกว่า

พระบุญเสียอีก แต่การที่พระครูทำแก่พระบุญนั้น เข้าใจว่าไม่ใช่เพราะครองผ้าไม่เป็นสมณสารูป เป็นเพราะขัดคำสั่งไม่ยอมตามไปวัดนครสวรรค์ และเพราะต่อว่าเอะอะเมื่อมัดแล้ว อย่างนี้จะถือว่าขัดคำสั่งไม่เชิง เพราะคำสั่งนั้นไม่เป็นกิจลักษณะ มีทางที่แก้ตัวว่าไม่รู้จักหรือไม่เชื่อว่าเป็นเจ้าคณะจังหวัด ทั้งพระบุญก็ได้ระบุสำนักของเธอแล้วว่าวัดท่าชัน เป็นอันทำสมควรแล้ว ชอบแต่พระครูจะออกหมายเรียกตัวพระบุญให้เจ้าอาวาสวัดนั้นส่ง พระบุญไม่ไปในคราวนี้ นั่นแลเป็นขัดคำสั่งแท้ หากไม่เชื่อเธอว่าบอกสำนักจริง ก็ยังมีทางที่จะเสาะเอาตัวได้อยู่ เพราะภิกษุย่อมอยู่เป็นสำนัก การที่พระครูลงโทษอย่างนั้นแก่พระบุญในฐานขัดคำสั่งนี้ก็ยังแรงเกินไปเหมือนกัน เป็นความผิดของพระครูกระทงต้น

ในระหว่างอธิกรณ์ยังเป็นอยู่ พระครูทำอุบายขับไล่พระบุญเสียจากวัดท่าชันและวัดบึงเสนาสน์ ไม่ให้สำนักที่วัดอื่น ก็เพื่อพระบุญจะได้หายไปเสีย อธิกรณ์ที่เธอฟ้องไว้จะได้ระงับไปเอง หากขุนอัครวันวิจารณ์ยอมให้พระบุญสำนักอยู่ที่ไร่ของเขา พระบุญจึงรอดอยู่ได้ พระบุญร้องทุกข์เข้ามาถึงเรื่องพระครูไล่ไม่ให้มีวัดเป็นที่สำนัก เราได้สั่งพระธรรมวโรดมผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ให้มีลิขิตถึงพระครูกล่าวให้รู้ว่ายังอยู่ในระหว่างอธิกรณ์ จะไล่พระบุญเสียหาได้ไม่ สั่งให้รับพระบุญกลับมาอยู่วัดท่าชันและกำชับพระครูให้ระวัง เพื่อไม่ทำความผิดซ้ำเติมขึ้น พระครูกลับมีหนังสือตรงมาถึงเรา กล่าวหาพระบุญว่า เป็นพระจรจัดโดยฐานไม่มีใบสุทธิถือมา และเป็นพระพอใจในการประพฤติชั่ว ระเบียบและความประพฤติของพระบุญ ชื่อว่าไล่พระบุญเสียเองหารับคำตักเตือนของเราโดยเคารพไม่ อันจะลงเอาพระบุญว่าเป็นพระจรจัด ด้วยอาการสักว่าไม่ถือใบสุทธิมานั้น ยังไม่ได้เพราะพระบุญมีวัดเป็นที่สำนักอาศัย การกล่าวโทษพระบุญว่าพอใจในการประพฤติชั่วเล่า จะถือเอาเป็นเครื่องตัดอธิกรณ์ก็หาได้ไม่ ต่อเสร็จอธิกรณ์แล้ว จึงเป็นเวลาที่ควรจะกล่าวหา พระครูเป็นจำเลยอยู่ ถือเอาอำนาจเจ้าคณะจังหวัดขับไล่พระบุญผู้โจทก์เสีย ไม่ให้มีวัดเป็นที่สำนักในระหว่างอธิกรณ์ ชื่อว่าใช้อำนาจในตำแหน่งผิด เป็นความผิดของพระครูกระทงที่ ๒

ลำพังความผิดกระทงที่หนึ่ง เพียงถูกตำหนิโทษก็จักพอ แต่พระครูทำความผิดกระทงที่สองสนับสนุน ควรรับโทษแรงขึ้น ให้ลงทัณฑกรรมพระครูให้ตักน้ำ ๑๐ บาตร ทัณฑกรรมนี้ให้เข้ามารับในกรุงเทพฯ จากพระธรรมวโรดม และให้แสดงอาบัติปาจิตตีย์เพราะให้ประหารภิกษุ และอาบัติทุกกฏเพราะมัดเธอด้วย แต่ถ้าได้แสดงแล้วไม่ต้องแสดงซ้ำอีก

เพราะความผิดฐานที่สอง ให้พระครูพักจากหน้าที่เจ้าคณะจังหวัดอีก ๘ เดือน นับแต่วันที่ได้พักมาในระหว่างอธิกรณ์

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๑๗๙

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างพระครูวินัยธรรม วัดราชบพิธ โจทก์ พระมหาแต้ม เจ้าวัดดอนมดคัน จังหวัดสงขลา จำเลย เรื่องโฆษณาใส่ความ

สมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับในมหาเถรสมาคม ฝ่ายคณะธรรมยุติกนิกาย ประทานพระมหาสมณวินิจฉัยอธิกรณ์ในระหว่างพระครูวินัยธรรม วัดราชบพิธ โจทก์ พระมหาแต้ม เจ้าวัดดอนมดคัน จังหวัดสงขลา จำเลย เรื่องโฆษณาใส่ความ ดังต่อไปนี้:-

ได้ความจากสำนวนว่า เมื่อเมษายนศกนี้ โจทก์ชาวสงขลา ผู้ออกไปจังหวัดสงขลา ได้ขอโดยสารเรือของจำเลย เพื่อออกจากเมืองไปปละท่า จำเลยรับแล้ว ต่างได้นัดวันและเวลากันแล้ว ถึงวันกำหนดโจทก์ไปเพื่อจะลงเรือภายหลัง แต่จำเลยออกเรือไปเสียแล้ว ตรงนี้โจทก์ว่าได้ไปตามเวลากำหนด จำเลยว่าพ้นเวลากำหนดแล้วจนเหลือคอย โจทก์โกรธจำเลยว่าหลอกทำให้เสียเกียรติยศของโจทก์ โจทก์ได้ความอับอายขายหน้าประชาชน ทั้งทำให้เสียเวลาด้วย โจทก์ด่าจำเลยอย่างสาดเสียเทเสียไม่ไว้หน้าแล้วได้โดยสารเรือผู้มีชื่อไป พบกันที่วัดดอนมดคัน เกิดต่อว่ากันขึ้นแล้วโจทก์ไปวัดบ่อดานต่อไป ฝ่ายจำเลยรู้ข่าวว่าโจทก์ด่าตนอย่างนั้นโกรธขึ้นมาบ้างจึงเขียนหนังสือโฆษณาโจทก์ว่า เมื่อ ๕ ปีล่วงไปแล้ว โจทก์ได้ลักเอาป้านกับบาตรทองเหลืองของตนไปตีราคา ๑๘ บาทส่งไปให้พระชิด วัดบ่อดานใบหนึ่ง ปักไว้ที่ถนนหลวงใบหนึ่ง โจทก์ได้หนังสือ ๒ ฉบับนั้นมา ได้ยื่นฟ้องต่อพระอโนมคุณมุนี เจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดสงขลา หาจำเลยเป็นความ ๓ กระทง ๑. หาว่าจำเลยใส่เลศโจทก์ด้วยอทินนาทาน ด้วยการทำหนังสือประกาศแก่สงฆ์วัดบ่อดาน ๒. หาว่าหมิ่นประมาทตามพระราชบัญญัติ และบอกทุฏฐุลลาบัติของภิกษุแก่อนุปสัมบันด้วยการปักหนังสือ

ประกาศแก่มหาชนในถนนหลวง โจทก์แถลงความถึงป้านกับบาตรนั้นว่าจำเลยได้ให้ แต่ภายหลังจำเลยมีหนังสือเข้ามาขอคืนป้าน แต่ไม่ได้พูดถึงบาตร โจทก์ฝากป้าน พระญาณเวทีครั้งเป็นพระครูธรรมาธิการ เพื่อรับไปคืนให้จำเลย พระญาณเวทีไม่รับเอาไป โจทก์เองก็ได้ออกไปสงขลาเป็นคราว ๆ มา แต่อย่างไรจึงไม่เอาไปคืนเอง แก้ว่าของตกอยู่ที่พระญาณเวที ตั้งแต่เอาของสองอย่างนั้นมาแล้ว ตลอดเวลาที่ไม่ได้คืนให้ จำเลยก็ได้ร่วมสังวาสและร่วมสมโภคกับโจทก์เสมอมาทุกคราวที่ออกไป จำเลยให้การรับว่าได้โฆษณาอย่างนั้น เพราะขัดใจว่าโจทก์ได้พูดดูหมิ่นและใส่ความจำเลยก่อน และแก้ว่าโจทก์ได้เอาของสองอย่างนั้นไปในเวลาจำเลยไม่อยู่ จำเลยได้มีหนังสือทวงเข้ามา ยังไม่ได้ของคืนไป แต่จำเลยก็ยังไม่กินแหนง จึงได้ร่วมสังวาสและร่วมสมโภคกับโจทก์ต่อมา เดี๋ยวนี้โจทก์กล่าวว่าจำเลยให้ จึงเข้าใจว่าโจทก์ไม่คิดจะคืนให้และลงสันนิษฐานว่าลัก เจ้าคณะตัดสินว่า กิริยาที่จำเลยโฆษณาทั้งสองเรื่องนั้นอ้างถึงอทินนาทานและตีราคาของไปเสร็จ เป็นโจทด้วยปาราชิกไม่มีมูล ปรับจำเลยด้วยอาบัติสังฆาทิเสส และยกขึ้นซึ่งโทษแห่งจำเลยว่าไม่เกรงคณิศรานุภาพ ลงทัณฑกรรมจำเลยให้ปัดกวาดและจุดตะเกียงในพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส ๕ วัน อีกฝ่ายหนึ่งสั่งให้โจทก์ส่งป้านและบาตรคืนให้จำเลย และให้โจทก์แสดงอาบัติ เพราะโอมสวาทอันเป็นมูลเหตุให้เกิดอธิกรณ์เรื่องนี้ขึ้น แต่อย่างไรจึงเลยปรับไปถึงจำเลยให้แสดงอาบัติ เพราะโอมสวาทด้วย ไม่กล่าวไว้ให้ชัด จำเลยถวายฎีกาคัดค้านคำตัดสินของเจ้าคณะ ในข้อที่ปรับอาบัติสังฆาทิเสสและในข้อลงทัณฑกรรมจำเลย โดยฐานหมิ่นคณิศรานุภาพแต่ฝ่ายเดียว

ในเบื้องต้น จักวินิจฉัยฟ้องของโจทก์ก่อน โจทก์ฟ้องอธิกรณ์นี้เป็น ๒ กระทง

๑. จำเลยหาเลศโจทก์ด้วยอทินนาทาน ด้วยการทำหนังสือประกาศแก่สงฆ์วัดบ่อดาน

๒. จำเลยปักหนังสือโฆษณาแก่มหาชนในถนนหลวง เป็นการหมิ่นประมาทโจทก์ ตามพระราชบัญญัติ และเป็นอันเปิดทุฏฐุลลาบัติของภิกษุแก่อนุปสัมบัน

เฉพาะกระทงที่ ๑ โจทก์ไม่ได้ถูกพิจารณาเป็นจำเลย กล่าวหาจำเลยอย่างนั้นไม่ขึ้น เพราะคำในอมูลกสิกขาบทและในอัญญภาคิยสิกขาบทว่า "ไฉนเราจะพึงยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์" ดังนี้ การที่เรียกว่าโจทก์นั้น ต่อผู้กล่าวหาได้ยื่นฟ้องต่อผู้มีอำนาจ วินิจฉัยให้นาสนะเสียจากภิกษุภาพ และต้องหาถูกเรียกมาพิจารณา หนังสือที่จำเลยส่งไปวัดบ่อดานนั้นไม่ใช่คำฟ้อง ทั้งโจทก์หาได้มีสังกัดอยู่ในวัดนั้นไม่ แม้เจ้าอาวาสปรารถนาก็ไม่มีอำนาจพิจารณา จักงดเสียไม่พิจารณา

เฉพาะกระทงที่ ๒ โจทก์หาว่าจำเลยหมิ่นประมาท เป็นฐานะอยู่ที่จะได้รับพิจารณา แต่การที่หาว่าจำเลยทำอย่างนั้นเป็นอันเปิดทุฏฐุลลาบัติของภิกษุแก่อนุปสัมบันนั้น จักหาจำเลยอย่างนั้นได้ต่อเมื่อโจทก์ยอมรับว่าตนต้องอาบัติชนิดนั้น โจทก์สิปฏิญญาตนว่าไม่มีผิด หาจำเลยว่าพูดใส่ความจึงจักถูกทำนอง ข้อนี้ก็รวมอยู่ในคำว่าหมิ่นประมาทนั้นแล้ว เพราะอย่างนั้น จักพิจารณาเฉพาะกระทงนี้ โดยทางพระวินัยส่วนเดียว เพราะไม่มีอำนาจจะพิจารณาโดยพระราชบัญญัติ

ในลำดับนี้ จักวินิจฉัยถึงการที่โจทก์ถือเอาพัสดุมาจากสำนักจำเลย อันเป็นหลักแห่งการวินิจฉัยข้อว่าจำเลยหมิ่นประมาทโจทก์นั้น คำแย้งกันของโจทก์และจำเลยเป็นสำคัญ แต่เจ้าคณะละเสีย ไม่สืบพยานจึงสั่งให้สืบในชั้นฎีกานี้

โจทก์กล่าวว่าป้านและบาตรทองเหลืองที่โจทก์เอามานั้น โจทก์ได้ขอ และจำเลยได้ให้แล้ว ฝ่ายจำเลยปฏิเสธ กล่าวว่าในเวลานั้นจำเลยไปจังหวัดพัทลุง ต่างอ้างพยาน พยานฝ่ายโจทก์ นายปักเบิกความว่า ไปที่วัดดอนมดคันได้เห็นเด็กของโจทก์กับเด็กอื่นอีกหลายคนขัดบาตรกับป้านอยู่ ได้พบโจทก์กับจำเลยนั่งอยู่ที่นั่นด้วยกัน ได้ถามโจทก์ว่าขัดทำอะไร โจทก์บอกว่าจำเลยให้ เมื่อโจทก์กลับกรุงเทพฯ ได้เห็นขนบาตรใบนั้นไปด้วย จำเลยได้ไปส่งโจทก์ถึงแหลมทราย นายชั้นเบิกความว่า ได้ยินโจทก์พูดขอป้านกับบาตรต่อจำเลย จำเลยว่าอยากได้ก็เอา แล้วไปหยิบมาส่งให้ พยาน ๆ รับเอาไปขัดหูป้านแล้วเก็บไว้ในหีบของโจทก์ บาตรนั้นขัดอยู่หลายวัน นายปักมาพบพยานกำลังขัดบาตรอยู่ต่อหน้าโจทก์และจำเลย นายปักถามโจทก์ถึงการขัดบาตร โจทก์บอกว่าจำเลยให้ และเบิกถึงการที่จำเลยไปส่งโจทก์ นายแดง

นักเรียนนายร้อยตำรวจ เบิกความว่าได้เห็นบาตรทองเหลืองตั้งอยู่บนหลังหีบเหล็กในเรือ จำเลยผู้ไปส่งโจทก์ พยานฝ่ายจำเลย นายสว่างและนายอุ่ยเบิกความร่วมกันว่าครั้งนั้นเขาเป็นสามเณร เมื่อโจทก์ไปพักอยู่วัดดอนมดคัน จำเลยไปจังหวัดพัทลุงกลับมาต่อเมื่อโจทก์กลับแล้ว นายสว่างเบิกความ โดยเฉพาะว่า เขาเป็นผู้เฝ้ากุฏิโจทก์เอาป้านและบาตรทองเหลืองของจำเลยออกแต่งขัดกล่าวว่าเอาไปกรุงเทพฯ เขาห้ามก็ไม่ฟัง นายอุ่ยเบิกความโดยเฉพาะว่า เขาอยู่กุฏิต่างหาก เห็นโจทก์เอาป้านและบาตรทองเหลืองของจำเลยออกมา ป้านเอาชงน้ำร้อน บาตรเอาตั้งไว้ดู ครั้นโจทก์กลับกรุงเทพฯ แล้ว เห็นของนั้นหายไป เข้าใจว่าโจทก์เอาไปด้วย พยานทั้ง ๒ ฝ่ายเบิกความตรงกันข้าม โดยที่สุดจำเลยอยู่ที่นั้นหรือไปจังหวัดพัทลุงก็เถียงกัน คำของนายปักกับคำของนายชั้นแตกกัน นายปักเบิกว่า เห็นเด็กอื่นอีกหลายคนขัดบาตรกับป้านอยู่ นายชั้นเบิกว่าป้านเขาขัดแล้วเก็บไว้ในหีบ นายปักมาพบเขากำลังขัดบาตรอยู่ผู้เดียว นายปักเบิกว่าเห็นเด็ก ๆ ขัดบาตรกับป้านอยู่ใต้ต้นเนียน นายชั้นเบิกว่าเขาขัดบาตรอยู่ใต้ต้นตะเคียน และนายปักเบิกไม่ได้ว่าป้านนั้นสีอะไร ทั้งว่าเด็กขัดเป็นหลายคน ไม่สมกับของสองสิ่งเท่านั้น ฝ่ายนายชั้นเบิกว่าป้านนั้นสีดำ ผิดจากความเป็นจริงที่เป็นสีสวาด และว่าในเวลาที่ให้ก็อยู่แต่ ๓ คนเท่านั้น เช่นนี้คำของคนทั้ง ๒ ฟังเอาเป็นแน่ไม่ได้ นายแดงเบิกว่าได้เห็นบาตรตั้งอยู่บนหลังหีบในเรือ แต่ตั้งอยู่ตอนไหนของเรือว่าจำไม่ได้ และบาตรนั้น โดยปกติก้นไม่ราบ คำว่าตั้งนั้น แปลว่าวางหงาย ตั้งบนหลังหีบเหล็กอันลื่นในเรือแจวหรือพายอย่างไรอยู่ ดูไม่ใช่ฐานะที่จะตั้งเลย คำของนายแดงฟังไม่สนิท เมื่อเป็นเช่นนี้ ไฉนจักฟังได้ ตามคำของคนทั้ง ๓ ว่าจำเลยได้ไปส่งโจทก์ด้วย ส่วนคำพยานฝ่ายจำเลยของนายสว่างว่าโจทก์เอาบาตรและป้านออกแต่งขัด ของนายอุ่ยว่าเอาป้านออกชงน้ำร้อน บาตรเอาตั้งไว้ดู แต่นายอุ่ยไม่ได้อยู่กุฏิ จำเลยมาเห็นเมื่อโจทก์แต่งขัดแล้วก็เป็นได้ไม่ขัดกัน ฟังได้ดีกว่าคำพยานฝ่ายโจทก์ ทั้งโจทก์เองก็ได้กล่าวในคำแถลงการณ์ของตนว่า ตนกับจำเลยมีสาธารณ-บริโภคด้วยกันกล่าวคืออาจจะถือวิสาสะกันได้อยู่ เป็นที่แก้ตัวในการถือเอาของนั้นลับหลังจำเลย ดังกล่าวกันว่าลากหนามจุกช่อง ส่อให้เห็นว่าตนถือเอาบาตรและป้านนั้นลับหลังจำเลย ทั้งได้ยอมรับว่า จำเลยได้มีหนังสือขอคืนป้าน แต่ไม่ได้พูดถึงบาตร

พิสูจน์หนังสือนั้นก็ไม่ได้ การที่โจทก์กับจำเลยมีสาธารณบริโภคด้วยกัน รับรองด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ถ้าจำเลยได้ให้จริงแล้ว ดูไม่น่าขอคืนเลย โดยนัยนี้ ฟังไม่ได้ว่าป้านและบาตรนั้นจำเลยได้ให้โจทก์ กลับฟังได้ว่า โจทก์เอาไปเมื่อจำเลยไม่อยู่

เช่นนี้ โจทก์ถือเอาด้วยเจตนาอย่างไร ในชั้นต้นเห็นว่าถือเอาด้วยวิสาสะ แต่ถือไม่ขึ้น เพราะขาดองค์ว่า *"คหิเต อตฺตมโน โหติ"* เมื่อของนั้นถือเอาแล้ว เจ้าของพอใจ นี่จำเลยไม่พอใจ จึงได้ทวงเอาคืน ทั้งอ้างว่าบาตรนั้นเป็นของสงฆ์ด้วย แต่พึ่งอ้างในฎีกาแต่ก็ฟังได้ ถ้าเป็นของจำเลยเอง อ้างมาอย่างนั้น ได้คืนไป จักหลุดเป็นของสงฆ์ กิริยาที่โจทก์ประวิง ไม่ส่งของคืนนั้น สันนิษฐานว่า เป็นทำโอ้เอ้อยากจะได้เห็นจำเลยเฉย ๆ ไม่เร่งรัด ก็ช้าเสีย แต่เมื่อถูกจำเลยปรามาสแล้ว จึงตัดคดีว่าจำเลยให้ เพื่อแก้การที่ไม่ส่งของคืน เจตนาของโจทก์ในชั้นหลังนี้ เข้าบทธุรนิกเขป คือทอดธุระไม่คิดจะคืนให้

เช่นนี้ เป็นอวหารหรือไม่ ความคิดจะเอาคืนของจำเลยยังคุ้มอยู่ ยังไม่ถึงอวหาร เป็นเพียงภัณฑไทย คือสินใช้อันจะเป็นอวหารต่อเมื่อทอดธุระลงด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ผู้ถือเอาไปทอดธุระว่าจักไม่คืนให้ เจ้าของก็ทอดธุระว่าจักไม่ติดตามเอาละ

ฝ่ายจำเลย เมื่อโจทก์ถือเอาพัสดุ ๒ อย่างนั้นไปแล้วในชั้นต้นไม่ได้ตั้งรังเกียจเข้าสังวาสและทำสมโภคกับโจทก์ต่อมา เมื่อเกิดขัดใจกันขึ้นแล้วกลับโฆษณาว่าโจทก์ลักของนั้นไป มีเจตนาใส่ความโจทก์หรือไม่ ธรรมดาคนเกลียดชังผู้ใดแล้ว อาจเห็นผู้นั้นเลวทรามก็ได้ คำแก้ของจำเลยถูกตามคติแห่งธรรมดาฟังได้ และโจทก์ก็ทุรลักษณ์จริง ๆ ขอโดยสารเรือของจำเลย แม้ไปทันกำหนด แต่เขาไม่รอ ก็ไม่พอจะว่าเขาอย่างสาดเสีย ไว้ตัวจนเกินไป และจำเลยได้เคยอุปการะโจทก์มา เป็นผู้ชักพาเข้ามาบวชและเป็นพำนักมาเดิมตั้งอยู่ในฐานบุรพการี เมื่อพบว่าโจทก์ด่าว่าตนถึงอย่างนั้นย่อมจะเห็นว่าโจทก์เป็นคนเลวทรามสักเพียงไร อาจลงสันนิษฐานในนั้นว่าการที่โจทก์เอาป้านกับบาตรไปนั้น ไม่ใช่เพราะวิสาสะ เป็นทำอทินนาทานก็ได้ และทำไปด้วยเจตนาอย่างนั้น

พิจารณาได้ความอย่างนี้ วินิจฉัยว่า การที่จำเลยโฆษณาอย่างนั้นไม่เป็นหมิ่นประมาท คือไม่ใช่ใส่ความ เพราะเป็นคดีมีมูลปรากฏขึ้น แต่จำเลยทำด้วยมุ่งจะให้โจทก์อัปยศด้วยกำลังโกรธเป็นด่าประจาน เข้าลักษณะโอมสวาทภิกษุในวิภังค์แห่งสิกขาบทนี้ว่า "อุปสัมบันใคร่จะด่าใคร่จะข่ม ใคร่จะทำให้เก้อ ว่าอุปสัมบันทำให้เป็นเลว คือต้องปาราชิก ด้วยคำเลว พูดว่าท่านต้องปาราชิกเป็นอาบัติปาจิตตีย์เฉพาะวาจา ๆ" ดังนี้ ทั้ง ๒ เรื่อง ให้ปรับจำเลยเพียงอาบัติปาจิตตีย์เฉพาะเรื่อง ๆ

เจ้าคณะตัดสินว่า จำเลยโฆษณาอย่างนั้น ทั้ง ๒ เรื่องล่วงอมูลกสิกาขาบท ปรับอาบัติสังฆาทิเสสแก่จำเลย ผิดทำนองพระวินัย หากจำเลยจักได้ฟ้องโจทก์ตรงต่อเจ้าคณะ จักยังจัดได้ว่าฟ้องอธิกรณ์มีมูล คือความรังเกียจอันเกิดขึ้นในขณะนั้นเป็นมูลเดิม ความประพฤติเสียของโจทก์เป็นมูลในลำดับ จักปรับโจทก์ด้วยอมูลกสังฆาทิเสสมิได้เลย และปรับอาบัติปาจิตตีย์เพราะโอมสวาทแก่จำเลยด้วยอีกโสดหนึ่ง นอกจาก ๒ เรื่องนั้น ไม่ปรากฏว่าจำเลยได้พูดโอมสวาทอื่น ให้ยกเสีย อนึ่ง ยกขึ้นซึ่งความผิดแก่จำเลยว่าไม่เกรงคณิศรานุภาพ ลงทัณฑกรรมให้ปัดกวาดและจุดตะเกียงในพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส ๕ วัน ดูเป็นส่ายหาความไป ทั้งโจทก์ก็ไม่ได้ถูกลงทัณฑกรรมด้วย ให้ยกเสียอีกฝ่ายหนึ่ง ปรับอาบัติเพราะโอมสวาทแก่โจทก์และให้โจทก์คืนป้านกับบาตรแก่จำเลยนั้น ชอบแล้ว ให้คงไว้

อนึ่ง ความเป็นสมณะของโจทก์คอดกิ่วเต็มทีแล้ว อาจขาดง่าย ๆ ในเมื่อจำเลยทอดสิทธิของตนในพัสดุนั้นเสีย เพราะอย่างนั้นในระหว่างที่โจทก์ยังไม่ได้คืนพัสดุ ๒ อย่างนั้นแก่จำเลย ให้ห้ามสังวาสโจทก์ด้วยสงฆ์ไว้พลาง

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๑

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๖ หน้า ๒๔๓

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

เรื่องพระจร วัดกระบัง จังหวัดพิษณุโลก ตั้งตัวเป็นอุปัชฌายะเอาเอง พระสมุห์อิ่มเจ้าอาวาส สนับสนุน

เรื่องนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลกเป็นโจทก์ฟ้องพระจร วัดกระบัง ว่าเป็นอุปัชฌายะ พระสมุห์อิ่ม เจ้าวัดกระบัง กับพระเก๊าวัดเดียวกัน เป็นคู่สวด ให้อุปสมบทคนผู้ไม่ได้รับใบอนุญาตของเจ้าพนักงาน รวม ๒๔ คน ภายหลังฟ้องเพิ่มว่า พระครู-พรหมพรตบริหารครั้งยังเป็นเจ้าคณะแขวงพรหมพิราม ได้เกี่ยวข้องด้วยในเรื่องนี้ พระจรรับสารภาพว่าได้เป็นอุปัชฌายะ ให้อุปสมบทแก่คนทั้งหลายผู้ไม่มีใบอนุญาตเป็นหลายคราว บางคราวพระครูพรหมพรตบริหารสั่งให้ไปแทน พระสมุห์อิ่มกับพระเก๊ารับสารภาพว่า ได้สวดกรรมวาจาอุปสมบทให้คนทั้งหลายผู้ไม่มีใบอนุญาตเป็นหลายคราว แต่แก้ตัวว่ามารดาบิดาและกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ให้สัญญารับรองว่าคนเหล่านั้นไม่เกี่ยวในราชการ พระครูพรหมพรตบริหารให้การว่า รับนิมนต์เป็นอุปัชฌายะเขาไว้แล้ว อาพาธไปไม่ได้ ถามพระจร ได้รับบอกว่าได้เป็นอุปัชฌายะแล้วจึงได้นิมนต์ให้ไปแทนคราวหนึ่ง โดยทางไต่สวนได้ความว่าพระจรไม่ได้รับตราตั้งเป็นอุปัชฌายะจากเจ้าหน้าที่ ตั้งตัวเป็นอุปัชฌายะเอาเอง การที่พระจรพระสมุห์อิ่มพระเก๊าแก้ตัวว่า มารดาบิดาและกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ให้สัญญารับรองว่า คนเหล่านั้นไม่เกี่ยวในราชการ ฟังไม่ได้ เพราะคนเหล่านั้นไม่มีหน้าที่อนุญาต และกิริยาที่ทำย่อมส่อว่าทำด้วยฝ่าฝืนการปกครองของคณะสงฆ์ พระครูพรหมพรตบริหาร แม้ได้รับตั้งเป็นอุปัชฌายะตามระเบียบแล้วก็ไม่มีอำนาจจะให้พระอื่นผู้มิได้รับตั้งทำหน้าที่นั้นแทนตัว พระครูแก้ตัวว่าได้ถามพระจรและได้รับบอกว่าพระจรได้รับตั้งเป็นอุปัชฌายะแล้ว พระจรได้รับตั้งหรือไม่ พระครูควรรู้ตระหนักด้วยตนเอง แม้พระครูทำด้วยเชื่อ

พระจรก็ไม่พ้นเบาความ ไม่สมแก่เป็นผู้มีสมณศักดิ์ แต่อันที่จริงพระครูทำด้วยรู้ตัวว่าเป็นการละเมิด

พระจรทำผิดต่อหมายประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌายะข้อ ๑๕ โดยฐานตั้งตัวเป็นอุปัชฌายะเอาเอง ต้องนิคคหกรรม ๓ สถานเบื้องปลายในข้อ ๑๒ และทำผิดต่อหมายประกาศนั้นข้อ ๑๐ และต่ออาณัติของคณะสงฆ์ข้อ ๒ กระทง ๒ ฆ. โดยฐานบวชคนไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่แต่ความผิดข้อหลังนี้ แม้พระจรได้ทำก่อนแต่ประกาศถอนข้ออาณัตินั้น แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลกได้ฟ้องภายหลังแต่นั้นมา ให้ยกเสียคงพระจรทำผิดต่อข้อ ๑๕ แห่งประกาศ ให้ย้ายพระจรจากวัดกระบังมาอยู่วัดอนงคาราม ธนบุรี มีกำหนด ๒ ปี

พระสมุห์อิ่มเป็นเจ้าวัดกระบัง ทำผิดต่อข้อ ๑๓ และข้อ ๑๔ ในหน้าที่เจ้าอาวาสโดยฐานคบอุปัชฌายะนอกเขตมาให้อุปสมบทในวัดของตน และรับคนอันเจ้าหน้าที่ในราชการห้ามไว้ให้อุปสมบทและเข้าอยู่ในวัดของตน ทำผิดต่อข้อ ๑๕ โดยฐานสวดกรรมวาจาอุปสมบทคนต้องห้าม ทั้งถืออุปัชฌายะต้องห้ามด้วย ให้ยกข้อสวดอุปสมบทคนไม่มีใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่เสีย คงมีผิดโดยฐานสวดกรรมวาจาอุปสมบทคนถืออุปัชฌายะต้องห้ามในวัดของตนและในวัดอื่น ให้ถอดพระสมุห์อิ่มเสียจากตำแหน่งเจ้าวัดกระบัง และห้ามไม่ให้สวดกรรมวาจาอีกต่อไป

พระเก๊าทำผิดต่อข้อ ๑๕ โดยฐานสวดกรรมวาจาอุปสมบทคนถืออุปัชฌายะต้องห้าม ห้ามไม่ให้พระเก๊าสวดกรรมวาจาอุปสมบทอีกต่อไป ให้ตำหนิพระเก๊าอีกโสดหนึ่งว่า เข้ามาบวชต่อแก่แล้ว ไม่มุ่งจำศีลภาวนาตามวิสัยวุฒิบรรพชิต มาทำความยุ่งเหยิงขึ้นในคณะสงฆ์ที่ตนเข้ามาอยู่

พระครูพรหมพรตบริหาร ทำผิดต่อพระมหาสมณาณัติกำหนดเขตอุปัชฌายะข้อ ๔ ให้พระครูพักจากตำแหน่งอุปัชฌายะ ๑ ปี ตั้งแต่วันที่ได้รู้พระมหาสมณวินิจฉัย

ส่วนผู้อุปสมบทด้วยถือพระจรเป็นอุปัชฌายะ เป็นผู้อุปสมบทผิดกฎหมายในข้อ ๑๕ แห่งประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌายะ พ.ศ. ๒๔๕๖ และในทางวินัยการนี้ลักทำกันหาจัดว่าทำโดยธรรมไม่ ให้สึกเสีย

ให้ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลพิษณุโลกทำตามพระมหาสมณวินิจฉัยนี้

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) กรม - วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๗ หน้า ๙๓

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

คดีเรื่องหมิ่นประมาท
ในระหว่างพระมหาแสน โจทก์ พระอุดมญาณ จำเลย

ด้วยกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ได้นำสำนวนคดีเรื่องหมิ่นประมาท คือพูดใส่ความหรือพูดประจาน ในระหว่างพระมหาแสน เจ้าวัดบางจาก แขวงปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โจทก์ พระอุดมญาณ เจ้าคณะแขวงชื่อนั้น จำเลย มาขอวินิจฉัย

ในคดีนี้ โจทก์กล่าวหาต่อเจ้าคณะจังหวัด ข้อที่ ๑ ว่า จำเลยเที่ยวพูดประจานโจทก์ ว่าโจทก์เสพเมถุนกับเด็กวัดและกล่าวเป็นที่ชวนภิกษุอื่นเพื่อจะไม่ให้ร่วมสังฆกรรมกับโจทก์ ๆ ได้ความอับอายเดือดร้อนและเสียชื่อเสียง โจทก์ได้อ้างเรื่องสนับสนุนคำฟ้องนั้นเป็นข้อที่ ๒ ว่าก่อนแต่เกิดเรื่องนี้ มีการบวชนาคที่วัดเกาะ ทั้งโจทก์ทั้งจำเลยได้รับการนิมนต์ไปในการนั้น จำเลยได้ห้ามสังฆกรรมแก่โจทก์ หากว่าพระครูอมราธิบดี (เจ้าวัดเกาะนั้น) ได้ไกล่เกลี่ยเสีย ต่อนั้นมาได้มีการบวชนาคที่วัดสิมพลี จำเลยได้ห้ามสังฆกรรมแก่โจทก์อีก การที่จำเลยทำอย่างนี้ ยังโจทก์ให้เสียชื่อเสียงและขาดจากลาภทั้งเป็นที่รังเกียจในคณะสงฆ์

จำเลยให้การแก้ข้อที่ ๑ ว่า นายทัดนายแสได้บอกแก่จำเลยว่า นายอู๋นายเพิ่มเด็กศิษย์ของโจทก์เป็นผู้ถูกโจทก์กระทำเมถุน จำเลยได้เรียกนายอู๋มาถาม นายอู๋ได้รับว่าจริง และว่ายังมีเด็กอีกหลายคนถูกกระทำอย่างนั้นเหมือนกัน จำเลยเห็นความยังไม่พอจะถือเอาเป็นหลักฐาน จึงได้คิดจะสืบสวนต่อไป การที่จำเลยได้พูดแก่ภิกษุทั้งหลายก็เพื่อประโยชน์แก่การสืบสวน จำเลยได้ทำการอย่างนั้นในหน้าที่เจ้าคณะแขวง ไม่ได้ทำเพื่อประจานโจทก์

พระปลัดเฮง วัดปรมัยยิกาวาส พระอธิการบุญมี เจ้าวัดสิมพลี รองพระอธิการคืบ วัดสนามเหนือและพระอั้นวัดสนามเหนือพยานโจทก์เบิกความเจือกันว่า ได้ไปในการเผาศพที่เสาธงทอง แล้วได้แวะไปหาจำเลยที่กุฏิ จำเลยได้พูดถึงเรื่องโจทก์ แล้วแสดงว่าจำเลยได้แจ้งแก่พระสุเมธมุนีแล้ว ส่วนจำเลยเชื่อแน่จักไม่ทำสังฆกรรมร่วมกับโจทก์ แต่ไม่ห้ามใคร

พระสุเมธมุนีพยานร่วมเบิกความว่า ได้ไปในการศพที่วัดเสาธงทองแล้วได้ขึ้นไปหาจำเลยที่กุฏิ จำเลยได้เล่าเรื่องพระมหาแสนให้ฟัง และว่ารู้มาจากนายทัดนายอู๋ พยานตอบว่าไม่เชื่อ เพราะนายทัด นายอู๋โกรธกันอยู่กับพระมหาแสน จำเลยขอให้สืบดู

นายทัดพยานจำเลยเบิกความรับสมจำเลยว่า ได้เล่าแก่จำเลยตามคำบอกของนายอู๋ ประมาณ ๒ ปีเศษมาแล้ว และได้พาตัวนายอู๋ไปหาจำเลย และบอกให้จำเลยสอบถามเอง พยานไม่ได้อยู่ฟัง พยานรับว่าไม่ถูกกับโจทก์อยู่บ้าง

นายแสพยานจำเลยเบิกความรับว่า ได้บอกจำเลยตามคำบอกของนายอู๋ และกล่าวถึงอาการที่นายอู๋เล่าว่าโจทก์ได้ทำแก่เขาอย่างไร โดยใจความไม่ถึงเมถุน ทำเพียงเล่นสวาทภายนอกถึงสังฆาทิเสส และเบิกความสนับสนุนคำนายอู๋ว่า ในคราวที่ตนไปค้างที่วัดบางจาก เวลาค่ำ ๆ โจทก์เรียกนายอู๋ ๆ ไม่ไปหา พยานถามว่าอย่างไรจึงไม่ไป นายอู๋ตอบว่ามีความเบื่อหน่าย พยานกล่าวว่าเคยต้องโทษติดคุกมาแล้ว ๑๐ ปี พึ่งพ้นโทษมาได้สัก ๓ ปี

นายเพิ่มพยานจำเลยเบิกความปฏิเสธถึงการที่โจทก์ได้ทำเมถุนกับตน

พระถมปัด ผู้รั้งวัดโปรดเกศ พยานจำเลย เบิกความว่า จำเลยได้ถามพยานว่ารู้เรื่องปาราชิกที่วัดบางจากแล้วหรือยัง พยานตอบว่าไม่ทราบ และถามจำเลยว่ารู้มาจากไหน จำเลยตอบว่ารู้จากนายทัดและถามว่าจะช่วยสืบได้หรือไม่ พยานเห็นว่านายทัดไม่ถูกกับโจทก์จึงไม่รับ

นายอู๋ คนกลาง เบิกความปฏิเสธว่า ไม่เคยได้บอกอย่างนั้นแก่นายทัดนายแสและจำเลย แต่รับว่าได้โกรธและแตกไปจากโจทก์ และนายทัดได้พาไปหาจำเลยและได้กล่าวแก่นางเจี้ยงผู้บอกให้กลับไปอยู่กับโจทก์อย่างเดิมว่า โจทก์ไม่ใช่พระ พยานไม่ไปอยู่ด้วย เวลาที่มาเบิกความนี้ นายอู๋บวชเป็นสามเณร เขาเบิกความว่าเขาหายโกรธแล้ว จึงเข้ามาอยู่กับโจทก์อีก โจทก์เป็นอุปัชฌายะบวชให้

ข้อนี้ฟังได้ตามคำของนายทัดนายแสพยานจำเลยว่า พยานได้บอกแก่จำเลยจริง แต่นายอู๋ได้บอกแก่พยานสองคนและจำเลยจริงหรือไม่นั้น เป็นข้ออันจะพึงสันนิษฐานต่อไป คำของนายอู๋เองว่า เขาได้พูดแก่นางเจี้ยงว่า โจทก์ไม่ใช่พระ เท่านี้ก็ส่อว่าเขาพูดให้ร้ายแก่โจทก์แล้ว เป็นคำสนับสนุนคำของพยานทั้งสองและคำของจำเลยว่านายอู๋ได้บอกแก่พยานทั้งสองและจำเลยจริง ต่างแต่เพียงว่า ได้บอกแก่พยานทั้งสองและจำเลยถึงเหตุแห่งความไม่เป็นพระ กล่าวคืออาการที่ทำ ได้บอกแก่นางเจี้ยงถึงผลแห่งการที่ทำคือความไม่เป็นพระ แต่การเป็นจริงตามคำนายอู๋หรือไม่ เป็นส่วนหนึ่งต่างหากไม่เกี่ยวด้วยคดีนี้ และได้ฟังตามคำของพระสุเมธมุนีพยานร่วม และของพระถมปัดพยานจำเลยว่า จำเลยมุ่งจะสืบสวนอยู่ ตามคำของพระ ๔ รูปพยานโจทก์ฟังได้ว่าจำเลยรังเกียจโจทก์ ไม่ปรารถนาจะร่วมสังฆกรรมด้วย แต่จำเลยไม่ได้ห้ามพระอื่นและการที่จำเลยพูดแก่พระ ๔ รูปนั้น ผู้เป็นสหธรรมิกด้วยกัน ตามพระวินัยไม่เป็นประจาน และการที่จำเลยรังเกียจโจทก์ไม่ปรารถนาจะเข้าสังฆกรรมด้วยจำเลย อาจจะทำได้ ไม่มีผิด เพราะจำเลยไม่เข้าประชุมด้วยเอง ไม่ได้ห้ามสังวาสโจทก์อันเป็นฐานโจทนา โดยนัยนี้ วินิจฉัยว่า การที่จำเลยพูดแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนั้นไม่เป็นหมิ่นประมาทกล่าวคือไม่เป็นใส่ความไม่เป็นประจาน ลำพังการกล่าวถึงความไม่ดีแห่งผู้อื่นแม้ในทางกฎหมายยังไม่ได้จัดว่าเป็นหมิ่นประมาทโดยส่วนเดียว ต้องมีเหตุอย่างอื่นอันบ่งว่าเป็นอย่างนั้นเข้าประกอบด้วย ให้ยกฟ้องข้อนี้ของโจทก์เสีย แต่จำเลยตั้งรังเกียจโจทก์ ไม่ปรารถนาจะร่วมสังฆกรรมด้วย ไม่ควรเป็นผู้ไต่สวนหรือพิจารณาโจทก์หากคดีมีหลักฐาน หรือมีโจทก์ขึ้นเช่นนี้ จำเลยจะต้องส่งคดีนั้นแก่เจ้าคณะผู้ใหญ่เหนือตนเพื่อไต่สวนหรือพิจารณา

ข้อที่ ๒ จำเลยกล่าวแก้ว่า จำเลยได้แสดงเหตุไม่ถูกกันกับโจทก์แก่เจ้าอาวาสทั้งสอง แล้วแสดงความไม่พอใจจะร่วมสังฆกรรมด้วยโจทก์ เจ้าอาวาสทั้งสองรับจัดการเอง จำเลยได้กล่าวถึงเหตุไม่ถูกกันกับโจทก์ ว่าโจทก์ไม่ง้อจำเลยที่เข้าใจว่าไม่ไปมาหาสู่ พระอธิการบุญมีเจ้าวัดสิมพลีพยานจำเลยเบิกความสมจำเลยว่า ตนได้เกียดกันเสียเอง ไม่ให้โจทก์เข้าสังฆกรรมแต่ให้ได้รับลาภผลเต็มที่ ในข้อนี้จำเลยได้พูดเพียงว่าตนจักไม่เข้าสังฆกรรมร่วม แต่เพราะเป็นเจ้าคณะหรือแม้เป็นอุปัชฌายะด้วยคำของจำเลยย่อมหนักอยู่ที่เจ้าอาวาสต้องไกล่เกลี่ยหรือกันโจทก์ออกเสียเอง และการที่นิมนต์พระเข้าประชุมสงฆ์ให้อุปสมบทโดยปกติเป็นการเลือกนิมนต์เฉพาะรูป นับว่าเป็นสงฆ์ต่อเมื่อเข้าประชุมแล้วจำเลยได้ทำอย่างนั้นก่อนแต่ประชุมสงฆ์ไม่จัดว่าเป็นอันห้ามสังวาสเป็นแต่ทำน่าติไม่สมเป็นผู้ใหญ่ แต่ไม่เข้าเกณฑ์ลงโทษให้ยกฟ้องข้อนี้ของโจทก์เสียด้วย

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๗ หน้า ๒๒๗.

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างพระผู้โจทก์ พระเส้ง ผู้รั้งวัดขุนตรา จำเลย ถูกหาด้วยรโหนิสัชชะ

เรื่องนี้พระผู้โจทก์กล่าวหาเป็นคดีหลายข้อ เนื่องมาจากพระเส้งจำเลยให้ประหาร อันจะพิจารณาข้อหาร่วมกันอย่างนี้ เป็นการยุ่งยากแก่ผู้พิจารณา เป็นความลำบากแก่จำเลยผู้จะแก้คดี จึงได้ให้คำสั่งแก่เจ้าคณะจังหวัดรับฟ้องของโจทก์เฉพาะเรื่องเดียว คือการอยู่สองต่อสองกับนางสาวบุญหนัก อันเป็นข้อหาอย่างหนักกว่าข้ออื่น ๆ และโจทก์มุ่งจะฟ้อง ส่วนข้ออื่น ๆ เป็นแต่กล่าวหาพลอยเข้ามาไม่ใช่มูลคดี ให้ยกเสีย

โจทก์หาข้อ ๑ ว่า เมื่อเดือน ๑๐ พ.ศ. ๒๔๖๑ เวลาประมาณเที่ยงคืน โจทก์ยังเป็นฆราวาสกับนายส่วงพี่ ได้พากันไปที่บ้านนางสาวบุญหนักผู้มักคุ้นกัน เห็นคนหลบเข้าไปในครัว โจทก์ตามเข้าไปดู ในครัวนั้นมืดคลำไปจับเอาคอคนหนึ่งเข้า คนนั้นพูดว่าอย่าทำ โจทก์จำเสียงได้ว่าเสียงจำเลย โจทก์ออกมาแล้วแอบคอยฟังอยู่อีก เมื่อนางสาวบุญหนักจุดตะเกียงขึ้นโจทก์ได้เห็นตัวจำเลย

จำเลยให้การปฏิเสธในข้อรโหนิสัชชะ นายส่วงพยานโจทก์เบิกความสมโจทก์โดยใจความ แต่กล่าวฐานที่ไม่สมตามคำโจทก์ ดูเหมือนมีห้องครัวต่างหาก ตามคำพยานคนนี้ ที่ทำครัวเป็นร้านอยู่ในโรงนั้นเอง

นางสุน นางเทศ นางสาวใจ พยานจำเลย เบิกความร่วมกันว่า พยานได้อยู่โรงเดียวกันกับนางสาวบุญหนัก ไม่ได้เคยพบจำเลยกับนางสาวบุญหนักสองต่อสองเลย

โจทก์หาอีกข้อหนึ่งว่า จำเลยนั่งสองต่อสองกับนางสาวบุญหนักในกุฎีของจำเลยที่วัดขุนตรา

จำเลยให้การปฏิเสธโดยใจความ

พระสุขพยานโจทก์เบิกความว่า ได้เคยเห็นจำเลยนั่งพูดกับนางสาวบุญหนักที่หน้าห้องของจำเลยสองต่อสอง บางครั้งจำเลยนั่งอยู่บนเก้าอี้ นางสาวบุญหนักนั่งที่พื้นกระดาน ห่างกันตั้งแต่ศอกหนึ่งถึงสามศอก ทำงานอยู่ก็มี พูดกันก็มี ได้เห็นนางสาวบุญหนักเข้าในห้องจำเลยก็มี ในเวลาที่จำเลยอยู่ในห้อง แต่จะมีใครอยู่ในห้องบ้างหรือไม่ พยานไม่รู้

นายส่วงพยานโจทก์เบิกความว่า ไปทำงานอยู่ที่วัดขุนตรา ได้พบกับจำเลยนั่งพูดกับนางสาวบุญหนักที่ในห้องจำเลย กลางคืนบ้าง กลางวันบ้าง หลายหน นั่งห่างกันตั้งแต่ ๑ ไปหา ๓ ศอก จำเลยนั่งมีอาสนะปู บางคราวก็มีคนอื่นอยู่ด้วย

พระวิง พระเภา วัดขุนตรา ผู้ใหญ่อิ่ม นางก้อน นางเบี้ยว ผู้อุปฐากวัดขุนตรา พยานจำเลย ให้การการร่วมกันว่าไม่เคยเห็นจำเลยนั่งสองต่อสองกับนางสาวบุญหนัก

อีกข้อหนึ่ง โจทก์ยื่นหนังสือ ๓ ฉบับ เป็นสำนวนหญิงถึงชายเป็นที่นับถือแสดงความปฏิพัทธ์กันก็มี แสดงถึงการที่ได้เสียกันแล้วก็มี ว่าได้มาจากกุฏีของจำเลย

เด็กไสวอายุ ๑๔ ปีศิษย์จำเลย พยานโจทก์เบิกความว่า พยานเข้าไปในห้องจำเลยเพื่อจะชงน้ำร้อนให้จำเลย เวลานั้นจำเลยไม่อยู่ พยานกำลังชงน้ำร้อนอยู่ เห็นโจทก์เข้าไปในห้องจำเลย หยิบโถอันอยู่ใต้ที่บูชามาดู มีหนังสืออยู่ในโถกี่ฉบับพยานไม่รู้ โจทก์อ่านแล้วพูดว่าจักเอาไป อย่าเอ็ดไป

จำเลยไม่ได้อ้างพยานเพื่อหักล้างหนังสือนี้

พิจารณาได้ความตามสำนวนว่า จำเลยนั้นไม่ใช่ภิกษุผู้เคร่งครัด ถึงกับเอาพวกเพลงชายบ้างหญิงบ้างมาเล่นมาซ้อมบนกุฏี แม้ไม่ได้มาเล่นที่วัดนั้น ไปเล่นที่วัดอื่นก็รับเป็นที่สำนักอาศัยของพวกเพลงนั้น การใกล้ชิดกับหญิงย่อมมีเนื่องมาจากเป็นเจ้าสำนักแห่งพวกเพลงนั้น แม้มีคำพยานโจทก์เบิกว่า ได้เห็นจำเลยอยู่สองต่อสองกับนางสาวบุญหนักหน้าห้องบ้าง ในห้องบ้าง หากเป็นจริงตามนั้น อาการที่นั่งส่อว่าไม่ได้

มุ่งรโหนิสัชชะเป็นด้วยอำนาจความไม่เคร่ง แม้พระสุขพยานโจทก์ผู้เบิกว่าได้เห็นก็ไม่ได้แสดงความรังเกียจอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้นนายส่วงก็เหมือนกันพูดรังเกียจแต่ปาก แต่อาการหาได้รังเกียจไม่ดังจักชี้ข้างหน้า อันจะพิจารณาอธิกรณ์นี้ จักพิจารณาถึงการที่จำเลยได้นั่งสองต่อสองมุ่งความนั่งในที่ลับที่เรียกว่ารโหนิสัชชะอันเป็นฉายาประถมปาราชิกเท่านั้น

ข้อที่โจทก์หาว่า จำเลยนั่งรโหนิสัชชะกับนางสาวบุญหนักที่โรงของเขาในเวลาดึกดื่นนั้น โจทก์มีพยานเฉพาะนายส่วงคนเดียว ถ้าจริงอย่างนั้น โจทก์ไม่ควรจะบวชที่วัดขุนตราเลย แต่ข้อนี้โจทก์แก้ว่าพระเส้งอีกรูปหนึ่งผู้พี่ชายเหนี่ยวรั้งให้บวชที่วัดนั้น หรือเมื่อจำเลยสวดกรรมวาจาอุปสมบท โจทก์ยอมโดยเรียบร้อยมีทางให้แก้ตัวว่ายังนึกอักอ่วนว่าจะพูดดีหรือไม่ ฝ่ายนายส่วงพยานโจทก์ โจทก์เองกล่าวว่าเป็นผู้นิมนต์ให้สวดกรรมวาจาและขวนขวายให้โจทก์อุปสมบทที่วัดนั้น ไม่มีทางให้แก้ตัวเลย ถ้านายส่วงได้ยินแก่หู ได้เห็นแก่ตา ได้รู้แก่ใจ ว่าจำเลยประพฤติลามกอย่างนั้นแล้วไม่ควรขวนขวายให้โจทก์บวชที่วัดขุนตราเลย ถ้าได้นิมนต์จำเลยไปสวดกรรมวาจาอุปสมบทโจทก์ ตามคำของโจทก์แล้วยิ่งทำไม่ควร เพราะอย่างนี้ คำของนายส่วงไม่ควรฟังเอาเป็นจริง ตามคำพยานของจำเลย คงฟังได้ความว่า ที่โรงนางสาวบุญหนักนั้นมีคนอยู่ด้วยกันหลายคน ไม่เป็นโอกาสที่จำเลยจะนั่งรโหนิสัชชะกับนางสาวบุญหนักได้ในดึกดื่นอย่างนั้น ฟ้องข้อนี้พิจารณาไม่ได้จริง ให้ยกเสีย ข้อที่โจทก์กล่าวหาว่าจำเลยนั่งสองต่อสองกับนางสาวบุญหนักในกุฎีของจำเลย พิจารณาได้ไม่ถึงรโหนิสัชชะให้ยกฟ้องข้อนี้เสียเหมือนกัน

ข้อที่โจทก์ยื่นหนังสือ ๓ ฉบับนั้น ว่าได้ในกุฎีของจำเลยนั้น เด็กไสวพยานโจทก์เบิกความว่าไม่สมเหตุ การชงน้ำร้อนควรจะทำต่อเมื่อจำเลยอยู่ในกุฎี พยานกล่าวว่าทำในเวลาจำเลยไม่อยู่ และเด็กไสวก็เป็นผู้ที่ถูกจำเลยเฆี่ยน มีถ้อยคำที่ไม่สมเหตุเช่นนี้ ไม่ควรฟังเอาเป็นประมาณ ถ้าโจทก์ถือเอาหนังสือนั้นมาจริง โจทก์เองเป็นผู้ทำอทินนาทาน มุ่งจะใส่โทษผู้อื่น แต่ทำโทษให้ตัวเองเช่นซัดธุลีทวนลม แม้ข้อนี้ฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ ให้ยกเสีย

โจทก์ฟ้องอธิกรณ์นี้เป็นหลายข้อ ท้าวเรื่องมาตั้งแต่ยังไม่ได้อุปสมบท ครั้นอุปสมบทแล้ว จำเลยประพฤติไม่สมควร อย่างไรเห็นอยู่รู้อยู่ก็หาได้ฟ้องไม่ ต่อโกรธเรื่องจำเลยให้ประหารขึ้นมาจึงได้ฟ้อง ไม่ใช่ฟ้องด้วยเพ่งความบริสุทธิ์ ไม่ใช่ฟ้องด้วยร้องทุกข์ ฟ้องด้วยหมายจะทำเวรตอบ ฟ้องอย่างนี้เรียกว่าก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์มีโทษถึงบัพพาชนียกรรม แต่ครั้นจะลงโทษโจทก์ในข้อนี้ จำเลยก็มีข้ออันจะพึงตำหนิอยู่จึงยกโทษเสียเหมือนกัน เป็นแต่ห้ามไม่ให้เป็นโจทก์ฟ้องข้อที่ยกเสียนั้นอีก ข้อใดควรไต่สวน ให้เจ้าคณะทำเอง

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๘ หน้า ๑๔๒

(สำเนา)

พระมหาสมณวินิจฉัย

อธิกรณ์ในระหว่างพระนาค พระเที้ยมโจทก์ พระเผื่อน ผู้รั้งวัดทอง จังหวัดเพชรบุรี จำเลย เรื่องรโหนิสัชชะ

ในอธิกรณ์เรื่องนี้ โจทก์หาว่าผู้มีชื่อได้บอกแก่โจทก์ว่า ได้เห็นพระเผื่อน ผู้รั้งวัดทองจำเลย ได้พูดอยู่กับนางสาวคำเวลากลางคืนสองต่อสอง ในฟ้องไม่ได้ระบุฐานที่ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้ (๒๔๖๒) หรือเดือน ๑๐ แรม ๑๑ ค่ำ โจทก์ได้ไปแอบดูที่ฝาโรงนางสาวคำ ได้ยินเสียงจำเลยพูดอยู่กับนางสาวคำในมุ้ง เมื่อนางสาวคำออกมานอกมุ้งแล้ว จำเลยขอน้ำกิน นางสาวคำตักน้ำให้ จำเลยโผล่ออกมาจากมุ้งเพื่อรับน้ำจากนางสาวคำ โจทก์ได้เห็นตัวถนัด

จำเลยให้การปฏิเสธ อ้างฐานที่อยู่

โจทก์อ้างตนกับนายขันเป็นพยาน พระนาคโจทก์เบิกความว่าราว ๒ ทุ่มคืนนั้น โจทก์ผู้เดียวลงเรือไปบ้านโยม กลับ ๔ ทุ่มเศษ พายเรือมาถึงท่าน้ำนางสาวคำ แวะเทียบตะลิ่งเข้าไปดูเห็นจำเลยล้างเท้าที่หน้าโรงนางสาวคำ แล้วก็เข้าไปในโรง โจทก์จึงไปชวนพระเที้ยมผู้เป็นโจทก์ร่วมไปแอบมองดู ได้ยินเสียงพูดกระจุ๋งกระจิ๋งอยู่ในมุ้ง และได้เห็นตัวเมื่อโผล่จากมุ้งออกมารับน้ำ ดังกล่าวไว้ในฟ้อง กลับมาถึงวัด ๕ ทุ่มเศษ ได้บอกแก่พระฉ่ำแล้วต่างเข้าห้อง

พระเที้ยมโจทก์ เบิกความว่า พระนาคได้มาชวนให้ไปแอบดูจำเลยที่โรงนางสาวคำ ได้เห็นคนอยู่ในมุ้งสองคนไม่รู้จักว่าใคร แต่จำเสียงได้ว่าจำเลย พูดเสียงกระจุ๋งกระจิ๋ง ไม่ได้ความ ได้ยินถนัดอยู่คำหนึ่งว่า เรามานอนอยู่ที่นี่เหมือนผัวกับเมีย ใครจะมา

แอบดูทางไหนก็ไม่รู้ ต่อนี้เบิกความเหมือนพระนาค มีต่างกันที่พระเที้ยมว่า นางสาวคำตักน้ำด้วยจอก ส่วนพระนาคว่าตักน้ำด้วยอะไรไม่รู้

นายขันพยานโจทก์เบิกความว่า เมื่อเดือน ๔ ปีอะไรไม่รู้พยานได้ไปสุ่มปลาในแม่น้ำเคียงท่าน้ำโรงนางสาวคำ ได้ขึ้นไปที่หน้าโรงเพื่อขอไฟจุดบุหรี่ เห็นประตูปิดอยู่ ได้มองเข้าไปทางช่องฝา เห็นจำเลยนั่งอยู่ในโรงบนยกพื้น นางสาวคำนั่งข้างล่างห่างกันประมาณ ๓ ศอก ไม่มีใครอยู่ในนั้น พูดอะไรกันได้ยินแต่ไม่รู้เรื่อง เวลานั้นประมาณยามเศษ พยานเห็นแล้วก็กลับไปสุ่มปลา หาได้ร้องขอไฟไม่

พยานของโจทก์อื่นอีก เป็นแต่ได้ยินโจทก์บอกเล่าบ้าง เห็นจำเลยพายเรือกลับมาวัดในเวลาเช้าบ้าง ไม่เป็นทางจะยกขึ้นพิจารณาจึงไม่ระบุถึง

นางสาวคำคนกลางเบิกความปฏิเสธ แก้ว่าในคืนนั้นได้นอนอยู่กับนางสาวคิ้วในมุ้งเดียวกัน ตั้งแต่หัวค่ำจนรุ่ง และค้านคำโจทก์ที่ว่าได้เห็นตัวจำเลยด้วยแสงตะเกียงแขวนในโรง นางสาวคำว่าในโรงนั้นไม่ได้ใช้ตะเกียงแขวน ใช้ขวดน้ำอบรูปสี่เหลี่ยมเป็นตะเกียงตั้ง เอามาให้คณะผู้พิจารณาดู ข้อนี้โจทก์ไม่ซัก

พระยุ้ย พระย้อย พยานจำเลย เบิกความเจือกันว่า ในวันและเวลาที่โจทก์หานั้นพยานได้เห็นจำเลยอยู่วัด นอนดูตำรับอยู่ที่ระเบียงหน้าห้องจนสองยามกว่า ก่อนแต่พยานนอน จำเลยได้ดับตะเกียงและนอนแล้ว

พระยุ้ยเบิกความต่อไปอีกว่า พยานทราบข่าวนั้นแล้ว ได้ไปสอบถามพระนาคโจทก์ ๆ บอกว่าไม่รู้ เป็นแต่พระเที้ยมเล่าให้ฟัง พยานได้ถามว่าทราบข่าวบ้างหรือพระนาคบอกว่าเปล่า โจทก์ไม่ซักความข้อนี้ โจทก์กล่าวในฟ้องว่า ผู้มีชื่อบอก ในคดีเช่นนี้ควรระบุชื่อผู้บอก โจทก์ก็มิได้ระบุ นายขันพยานของโจทก์เป็นผู้จำอะไรไม่ได้ จำอายุของตนเองก็ไม่ได้ จำวันจำปีที่ได้เห็นก็ไม่ได้ จำได้เฉพาะได้เห็นจำเลยอยู่สองต่อสองกับนางสาวคำเท่านั้น

คำของโจทก์เองก็แย้งกันเอง พระนาคว่ามุ้งหนาแลไม่เห็นคนในนั้น พระเที้ยมว่าแลเห็นคนแต่ไม่รู้จัก แปลว่ามุ้งบาง พระนาคว่าได้ยินเสียงพูดกระจุ๋งกระจิ๋งที่แปลว่าฟังไม่ได้ความ ฝ่ายพระเที้ยมเบิกว่าได้ความข้อหนึ่งดังกล่าวแล้ว พระนาคว่านางสาวคำเอาอะไรตักน้ำให้ไม่ทราบ พระเที้ยมว่าจอก เห็นตัวถนัดแล้วเมื่อกลับมา อย่างไรจึงพูดกันว่าแน่ละหรือ ถ้าเห็นตัวจริง ๆ แล้ว ไม่น่าจะปรารภถึงความแน่ ครั้นกลับมาแล้วน่าคอยดูจำเลยเมื่อกลับมา แต่หาได้คอยไม่เข้าห้องเสียเงียบ นางสาวคำค้านถึงเรื่องตะเกียงที่โจทก์ว่าเป็นตะเกียงแขวน เขาว่าเขาใช้ขวดน้ำอบเป็นตะเกียงตั้งเอามาให้คณะผู้พิจารณาดูโจทก์ก็มิได้ซักถาม ยอมรับค้านด้วยความนิ่งอยู่

ฝ่ายพยานจำเลยเป็นภิกษุ มีสังวาสเสมอกับจำเลย ถ้าจำเลยประพฤติลามกตนไม่ได้ประพฤติด้วยแล้ว คงไม่เบิกความรับสมอ้างเป็นผู้มีถ้อยคำควรฟังได้กว่าของนายขัน คนสุ่มปลาพยานโจทก์ ทั้งพระยุ้ยเบิกความยันว่าได้สอบถาม พระนาคโจทก์บอกว่าไม่รู้ เป็นแต่พระเที้ยมเล่าให้ฟัง พระนาคก็มิได้ซักพยานผู้นี้ยอมรับค้านด้วยความนิ่งอยู่

กิริยาที่โจทก์ทำมาแต่ต้น บ่งว่าไม่ใช่ผู้โจทก์มุ่งความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์ โจทเพื่อใส่ความจำเลย

พิจารณาได้ความอย่างนี้ วินิจฉัยว่าจำเลยไม่มีผิด โจทก์พูดใส่ความ ให้ยกฟ้องของโจทก์เสีย

อันคดีทางคณะสงฆ์ เมื่อพิจารณาได้ความ โจทก์ใส่ความจำเลยวินิจฉัยลงโทษโจทก์ไปทีเดียว จำเลยไม่จำต้องฟ้องอีกสำนวนหนึ่ง จำเลยในอธิกรณ์นี้ ควรทำรายงานยื่นคณะผู้พิจารณา แจ้งการที่โจทก์นำผู้ใหญ่บ้านไปค้นหาตัวจำเลยที่โรงนางสาวคำ เพื่อประกอบคดีของตนเท่านั้น เพราะอย่างนี้ จักไม่ให้วินิจฉัยอธิกรณ์เรื่องใส่ความที่จำเลยเป็นโจทก์ฟ้องโจทก์อีกสำนวนหนึ่ง จักถือเอาสำนวนนั้นเพียงเป็นเครื่องประกอบวินิจฉัยอธิกรณ์นี้

การที่โจทก์ทำอุกอาจนำผู้ใหญ่บ้านไปค้นหาจำเลยในโรงนางสาวคำนั้น ทำเกินหน้าที่ของภิกษุสามัญ อันภิกษุสามัญผู้เพ่งความบริสุทธิ์ต่อมีเรื่องมาถึงเฉพาะหน้าคือพบเห็นเข้าเอง หรือมีผู้บอกเล่าได้หลักฐานจึงโจทขึ้น เพื่อสงฆ์จะได้ชำระมลทิน หากภิกษุนั้นไม่ได้ทำผิดดังข้อหาจะได้พ้นจากมลทิน ถ้าทำผิดจริง สงฆ์จะได้นิคคหะหรือกำจัดเสียเป็นอันชำระมลทินออกจากสงฆ์ ฝ่ายโจทก์ในอธิกรณ์นี้เที่ยวแส่หาความจนถึงว่าได้ไปแอบมองดู และได้นำนายรุ่งผู้ใหญ่บ้านไปค้นหาจำเลยที่โรงนางสาวคำ ดุจตำรวจภูธรค้นหาผู้ร้าย การที่โจทก์นำนายรุ่งผู้ใหญ่บ้านไปค้นโรงนางสาวคำนั้น เห็นว่าไม่ได้ทำด้วยความเชื่อว่าจำเลยอยู่ในนั้น ทำเพื่อจะลวงคณะผู้พิจารณาอธิกรณ์นี้ให้เชื่อว่าคดีนี้มีมูลดังโจทก์หา โจทก์จึงได้กล้าขอให้ค้น ถ้าโจทก์สงสัยจริงแล้ว เมื่อนายรุ่งผู้ใหญ่บ้านขอให้เข้าไปค้นดูเอง คงเข้าไป นี่เป็นแต่ทำจด ๆ จ้อง ๆ อยู่เท่านั้น

โจทก์ฟ้องอธิกรณ์ใส่ความจำเลยอย่างนี้ ชื่อว่าก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์มีโทษถึงบัพพาชนียกรรม อยู่ในสงฆ์หมู่ใด จักทำความไม่สงบขึ้นในสงฆ์หมู่นั้น นอกจากนี้โจทก์เป็นผู้เที่ยวเตร่ในค่ำคืน ผิดกิจสมณะ ให้เจ้าคณะจังหวัดไล่พระนาค พระเที้ยม โจทก์ในอธิกรณ์เรื่องนี้เสียจากคณะจักไม่วินิจฉัยถึงอาบัติอันโจทก์ทั้ง ๒ จะพึงต้องการยกอาบัตินอกจากปาราชิกขึ้นปรับ สำหรับภิกษุผู้มียางอายเท่านั้น อลัชชีจักไม่รู้สึกละอายเลย เท่ากับถูกยกฟ้องเฉย ๆ ไม่ต้องรับโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง

วินิจฉัยไว้ ณ วันที่ ๒๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) กรม – วชิรญาณวโรรส

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๗ หน้า ๓๑๙.

(สำเนา)

รายงานพิจารณาและวินิจฉัยของคณะกรรมการ

ที่ ๒๐/๓๓

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๓

กราบทูลสมเด็จพระมหาสมณะ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยมีพระดำรัสสั่งให้เกล้ากระหม่อม กับพระญาณวราภรณ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ พิจารณาเรื่องพระศรีวิชัย วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ถูกหาว่ามีพรรคพวกเป็นอันมาก เป็นเหตุระแวงของเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรว่าเป็นผีบุญ และไม่ทำการโอนอ่อน และทำการขัดขืนต่อคณะสงฆ์จังหวัดนั้น เกล้ากระหม่อมได้ถามหม่อมเจ้าบวรเดชอุปราชมณฑลภาคพายัพว่า การที่พระศรีวิชัยมีคนติดมากนั้นอาจจะยกความผิดเป็นทางอาชญาฟ้องต่อศาลได้หรือไม่ ได้รับตอบว่า หามีความผิดถึงเช่นนั้นไม่ เกล้ากระหม่อมทั้งหลายจึงได้พิจารณาถึงการที่พระศรีวิชัยไม่โอนอ่อนและขัดขืนต่อคณะสงฆ์ส่วนเดียว ได้ความดังต่อไปนี้:-

เจ้าคณะจังหวัดลำพูนยกความผิดของพระศรีวิชัยขึ้น ๘ ข้อ คือ

๑. ตั้งตัวเป็นอุปัชฌายะ บวชกุลบุตรไม่มีใบอนุญาต

๒. ไม่อยู่ในความบังคับบัญชาของพระครูมหารัตนากร เจ้าคณะแขวงลี้

๓. เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมสงฆ์ท้องที่อำเภอลี้ เพื่อตักเตือนให้รู้ระเบียบการคณะสงฆ์และทางราชการ สงฆ์ไปประชุมทุกวัดเว้นแต่พระศรีวิชัยไม่ไป

๔. ทางราชการป่าวร้องให้วัดทั้งหลายตามประทีป ตีฆ้องกลองในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วัดทั้งหลายทำตาม แต่พระศรีวิชัยไม่ทำ

๕. เจ้าคณะแขวงลี้ เห็นว่าวัดทั้งหลายขัดขืนต่อการปกครองคณะสงฆ์ เพราะเอาอย่างพระศรีวิชัย จึงร้องต่อพระครูศีลวิลาศ ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ๆ ได้ว่ากล่าวตักเตือนเรียกทานบนพระศรีวิชัย ๆ ก็ยังขืนประพฤติดังก่อนอีก

ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ เจ้าคณะจังหวัดลงโทษกักตัวพระศรีวิชัยไว้ ๒ ปี ตามคำสั่งของผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

๖. เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรขอสำรวจสำมะโนครัว พระศรีวิชัยไม่ยอมให้สำรวจ ให้เจ้าหน้าที่สำรวจเอาเอง เจ้าคณะแขวง เจ้าคณะจังหวัดสั่งไปก็ไม่ทำตาม

๗. เจ้าคณะแขวงลี้นัดประชุมอธิการวัดทั้งปวงในแขวงของตน อธิการหลายวัดหามาประชุมไม่ เพราะพระศรีวิชัยเป็นผู้ทำตัวอย่าง

๘. ลือกันว่าพระศรีวิชัยมีบุญ เช่นมีดาบฝักทองคำเล่ม ๑ ตกลงมาจากอากาศอยู่ที่แท่นบูชาพระของพระศรีวิชัย ๆ เก็บรักษาไว้ การลือนี้พระศรีวิชัยจะอวดเองหรือคนอื่นลือไปเองก็ตาม ก็เชื่อว่าเกิดแต่พระศรีวิชัยเป็นเหตุ ทำให้มหาชนหลงนิยมนับถือ

ข้อ ๖-๗-๘ นี้ เจ้าคณะจังหวัดลงโทษขับพระศรีวิชัยจากจังหวัดลำพูน ตามคำสั่งของผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ภายใน ๑๕ วัน พระศรีวิชัยไม่ไป เจ้าคณะจังหวัดหาว่าขัดคำสั่ง เอาตัวมากักไว้ ต่อมาหม่อมเจ้าบวรเดชขออนุญาตต่อผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ส่งพระศรีวิชัยมากรุงเทพฯ เกล้ากระหม่อมทั้งหลาย ไต่สวนพระศรีวิชัยเธอให้การดังต่อไปนี้:-

๑. ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ พระศรีวิชัยรับสารภาพ

๒. ข้อ ๖ พระศรีวิชัยแก้ว่า เธอไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส ไม่ใช่หน้าที่ของเธอ

๓. อธิการอื่น ๆ เอาอย่างเธอเอง เธอไม่ได้บอกไม่ได้สั่ง

๔. ข้อ ๘ พระศรีวิชัยปฏิเสธว่า ของเช่นนั้นเธอไม่มี และเธอไม่ได้อวด เขาพากันลือไปเอง

เกล้ากระหม่อมพิจารณาเห็นร่วมกันดังต่อไปนี้:-

๑. ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ พระศรีวิชัยรับสารภาพ และได้รับโทษแล้วเป็นอันไม่ต้องพิจารณา

๒. ข้อ ๖ ตามคำแก้ของพระศรีวิชัยนั้น แก้ถูก เพราะเธอถูกถอด

๓. ข้อ ๗ เป็นความผิดของอธิการผู้เอาอย่างต่างหาก เพราะอธิการไปเอาอย่างผู้มิใช่อธิการ พระศรีวิชัยไม่มีผิด

๔. ข้อ ๘ ไม่มีพยานหลักฐานว่าพระศรีวิชัยอวด เมื่อมีคนเล่าลือกันไปเองจะลงเอาว่าพระศรีวิชัยมีความผิด เพราะเกิดแต่เธอหาถูกไม่

ตามที่พิจารณามาในข้อ ๖-๗-๘ ได้ความว่าพระศรีวิชัยไม่มีความผิด เจ้าคณะลงโทษเกินไป เพราะฉะนั้น ควรปล่อยให้พระศรีวิชัยกลับไปภูมิลำเนาของตน

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

(ลงพระนาม) กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์
(ลงนาม) พระญาณวราภรณ์
(ลงนาม) พระธรรมไตรโลกาจารย์

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๘ หน้า ๑๗๓

(สำเนา)

พระดำรัสสั่งคำวินิจฉัย

ด้วยได้อ่านรายงานของกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ กับพระญาณวราภรณ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ เข้ากันเป็นคณะกรรมการพิจารณาเรื่องพระศรีวิชัย วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน นี้แล้ว คณะกรรมการไม่ได้พิจารณาข้อหา ๕ ข้อเบื้องต้น ด้วยเห็นว่าพระศรีวิชัยรับสารภาพ และได้รับโทษแล้วนั้น เพ่งโดยฐานเป็นการล่วงแล้วก็ไม่จำเป็นจะต้องพิจารณาจริง แต่เมื่อเพ่งถึงยุติธรรมและความเป็นแบบอย่างต่อไป ควรวินิจฉัยไว้ด้วย

ข้อ ๑ พระศรีวิชัยตั้งตัวเป็นอุปัชฌายะเอาเองบวชกุลบุตรไม่มีใบอนุญาตนั้น มีความผิดต่อคณะโดยแท้ เจ้าคณะลงโทษกักตัวพระศรีวิชัยไว้ได้อยู่ ส่วนกำหนดถึง ๒ ปีนั้นแรงเกินไป คดีเช่นนี้ ตามธรรมเนียมที่เป็นมา เราเป็นผู้สั่งลงโทษเอง คดีนี้ผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือสั่งตามลำพังตนเอง ก็ไม่ผิดดอก แต่ถ้าได้ขอคำสั่งของเราการลงโทษจักได้เป็นไปโดยพอดี

ข้อ ๒ พระศรีวิชัยไม่อยู่ในความบังคับบัญชาของเจ้าคณะแขวงนั้นมีความผิดเฉพาะข้อที่สมควร เจ้าคณะจะลงโทษควรจะยกข้อขึ้นกล่าว

ข้อ ๓ เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมสงฆ์เพื่อตักเตือนให้รู้ระเบียบการคณะสงฆ์และทางราชการ พระศรีวิชัยไม่ไปนั้น ถ้าเขาขอให้เจ้าคณะแขวง เป็นผู้บอกนัดและพระศรีวิชัยเป็นเจ้าสำนักปกครองคณะสงฆ์หมู่หนึ่ง และไม่ได้แจ้งเหตุขัดข้องที่จะไปมิได้ มีความผิด ถ้าลำพังเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมเอง พระศรีวิชัยไม่ไป จะยกเอาเป็นความผิดมิได้

ข้อ ๔ ทางราชการป่าวร้องให้วัดทั้งหลายตามประทีปตีฆ้องกลองในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระศรีวิชัยไม่ทำตามนั้น การตามประทีปตีฆ้องกลอง เป็นกิจอันจะพึงทำด้วยความมีแก่ใจ ทางราชการป่าวร้องก็เป็นเพียงนัดให้ทำ ถ้าเป็นการบังคับแล้วผิดทางไม่เป็นพระเกียรติยศ พระศรีวิชัยไม่ทำตาม ไม่ควรยกขึ้นเป็นความผิด

ข้อ ๕ วัดทั้งหลายขัดขืนต่อความปกครองของเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะยกเป็นความผิดของพระศรีวิชัยนั้น หาถูกไม่ ชอบแต่จะเอาความผิดแก่เจ้าอาวาสทั้งหลายเหล่านั้นเอง

ข้อหาทั้ง ๕ นี้ ดูทีเป็นไปในต่างคราวกัน เจ้าคณะจักเอาโทษควรจะยกขึ้นว่าในคราวที่ทำ ไม่ยกขึ้นว่าในคราวนั้น ๆ มาประมวลยกขึ้นว่าและลงโทษในคราวเดียวกันอย่างนี้ ไม่เป็นหลักฐาน คนทั้งหลายจึงเห็นว่าข่มเหงพระศรีวิชัย อันที่จริงดูเหมือนระแวงตามเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรว่าเป็นผีบุญ จักยกความผิดทางนั้นไม่ถนัด จึงหยิบความผิดทางอื่นมาประมวลกันเป็นสาเหตุลงโทษ เพื่อจะได้เอาตัวมากักไว้เท่านั้น พระมีผู้คนติดมากอย่างนี้ ยังไม่ได้ทำการอันจัดว่าเป็นความผิดทางอาชญาแผ่นดินหรือทางพระศาสนา ยังเอาโทษไม่ได้ เมื่อถูกลงโทษโดยมิบังควร นอกจากผิดยุติธรรมคนทั้งหลายผู้สงสารย่อมเห็นความดีของเธอและถือมากขึ้น ครั้งโบราณ การเช่นนี้อันเป็นไปรุนแรงถึงเป็นเหตุตั้งศาสนาขึ้นใหม่ ก็ได้เคยมีมาแล้ว

ข้อ ๖ ข้อ ๗ ข้อ ๘ คณะกรรมการวินิจฉัยว่า พระศรีวิชัยไม่มีผิด เจ้าคณะลงโทษเกินไป ควรปล่อยพระศรีวิชัยกลับไปภูมิลำเนาของตนนั้นชอบแล้ว แต่ปล่อยให้กลับไปตามลำพัง เข้ากับเจ้าคณะไม่ได้จักเตร็ดเตร่อยู่ ควรจัดส่งขึ้นไป ถ้าควรเป็นเจ้าสำนัก ก็จงให้เป็นตามเดิม ถ้าไม่ควร ก็จงให้มีสังกัดอยู่ในวัดอื่นที่พระศรีวิชัยจะพึงเลือกได้ตามใจ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์จงสั่งตามนี้

(ลงพระนาม) กรม-วชิรญาณวโรรส

วัดเขมาภิรตาราม
วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๖๓

แถลงการณ์ ฯ เล่ม ๘ หน้า ๑๗๗

พระมงคลวิเสสกถา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

A SPECIAL AUSPICIOUS ALLOCUTION

His Holiness Prince Vajirañāṇa,
Supreme Patriarch of the Kingdom of Thailand.

คำนำ

วันที่ ๒ สิงหาคม ซึ่งเป็นดิถีคล้ายวันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระเถรานุเถระ คณะศิษยานุศิษย์ พระประยูรญาติ และผู้เคารพนับถือในพระองค์ ได้มีสมานฉันท์ร่วมกันบำเพ็ญกุศลน้อมเกล้า ฯ อุทิศถวายเป็นประจำทุกปีมานับแต่สิ้นพระชนม์ และในโอกาสเดียวกันนี้ ได้อัญเชิญพระอัฐิของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พระอุปัธยาจารย์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้น มาประดิษฐานเพื่อบำเพ็ญกุศลถวายพร้อมกันทุกปี

อนึ่ง ได้อัญเชิญพระอัฐิของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ซึ่งทรงเป็นศิษย์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ทั้งสองพระองค์นั้น และได้ครองวัดบวรนิเวศวิหารสืบต่อมา มาประดิษฐานบำเพ็ญกุศลในคราวนี้ด้วย

พร้อมกันนี้ ได้เชิญอัฐิของท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (สุวจเถระ) มาตั้งบำเพ็ญกุศลร่วมด้วยในฐานะอดีตเจ้าอาวาส

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้น ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียะอำนวยประโยชน์เกื้อกูลแก่พระศาสนาและประเทศชาติเป็นอเนกประการ กล่าวโดยสังเขป ในส่วนพระศาสนา ได้ทรงวางแบบแผนแห่งการบริหารคณะสงฆ์ และทรงวางหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม ตลอดจนทรงรจนาตำราสำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งใช้สืบมาจนปัจจุบันนี้ เป็นการอนุเคราะห์แก่สหธรรมิกสพรหมจารีแม้ผู้เกิดในภายหลัง ในส่วน

ประเทศชาติ นอกจากทรงอำนวยการจัดการศึกษาในหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักรแล้ว ยังทรงแสดงพระธรรมเทศนา และประทานพระโอวาทตามกาลานุกาล เหมาะสมแก่ฐานะแห่งบุคคลในถิ่นนั้น ๆ ทั้งในคราวประทับอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทั้งในคราวเสด็จไปตรวจการคณะสงฆ์ในหัวเมือง นับว่าเป็นการเพิ่มพูนรัฏฐาภิปาลโนบายยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงดำรงอยู่ในฐานครูฐานิยะและปูชนียบุคคล ทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ทุกหมู่เหล่า ดังเป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไป

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายประจำปี มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เลือกพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้น พิมพ์แจกทุกปีมา เป็นการถวายพระกุศลอีกส่วนหนึ่ง ในศกนี้ ซึ่งเป็นปีที่ ๗๓ แต่ปีสิ้นพระชนม์ได้เลือก **พระมงคลวิเสสกถาและพระธรรมเทศนาบางเรื่องที่ถวายในรัชกาลที่ ๖** มาพิมพ์แจกเป็นวิทยาทานแก่ผู้มาร่วมงาน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรับภาระทางการพระศาสนาและการคณะสงฆ์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ.๑๑๒) ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น โดยทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตสืบต่อจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต พระองค์แรก (สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕) และในปีเดียวกันกับที่ได้ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตนั้น ก็ได้ทรงจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น โดยพระบรมราชานุญาตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระบรมชนกนาถ สำหรับเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณรและกุลบุตรทั่วไป ซึ่งจัดให้มีทั้งแผนกภาษาบาลีและแผนกภาษาไทย

มหามกุฏราชวิทยาลัยที่ได้จัดตั้งขึ้นครั้งนี้ ดำเนินการบริหารโดยพระเถรานุเถระในคณะธรรมยุต ในรูปของ “กรรมการสภา” โดยกรรมการแต่ละรูปผลัดเปลี่ยนกันเป็นนายกกรรมการวาระละ ๑ ปี ในระยะแรกเริ่มได้มีพระเถรานุเถระผลัดเปลี่ยนกันเป็นนายกกรรมการ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๓๗ (ร.ศ. ๑๑๒-๓) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา-วชิรญาณวโรรส ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ทรงเป็นนายกกรรมการ

พ.ศ. ๒๔๓๘ (ร.ศ. ๑๑๔) พระสาสนโสภณ (อ่อน อหึสโก) วัดราชประดิษฐ์ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพกวี เป็นนายกกรรมการ

พ.ศ. ๒๔๓๙-๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๕-๖) หม่อมเจ้าพระศรีสุคตคัตยานุวัตร (พระนามเดิม พร้อม ลดาวัลย์) วัดเทพศิรินทราวาส ทรงเป็นนายกกรรมการ

พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๔๒ (ร.ศ. ๑๑๗-๘) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ (พระนามเดิม หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุท) วัดราชบพิธ ขณะทรงดำรงพระสมณศักดิ์เป็น หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต ทรงเป็นนายกกรรมการ

พ.ศ. ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๑๙) เป็นต้นมา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา-วชิรญาณวโรรส ทรงเป็นนายกกรรมการ มาตลอดจนถึงสิ้นพระชนม์ เพราะไม่มีพระกรรมการรูปใดรับเป็น

พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๗) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงอาราธนา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ให้ทรงรับภาระอำนวยการจัดการศึกษาในหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักร ในคราวนั้นพระกรรมการของมหามกุฏราชวิทยาลัยส่วนมากก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการศึกษา ออกไปสำรวจและจัดการศึกษาในหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาในหัวเมืองครั้งนั้น มหามกุฏราชวิทยาลัยได้มีส่วนเกื้อกูลสนับสนุนเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านบุคลากร หลักสูตร ตำราเรียน ตลอดถึงทุนรอนในการใช้จ่ายบางส่วนด้วย

พ.ศ. ๒๔๔๙ (ร.ศ. ๑๒๕) ได้ทรงรับสถาปนาเฉลิมพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงวชิรญาณวโรรส

จำนวนจดหมายออก ในศุภอักษร ๒๔๕๘

วัดบวรนิเวศ	๒๗
มหามกุฏราชวิทยาลัย	๑๕
กรมพระคลังขวา	๘๘
กระทรวงธรรมการ	๗๒
กรมสัมภาษ	๓๕
กรมราชบัณฑิต	๑๐
คณะธรรมยุต	๑๒๒
คณะกรมเทศ ฯ	๖๗
คณะมณฑลวายัง	๑๐๗
คณะมณฑลปัตตานี คณะ	๑๒๒
ต่างประ	๓๘
แมนกปลัด	๕
คณะสาตาน	๑ ๖๗๓

สูงกว่าจำนวน ๓

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) ในรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงรับสถาปนาเฉลิมพระอิสริยยศเป็น สมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรส และทรงรับมหาสมณุตมาภิเษก เป็นสมเด็จพระมหาสมณะ (คือตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่สำหรับเจ้านายผู้ทรงรับมหา-สมณุตมาภิเษก เรียกว่า **สมเด็จพระมหาสมณะ** ทรงเศวตฉัตร ๕ ชั้น เป็นพระนามที่ใช้กันขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสนี้ สำหรับท่านผู้ที่ไม่ได้รับมหาสมณุตมาภิเษก เรียกว่า สมเด็จพระสังฆราช ทรงฉัตร ๓ ชั้น)

ครั้นได้ถวายมหาสมณุตมาภิเษกแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร-ญาณวโรรสแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงมอบถวายกิจการทั้งปวงในทางพระศาสนาแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ให้ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ได้ทั่วไป นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรก ที่ทรงมีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ได้โดยตรงด้วยพระองค์เอง และได้กลายเป็นประเพณีทางการพระศาสนาของไทยสืบมาแต่บัดนั้นจนถึงบัดนี้

นับแต่ได้ทรงรับภาระบริหารการพระศาสนาและการคณะสงฆ์ ตั้งแต่เริ่มแรกจนตลอดพระชนมายุ รวมเป็นเวลา ๒๘ ปีนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร-ญาณวโรรส ได้ทรงมีลายพระหัตถ์ทรงแนะนำสั่งการ ติดตาม โต้ตอบ และทรงอธิบายเรื่องต่าง ๆ ไปยังบุคคลต่าง ๆ มากมาย ปีละนับร้อยฉบับ บางปีมีจำนวนมากถึงกว่า ๖๐๐ ฉบับ (เช่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ มีถึง ๖๗๓ ฉบับ) ลายพระหัตถ์เหล่านี้มีทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวกับการพระศาสนา การคณะสงฆ์ ราชการบ้านเมือง และวิทยาการอื่น ๆ แทบทุกสาขา และมีทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ลายพระหัตถ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ได้ทรงสำเนาไว้ทุกฉบับ โดยทรงไว้ด้วยลายพระหัตถ์บ้าง เป็นลายมือของผู้อื่นบ้าง เย็บรวมเป็นเล่มสมุดไว้ตามลำดับปี พร้อมทั้งทรงทำบัญชีด้วยลายพระหัตถ์กำกับไว้ด้วยว่า ในแต่ละปีทรงมีลายพระหัตถ์เกี่ยวกับหน่วยงานใดจำนวนกี่ฉบับ รวมตลอดทั้งปีเป็นกี่ฉบับ ซึ่งนับว่าเป็นความละเอียดลอออย่างน่าอัศจรรย์ทีเดียว

หลังจากที่ได้ทรงรับมหาสมณุตมาภิเษกเป็นสมเด็จพระมหาสมณะแล้ว ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการพระศาสนาและการคณะสงฆ์ เรียกว่า “พระมหาสมณศาสน”

เช่นเดียวกับพระวินิจฉัยต่าง ๆ ทางการพระศาสนา และการคณะสงฆ์ ก็เรียกว่า "พระมหาสมณวินิจฉัย" ข้ออาณัติต่าง ๆ ที่ทรงตราขึ้นใช้ในการพระศาสนาและการคณะสงฆ์ ก็เรียกว่า "พระมหาสมณาณัติ" พระดำริวิธีการและแบบแผนต่าง ๆ ที่ทรงกำหนดขึ้นเกี่ยวกับการบริหารการคณะสงฆ์ ก็เรียกได้ว่าเป็น "พระมหาสมณนิยม" ซึ่งนับเป็นแนวพระดำริที่ได้ทรงพระดำริริเริ่มขึ้นเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ

พระกรณียกิจที่ทรงพระดำริริเริ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ในขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งองค์พระประมุขแห่งคณะสงฆ์ คือ การเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ในมณฑลต่าง ๆ ทั้งปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ได้เสด็จไปทอดพระเนตรสภาพของวัดวาอาราม ความเป็นอยู่ของภิกษุสามเณร และความเป็นไปของประชาชนตามหัวเมืองต่าง ๆ เกือบทั่วพระราชอาณาจักร ทั้งในเมือง และนอกเมือง บางแห่งที่ไม่มีทางรถหรือทางเรือ ก็ต้องทรงพระดำเนินด้วยพระบาทเป็นระยะทางคราวละหลาย ๆ ชั่วโมง จากหมู่บ้านหนึ่งสู่หมู่บ้านหนึ่ง จากตำบลหนึ่งสู่อีกตำบลหนึ่ง ในการเสด็จตรวจการคณะสงฆ์แต่ละครั้งได้ทรงสอดส่องดูแลความเป็นไปของการคณะสงฆ์อย่างละเอียดถี่ถ้วน ทรงประทานพระโอวาทแก่ภิกษุสามเณรในทางพระธรรมวินัย ทรงแนะนำวิธีการปกครองแก่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ทรงประทานธรรมแก่ข้าราชการและประชาชนทุกแห่งที่เสด็จผ่าน พระโอวาทและพระดำรัสแนะนำต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ล้วนแสดงให้เห็นถึงแนวพระดำริทางการพระศาสนาในด้านต่าง ๆ ที่ควรแก่การศึกษาและยึดถือเป็นแบบอย่างเป็นอย่างยิ่ง รายละเอียดเกี่ยวกับการเสด็จตรวจการคณะสงฆ์แต่ละครั้งนั้นได้โปรดให้เรียบเรียงเป็นรายงานระยะทางเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ลงตีพิมพ์ในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นตอน ๆ ตั้งแต่เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๔๕๖ ถึงเล่ม ๗ พ.ศ. ๒๔๖๒

ขออำนาจแห่งกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ อันพระเถรานุเถระ ศิษยานุศิษย์พระประยูรญาติ และผู้เคารพนับถือในพระองค์ ได้มีสมานฉันท์พร้อมกันบำเพ็ญอุทิศถวายด้วยอำนาจแห่งความกตัญญูกตเวทิตาธรรมและคารวธรรมจงอำนวยอิฐวิบากวิบุลมนุญผลแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จ

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกับทั้งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ในอุปปัตติภพนั้น ๆ ตลอดกาลนาน

และขอกุศลส่วนนี้ จงสำเร็จแด่ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (สุวจเถระ) โดยฐานนิยมจงทุกประการ

ขออำนาจแห่งกุศลจริยาที่สำเร็จด้วยสามัคคีธรรมเหล่านี้ จงเป็นพลวปัจจัยสัมฤทธิ์ผลที่น่าปรารถนาและความสุขแก่ผู้ร่วมบำเพ็ญกุศลนี้โดยทั่วกันเทอญ ฯ

มหามกุฏราชวิทยาลัย ฯ

๒ สิงหาคม ๒๕๓๘

พระมงคลวิเสสกถา

พระมงคลวิเสสกถา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

เทศนาถวาย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ

ประจำปี พ.ศ. ๒๔๕๘

นมตฺถุ สุคตสฺส

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ
รติโย ปตฺถยาเนน อุฬารา อปราปรา
อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนามงคลวิเสสกถา ประดับพระปัญญาบารมีเป็นประสาทนียมังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล. ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเจริญพระชนมายุมาโดยสวัสดี บัดนี้ มาประจวบสุรทินบรมราชสมภพ ทรงพระปรารภมหามงคลสมัยตรัสสั่งให้ตั้งการบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระพุทธปฏิมาประจำพระชนมายุแลเฉลิมพระชนมพรรษา เนื่องเป็นงานเดียวกัน ทรงกระทำพุทธบูชาด้วยเครื่องสักการภัณฑ์ เป็นต้นว่า ธูปเทียน ดอกไม้ ทรงบริจาคไตรจีวรพัสตร์ขัชชโภชชาหารสมณบริขาร เป็นไทยธรรม แก่ภิกษุสงฆ์เป็นจำนวน ๆ

ควรแก่นิยมในพระราชพิธี ทรงพระราชอุทิศส่วนพระกุศลนี้ แด่อารักขเทวดาผู้อุปการะอภิบาลพระองค์มา เป็นธรรมบรรณาการปัจจุปการกิจ.

แลเทวดาพลีนี้ อันบัณฑิตบำเพ็ญเป็นอาจิณณวัตร ย่อมเป็นอปริหานิยปฏิบัติ ยังความเจริญให้เกิดแก่ผู้ทำนั้น สมเด็จพระสรรเพ็ชญ์พุทธเจ้าตรัสแก่เจ้ามหานามลิจฉวี มีความสังเขปว่า กุลบุตรผู้เป็นขัตติยราชได้รับมุรธาภิเษกแล้วก็ดี มียศไม่ถึงนั้นแต่เป็นผู้ครองแว่นแคว้นสืบมาโดยวงศ์ก็ดี หรือเป็นนายทัพ นายกอง นายบ้านแม้โดยอย่างต่ำเป็นใหญ่เฉพาะในสกุลหนึ่งก็ดี มาสักการเทวดาเหล่าพลิปฏิคาหกผู้รับพลิกรรม ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนแสวงหาได้มาแล้วโดยธรรมสุจริต เทวดาทั้งหลายนั้นอันกุลบุตรสักการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยจิตต์เป็นกุศลกอบด้วยเมตตาหวังให้กุลบุตรนั้นดำรงชนมายุยืนนาน กุลบุตรอันเทวดาอนุเคราะห์ด้วยกัลยาณจิตต์ดังนั้นแล้ว เป็นหวังความเจริญได้, ไม่มีความเสื่อมเลย. เทวดาพลีเป็นอปริหานิยปฏิบัติอันกุลบุตรผู้เป็นอิสสระมุรธาภิษิตกษัตริย์เป็นต้น จะพึงบำเพ็ญเพื่อศุภวิบุลผลตามพระพุทธภาษิตฉะนี้.

อนึ่ง พระราชกุศลบุญนิธิซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญในอภิลักขิตสมัยนี้ เมื่อถึงพร้อมด้วยประโยคสมบัติ พึงให้เกิดศุภอรรถมนุญผลโดยวิบากสามารถ. อันธรรมที่ปรารถนามีอายุเป็นต้น ย่อมสำเร็จมาแต่ปฏิปทา สัตว์ทั้งหลายหาได้ด้วยลำพังความปรารถนาแลอ้อนวอนไม่. ข้อนี้สมด้วยเทศนานัยสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าตรัสแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า **“ปญฺจิเม คหปติ ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ทุลฺลภา โลกสฺมึ”** เป็นต้น มีความว่า ดูก่อนคฤหบดี ธรรมเหล่านี้ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ สัตว์ปรารถนารักใคร่ชอบใจแต่ได้ด้วยยากในโลก เราพระตถาคตไม่กล่าวความได้ธรรม ๕ ประการนี้ เพราะเหตุปรารถนาแลอ้อนวอน ถ้าจะพึงได้ด้วยอาการเช่นนั้นแล้ว ใครจะพึงเสื่อมจากอะไรเล่า ทุกคนก็จะพึงได้อายุ วรรณะ สุข ยศ ตามจำนง สิ้นชีพแล้วก็คงไปสู่สวรรค์ ข้อนี้หาเป็นเช่นนั้นไม่ อริยสาวกผู้ปรารถนา อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ พึงบำเพ็ญข้อปฏิบัติอันจะให้ อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ สำเร็จ เมื่ออริยสาวกมาบำเพ็ญปฏิปทาอันเป็นทางมา ก็ย่อม

ได้อายุ วรรณะ สุข ยศ อันเป็นทิพย์บ้าง เป็นของมนุษย์บ้าง แลได้ไปเกิดในสวรรค์เป็นผล. แลปฏิปทาอันจะให้ธรรม ๕ ประการ มีอายุเป็นต้นนั้นสำเร็จ จะพึงมีต่าง ๆ กัน แต่ที่เป็นสำคัญก็คือกุศลสุจริต เป็นไปในกาย. วาจาจิตต์ เกิดแต่อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเค้ามูล. แลกุศลซึ่งเป็นปฏิปทาอันสาธุชนจะพึงบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ก็อาศัยความไม่ประมาทเป็นที่ตั้ง เหตุดังนั้นสมเด็จพระสุคตผู้ชี้มรรคาจึงตรัสนิคมคาถาในอนาถบิณฑิกสูตรนั้นว่า

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ
รติโย ปตฺถยาเนน อุฬารา อปราปรา.

เป็นต้น ความว่า อันชนผู้ฉลาดปรารถนา อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ์ สวรรค์ แลความเกิดสกุลสูง หรือความยินดีอันยิ่งต่อ ๆ ไป มาบำเพ็ญความไม่ประมาทในบุญกิริยาการทำกุศล บัณฑิตสาธุชนย่อมสรรเสริญ บุคคลผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมยึดประโยชน์ไว้ได้ทั้งสองประการ ทั้งที่เป็นไปในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นไปในภายภาคหน้า เพราะได้บัลลุประโยชน์เช่นนี้ ท่านจึงกล่าวสรรเสริญผู้มีปรีชาว่าเป็นบัณฑิต คือผู้ดำเนินในประโยชนกิจด้วยปัญญา.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ามาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในอภิลักขิตสมัยนี้ ด้วยกำลังทรงพระปรีชาแลอัปปมาทธรรม ก็จัดว่าทรงปฏิบัติปฏิปทาอันจะให้สำเร็จมนุญผลมีพระชนมาเป็นอาทิ ต้องตามเนตติซึ่งสมเด็จพระโลกุตตมาจารย์ประทานไว้ในอนาถบิณฑิกสูตร ด้วยประการฉะนี้.

อิโต ปรํ ปวกฺขามิ ตํ ตํ วิเสสมงฺคลํ
วุจฺจมานํ หิ สุตฺวาน โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต
มหาราชาธิราชสฺส ภเวยฺย กตฺตุกามตา
ตโต สมฺปาทนตฺถาย ภิยฺโย ภาวาย สพฺพถา
สมฺมาว ปทหนฺตสฺส ธมฺเมน ปฏิปชฺชโต
ตปฺปจฺจยา ชนินฺทสฺส สิยา สุวตฺถิมงฺคลํ.

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานเลือกสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่ามงคลพิเศษมาถวายวิสัชนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจจเวกขณ์ด้วยกำลังพระปรีชาญาณ พระราชปณิธานเพื่อจะทรงบำเพ็ญจะพึงเกิดมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า แต่นั้นทรงพระราชอุตสาหะโดยอาการอันชอบ เพื่อจะยังคุณสมบัตินั้น ๆ อันยังขาดให้บริบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูนส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วให้ภิยโยยิ่ง ทรงปฏิบัติอยู่โดยราชธรรม สิริสวัสดิพิพัฒมงคลก็จะพึงสำเร็จ. แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เพราะพระราชจรรยานั้นเป็นปัจจัย.

ในศกนี้ (๒๔๕๘) จักเลือกมาถวายวิสัชนา ๓ ประการ คือ ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม ๑ อัตถกามตา ความเป็นผู้ใคร่ประโยชน์ ๑ รัฏฐาภิปาลโนบาย วิธีปกครองแผ่นดิน ๑.

ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรมนั้น ได้แก่ความเคารพในธรรม ความเป็นผู้หนักในธรรม. ธรรมะในที่นี้ ประสงค์เฉพาะธรรมข้างดีแจกออกเป็น ๒ คือ คุณ ๑ กรณียะ ๑. ธรรมคือคุณนั้น เช่น สัทธรรม ๗ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ สติ ปัญญา. ธรรมคือกรณียะนั้นเป็นไปตามบุคคล การบำเพ็ญจักรวรรติวัตรเป็นราชธรรม การบำเพ็ญไตรสิกขาเป็นสมณธรรม ความใคร่ธรรมคือคุณ เป็นอุปการอุดหนุนความใคร่ธรรมคือกรณียะ. ชนผู้ไม่ยึดคุณธรรมเป็นหลักจะประกอบกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมมุ่งแต่ความสะดวกเป็นที่ตั้ง พบความขัดข้องเข้าย่อมเลี่ยงหลีกจากธรรมเสียโดยง่ายดาย มีอารมณ์น่าปรารถนาเข้ามายั่วยวนหรือมีภัยเข้ามาคุกคามย่อมเป็นเช่นกัน หาประพฤติมั่นแลซื่อตรงในกรณียะของตนไม่ หากจะยังคงอยู่ในธรรมก็เป็นเพียงอัตตาธิปไตย มุ่งความได้ความสะดวกของตนเป็นใหญ่บ้าง เป็นเพียงโลกาธิปไตย มุ่งโลกเป็นใหญ่ กลัวเขานินทา หรือปรารถนาจะให้เขาสรรเสริญบ้าง. ฝ่ายชนผู้มั่นในคุณธรรม ย่อมมั่นในกรณียะ แม้พบอุปสัคเข้า ก็ย่อมไม่ละคุณธรรม ย่อมใช้สติปัญญา ความเพียร ความอดทน ชำแรกอุปสัคนั้น ไม่ให้เสียความซื่อตรง ไม่ฝืน หิริ โอตตัปปะ ประกอบกรณียะเป็นธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่ แม้ทรัพย์สมบัติร่างกายแลชีวิตก็อาจยอมพร่าได้ เพราะเห็นแก่ธรรม. ชนผู้ยอมเสียสละชีวิต

เพราะเหตุแห่งศาสนาแลบ้านเมือง ย่อมเป็นบุคคลเห็นปานนี้. ความใคร่ธรรมเป็นเหตุแห่งความมั่นในธรรมอย่างนี้ พระโบราณาจารย์จึงผูกคาถาเป็นอนุศาสนีว่า

“ธนญฺจเช องฺควรสฺส เหตุ”

คนควรยอมสละทรัพย์ เพราะเหตุจะรักษาอวัยวะแห่งร่างกายอันประเสริฐกว่า

“องฺคญฺจเช ชีวิตํ รกฺขมาโน”

จะรักษาชีวิตไว้ ควรยอมสละองคาพยพนั้น ๆ เสีย

“องฺคํ ธนญฺชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ
อปฺเปว ชเห ธมฺมมนุสฺสรนฺโต”

เมื่อระลึกถึงธรรม ถึงคราวเข้า ทรัพย์ อวัยวะ แม้ชีวิต ก็ควรสละเสียทั้งนั้น.

อธิบายว่า ทรัพย์เป็นของหาได้ด้วยความเหนื่อยยากหรือด้วยความเสี่ยง ทรัพย์เป็นของควรจะเก็บถนอมไว้ใช้ทำประโยชน์นั้น ๆ มีจ่ายเลี้ยงตนและคนควรเลี้ยงเป็นต้น ถ้ามีโรคเกิดขึ้น และทิ้งไว้จะเสียอวัยวะ เช่นเป็นบาดแผลที่มือหรือเท้า ควรจ่ายทรัพย์เป็นค่ารักษาโรคนั้น ถ้าอวัยวะนั้นเสียใช้ไม่ได้ จำจะต้องตัดเสียจึงจะรอดชีวิต เช่นนี้ควรยอมตัดอวัยวะนั้นเสีย รักษาชีวิตไว้ดีกว่า เมื่อถึงคราววิบัติ จะเอาชีวิตรอดแต่จะต้องล่วงละเมิดธรรม เช่นในทางพระศาสนา ถูกบังคับให้เข้ารีตศาสนาอื่นที่ตนไม่เลื่อมใส ในการสงคราม ถูกข้าศึกจับเป็นชะเลย และถูกบังคับให้ทำการอันเป็นเครื่องประทุษร้ายชาติและบ้านเมืองของตนเช่นนี้ แม้ชีวิตก็ควรยอมสละ ไม่ต้องกล่าวถึงทรัพย์และอวัยวะ เป็นของควรจะต้องสละอยู่เอง.

ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม อันสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นเหตุถึงความเจริญ และเป็นนาถกรณธรรม ๆ ทำที่พึ่ง ผู้ใฝ่ธรรม ที่เป็นผู้น้อย ผู้ใหญ่ย่อมพอใจชุบเลี้ยงเป็นที่พึ่ง ที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้น้อยย่อมนิยมนับถือ ถือเอาเป็นที่พึ่งอาจนำผู้น้อยให้เป็นผู้ใฝ่ธรรมตาม ความเจริญย่อมเกิดมี เพราะเหตุนี้ สมด้วยพระคาถาประพันธ์พุทธภาษิตว่า

“คุนฺนญฺเจ ตรมานานํ อุชุํ คจฺฉติ ปุงฺคโว
สพฺพา อุชุํ คจฺฉนฺติ เนตฺเต อุชุํ คเต สติ”

เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคโจกผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งปวงย่อมไปตรงตามกัน

“เอวเมว มนุสฺเสสุ โย โหติ เสฏฺจสมฺมโต
โส เจ ธมฺมํ จรติ ปเคว[๑] ตเถว อิตรา ปชา
สพฺพํ รฏฺจํ สุขํ เสติ ราชา เจ โหติ ธมฺมิโก”

ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ถ้าท่านผู้ที่เขาสมมุติว่าประเสริฐสุดประพฤติเป็นธรรม ประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติเป็นธรรมตามกัน ถ้าพระราชาตั้งอยู่ในธรรม แว่นแคว้นทั้งปวงย่อมอยู่เป็นสุข. ธัมมกามตาย่อมเป็นหลักแห่งความประพฤติตรงในกรณียะ นำความดีความงามมาแก่ตนและผู้อื่น ด้วยประการฉะนี้.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงใคร่ธรรม ทรงถือธรรมเป็นหลัก ทรงชักนำราชบริษัทและพศกนิกรในธรรม ทรงนิคคหะผู้ประพฤติละเมิดธรรม ทรงปัคคหะผู้ประพฤติธรรม ด้วยพระราโชบายมีประการต่าง ๆ บ้าง ด้วยพระราชานุภาพบ้าง เป็นทางจะยังราชการให้เป็นไปโดยระเบียบ และยังความเป็นไปแห่งประชาชนให้เป็นหลักฐาน นำความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมาแก่พระราชอาณาจักรและพศกนิกรทั่วกัน พระคุณสมบัตินี้ นับเป็นมงคลอันล้ำเลิศประการที่ต้น.

อัตถกามตา ความเป็นผู้ใคร่ประโยชน์นั้น ได้แก่ความหวังประโยชน์จะให้เกิดแก่ผู้อื่น เป็นคุณสมบัติของท่านผู้เป็นมหาบุรุษผู้มีอัธยาศัยใหญ่ เว้นจากความเห็นแก่ตัว. ประโยชน์นั้น หมายเอาผลอันเจริญแก่เขา ทั้งในทางคดีโลก ทั้งในทางคดีธรรม จะถูกใจเขาหรือฝืนใจเขา ไม่เป็นประมาณ. อย่างใดจะเป็นประโยชน์อันแท้จริงแม้ฝืนใจเขา ท่านผู้เป็นมหาบุรุษก็ย่อมทำอย่างนั้น ดุจทารกไม่ชอบรสยา แต่ยานั้นย่อมระงับโรคได้ มารดาบิดาย่อมขืนใจทารกให้ดื่มยาฉะนั้น. ข้อนี้ มีพระพุทธจรรยาเป็น

---

๑ (ค) ตเถว ฯ

เครื่องสาธก. ครั้งหนึ่ง พระอภัยราชกุมาร พระราชโอรสพระเจ้าพิมพิสาร เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถามว่า พระองค์ตรัสพระวาจาเฉพาะที่ถูกใจชนทั้งหลาย หรือพระวาจาที่ไม่ถูกใจเขาก็ตรัสด้วย. ดังได้ยินมาในเวลานั้น พระราชกุมารยังนับถือนิครนถ์ ๆ แต่งให้ทูลถามอย่างนั้น ด้วยหมายว่า ถ้าพระองค์ทรงตอบว่าตรัสพระวาจาเฉพาะที่ถูกใจชนทั้งหลาย จักค้านว่าตรัสติพระเทวทัตด้วยประการต่าง ๆ ก็มี ถ้าทรงตอบว่าพระวาจาที่ไม่ถูกใจคนก็ตรัส จักข่มว่า ถ้าเช่นนั้นพระองค์ก็ไม่แปลกจากสามัญชนคงได้ช่องจะยกวาทะขึ้นข่มพระองค์ด้วยปัญหาสองเงื่อนนี้สักอย่างหนึ่ง. สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พระองค์ไม่ทรงถือความข้อนั้นเป็นประมาณ พระวาจาที่ตรัสนั้น จักถูกใจชนทั้งหลายหรือไม่ก็ตามที ทรงเพ่งประโยชน์เป็นที่ตั้งและตรัสในเวลาอันควร. พระพุทธจรรยานี้แสดงว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตั้งอยู่ในอัตถกามตา ทรงใฝ่ประโยชน์แก่เวไนยนิกร ควรเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน ตั้งต้นแต่ท่านผู้เป็นมหาบุรุษลงมาถึงสามัญ. ด้วยพระพุทธอัธยาศัยประกอบด้วยพระคุณสมบัตินี้ พระองค์ทรงตั้งพระพุทธบัญญัติสกัดกั้นความประพฤติผิดของภิกษุสงฆ์ และวางโทษปรับอาบัติผู้ละเมิด และประทานพุทธานุญาตให้สงฆ์ทำกรรมลงโทษภิกษุผู้ประพฤติผิดพระธรรมวินัย เป็นส่วนนิคคหะ ทรงแสดงธรรมชักนำความปฏิบัติให้ประณีตขึ้น สมควรแก่พุทธบริษัทผู้เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิต ประทานพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์สาวกมีอำนาจสอนและทำกิจพระศาสนาทรงยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางหนึ่ง ๆ เป็นส่วนปัคคหะ ทรงนิคคหะภิกษุบางรูปเช่นนั้น ทรงใฝ่ประโยชน์เพื่อชนมากเป็นที่ตั้ง. ครั้งหนึ่งพวกวัชชีบุตรผู้ต้องปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว ไม่ได้เพื่อจะอุปสมบทอีก เข้าไปเฝ้ากราบทูลอ้อนวอนขออุปสมบทอีก พระองค์ตรัสว่า ไม่ใช่ฐานะอันควรจะถอนปาราชิกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว เพราะเหตุพวกวัชชีบุตร พระองค์ทรงมุ่งประโยชน์แก่ชนมากเป็นหลักอย่างนี้ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้เป็นประโยชน์แก่เวไนยนิกรสืบมา.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงใคร่ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา พระราชอาณาจักร และประชาชน ตลอดลงมาถึงเอกชน ได้ทรงขวนขวายในทางอันจะยังประโยชน์ให้สำเร็จ ในส่วนพระพุทธศาสนา ได้ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก

เป็นกำลังของคณะสงฆ์ในอันจัดการปกครองคณะบำรุงการศึกษาพระธรรมวินัย และสอนพระศาสนา ทรงชักนำประชาชนให้เกิดความนิยมมั่นคงในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ในส่วนพระราชอาณาจักรทรงอำนวยราชการให้เป็นไปโดยระเบียบ สมแก่เวลา ทรงนิคคหะข้าราชการผู้ประพฤติผิด ทรงปัคคหะผู้ประพฤติชอบ ในส่วนประชาชน ทรงบำรุงการศึกษาการพยาบาล และปลุกใจให้กล้าหาญเป็นอาทิ ในส่วนเอกชน พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์โดยควรแก่อันจะพึงต้องการ เป็นอรรถจรรยา. เพราะคุณสมบัตินี้ จะพึงนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและพระราชอาณาจักร ซึ่งความสุขเกษมแห่งประชาชนและซึ่งความจงรักภักดีแห่งเอกชน สำเร็จเป็นมงคลอันวิเศษ นับเป็นที่สอง.

รัฏฐาภิปาลโนบาย วิธีปกครองแผ่นดินนั้น ในที่นี้จักยกบางประการขึ้นถวายวิสัชนาพอเป็นอุทาหรณ์.

อันชนนิกรผู้มีธุระร่วมกัน อยู่ใกล้ชิดกัน ย่อมจะวิวาทกัน เพราะการงานบ้าง เพราะทรัพย์สมบัติบ้าง เป็นหน้าที่ของท่านผู้ปกครองจะไต่สวนแล้วและชี้ผิดชี้ถูกระงับวิวาทนั้นเสีย และในหมู่คนนั้นย่อมจะมีคนขาดแคลนทำโจรกรรมเอาทรัพย์ของผู้อื่นบ้าง และคนเป็นพาลทำร้ายผู้อื่นบ้าง เป็นอาทิ เป็นหน้าที่ของท่านผู้ปกครองจะพิจารณาแล้วแลลงโทษแก่ผู้ทำผิด เพื่อรักษาความเกษมของประชาชน ถ้าการพิจารณาชี้ขาดแลลงโทษไม่เป็นไปโดยยุกติคือความควรแล้ว ย่อมเป็นเหตุเดือดร้อนของประชาราษฎร์ เหตุนั้น ความเป็นยุกติธรรมแก่คนทั่วไป จึงเป็นรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่ง. โบราณกษัตริย์ได้ถือเป็นพระราชธุระ ทรงสอดส่องด้วยพระองค์เองบ้าง ทรงตั้งอำมาตย์ที่วางพระราชหฤทัยไว้เป็นผู้พิพากษาบ้าง ทรงตั้งพระราชกำหนดกฎหมายไว้เป็นหลักแห่งการพิจารณาและลงโทษ เพื่ออุดหนุนยุกติธรรม เป็นราชประเพณีสืบมา. ในทางพระศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้ตรัสหลักแห่งยุกติธรรมไว้เป็นคติ. ข้อหนึ่งตรัสไว้ในมหาประทุมชาดกว่า

“นาทิสฺวา ปรโต โทสํ อณุํถูลานิ สพฺพโส
อิสฺสโร ปณเย ทณฺฑํ สามํ อปฺปฏิเวกฺขิย”

แปลว่า ท่านผู้เป็นอิสระ ยังไม่ได้พิจารณาด้วยตนเอง ยังไม่เห็นความผิดของผู้อื่นมากหรือน้อย ด้วยประการทั้งปวงแล้ว อย่าเพิกลงอาญา. ข้อหนึ่งตรัสไว้ในธรรมบทว่า

"น เตน โหติ ธมฺมฏฺโจ เยนตฺถํ สหสา นเย"

เป็นต้น ความว่า บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เพราะเหตุพิจารณาอรรถคดีโดยผลุนผลัน ฝ่ายว่าบัณฑิตผู้ไม่พิจารณาโดยอาการผลุนผลัน เลือกถือเอาแต่ข้อเป็นสาระ เหมือนถือตราชู พิจารณาผู้อื่นโดยธรรมโดยเสมอ ปราชญ์ผู้นั้นเป็นผู้รักษาธรรม เรากล่าวว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม. อีกข้อหนึ่งตรัสหลักคือความไม่ลุอำนาจแห่งคติไว้ในสิงคาโลวาทสูตร เป็นต้นว่า

"ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา โย ธมฺมํ อติวตฺตติ
นิหียติ ตสฺส ยโส กาฬปกฺเขว จนฺทิมา"

ผู้ใดประพฤติล่วงธรรม เพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัว เพราะหลง ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม เหมือนพระจันทร์ในข้างแรม.

"ฉนฺทา โทสา ภยา โมหา โย ธมฺมํ นาติวตฺตติ
อาปูรติ ตสฺส ยโส สุกฺกปกฺเขว จนฺทิมา"

ผู้ใดหาประพฤติล่วงธรรม เพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัว เพราะหลงไม่ ยศของผู้นั้นย่อมเต็มเปี่ยม เหมือนพระจันทร์ในข้างขึ้น.

ในทางพิจารณาอธิกรณ์อันจะเกิดขึ้นในสงฆ์ พระองค์ก็ได้ตรัสวางวิธีพิจารณาไว้เป็นหลักสำหรับพระวินัยธรด้วยเหมือนกัน.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงทำนุบำรุงเนตติบัณฑิตสภาผู้มีหน้าที่ฝึกสอนและสอบความรู้กฎหมายเป็นเนตติบัณฑิตทรงตั้งกรรมการศาลฎีกาไว้พิพากษาอรรถคดีต่างพระองค์ ทรงอุดหนุนความยุกติธรรมด้วยประการนั้น ๆ นี้จัดเป็นพระราชจรรยา ส่วนรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่ง.

อนึ่ง ชนนิกายผู้ตั้งอยู่ต่างแคว้นอันติดต่อกัน ย่อมมีทางจะวิวาทแตกร้าวกัน เพราะเหตุตู่อาณาเขตต์กันบ้าง เพราะเหตุเถียงสิทธิของพศกบ้าง เพราะเหตุแย่งค้าขายบ้างเป็นอาทิ เช่นกับชนนิกรในแคว้นเดียวกัน เมื่อปรองดองกันลงไม่ได้ ไม่มีใครจะตัดสิน ต่างใช้อำนาจของตนเข้าสู้ เพื่อยังความปรารถนาของตนให้สำเร็จ แม้โลกจำเริญขึ้น รู้จักใช้วิธีผ่อนผันหลายประการ เป็นต้นว่า ยอมให้นิกายอื่นตัดสิน ถึงอย่างนั้นก็ยังถนัดใช้อำนาจของตนชี้ขาดอยู่นั่นเอง มีมหาสงครามในบัดนี้เป็นอุทาหรณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชนนิกรต่างฝ่ายต้องแบ่งกันออกเป็นพวกหนึ่ง มีหน้าที่สำหรับต่อสู้ปรปักษ์ ครั้งโบราณเรียกว่าพวกกษัตริย์มีพระราชาเป็นประมุข ด้วยเหตุนี้ ราชกุมารผู้สืบสายจากพระราชาผู้มีหน้าที่ในทางนี้ตามกัน จึงได้นามว่ากษัตริย์ด้วย บริวารของพวกกษัตริย์ย่อมเป็นโยธี คือ พลรบตามเจ้าของตน. การจัดการป้องกันศัตรูภายนอก เป็นรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่ง ซึ่งจะเว้นเสียมิได้. อันการสงครามย่อมเกิดขึ้นโดยฉุกเฉินและจะเอาชัยเพราะมีพลและศัสตราวุธยุทธภัณฑ์มากกว่าอย่างเดียวหาได้ไม่ ต้องอาศัยสติปัญญากล้าหาญชำนาญว่องไว พรักพร้อมอยู่ในบังคับบัญชาและที่นั่นเป็นชัยภูมิเป็นต้นด้วย จึงอาจจะเอาชัย การสงครามจึงต้องตระเตรียมไว้พร้อมแม้ในเวลาว่างศึก เช่นนั้นไม่ทันกาล ย่อมเสียเปรียบศัตรู มีเรื่องทีฆาวุชาดกรับสมอ้างว่า โกศลรัฐเป็นแคว้นน้อย มีพลศัสตราวุธยุทธภัณฑ์เสบียงพาหนะน้อยกว่ากาสีรัฐอันอยู่ติดต่อกัน ทั้งมัวประมาทไม่ได้ตระเตรียมด้วยเมื่อศึกกาสีมาติด ไม่อาจต่อสู้ ย่อมเสียแก่กาสี. สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกความตระเตรียมพร้อมของเมืองที่ไม่ประมาทขึ้นเป็นอุปมาประทานพระบรมพุทโธวาทไว้ว่า

“นครํ ยถา ปจฺจนฺตํ คุตฺตํ สนฺตรพาหิรํ
เอวํ โคเปถ อตฺตานํ ขโณ มา โว อุปจฺจคา
ขณาตีตา หิ โสจนฺติ นิรยมฺหิ สมปฺปิตา”

แปลว่า เมืองอันตั้งอยู่ตามชายแดนซึ่งเรียกว่าปัจจันตะ เขาระวังทั้งภายในภายนอก ฉันใด ท่านทั้งหลายจงระวังตัว ฉันนั้น ขณะอย่าได้ล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย เพราะว่าพวกชนผู้มีขณะล่วงไปเสียแล้ว ย่อมจะเศร้าโศกเต็มเพียบในนรก.

สยามรัฐนี้ตั้งอยู่ยั่งยืนสืบมาได้ด้วยอาการที่พลเมืองเป็นนักรบ เวลามีสงคราม ย่อมระดมกันรบ เวลาว่าง ต่างแยกกันทำกิจต่างแผนกจนถึงได้ปันลงว่า เป็นฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน ด้วยเดชะเป็นนักรบพระราชอาณาเขตต์สงบมาช้านาน จนฝ่ายพลเรือนไม่เคยการรบ ฝ่ายทหารก็ไม่สันทัด ครั้งรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบำรุงการทหารบกเจริญขึ้นมาในรัชกาลปรัตยุบัน สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงตั้งอยู่ในความไม่ประมาทต่อเหตุการณ์ ทรงบำรุงการทหารบกสืบให้ไพศาลและทรงเริ่มจะบำรุงทหารเรือ ทรงตั้งกรมเสือป่าขึ้น เพื่อนำฝ่ายพลเรือนให้รู้จักยุทธวิธี และทรงจัดให้นักเรียนเป็นลูกเสือ เพื่ออบรมเด็กให้มีนิสสัยเป็นนักรบ ด้วยพระราชประสงค์จะนำพลเมืองให้เป็นนักรบ ตามประเพณีเดิมนี้เป็นพระราชกรณียะส่วนรัฏฐาภิปาลโนบายอีกประการหนึ่ง. กิตติศัพท์นี้ระบือไปถึงนานาประเทศ จึงสมเด็จพระเจ้ายอชเบญจมะกรุงอังกฤษ ทรงอัญเชิญสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงรับยศทหารเป็นนายพลเอกของกรุงอังกฤษ และพระองค์เองก็ทรงรับยศทหารชั้นเดียวกันของกรุงสยามอันสมเด็จบรมบพิตรพระราช-สมภารเจ้าถวาย ทรงแสดงความนับถือสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าว่า เป็นจอมของนักรบและทรงยกย่องกรมทหารบกของกรุงสยาม เป็นพระเกียรติยศ ยังไม่เคยมีแด่พระราชาอื่นในบุรพทิศ เข้าในพระพุทธภาษิตว่า

“ทูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ หิมวนฺโตว ปพฺพโต
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺตึ ขิตฺตา ยถา สรา”

แปลว่า สัตบุรุษย่อมปรากฏได้ในที่ไกล ดุจเขาหิมพานต์ อสัตบุรุษอยู่ในที่นี้ก็ไม่มีใครเห็น เหมือนลูกศรที่ยิงไปในราตรี.

อนึ่ง การสอดส่องทุกข์สุขของทวยราษฎร์ เป็นรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่งอันโบราณกษัตริย์ได้ทรงมา บางเวลาเสด็จประทักษิณเลียบพระนคร โดยพระราช-อิศริยยศ บางคราวเสด็จโดยอัญญาตกเพศปลอมพระองค์มิให้ใครรู้จัก ได้ทรงทราบประพฤติเหตุตระหนักแน่ด้วยพระองค์. สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลสุราษฎร์ในศกนี้ ทรงสอดส่อง

สุขทุกข์ของข้าขอบขัณฑสีมา เป็นอันได้ทรงทำพระราชกรณียะส่วนรัฏฐาภิปาลโนบายอีกประการหนึ่ง.

อนึ่ง กิริยาที่จัดการปกครองให้เป็นระเบียบไม่ลักลั่น เป็นกิจอันจะพึงหวังในทางรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่ง. สมเด็จพระสรรเพ็ชญ์ ทรงถือเอาเมืองจัดการปกครองอันเป็นระเบียบดีแล้วเป็นอุปมา ตรัสสอนว่า

"นครูปมํ จิตฺตมิทํ ถเกตฺวา
โยเธถ มารํ ปญฺญาวุเธน"

พึงสังวรจิตต์นี้ให้มีเมืองเป็นเครื่องเปรียบแล้ว รบมารด้วยอาวุธคือปัญญา.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงจัดการปกครองพระราชอาณาจักรที่ทรงเห็นว่ายังก้าวก่าย ให้เข้าระเบียบสมควรแก่กระทรวงทบวงการ เป็นอันได้ทรงทำพระราชกรณียะส่วนนี้อีกประการหนึ่ง.

รัฏฐาภิปาลโนบายนี้ เป็นเหตุเจริญรุ่งเรืองมั่นคงแห่งพระราชอาณาจักรจัดเป็นมงคลอันยอดยิ่ง นับเป็นที่สาม.

ธรรม ๓ ประการ คือ ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม อัตถกามตา ความเป็นผู้ใคร่ประโยชน์ รัฏฐาภิปาลโนบาย วิธีปกครองแผ่นดิน เป็นคุณอันล้ำเลิศ ให้เกิดวุฒิสิริสวัสดิ์แก่ท่านผู้ได้บำเพ็ญ จึงได้ชื่อว่าเป็นมงคลวิเศษแต่ละประการ มีนัยดังรับพระราชทานวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ คุเณหิ ปริภาวิโต
สุขี โหตุ มหาราชา ทีฆายุ อกุโตภโย
ยสสา เตชสา จาปิ ภานุมา วิย วฑฺฒยํ
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ รชฺชํ กาเรตุ โสตฺถินา.

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า อันพระคุณพิเศษอุดมมงคลนั้น ๆ อบรมแล้ว จงทรงพระเกษมสุขทุกทิพาราตรีกาล ดำรงพระชนมายุยืนนาน หาภยันตรายแต่ที่ไหน ๆ มิได้ ทรงพระเจริญไพบูลด้วยพระราชอิศริยยศเดชานุภาพ ดังดวงภานุมาศปราศจากเมฆมโลปกิเลส ได้ทอดพระเนตรเห็นแต่ผลอันเจริญทุกเมื่อไป เสด็จสถิตในราชมไหศวรรย์โดยสวัสดี ปกครองรัชชสีมามณฑลให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์.

สาธุ อารกฺขกา เทวา วตฺถุเทวา มหิทฺธิกา
สรฏฺฐมณฺฑลํ ภูปํ อภิปาเลนฺตุ สพฺพทา

ขออารักขเทวดาและวัตถุเทวดาผู้ดำรงมหิทธิฤทธิ ได้รับอนุโมทนาส่วนพระราชกุศลเทวดาพลีแล้ว จงตั้งไมตรีจิตต์อภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ากับรัฐมณฑล ให้ทรงพระสถาพรปราศจากเสี้ยนดัสกรทั่วทุกทิศ บันดาลความสงบให้เป็นไปเป็นนิตย์นิรันดร์

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ.

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุประเสริฐให้เกิดความยินดีสามประการ แม้ว่าจะต่างกันโดยวัตถุว่า **พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ** ดังนี้ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น ก็ชื่อว่าเป็นอันเดียวกันโดยอรรถเพราะไม่แยกจากกันไปได้ พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมก่อนแล้วสอนให้ผู้อื่นตรัสรู้ตาม พระธรรมนั้น พระสงฆ์ได้ทรงไว้ และพระสงฆ์เล่า ก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าเนื่องกันเป็นอันเดียวฉะนี้ พระรัตนตรัยนี้บริสุทธิ์อุดมประเสริฐในโลก ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งแก่ผู้เลื่อมใสแล้วใคร่ความบริสุทธิ์แก่ตน ปฏิบัติอยู่โดยชอบ ความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งปวง พระนิพพานเป็นธรรมชาติสูญอย่างยิ่ง คือว่างจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงนั้น ได้ชื่อว่าเป็นบรมสุข ด้วยสัจจวาจาภาษิตนี้ ขอความสวัสดีจงเกิดมีในกาลทุกเมื่อ ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยเป็นปฏิพาหโนบายกางกั้น ขออุปัท-

วันตรายและอุปสัคคือข้อติดขัดทั้งหลายจงอย่าได้ถูกต้องพ้องพานซึ่งสยามรัฐมหา-ชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ากับพระบรมราชวงศ์ผู้ทรงอภิบาลสยามรัฐมหาชนบทนี้ ขอเทพเจ้าผู้สิงสถิตในสยามรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่พระราชนิเวศน์ตลอดเขตต์รัชชสีมาที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงบูชาแล้วด้วยธรรมพลีและอามิสพลี จงตั้งไม่ตรีจิตต์อภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ากับรัฐมณฑล ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ และคอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ เทอญ.

พระมงคลวิเสสกถา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

เทศนาถวาย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ

ประจำปี พ.ศ. ๒๔๖๑

นโม พุทฺธสฺส
หิโต พหูนํ ปฏิปชฺช โภเค
ตํ เทวตา รกฺขติ ธมฺมคุตฺตํ
พหุสฺสุตํ สีลวตูปปนฺนํ
ธมฺเม จิตํ น วิชหาติ กิตฺตีติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนามงคลวิเสสกถา ประดับพระปัญญาบารมีอนุโมทนาพระราชกุศลราศี อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญในมหามังคลาภิลักขิตกาล. ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเจริญพระชนมายุมาโดยสวัสดิ์ บัดนี้มาประจวบสุรทินบรมราชสมภพ ทรงพระปรารภมหามงคลสมัย ตรัสสั่งให้ตั้งการบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระพุทธปฏิมาประจำพระชนมายุ เฉลิมพระชนมพรรษาและรัชชพรรษา เนื่องเป็นงานเดียวกัน ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลนี้แด่อารักขเทวดาผู้อภิบาลพระองค์มา และวัตถุเทวดาผู้สิงสถิต ณ พระราชนิเวศน์ผู้รักษารัชชสิริ เป็นธรรมบรรณาการปัจจุปการกิจ.

อันเทวดาพลีนี้ เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่ง ซึ่งพุทธศาสนิกบัณฑิตได้บำเพ็ญเป็นอาจิณณวัตร มีพระพุทธภาษิตตรัสแก่เจ้ามหานามลิจฉวีว่าเป็นอปริหานิยธรรม ยังความจำเริญให้เกิดแก่ผู้บำเพ็ญ เป็นเหตุให้เทวดาอนุเคราะห์ด้วยกัลยาณจิตต์ และอภิบาลรักษาให้เจริญสถาพร ไม่ตกต่ำ. และเทวดาจะอนุเคราะห์กุลบุตรนั้น ก็เพราะมีคุณธรรมเป็นปัจจัยมีกำลัง เหตุดังนั้น สมเด็จพระโลกนาถเจ้าจึงตรัสพระธรรมเทศนาเป็นคาถาพจนประพันธ์ไว้ว่า

“หิโต พหูนํ ปฏิปชฺช โภเค”

กุลบุตรมาปฏิบัติโภคทรัพย์เกื้อกูลแก่ชนมาก

“ตํ เทวตา รกฺขติ ธมฺมคุตฺตํ”

เทวดาย่อมรักษากุลบุตรนั้นผู้อันธรรมคุ้มครองแล้ว

“พหุสฺสุตํ สีลวตูปปนฺนํ
ธมฺเม จิตํ น วิชหาติ กิตฺติ”

เกียรติย่อมไม่ละกุลบุตรนั้น ผู้เป็นพหุสูต ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร ตั้งอยู่ในธรรม

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในอภิลักขิตสมัยนี้ ทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลแด่อารักขเทวดาและวัตถุเทวดาเป็นธรรมบรรณาการปัจจุปการกิจ ต้องด้วยธรรมเนียมของพุทธศาสนิกบัณฑิต ดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาฉะนี้.

อิโต ปรํ ปวกฺขามิ ตํ ตํ วิเสสมงฺคลํ
วุจฺจมานํ หิ สุตฺวาน โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต
มหาราชาธิราชสฺส ภเวยฺย กตฺตุกามตา
ตโต สมฺปาทนตฺถาย ภิยฺโย ภาวาย สพฺพถา

สมฺมาว ปทหนฺตสฺส ธมฺเมน ปฏิปชฺชโต
ตปฺปจฺจยา ชนินฺทสฺส สิยา สุวตฺถิ มงฺคลํ.

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานเลือกสรรคุณสมบัติที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่ามงคลวิเศษมาถวายวิสัชนา เพื่อประดับพระปัญญาบารมี ได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจจเวกขณ์ด้วยกำลังพระปรีชาญาณ พระราชปณิธานเพื่อจะทรงบำเพ็ญ จะพึงเกิดมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า แต่นั้นทรงพระราชอุตสาหะ โดยอาการอันชอบ เพื่อจะยังคุณสมบัติสมบัตินั้น ๆ อันยังขาดให้บริบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูน ส่วนที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วให้ภิยโยยิ่ง ทรงปฏิบัติอยู่โดยราชธรรมสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ก็จะพึงสำเร็จแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เพราะพระราชจรรยานั้นเป็น ปัจจัย.

ในศกนี้ (๒๔๖๑) จักถวายวิสัชนา ๓ ประการ คือไมตรี ๑ สัจจะ ๑ รัฏฐา-ภิปาลโนบาย ๑.

ไมตรีนั้น แปลว่าความเป็นมิตร โดยอรรถได้แก่ความผูกมิตรกล่าวโดย สาธารณนัย ชนผู้รักใคร่กันสนิท ชื่อว่ามิตร ได้ในคำว่า **"มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร"** มารดาชื่อว่าเป็นมิตรในเรือนของตน คนผู้มีเมตตาในกัน ก็ชื่อว่ามิตรได้ในคำว่า **"อริยมิตฺตกโร สิยา"** ชนสมควรทำพระอารยบุคคลให้เป็นมิตร. กล่าวโดยฉะเพาะ สหายผู้สนิทและผู้มีเมตตา ชื่อว่ามิตร ได้ในคำว่า

"สหาโย อตฺถชาตสฺส โหติ มิตฺตํ ปุนปฺปุนํ"

สหายย่อมเป็นมิตรของผู้มีกิจธุระเกิดขึ้นเนือง ๆ มา. ลำพังเพื่อนร่วมการงาน เป็นแต่สหายบ้าง อมาตย์บ้าง ไม่ชื่อว่ามิตร ต่อเป็นผู้สนิทสนมกันมีเมตตาในกันด้วย จึงได้ชื่อว่ามิตร. มิตรนั้นมีทั้งดีทั้งชั่ว ได้ในคำว่า **"กลฺยาณมิตฺโต ปาปมิตฺโต"** มิตรดี เรียกกัลยาณมิตร มิตรชั่วเรียกปาปมิตร.

ลักษณะเครื่องกำหนดรู้มิตรสองประเภทนั้น ในสิงคาโลวาทสูตรแสดงไว้ว่า มิตรชั่ว ย่อมเป็นผู้ปอกลอก เป็นผู้พูดไม่ได้จริง เป็นผู้ประจบ เป็นผู้ชักพาในทาง

ฉิบหาย เรียกมิตรประกอบด้วยลักษณะสี่เหล่านี้ว่ามิตตปฏิรูปคือคนเทียมมิตร มิตรดี ย่อมเป็นผู้อุปการะเกื้อหนุนกันจริง เป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ เป็นผู้แนะนำในทางที่เป็นประโยชน์ เป็นผู้เอ็นดูรักใคร่จริง เรียกมิตรประกอบด้วยลักษณะสี่เหล่านี้ว่า สุหัท คือคนมีใจดี. ในมิตตามิตตชาดกในทวาทสนิบาต แสดงลักษณะมิตรและอมิตรไว้อย่างละ ๑๖ ประการ ลักษณะอมิตร คือเห็นเข้าแล้ว ไม่ยิ้มแย้ม ไม่ยินดี มีนัยน์ตาไม่จับเขา ประพฤติขัดกัน คบหาชนผู้เป็นศัตรูของเขา ไม่คบหาชนเป็นมิตรของเขา ย่อมคัดค้านชนผู้พูดยกคุณ สรรเสริญชนผู้ด่าว่าติเตียน ไม่บอกความลับของตนแก่เขา ส่วนความลับของเขาไม่ช่วยปิดบัง ไม่ชมการงาน ไม่สรรเสริญปัญญาของเขา เขาได้ความเสื่อมเสียกลับยินดี เขามีความเจริญกลับไม่ชอบใจ ได้ของกินแปลกมาหานึกถึงเขาไม่ มิได้มีแก่ใจเผื่อแผ่ ลักษณะมิตร คือเขาไม่อยู่ย่อมคิดถึงกลับมาถึงย่อมยินดี ย่อมสรวลเสด้วย ย่อมสนทนาปราศรัย ผู้ใดเป็นมิตรของเขาย่อมคบด้วย ผู้ใดด่าว่าเขาย่อมห้าม ผู้ใดพูดยกคุณย่อมสนับสนุน ย่อมบอกความลับของตนแก่เขา ย่อมปิดความลับของเขามิให้แพร่งพราย เขาทำอะไรย่อมพูดเอาใจเขาออกปัญญาความคิดอะไรย่อมสนับสนุน เขามีความเจริญย่อมพลอยยินดีด้วย เขามีความเสื่อมย่อมพลอยเป็นทุกข์ด้วย ได้ของกินแปลกมาย่อมนึกถึง คิดจะเผื่อแผ่.

มิตรนั้นย่อมเป็นปัจจัยภายนอกอันแรงกล้า ที่จะพาผู้สมคบให้ถึงความเจริญหรือเสื่อมเสีย เหตุดังนั้น สมเด็จพระโลกนาถเจ้าจึงตรัสว่า **“พาหิรํ ภิกฺขเว องฺคนฺติ กริตฺวา นาญฺญํ เอกกงฺคํปิ สมนุปสฺสามิ, ยํ เอวํ มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ, ยถยิทํ ภิกฺขเว ปาปมิตฺตตา”** ภิกษุทั้งหลาย ทำปัจจัยภายนอกให้เป็นเหตุแล้ว เราย่อมไม่แลเห็นเหตุแม้อันหนึ่งอื่นอันเป็นไปเพื่อความเสียหายอย่างใหญ่ เหมือนความเป็นผู้มีมิตรชั่ว ความเป็นผู้มีบาปมิตรย่อมเป็นไปเพื่อความเสียหายอย่างใหญ่ อีกฝ่ายหนึ่งเราย่อมไม่แลเห็นเหตุอันหนึ่งอื่นเหมือนกันอันเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่ เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดี ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่. การคบมิตรอาจจะนำมาซึ่งหายนะก็มี ซึ่งวัฒนะก็มี ตามประเภทแห่งมิตร ดังพระพุทธ-ภาษิตที่ชักมาถวายวิสัชนานี้ เพราะอย่างนั้น ไมตรีคือการผูกมิตรจึงควรเลือกทำกับกัลยาณมิตร ทำถูกทางแล้ว ย่อมรวมกำลังของเอกชนผู้หนึ่ง ๆ เข้าเป็นอันเดียวกัน

สำเร็จเป็นกำลังใหญ่ขึ้น. คู่สามีภรรยาได้ช่วยกันทำการหาเลี้ยงชีวิตเป็นสองแรง หรือได้แบ่งงานกันทำ ได้เป็นคู่ปรึกษากันในธุระหรือในสุขทุกข์เป็นสองความคิด มีทุนทรัพย์สำหรับลงในกิจการเพื่อหาผลเป็นสองจำนวน มีพวกพ้องผู้ช่วยภาระเป็นสองฝ่าย. ที่ขยายกว้างออกไปถึงคนอื่นผู้มิได้เนื่องในสกุลด้วยแล้ว ย่อมเพิ่มกำลังให้ใหญ่ขึ้นทุกที คนมีมิตรมาก ย่อมอาจทำการใหญ่สำเร็จ ด้วยมีผู้ช่วยคิดช่วยทำช่วยออกทรัพย์หลายคนด้วยกัน. การผูกมิตรเป็นกิจอันจะพึงทำของเอกชนฉันใด เป็นกรณียะของชุมนุมชนฉันนั้น ชุมนุมชนต่างคณะในชาติเดียวกัน เช่นข้าราชการต่างกระทรวงมีไมตรีกัน ต่างช่วยกันยังราชการอันเกี่ยวข้องกันให้สำเร็จโดยสะดวก เป็นกำลังแห่งชาติของตน มหาชนต่างชาติกัน มีไมตรีกัน ต่างได้ไปมาค้าขายถึงกัน ต่างอยู่ด้วยความสงบ บ้างก็ได้รวมกำลังช่วยกันรบต่อศัตรูผู้มาย่ำยี เช่นชาติทั้งหลายฝ่ายสัมพันธมิตรได้ร่วมมือกันต่อสู้กับชาติเยอรมันและสัมพันธสหายมีชัยในครั้งนี้. การคบเอกชนเป็นมิตรนำมาซึ่งหายนะบ้างซึ่งวัฒนะบ้าง ตามประเภทแห่งมิตรฉันใด การคบชาติเป็นมิตรย่อมให้ผลข้างดีข้างร้ายก็มีฉันนั้น ชาติเตอรกีและบุลคาเรียสมคบกับชาติเยอรมันผู้อันธพาล ย่อมพลอยถึงความพินาศด้วย ฝ่ายชาติเบลเยี่ยมส้องเสพกับฝ่ายพันธมิตร แม้ในชั้นต้นยังรักษาความเป็นกลาง ถูกชาติเยอรมันย่ำยียับเยินยังอาจกู้ประเทศของตนขึ้นได้ มีเกียรติยศระบือไปทั่วโลก และชาติอิตาเลียนเดิมทีก็ทำไมตรีเป็นสหายร่วมงานสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย เมื่อเกิดสงครามคราวนี้ขึ้น ละปาปมิตรเสีย เข้าสมาคมกับชาติสัมพันธมิตรคลาดแคล้วจากมหาภัยได้บัลลุถึงความสวัสดี พ้นจากความบีบคั้นของปาปมิตร เป็นช่องจะได้แผ่อำนาจขยายอาณาเขตต์ออกไป.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงรักษาพระราชไมตรีกับต่างชาติอันได้เริ่มทำมาแล้วในครั้งรัชกาลแห่งสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชบ้าง แห่งสมเด็จพระบรมชนกนาถบ้าง โดยลำดับมา ทรงบำรุงให้สนิทสนมยิ่งขึ้น ทรงเชิดชูชาติให้รุ่งเรือง เมื่อเกิดมหาสงครามขึ้นในยุโรปคราวนี้ ในตอนแรกทรงมัธยัสถ์รักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ครั้นเมื่อการสงครามไม่เป็นไปตามธรรมนิยมแห่งการยุทธฝ่ายอำนาจกลางแห่งยุโรปทำศึกโดยอธรรม ธรรมะจักตกต่ำลง ชาติทั้งหลายจักเสีย

สิทธิเสรีภาพและสมภาพ ที่อีกฝ่ายหนึ่งเพียรเพื่อต้านทานไว้ ทรงพระดำริเห็นเป็นเวลาที่จะต้องช่วยป้องกันธรรมะไว้ได้ ทรงตัดไมตรีกับเยอรมนีและออสเตรียฮุงการีเสียประกาศสงครามกับสองอาณาจักรนั้น เข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ในที่สุดฝ่ายสัมพันธมิตรมีชัย ป้องกันธรรมะไว้ได้. การที่ทรงรักษามิตรธรรมทั้งในคราวสงบทั้งในคราวสงครามยั่งยืนมา นับว่าเป็นมงคลวิเศษประถม เป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติยศให้ปรากฏในโลก.

สัจจะ นั้น ได้แก่ความซื่อตรงในกันและกัน เป็นธรรมผูกพันสามัคคีในระหว่างมิตรให้สนิทสนมมั่นคง ขาดสัจจะแล้ว สามัคคีย่อมไม่เป็นไปได้. สามีกับภรรยาวางใจกันลงไปไม่ได้ ยากเพื่อจะปรองดองกัน มีแต่จะระหองระแหง ต่างอยู่ไม่เป็นสุขหรืออย่าร้างกันไปก็ได้ ต่อได้เห็นความซื่อตรงของกันและกัน จึงถูกใจกัน อยู่ร่วมกันด้วยความพร้อมเพรียง. ญาติต่อญาติมิตรต่อมิตรคิดระแวงกัน ต่างย่อมไม่คบหากันจริง ต่อเชื่อถือกัน จึงมั่นในไมตรี. เจ้ากับข้าต่างคิดคดต่อกันแล้ว ยากเพื่อจะร่วมใจกันในกิจการต่อได้เห็นความสัตย์ของกันและกันแล้ว จึงปลงใจลงด้วยกันโดยที่สุด คนทำการซื้อขายด้วยกัน คิดเอารัดเอาเปรียบกันแล้ว ย่อมทำด้วยกันไม่ยืดต่อทำตรงไปตรงมา จึงสมัครทำด้วยกัน. **“สจฺจํ หเว สาธุตรํ รสานํ”** สัจจะชื่อว่าเป็นรสดีกว่ารสทั้งหลายอื่น รสแห่งโภชนาหารอันอร่อยก็เพียงชวนให้กลืนอาหารคล่องรสคือกามคุณก็เพียงชวนให้เพลิดเพลินในการดูการฟังการดมการลิ้มการถูกต้องอันเจืออยู่ด้วยโทษ ในเมื่อเกินพอดี ส่วนสัจจะเป็นรสให้เกิดความยินดีของผู้ได้เห็นใจกัน ผูกพันสามัคคีไว้มั่นคง ยังประโยชน์ให้สำเร็จยืดยาว. สัจจะนี้เป็นธรรมสำหรับท่านผู้สูงสุดในชุมนุมชน ในฝ่ายพระศาสนา จัดเป็นพระบารมีประการหนึ่ง โดยชื่อพระสัจจบารมี ในพระบารมี ๑๐ ทัศ แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแต่ครั้งยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ จึงจัดได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นพุทธการกธรรม คือคุณทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ขาดสัจจะเสียแล้ว ความสำเร็จ พุทธภูมิย่อมมี ไม่ได้เลย. คำสอนในศาสนาที่ขาดสัจจะแล้ว จัดว่าเป็นคำสอนที่กล่าวชอบมิได้เลย ในพระพุทธศาสนา ได้จัดการรักษาสัตย์ไว้ในส่วนศีล เป็นองค์ที่ ๔ แห่งเบญจศีล ในธรรมจริยาส่วนวจีสุจริตเป็นองค์ที่ต้นและเป็นองค์ที่ ๓ แห่งอัฏฐังคิกมรรค โดยนัยนี้ชนผู้ขาดความสัตย์ จักเป็นผู้มีศีล จักเป็นธรรมจารี จักเป็นอารยบุคคล

หาได้ไม่. ในฝ่ายอาณาจักร สัจจะจัดเป็นราชธรรมประการหนึ่ง โดยชื่อว่าอาชชวะ คือความเป็นผู้ตรงในทศพิธราชธรรมสำหรับพระราชาธิบดี ในเรื่องโบราณ กล่าวถึงพระราชาบางพระองค์พลั้งพระราชทานพรแก่ผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว ทรงรู้สึกภายหลังว่าเป็นการเกินสมควร ย่อมอักอ่วนพระราชหฤทัยไม่น้อย ในที่สุดต้องปล่อยเลยตามเลย เพื่อจะแสดงว่าพระราชาย่อมทรงหนักอยู่ในการรักษาสัตย์. อันท่านผู้เป็นพระราชาครองแผ่นดิน ไม่ใช่เพียงตั้งอยู่ในสัจจะด้วยพระองค์เอง ยังชักนำพศกนิกรให้ตั้งอยู่ในสัจจะด้วย เช่นตั้งกฎหมายป้องกันการหลอกลวงและเบิกพยานเท็จเป็นต้น. เอกชนก็ดี ชุมนุมชนก็ดี ผู้มีธุระเกี่ยวถึงกัน ทำสัญญากันเนื่องด้วยกิจการนั้น ก็เพื่อผูกพันกันให้ตั้งอยู่ในสัจจะ.

“สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา”

สัตบุรุษได้เป็นผู้ตั้งอยู่ในสัจจะที่เป็นอรรถเป็นธรรม แม้เสียประโยชน์ส่วนตนก็ยอมโดยสมัคร. **“สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ”** ผู้รักษาสัตย์ย่อมได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์ ชาติทั้งหลายฝ่ายสัมพันธมิตรร่วมมือกันทำมหาสงครามกับอำนาจกลางแห่งยุโรปต่างซื่อตรงในกันและกันตลอดมาจนมีชัยได้เกียรติยศปรากฏไปทั่วโลก ฝ่ายผู้ละสัจจะเสีย ย่อมถูกนินทา เสียชื่อเสียง ชาติเยอรมันได้เข้ากันกับชาติอื่นทำสัญญาเพื่อรักษาชาติเบลเยี่ยมให้ตั้งเป็นเอกราช จักนับถือสิทธิของชาตินั้น ครั้นประกาศสงครามคราวนี้ขึ้นแล้วปรารถนาจะตีประเทศฝรั่งเศส ปฏิเสธสัญญานั้นเสียว่าเป็นแต่เพียงชิ้นกระดาษยาตราทัพผ่านเบลเยี่ยมเข้าไป ที่อังกฤษนิ่งอยู่ไม่ได้ ต้องเข้าทำสงครามด้วย เพื่อช่วยป้องกันเบลเยี่ยมตามสัญญา เยอรมนีย่อมเสียชื่อเสียงถูกติฉินนินทา เพราะไม่คงในความสัตย์

“เอกธมฺมมตีตสฺส มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน
วิติณฺณปรโลกสฺส นตฺถิ ปาปํ อการิยํ”

คนผู้ล่วงเสียซึ่งธรรมอันหนึ่ง มักกล่าวมุสา ข้ามปรโลกเสียแล้ว คือไม่กลัวภัยในปรโลก ไม่พึงทำบาปเป็นไม่มี เยอรมนีเสียสัตย์อย่างหนึ่งแล้ว ย่อมเสียสัตย์

อย่างอื่นอีกต่อไป ล่วงธรรมนิยมในการยุทธอันชาติทั้งหลายได้พร้อมใจกันตั้งไว้ และทำทารุณกรรมนั้น ๆ เป็นลำดับมา.

"มธุวา มญฺญตี พาโล ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ อถ ปาปานิ คจฺฉติ"

ชนพาลย่อมสำคัญเห็นการทำบาปว่าหวาน ตลอดกาลที่บาปยังไม่สุก บาปสุกเมื่อใด ย่อมได้เสวยผลแห่งบาปเมื่อนั้น แม้เยอรมันแก้ตัวว่าความจำเป็นหากให้ทำก็ไม่พ้นคติของกรรมไปได้ ในที่สุดนำหายนะมาถึงฝ่ายตนเอง.

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงประกาศสงครามต่อเยอรมนีและออสเตรียฮุงการีเข้าข้างสัมพันธมิตรแล้ว ทรงตั้งอยู่ในสัจจธรรมเสมอมาจนถึงเวลามีชัย เผยพระเกียรติยศให้ปรากฏทั่วเมทนีดล นับเป็นมงคลวิเศษที่ ๒.

รัฏฐาภิปาลโนบายนั้น ได้แก่วิธีปกครองแผ่นดิน ในที่นี้จักยกบางประการขึ้นถวายวิสัชนาพอเป็นอุทาหรณ์. ในศกหลัง ได้ยก **ธมฺมตาณตา** คือความเป็นผู้ป้องกันธรรมขึ้นถวายวิสัชนา มาในขวบนี้ ทรงมีชัยพร้อมด้วยสัมพันธมิตร พระราชกิจนี้ย่อมสำเร็จสมพระราชประสงค์ เป็นอันได้ทรงช่วยป้องกันธรรมะไว้อยู่. อันธรรมะนี้ได้ท่านผู้มีอำนาจและอุปถัมภ์ค้ำชูจึงอาจทรงอยู่ได้ยังประโยชน์ให้แก่โลก เหตุดังนั้น **ธมฺมตาณตา** จึงจัดเข้าเป็นรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่ง อันพระมหากษัตริย์เจ้าจะพึงทรงถือเอาเป็นพระราชธุระปราบปรามทุรชนภายในผู้ล่วงล้ำสิทธิและลบล้างเสรีภาพของผู้อื่น เพื่อยังคนทั้งหลายให้ได้รับความร่มเย็นแห่งการปกครองเสมอหน้ากัน และป้องกันศัตรูภายนอกไม่ให้มาย่ำยีบีฑา. ธรรมะและอธรรมะ ๒ นี้เป็นปฏิปักษ์ต่อกันดุจขาวกับดำ ต่างต่อสู้กันมาแต่ครั้งดึกดำบรรพ์แต่ชาตาของโลกยังดีอยู่ ธรรมะจึงยังมีชัยเสมอมา หากจะเพลี่ยงพล้ำเสียทีบ้างก็เป็นชั่วคราว ภายหลังคงกู้เอาชัยชำนะคืนได้.

มีเรื่องเล่าถึงการต่อสู้แห่งธรรมะและอธรรมะ ไว้ในธรรมชาดกเอกาทสนิบาต มีใจความว่า ธรรมะและอธรรมะทั้งสองนี้ แสดงโดยบุคคลาธิษฐาน เป็นเทวบุตรในกามาพจรสวรรค์ คือชั้นเทวดาผู้ยังเสพกามคุณ ได้แก่สวรรค์ชั้นต่ำ. ถึงวันอุโบสถ

พระจันทร์เพ็ญ ธรรมะขึ้นรถมีบริวารห้อมล้อมแล่นไปเหนือบ้านนิคมราชธานี หยุดอยู่ในอากาศ ประกาศแก่ชนทั้งหลายว่า จงเว้นเสียจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จงบำเพ็ญมาตาปิตุปัฏฐานธรรมคือบำรุงมารดาบิดาของตน และจงยังกุศลธรรมส่วนสุจริตพร้อมไตรทวารให้บริบูรณ์ เช่นนี้จะได้ไปสวรรค์ จักได้ยศใหญ่ ธรรมะชักชวนมหาชนในกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นอาทิฉะนี้ ชักรถเวียนชมพูทวีปไปโดยทางขวา. ฝ่ายอธรรมะชักชวนมหาชนในทางตรงกันข้าม โดยเป็นต้นว่าจงผลาญชีวิตเสีย ชักรถเวียนชมพูทวีปไปโดยทางซ้าย. รถของสองฝ่ายนั้นมาปะทะกันเข้าต่างหยุดอยู่เพื่อจะให้อีกฝ่ายหนึ่งหลีกทางให้. ธรรมะอ้างสิทธิของตนที่ควรได้ทางขึ้นก่อนว่าตนเป็นผู้ทำมหาชนให้บำเพ็ญบุญ เป็นผู้ทำให้ได้ยศ เป็นผู้อันสมณพราหมณ์สรรเสริญอันเทวดามนุษย์บูชาทุกเมื่อ. อธรรมะตอบว่าตนมีรี้พล ไม่ต้องหวาดหวั่น ไม่เคยยอมให้แก่ใคร เหตุไฉนจักยอมให้แก่ธรรมะในวันนี้เล่า. ธรรมะอ้างสิทธิอย่างอื่นอีกว่าธรรมะเกิดขึ้นก่อนในโลก อธรรมะเกิดขึ้นเมื่อภายหลัง ตนแก่กว่า เก่ากว่า เป็นผู้ใหญ่กว่าชอบที่ผู้น้อยจักหลีกทางให้. อธรรมะตอบว่า ด้วยการอ้อนวอนก็ตาม ด้วยการอ้างเหตุอันสมควรก็ตาม ตนไม่ควรให้ทางแก่ธรรมะเลย ทั้งสองฝ่ายจงรบกันในวันนี้ ฝ่ายใครรบชำนะ ทางจักได้แก่ฝ่ายนั้น. ธรรมะรับท้าว่า ตนประกอบด้วยคุณทั้งปวง มีกำลังใหญ่มีเกียรติยศมาก หาผู้เสมอมิได้ ได้แผ่ไปทั่วทิศ อธรรมจักเอาชำนะอย่างไรได้. อธรรมะตอบว่า เขาย่อมตีทองคำด้วยเหล็ก หาตีเหล็กด้วยทองคำไม่ ถ้าอธรรมะจักฆ่าธรรมะได้ในวันนี้ เหล็กก็จักเป็นของน่าดูน่าชมดุจทองคำ. ขณะที่ธรรมะจวนจะเสียทีจะต้องอดกลั้นคำที่พูดดูหมิ่น และจะต้องยอมให้ทางแก่อธรรมะ ด้วยไม่เต็มใจ อธรรมะไม่อาจนั่งอยู่บนรถ ตกหกศีรษะลงมา พสุธาย่อมสูบซ้ำ. ธรรมะมีขันติเป็นกำลังชำนะแห่งการยุทธ ฆ่าอธรรมะแล้วฝังเสียในแผ่นดิน เป็นผู้ชำนะขับรถไป มหาสงครามในปรัตยุบัน ในระหว่างสัมพันธมิตรและอำนาจกลางแห่งยุโรป ย่อมเป็นไปคล้ายเรื่องในธรรมชาดกที่ชักมาถวายวิสัชนานี้ ดูน่าอัศจรรย์

“น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตึ”

ธรรมะและอธรรมะทั้งสอง หาให้ผลเสมอกันไม่ อธรรมะย่อมนำไปสู่นิรยาบาย ธรรมะย่อมให้ถึงสุคติ ผู้เสพธรรมะ ๆ ย่อมส่งให้ถึงความเจริญ ผู้คบอธรรมะ ๆ ย่อมนำไปสู่ความพินาศ. พระราชกรณียะคือธัมมตาณตานี้เป็นส่วนรัฏฐาภิปาลโนบายประการหนึ่ง ถึงความสำเร็จในขวบนี้.

ความมีชัยย่อมเกิดในลำดับกัน นี้เป็นผลอันท่านผู้ครองอาณาจักรจะพึงหวัง เหตุดังนั้น ผู้อยู่ใต้ปกครองเมื่อถวายพรพระราชา จึงถวายชัยด้วยประการหนึ่ง.

"น ตํ ชิตํ สาธุ ชิตํ ยํ ชิตํ อวชียติ"

แต่การชำนะที่อาจกลับแพ้ ไม่เป็นการชำนะอันดี

"ตํ โข ชิตํ สาธุ ชิตํ ยํ ชิตํ นาวชียติ"

ต่อการชำนะที่ไม่กลับแพ้ จึงเป็นการชำนะอันดี ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

การชำนะอย่างหลังนี้เป็นผลพึงปรารถนาทั้งในคดีโลกทั้งในคดีธรรม. ผู้ชำนะสงครามย่อมคิดหาทางตัดรอนศัตรูมิให้อาจกลับต่อสู้ได้อีก เพื่อรักษาความชำนะของตนให้ยั่งยืน จักได้ชื่อว่า "สงฺคามชุตฺตโม" ยอดผู้ชำนะสงคราม. ฝ่ายผู้ปฏิบัติธรรม เอาชำนะกิเลสได้แล้ว ย่อมดำริหาอุบายสะกด มิให้กลับเกิดขึ้นได้อีก จักได้ชื่อว่า อริโย ผู้ประเสริฐ.

"อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ยาจายํ อิตรา ปชา"

มีภาษิตในคดีธรรมว่า "ชำนะตนนั่นแลดี อะไรกับหมู่คนนอกนี้"

มีเรื่องสาธกว่า พระราชาองค์หนึ่ง เสด็จยาตราทัพไปปราบปรปักษ์มีชัยกลับมา เสด็จลงท่าสรงสนานอยู่ในแม่น้ำ ในพิธีชำนะสงคราม ได้ทรงสดับเสียงเปล่งขึ้นว่า **"ชิตํ เม"** เราชำนะแล้ว ตรัสสั่งราชบุรุษให้ไปสืบหาตัวคนผู้ร้องอย่างนั้น ได้กุททาลกบัณฑิตมา ตรัสซักถามได้ความว่า หักใจได้ในทรัพย์บางอย่าง ที่ทำใจให้พะวักพะวนถึงฆราวาสไม่เป็นอันบำเพ็ญบรรพชิตกิจ จึงเปล่งอุทานขึ้นอย่างนั้น แม้ในคดีโลก

ก็น่าจักเป็นเช่นกัน ทหารผู้ได้รับอบรมใจดีแล้ว ย่อมมีขวัญยืน อาจสู้ศัตรูแม้มาก ไม่ยอมแตกง่าย ๆ ฝ่ายผู้ปล่อยใจให้ละเลิงในทางไม่ดี ย่อมมีขวัญหนี ในคราวรุก ได้คล่อง ๆ ก็ดูเหมือนเข้มแข็ง แต่พอเสียทีลงบ้าง ย่อมมีใจฝ่อเร็ว ยอมแตกง่าย ๆ. การรักษาชัยชำนะให้ยั่งยืน จัดเป็นรัฏฐาภิปาลโนบายอีกประการหนึ่ง.

เนื่องด้วยงานพระราชสงครามคราวนี้ ได้ทรงสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีขึ้นไว้ สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จแก่เหล่าโยธินผู้มีความชอบในราชการทหาร เพื่อเป็นการบำรุงน้ำใจ. ครั้งโบราณสมัยพระมหากษัตริย์เจ้าได้พระราชทานเกราะสำหรับสรวมกันศัสตราวุธแก่โยธินผู้ที่ทรงยกย่อง เป็นทำนองเดียวกัน ผู้ได้รับพระราชทานย่อมมีเกียรติยศใหญ่ พระมหากัสสปมหาเถระ ยกเอามาเปรียบด้วยการที่ท่านได้รับพระราชทานสังฆาฏิทรงของสมเด็จพระบรมศาสดายกย่องเป็นพุทโธปการะรำลึกมิรู้วายเป็นประการหนึ่งที่เตือนใจท่าน ให้ขวนขวายทำสังคายนาพระธรรมวินัยตั้งไว้เป็นแบบฉะบับฉลองพระองค์.

อนึ่ง ในศกนี้ได้เกิดมีไข้หวัดใหญ่แผ่ไปทั่วโลก อันโลกต้องทำสงครามกับเสนาของมฤตยูอันเป็นอทิสสมานกาย คือหามีร่างกายที่แลเห็นไม่ ไข้นี้ได้ประชิดกรุงสยามด้วยเหมือนกัน สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงพระมหากรุณาแก่ประชาราษฎร์ โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งโอสถสถานที่แจกยาและจ่ายแพทย์ไปเที่ยวตรวจและแนะนำให้รู้จักทางระวังรักษาตัวและทางแก้ไข เป็นอันปราบโรคให้สงบลงได้.

อนึ่ง ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ขยายการเดินรถไฟหลวงสายใต้ลงไปเชื่อมกับของนครมลายูรวมฝ่ายอังกฤษ เป็นครั้งแรกที่รถไฟหลวงได้เชื่อมกับของต่างประเทศ การบำรุงคมนาคมให้สะดวก เป็นเหมือนชักถิ่นฐานอันอยู่ห่างไกลให้ชิดกันเข้า ทำความสะดวกแก่ผู้มีธุระเนื่องถึงกัน. ครั้งพุทธสมัยการคมนาคมไม่สะดวก พระสาวกอันพระศาสดาส่งให้จาริกไปเพื่อประกาศพระศาสนา พบความขัดข้องมาก เพราะอยู่ห่างจากพระศาสดายากเพื่อจะไปมาถึงกัน นี้เป็นเหตุที่พระศาสดาได้ทรงผ่อนผัน โปรดให้พระสาวกเป็นผู้แทนพระองค์ในศาสนกิจอันจะพึงทำในถิ่นไกล เช่นทรงอนุญาตให้พระสาวกรับอุปสมบทกุลบุตรได้เมื่อครั้งประถมโพธิกาล.

พระราชจรรยาส่วนรัฏฐาภิปาลโนบาย มีบรรยายดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามานี้ จัดเป็นมงคลวิเศษที่ ๑.

ธรรม ๓ ประการ คือ ไมตรี ๑ สัจจะ ๑ รัฏฐาภิปาลโนบาย ๑ เป็นคุณสมบัติอันล้ำเลิศ ให้เกิดวุฒิสิริสวัสดิ์แก่ท่านผู้ได้บำเพ็ญ จึงได้ชื่อว่าเป็นมงคลวิเศษแต่ละประการ มีนัยดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้.

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ คุเณหิ ปริภาวิโต
สุขี โหตุ มหาราชา ทีฆายุ อกุโตภโย
ยสสา เตชสา จาปิ ภาณุมา วิย วฑฺฒยํ
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ รชฺชํ กาเรตุ โสตฺถินา.

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า อันพระคุณพิเศษอุดมมงคลนั้น ๆ อบรมแล้ว จงทรงพระเกษมสุขทุกทิพาราตรีกาล ดำรงพระชนมายุยืนนาน หาภยันตรายแต่ที่ไหน ๆ มิได้ ทรงพระเจริญไพบูลด้วยพระราชอิสสริยยศเดชานุภาพ ดังดวงภาณุมาศปราศจากเมฆมโลปกิเลส ได้ทอดพระเนตรเห็นแต่ผลอันเจริญทุกเมื่อไป เสด็จสถิตในราชมไหศวรรย์โดยสวัสดี ปกครองรัชสีมามณฑลให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์.

สาธุ อารกฺขกา เทวา วตฺถุเทวา มหิทฺธิกา
สรฏฺฐมณฺฑลํ ภูปํ อภิปาเลนฺตุ สพฺพทา.

ขออารักขเทวดาและวัตถุเทวดาผู้ดำรงมหิทธิฤทธิ์ ได้รับอนุโมทนาส่วนพระราชกุศลเทวดาพลีแล้ว จงตั้งไมตรีจิตต์อภิบาลรักษาสมเด็จ ฯ เจ้า กับรัฐมณฑล ให้ทรงพระสถาพร ปราศจากเสี้ยนดัสกรทั่วทุกทิศ บันดาลความสงบให้เป็นไปเป็นนิตย์นิรันดร์.

พาหุํ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ
คฺรีเมขลํ อุทิตโฆรสเสนมารํ

ทานาทิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจํ.

สมเด็จพระมุนินทร์ทรงชำนะแล้วซึ่งพระยามาร ผู้นิรมิตต์แขนตั้งพันถืออาวุธครบทุกมือ ขึ้นช้างคิริเมขละอันแผดเสียงดุร้าย ยกมาพร้อมทั้งเสนา ด้วยพระบารมีธรรมมีทานเป็นอาทิ. ด้วยเดชะแห่งพระพุทธรัตน์นั้น ขอความสำเร็จแห่งชัยชำนะจงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ยั่งยืนเป็นนิตยกาล.

ต่อนี้ คำวอนขอพรพระรัตนตรัย เริ่มว่า **“อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ.”**

ศราทธพรตเทศนา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ถวายในงานพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

พ.ศ. ๒๔๖๒

นโม พุทฺธสฺส

มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข
เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมาณนฺติ.

บัดนี้ มาถึงกาลนิยม นับแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี สวรรคตกำหนดได้ร้อยวัน. สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระอนุสรณ์ด้วยพระกตัญญุภาพถึงพระคุณูปการแห่งสมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานเป็นส่วนพระกตเวทีทรงอุทิศถวายโดยกัลยาณวัตรพระคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ พระกตัญญุตาพระกตเวทิตานี้ เป็นสัปปุริสภูมิดุจพื้นพสุธาที่ยันแห่งสาธุชน อันคนดีผู้ได้นามว่าสัตบุรุษจะประพฤติกิจการใด ๆ ย่อมอิงอาศัยธรรม ๒ ประการนี้เป็นหลักมั่นเสมอมา.

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถนั้น แม้เสด็จสู่สวรรค์ร้อยวันเข้านี่แล้ว ก็เป็นเหมือนสำแดงพระองค์ให้ปรากฏแก่ผู้รำลึกถึงในเวลาคำนึงพระคุณูปการ จักรู้สึกเหมือนได้รับพระราชทานพระราชูปถัมภ์ในบัดนี้ บัณฑิตผู้ปรีชาปรารภความอย่าง

เดียวกันกล่าวสรรเสริญสมเด็จพระบรมศาสดาด้วยประสาทะว่า “แม้เสด็จปรินิพพานนานมาแล้ว ก็เป็นดุจปรากฏอยู่โดยความเป็นอตีตารมณ์ คือคำนึงเห็นเมื่อล่วงไปแล้วด้วยพระคุณทั้งหลายอันจะพึงรู้ด้วยใจ” เหตุดังนั้นสมเด็จพระโลกนายกจึงตรัสให้นึกถึงอุปการะอันท่านทำแล้วแก่ตน เป็นส่วนกตัญญู และบริจาคทักษิณาอุทิศแก่ท่านผู้ล่วงไปแล้ว เป็นส่วนกตเวที ทำอย่างนี้แล้วจักได้ความพอใจว่าได้ทำกิจอันควรจะทำ.

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชโอรส พระราชธิดาได้ทรงถนอมรักษาอุปการะเสมอมา ตามหน้าที่แห่งพระชนนีที่ทรงพระจำเริญแล้ว พอจะทรงอุเบกษาได้ ก็ยังมีพระราชหฤทัยจิตจอดอยู่ด้วยพระเสน่หา คอยทรงอุปการะในยามต้องการ สมด้วยอุดมสถานว่า **“พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร”** มารดาบิดาชื่อว่าเป็นพรหมของบุตร ดังนี้ พรหมมีเมตตากรุณาเป็นธรรมเครื่องอยู่ ฉันใด พระองค์ทรงพระเมตตาปรารถนาสุขและความดีความงามแก่พระราชโอรสพระราชธิดา ทรงชื่นบานในเวลาได้สมพระราชประสงค์ ทรงพระกรุณาในเวลาทรงพระประชวรหรืออันภัยคุกคามที่ควรสงสาร ทรงพระวิตกวิจารณ์ถึง รำพึงเพื่อจะปลดเปลื้องและระงับเสีย แม้ด้วยพร่าพระสำราญแห่งพระองค์เอง ทรงมีพระเมตตาพระกรุณาเป็นเครื่องอยู่ ฉันนั้น สมด้วยคำประพันธ์ข้างต้น พระราชกรณียะโดยฐานเป็นพระชนนีมามีผลเป็นอย่างสูงสุด ในเมื่อสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้เสด็จเถลิงอุตมราชมไหศวรรยาธิปัตย์ ยังพระองค์ให้ได้ความอิ่มพระราชหฤทัยว่า **“กตํ กรณียํ”** กิจอันต้องทำได้ทำเสร็จแล้วละ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำพุทธกรณียะแก่พระสาวกโดยฐานเป็นพระศาสดา ทรงสั่งสอนอบรมมาจนถึงความงอกงามในธรรม ทรงได้ความอิ่มพระพุทธกมลเปล่งพระสุรสิงหนาทว่า **“ยํ สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน สพฺพนฺตํ โว กตํ”** กิจใดอันศาสดาผู้กรุณาแสวงหาประโยชน์พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นอันเราได้ทำแล้วแก่พวกท่านทุกประการ ดังนี้.

พระเมตตาพระกรุณาของพระองค์ หาได้มีจำกัดเฉพาะในพระราชโอรสพระราชธิดาไม่ ยังได้แผ่ตลอดมาถึงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทอาณาประชาราษฎร์ ทั้งบุรุษทั้งสตรีทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิต ควรจะทรงสงเคราะห์

ด้วยสถานใด ๆ ได้ทรงสงเคราะห์ด้วยสถานนั้น ๆ เฉพาะบุคคลบ้าง เฉพาะหมู่บ้าง เป็นสาธารณะบ้าง โรงเรียนโรงพยาบาลเกิดมีขึ้นเพิ่มจำนวนรัฐสมบัติ ประกาศพระเมตตากรุณาโดยลำดับกัน กล่าวอย่างสั้น พระองค์ดำรงพระชนม์มาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก ต้องตามบัณฑิตจรรยา.

พระราชกรณียะแห่งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ดังรับพระราชทานพรรณนามานั้น ได้ในคาถาประพันธ์แห่งเมตตาสูตรเต็มทั้งฝ่ายอุปมาทั้งฝ่ายอุปไมยรวมกัน คาถานั้นว่าอย่างนี้:

มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข
เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ มานสมฺภาวเย อปริมาณํ.

แปลความว่า "มารดาพึงรักษาบุตรเกิดแต่ตน ผู้เป็นบุตรคนเดียวแม้ด้วยพร่าชีวิตของตน ฉันใด พึงทำใจให้มีในภูตนิกร คือผู้เป็นอยู่ทั้งมวลหาจำกัดมิได้ ฉันนั้น.

อรรถาธิบายแห่งคาถาประพันธ์นี้ว่า "มารดามีบุตรคนเดียวหรือมีหลายคนแต่ยังเหลืออยู่คนเดียว ต้องรักมาก มีใจจิตจอดอยู่โดยธรรมดา จะพึงเอาใจใส่ถนอมรักษาบำรุงเลี้ยง ไม่คิดถึงความลำบากเมื่อบุตรเจ็บแม้ไม่มากมายก็ไม่วายวิตกมีใจหวั่นอยู่เป็นนิจ ถ้าอาจปลิดทุกขเวทนาของบุตรมาเสวยเสียเอง ก็เต็มใจทำยอมพร่าความสุขสำราญของตนเอง เพราะเหตุแห่งบุตร โดยที่สุดแม้ชีวิตก็คิดจะยอมพร่า ขอแต่ให้บุตรอยู่เป็นผาสุกเท่านั้น พุทธาทิบัณฑิตหมายเอาเมตตากรุณาของมารดาอันเป็นไปในบุตรของตน จึงกล่าวนิพนธ์ว่า **"มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร"** มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน **"มาตา ปุญฺญูปสํหิตา"** มารดาเกื้อกูลแก่บุญ คือเป็นเขตแห่งบุญ มารดามีเมตตากรุณาในบุตร ฉันใด ท่านเป็นผู้ที่พึ่งอาศัยของคนทั่วไปพึงทำจิตในเขาทั้งมวลด้วยเมตตากรุณา หาจำกัดมิได้ ฉันนั้น.

ประมวลทั้งข้ออุปมาทั้งข้ออุปไมยเข้าด้วยกัน ได้กรณียะอันท่านผู้เป็นนาถะของมหาชนจะพึงทำเป็น ๒ ส่วน คือเข้าไปตั้งเมตตากรุณาในอันโตชนคือคนผู้เนื่องกันในสกุลหรือในสำนัก ๑ แผ่ฉันทะแห่งจิตอย่างนั้นตลอดมาถึงพาหิรชนคนภายนอก ๑

ความรักความอารีในอันโตชนย่อมมีตามธรรมดาอันกุลบดีมาทำแล้วอย่างไร ย่อมได้ความรักความนับถือของอันโตชนทั่วหน้า นี่เป็นสาธารณะไม่มีทั่วไปแก่กุลบดีทั้งนั้น อันพุทธาทิบัณฑิตนิยมว่าเป็นกรณียะส่วนหนึ่งของกุลบดี ความอารีเฉพาะในอันโตชนอันกุลบดีมาทำดีแล้วเพียงไรก็ตาม ยังจัดว่าเป็นจรรยาอันคับแคบไม่ไพศาล ต่อมาขยายออกไปถึงพาหิรชนโดยฐานเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จึงจักควบคุมโลกไว้อยู่ ดุจสลักแห่งเพลารถ ยังกุลบดีนั้นให้เป็นนาถะของคนทั่วไป ไม่เฉพาะแต่ในสกุลของตน ความเป็นอยู่ของท่านผู้นั้นย่อมอำนวยผลให้สำเร็จแก่ตนแก่ผู้อื่นทั้งสองฝ่าย บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลเห็นปานนี้ มีพระพุทธภาษิตสาธกว่า **“ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย จ ปฏิปนฺโน ปรหิตาย จ อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ”** แปลว่า “ภิกษุทั้งหลายในบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลผู้ปฏิบัติทั้งเพื่อประโยชน์ตนทั้งเพื่อประโยชน์ผู้อื่นนี้เป็นเลิศเป็นประเสริฐเป็นประมุขเป็นสูงสุดเป็นบวรกว่าบุคคลอันเหลือจากนี้” ดังนี้.

การแผ่เมตตากรุณาในพาหิรชนนั้น โดยเจาะจงก็มี โดยไม่เจาะจงก็มี ความอารีเอื้อเฟื้อเฉพาะบุคคล จัดเป็นการแผ่โดยเจาะจง ความเผื่อแผ่โอบอ้อมเป็นสาธารณะจัดเป็นการแผ่โดยไม่เจาะจง ทั้งสองอย่างนี้ เป็นกิจอันพึงทำตามกาลนิยม ในสมัยใดสมควรอุปถัมภ์จำเพาะบุคคล ก็พึงทำอย่างนั้น ในคราวใด ความอุปการทั่วกันเป็นกิจจำปรารถนา ก็ควรทำเป็นสาธารณะ ท่านผู้เป็นนาถะมาทำถูกทางถูกกาลนิยมแล้วพึงได้ผลเป็นอย่างสูง สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงรับยกย่องว่า **“มหาการุณิโก นาโถ”** พระนาถะผู้ทรงพระมหากรุณา ก็เพราะได้ทรงบำเพ็ญสัมมาสัมพุทธกิจด้วยตั้งพระมนัสเพื่อแสวงหาประโยชน์แก่เวไนยนิกรทั่วไป คำว่า พระมหากรุณานำมาใช้เรียกสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็โดยอธิบายว่า ทรงบำเพ็ญราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่ประชาราษฎร์ เมตตา กรุณา เป็นหลักธรรมทั้งในทางศาสนาทั้งในทางโลกด้วยประการฉะนี้

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โดยฐานเป็นพระราชชนนี ได้ทรงถนอมรักษาพระราชโอรสพระราชธิดามาแล้วเป็นอย่างดี โดยฐานทรงโอบอ้อมอารี

สมแก่พระราชอิสริยยศ ได้ทรงอุปถัมภ์ชุมนุมชนทุกชั้นทั่วไปทั้งที่ใกล้ทั้งที่ห่าง โดยเฉพาะบุคคลบ้าง โดยสาธารณะบ้างตามกาลนิยม เป็นที่เคารพนับถือของคนเป็นอันมาก สมด้วยบทบาลีว่า **"รฏฺฐปูชิตา"** ท่านผู้อันแว่นแคว้นบูชาแล้ว **"เทวภูโต มนุสฺโส วา อคฺคปฺปตฺโต ปโมทติ"** ท่านผู้เช่นนี้ เป็นเทพคือเป็นเจ้าเป็นใหญ่ก็ดี เป็นแต่เพียงมนุษย์สามัญก็ดี ย่อมเป็นผู้บรรลุผลอันเลิศเบิกบานอยู่ **"อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ"** ครั้งทรงประพฤติธรรมคือหิตจริยาในโลกนี้แล้ว เสด็จละภพนี้ไปแล้ว ทรงอภิรมย์อยู่ในสวรรค์ทิพยาลัย.

"ยาวตา สตฺตานํ อาคติ คติ จุติ อุปปตฺติ สพฺเพ สตฺตา มรณธมฺมา มรณํ อนตีตา" ความมา ความไป ความเคลื่อน ความเข้าถึงของสัตว์ทั้งหลาย ยังมีเพียงใด สัตว์ทั้งหลายทั้งมวลมีมรณะเป็นธรรมดา ไม่ล่วงมรณะไปได้เพียงนั้น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ แม้มีพระราชหฤทัยจอดอยู่ในพระราชโอรส และทรงกังวลอยู่ในผู้พึ่งพระราชูปถัมภ์ เมื่อถึงคราวก็จำเสด็จละโลกนี้ไปสวรรค์โดยคติแห่งธรรมดา ไม่สามารถจะทรงผัดเพี้ยน การบัญชาแห่งธรรมดาย่อมกวดขันยิ่งกว่าการบัญชาแห่งจอมทัพอันทำสงคราม ทั้งไม่มีใครเป็นใหญ่เหนือเพื่อไม่ต้องทำตามก็ได้.

ราชาปิ สพฺพํ ปฐวึ วิชิตฺวา
สสาครนฺตํ มหิมาวสนฺโต
สมฺปนฺนรกฺโข สพโล สโภโค
อวีติวตฺโต มรณํ อุเปติ.

แม้พระราชาผู้ชำนะแผ่นดินทั้งมวลแล้ว ครอบครองลงไปถึงสมุทรสาครที่สุด มีรี้พล มีโภคสมบัติ มีผู้รักษาพรักพร้อม ยังไม่ล่วงพ้นไปได้ ย่อมเข้าไปสู่มรณะเหมือนกัน เหตุดังนั้น มารดาบิดาของพระรัฐบาลเถระจึงกล่าวแก่ท่านผู้เป็นบุตรคนเดียวที่สุดเสน่หา เมื่อครั้งอ้อนวอนลาจะไปบวชว่า **"มรเณนปิ เต อกามกา วินา ภวิสฺสาม"** แม้เพราะมรณะ เรายังไม่ปรารถนาจะจากเจ้าเลย เมื่อธรรมดาบัญชาให้ละโลกนี้ไปสู่โลกอื่นแล้วต้องจำใจจากคนที่รักใคร่พอใจ ข้าราชการผู้ได้รับบัญชาให้ย้ายถิ่นไปรักษาราชการในที่อื่น ยังมีทางขอผ่อนปรนได้บ้าง สัตว์ทั้งหลายมีคติ

อย่างนี้ คนเราเกิดมาในโลกนี้แล้ว ควรทำความดีความงามไว้ให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนเกิดร่วมโลก ด้วยเมตตา กรุณา นี้จักเป็นสาระเหลืออยู่ในเมื่อละโลกไปแล้ว เช่นนี้ชีวิตจักไม่เป็นหมัน บัณฑิตในอดีตกาล ได้พรรณนาถึงความที่แห่งอายุของมนุษย์เป็นของน้อย ต้องบริหารให้ยืนมาด้วยความลำบากยากเข็ญ แล้วแนะให้บำเพ็ญกุศลเพื่อไม่ปล่อยให้ล่วงไปเสียเปล่า สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ได้ทรงแสดงแบบอย่างอันดีไว้แก่ผู้ยังอยู่ภายหลัง ดังได้ถวายวิสัชนามาแล้วนั้น.

ในที่สุดพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ราชาคณะจักรับพระราชทานสวดศราทธพรตธรรมบรรยาย เพื่อเพิ่มพูนพระอัปมาทธรรมแห่งสมาคม มีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าเป็นประธาน โดยอนุรูปแก่กาลสมัย ขอถวายพระพร.

ศราทธพรตธรรมบรรยาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. ภาสิตา โข เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน อยํ ปจฺฉิมา วาจา หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ.

๒. เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห)
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณ.

๓. อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา รูปญฺจ เวทนา ตถา
อโถ สญฺญา จ สงฺขารา วิญฺญาณญฺจาปิ ปญฺจิเม.

๔. อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต.

๕. สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

๖. ปุนปฺปุนํ ปีฬิตตฺตา อุปฺปาเทน วเยน จ
เต ทุกฺขาว อนิจฺจา เย อถ สนฺตตฺตตาทิโต.

๗. สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

๘. วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต
สุญฺญตสฺสามิกตฺตา จ เต อนตฺตาติ ญายเร.

๙. สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

๑๐. วิสุทฺธิ สพฺพเกฺลเสหิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ
เจตโส โหติ สา สนฺติ นิพฺพานมีติ วุจฺจติ.

๑๑. เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ.

๑๒. อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา.

๑๓. ปมาทํ อปฺปมาเทน ยทา นุทติ ปณฺฑิโต
ปญฺญาปาสาทมารุยฺห อโสโก โสกินึ ปชํ
ปพฺพตฏฺโฐว ภุมฺมฏฺเฐ ธีโร พาเล อเวกฺขติ.

๑๔. อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ.

๑๕. เอตฺตกานมฺปิ ปาจานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ
ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ.

คำแปลศราทธพรตธรรมบรรยาย

ขอนมัสการสมเด็จพระผู้มีพระภาค พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

๑. พระวาจาที่สุดนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบเองแล้ว ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารมีความเสื่อมสิ้นเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้บริบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาทเถิด”

๒. ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุเกิดและเหตุดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปรกติตรัสเช่นนี้.

๓. “ปัญจขันธ์” คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดขึ้นเพราะเหตุมีอวิชชาเป็นต้น.

๔. ธรรมเหล่านี้ ย่อมเกิด ย่อมดับ เพราะเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็หาไม่ อนึ่ง ชื่อว่าเป็นสภาพไม่เที่ยง เพราะเหตุมีความเป็นไปชั่วคราวเป็นอาทิ.

๕. ในกาลใด ปราชญ์ย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ในกาลนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.

๖. สภาพอันไม่เที่ยง ชื่อว่าเป็นทุกข์แท้ เพราะอันความเกิดและความเสื่อมสิ้นบีบคั้นแล้วเนือง ๆ และเพราะอาการมีความเป็นสภาพเร่าร้อนเป็นอาทิ.

๗. ในกาลใด ปราชญ์ย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ ในกาลนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.

๘. สภาพนั้น ย่อมรู้กันอยู่ว่าเป็นอนัตตา เพราะอันไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะเป็นปฏิปักษ์แก่อัตตา เพราะเป็นสภาพสูญเปล่า และเพราะเป็นสภาพหาเจ้าของมิได้.

๙. ในกาลใด ปราชญ์ย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ในกาลนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.

๑๐. ความบริสุทธิ์จากสรรพกิเลส เป็นความดับจากทุกข์ ความดับจากทุกข์นั้น เป็นความสงบแห่งจิต ท่านกล่าวว่าพระนิพพาน.

๑๑. ชนเหล่าใด ประพฤติสมควรแก่ธรรม ในธรรมอันท่านกล่าวดีแล้ว ชนเหล่านั้น จักข้ามเสียได้ซึ่งกระแสแห่งมฤตยูอันข้ามได้ด้วยยากนักแล้วถึงฝั่ง.

๑๒. ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ชนทั้งหลายผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตาย ชนทั้งหลายผู้ประมาทแล้วย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว.

๑๓. ในกาลใด บัณฑิตย่อมบรรเทาความประมาทเสียได้ ด้วยความไม่ประมาท ในกาลนั้น ขึ้นสู่ปราสาทคือปัญญา หาโศกเศร้ามิได้ ย่อมพิจารณาเห็นประชาชนผู้โศกเศร้าอยู่ ชนผู้มีปัญญา ย่อมเล็งเห็นเหล่าชนเขลาเหมือนชนผู้ยืนบนยอดเขา แลเห็นเหล่าชนผู้ยืนที่พื้นดินถนัดฉะนั้น.

๑๔. ชนผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ ประการ ทั้งประโยชน์ในภพนี้ ทั้งประโยชน์ในภพหน้า เพราะมาได้ซึ่งประโยชน์ เขาจึงกล่าวผู้มีปัญญาว่าบัณฑิต.

๑๕. ปราชญ์รู้ถึงเนื้อความแห่งปาฐะเหล่านี้ดีแล้ว พึงปฏิบัติโดยทางที่ชีวิตจักไม่เปล่า

A SPECIAL AUSPICIOUS ALLOCUTION

THE BUDDHIST ATTITUDE
Towards
NATIONAL DEFENCE AND ADMINISTRATION

The following pages contain **A SPECIAL AUSPICIOUS ALLOCUTION** pronounced, on the occasion of the Anniversary of the Natal Day of His Majesty the King of Siam in the 2458th Year of the Lord Buddha (1916), by His Holiness Prince Vajirañāṇa, Supreme Patriarch of the Kingdom of Siam.

THE EXORDIUM

Reverence unto the Blessed Lord

āyuṃ vaṇṇaṃ yasaṃ kittiṃ

saggaṃ uccākulīnataṃ

ratiyo patthayānena

uḷārā aparāparā

appamādaṃ pasaṃsanti

puññakiriyāsu paṇḍitā

appamatto ubho atthe

adhigaṇhāti paṇḍito

diṭṭhe dhamme ca yo attho

yo cattho samparāyiko

atthābhisamayā dhīro

paṇḍitoti pavuccatīti.

I will now offer to Your Majesty a discourse on the subject of certain Special Blessings, in order to further adorn Your Majesty's quality of Wisdom, and also as an expression of joyous thankfulness on the most auspicious anniversary. Your Majesty, having enjoyed another happy year of life until the anniversary of your natal day has once more been reached, and having in mind this most auspicious occasion, has graciously commanded the ceremony of consecrating the image of the Lord Buddha for this present year[1] as well as the celebration of the anniversary; Your Majesty has worshipped the Lord Buddha with articles of reverence, such as incense, candles, and flowers and has also given the three proper garments[2], delectable food and articles of use for ascetics, as gifts to certain numbers of the clergy as are deemed proper for [the due performance of] such royal ceremonies, dedicating a portion of the fruits of your meritorious acts to the tutelaries who have helped and guarded Your Majesty, a most proper offering.

And the act of propitiatory oblation, which wise men perform without fail, is an act that could be productive of nothing but good, ensuring prosperity unto those who perform them. The All-Knowing Buddha once said to Prince Mahānāma Licchavī, that a man of noble birth, be he a Warrior Lord (king) who has received the *Murḍhābhiṣeka* (lit. "Holy sprinkling', i.e. being anointed), or not having attained such dignity but is the ruler of a realm by hereditary right, or only an army or troop commander, or a chief of a village, or even merely the head of a single family-if such a man offers the proper oblations to those angels worthy of propitiatory oblation with such wealth as he himself has obtained by lawful means, the guardian angels whom such nobly-born men have propitiated will help such men with righteous hearts full of friendliness, wishing long life to such men; and nobly-born men who thus receive the well – meaning aid of angels can hope for prosperity which knows no waning. The act of oblation to angels being thus an act productive of nothing but good, it is proper that the nobly-born man who is a Lord, such for example as an anointed King, should perform it in order to obtain the beneficent results that have been stated by the Lord Buddha.

---

1. For each year of his age the King has one image cast.
2. The Three Proper Garments (*Trai Cīvara*) ordained by the Buddha to be worn by Bhikṣu are (1) *"Sanghāṭi,"* the double outer cloak, (2) *"Uttarāsaṅga,"* the upper garment, worn draped about the shoulders and falling to just below the knees, (3) *"Antaravāsaka,"* the lower garment, or loin cloth.

Also, the virtuous and meritorious acts performed by Your Majesty on this auspicious occasion, having been properly and duly observed, will bring forth excellently advantageous and pleasing fruits owning to the consequences thereof. Such lawful desires as for longevity are attained through one's acts, and are not to be obtained by men merely by desiring or praying for them. This is in accordance with the words of the Lord of the World who, addressing Anāthapiṇḍika the Householder,[1] said: "*Pañcime gahapati dhammā iṭṭhā kantā manāpā dullabhā lokasmiṃ*" &c., meaning: "O Householder, these five blessings, namely: Longevity, Good Complexion (Health), Happiness, Dignity, and Heaven, are desirable and pleasing to all beings, but are difficult to obtain in this world. I, the *Tāthāgata,*[2] say that these five blessings are not to be obtained by desiring or praying for them. I they are obtainable thus, who then would lack anything? Every man would have Longevity, health, Happiness, and Dignity in accordance with his desire, and when he dies would go to Heaven. But such is not the case. The Faithful[3] ho desires either Longevity, Health, Happiness, Dignity, or Heaven, usually performs such acts as will ensure for him Longevity, Health, Happiness, Dignity, and Heaven. When the Faithful have duly performed such meritorious deeds, then would he obtain Longevity, Health, Happiness, and Dignity, some of which are of a divine nature and some human, and he would be reborn in Heaven. And the meritorious deeds, whereby one shall obtain the five blessings such as Longevity, are many and various; but the chief of these is true righteousness in acts, speech, and mind, resulting from Absence of Greed (*Alobha*), Absence of desire to Harm (*Adosa*), and Absence of Ignorance (*Amoha*). And the meritorious acts which are duly performed by righteous persons are necessarily the result to being free from negligence." Therefore hath the Lord *Sugata,*[4] the Guide who showeth the

---

1. The term "Householder" (*Gṛhapati*) is applied generally to all heads of households, but more particularly to individuals who are possessed of worldly wealth and are, therefore, heads of large households.
2. The term "Tathāgata" has no precise equivalent in English. Monier-Williams gives the meaning as: "He who comes and goes in the same way (as the Buddhas who preceded him.)" In Pāli and Sanskrit literature, the term is exclusively used in describing the Buddha.
3. The term here rendered as "the Faithful" is actually "Ariya Sāvaka", which literally means "True Disciple", a term exclusively applied to those who heard the Law from the Buddha's own lips.
4. The term "*Sugata*" has no precise equivalent in English. Monier-Williams gives the meaning as "one who has fared well," or "well-bestowed".

Path [to Righteousness], spoken the following stanzas, which are herein quoted [at the beginning],ˆ from the *Anāthapiṇḍika Sūtra*, thus:-

āyuṃ vaṇṇaṃ yasaṃ kittiṃ
saggaṃ uccākulīnataṃ
ratiyo patthayānena
uḷārā aparāparā

The meaning is as follows: Wise men who desire Longevity, Health, Dignity, Good Repute, Heaven, and Nobility of Birth, or greater enjoyment [of good things] eschew carelessness (*Pamāda*) in meritorious acts and good deeds, The Learned (*Paṇḍita*) and the righteous praise such men; for those who are free from carelessness and able to seize both kinds of advantage, namely of the present and the future. And it is because of the ability to obtain such advantage that wise men are praised as Pandits, that is to say men who use wisdom in performing advantageous acts.

Your Majesty has performed acts of merit on this auspicious occasion because you are possessed of wisdom and the virtue of being free from carelessness, and may thus be said to have progressed along the path that will lead Your Majesty to the full enjoyment of the fruits thereof, such as Longevity, in accordance with the guidance which the World's Supreme Preceptor has given us in the *Anāthapiṇḍika Sūtra*.

THE DISCOURSE

"ito paraṃ pavakkhāmi
"taṃ taṃ visesamaṅgalaṃ
"vuccamānaṃ hi sutvāna
"yoniso paccavekkhato
"mahārājādhirājassa
"bhaveyya kattukāmatā
"tato sampādanatthāya
"bhiyyo bhāvāya sabbathā

“sammāva padahantassa
“dhammena paṭipajjato
“tappaccayā janindassa
“siyā suvatthimaṅgalaṃ.”

I will now proceed to choose for my discourse some of the excellent qualities which are the root of the greatest happy fortune, which are called special blessings, and will discourse to Your Majesty the meaning thereof, to further adorn Your Majesty’s quality of wisdom. Having heard and reflected with the strength of Your wisdom, a vehement desire to perform [good deeds] will come unto Your Majesty. Thenceforward, Your Majesty may righteously endeavor to correct such of the excellent qualities which are still incomplete, and further augment those that Your Majesty has already attained so that they may become still higher, and ever acting in accordance with kindly virtues. Thus may all the most excellent and increasing auspiciousness be obtained by Your Majesty through Your acts of kingly virtue.

For this year (2458) I will choose for my discourse three qualities namely “*Dhammakāmatā*”- the Desire for Righteousness (literally “Law”), “*Atthākamatā*”- the Desire for the Welfare [of others], and “*Raṭṭhā-bhipāla-nopāya*”- the Policy of Governance.

“*Dhammakāmatā*, the Desire for Righteousness, means respect for Dharma, or always dwelling on Dharma. By Dharma is meant only that which is good, and is divided into two categories, namely *Guṇa* (Qualities) and *Karaṇīya* (Acts). Dharma which are Qualities consist of, for example, the seven virtues of *Śraddhā* (Faith), *Hiri* (being ashamed of Sin), *Ottappa* (being afraid of sin) *Bāhusaccha* (being well-informed, lit. Having listened to much wisdom), *Viriya* (Perseverance, lit, Manliness), *Sati* (Self-Possession), and *Paññā* (Knowledge). The Dharma which are Acts vary according to the status of the individual; thus, the observance of *Cakravarti-Vatra* (duties of Universal Sovereignty) is the King’s duty, while the observance of the Three-fold Precepts is the duty of the Ascetic. The desire for Righteousness helps us in our quest to perform Good Deeds. Those who do not have Righteousness as their goal would, when performing any act, aim only at personal convenience, and whenever they encounter any obstacle would very

easily evade Righteousness; when they meet any temptation, or when fear threatens, they would also act in the same way; they would not be firm nor true to their duty, and if they should still hold to Righteousness, it would sometimes be merely for the sake of Self, consulting their own personal convenience more than anything else, and sometimes only having the World as their chief aim, that is to say, being either afraid of censure or desirous of praise. On the other hand, those who are firm in Righteousness are also firm in the performance of their Duties, and though they encounter obstacles would use their Self-Possession, Knowledge, Perseverance, and Endurance in order to overcome such obstacles; they would never fail in Loyalty, nor would they act in opposition to their Sense of Shame and Fear of Sin; for in doing any deed their principal aim would be Righteousness, holding Righteousness to be the greatest thing of all, and would even sacrifice Wealth, Body and Life for the sake of Righteousness. Those who willingly sacrifice their lives for the sake of their Religion and their country are people who hold such opinions. The desire for Righteousness being thus the cause of firmness in doing right, the ancient Sages have therefore arranged the teaching into the following verses:-

"dhanañcaje aṅgavarassa hetu,

Man should sacrifice wealth in order to preserve his limbs, which are more precious:

aṅgañcaje jīvitaṃ rakkhamāno,

To preserve life, he should sacrifice all his limbs.

"aṅgaṃ dhanañjīvitancāpi sabbaṃ
"appeva jahe dhammamanussaranto."

When righteousness is in question, Wealth, Limbs, and even Life, all must be sacrificed should the occasion so demand it.

To further elaborate the above teaching, [it may be explained that] Wealth is obtained through bodily exertion, or by putting by wealth that should be preserved to be employed in certain ways, such for example as for personal expenditure or expenditure on behalf of men worthy of employment;

and should one suffer from any disease which, if left unattended to, wound involve the loss of some limb, as for example having a wound on the hand or foot, then must one disburse one's wealth in order to cure such wound, Should a limb become useless, and it becomes necessary to amputate the limb in order to preserve life, then should one consent to the amputation of that limb, since it is better to preserve one's life. In time of adversity, when life could only be preserved at the expense of Righteousness, as for example in the matter of Religious Faith when one finds one's self compelled to embrace another religion in which one has no belief, or in war when taken prisoner by the enemy who would compel one to commit an act which would be harmful to one's nation and country, then even life must be sacrificed, to say nothing of wealth or limb, which one would sacrifice as a matter of course.

Dhammakāmatā, the desire for Righteousness, which our Most Excellent Lord hath called the means of attaining prosperity and which He hath called a Protective Virtue (*Nāthakaraṇadharma*), that is to say it is that which protects the Righteous. An inferior [who is firm in his desire for Righteousness] is one whom a superior delights to honour and patronize, while the superior with a similar virtue is one who is beloved and revered by his inferiors who seek his protection, and who would be able to cause his inferiors to imitate him in the desire for Righteousness, and thus there would be prosperity. Thus, the teaching is expressed in the following stanzas:-

"gunnañce taramānānaṃ
"ujjuṃ gacchati puṅgavo
"sabbā ujjuṃ gacchanti
"nette ujjuṃ gate sati."

When a herd of cattle is fording a stream, if the leading ox leads straight, all the other oxen will follow straight.

"evameva manussesu
"yo hoti seṭṭhasammato
"so ce dhammaṃ carati
"pageva* itarā pajā

---

* In the original, there is a note indicating that perhaps the word "Pageva" (a fortiori) here should read "Tatheva" ("Even so").

“sabbaṃ raṭṭhaṃ sukhaṃ seti
“rājā ce hoti dhammiko.”

It is the same among men. If he whom people call the highest is Righteous, even so would the rest of the people follow his lead in the way of Righteousness. When the King is steadfast in Righteousness, then is the whole of his Dominion happy.

Desire for Righteousness is thus the foundation of uprightness in the performance of duty, which brings happiness and excellence unto one’s self as well as unto others.

Your Majesty is always full of desire the Righteousness and stands steadfast in Righteousness, being an example to your royal dependents and your subjects. Your Majesty chastises those who trespass against Righteousness and patronises those who are righteous, sometimes by means of royal policy which possesses various aspects, and sometimes by the might of your sovereignty, thus making for the smoothness of administration and establishment of the stability of your peoples’ status, bringing prosperity and stability unto your royal dominion and all your subjects. This virtue of Your Majesty forms the first of the auspicious, excellent qualities.

[Secondly], *Atthakāmatā,* Desire for Welfare, means the desire to see that which is good happen to others, and is the virtue inherent in Great Men who possess greatness of nature and are without selfishness. Welfare in this case means the welfare of others, both in worldly affairs and in moral affairs, and it does not matter whether such welfare be pleasing or unpleasing to those concerned. That which is really good for people, even though it may be unpleasing to them, would be done unto them by the Great, very much as parents who, though aware of the fact that their infant dislikes the taste of medicine, must yet compel the infant to take it in order to cure some illness. There is an instance of this in the history of the Lord Buddha.

Once, prince Abhaya, the son of King Bimbisāra, went before Our Gracious Lord and put a question thus: “Dost Thou, Lord, speak only words that are pleasing unto Thy hearers, or dost Thou also speak words that are unpleasing unto them?” It is said, that at the time, the said prince was still a

pupil of the *Nigrantha*,[1] and they had taught the prince to put the above question, hoping that, should the Lord reply saying that He only spake words that were pleasing unto His hearers, it should have been countered by saying that the Lord had in various ways sometimes spoken words of criticism against Devadatta;[2] but should the Lord, on the other hand, reply that He sometimes spoke words that were unpleasing, then would it have been countered by saying that He was therefore no better than ordinary men; in any case, it was hoped that an opportunity would have been found to belittle the glory of the Lord with one or the other part of such question. Our Most Excellent Lord thereupon made answer as follows: "I hold not such a thing [as pleasure or displeasure] as a guidance; the words which I speak have only Usefulness as their aim, whether they be pleasing unto the multitude or no, and I speak them at the proper moment". This proves that the Self-Enlightened Buddha was steadfast in His desire for conferring benefits, desiring the welfare of His followers, and ought to be held as a pattern for all Buddhists, from the Great down to the Common People. With His pure mind full of the above virtuous quality, the Lord laid down His Rules for the prevention of wrongful conduct among the Bhikṣu Brotherhood and decreed punishments for those who transgressed [the Rules], and also gave permission for the Brotherhood in Conference to punish Bhikṣus who transgressed the Moral Laws (*Dharmavinaya*), all of which was for the purpose of restraining [evil]. He preached the Law leading to better conduct, proper for the followers of the Buddha, both Laymen and Clergy, and also accorded to His disciples the right to teach and carry on the work of propagating His words. He thus exalted some of them by way of showing them His patronage.

In restraining certain of the Bhikṣus, He considered the welfare of the Majority.

---

1. "Nigrantha" (or "Nirgrantha" in Sanskrit) literally means "free from ties or hindrances", a term adopted by the Brahmans, in contradistinction to the term "Bhikṣu" adopted by the followers of the Buddha.
2. Devadatta was a cousin and former disciple of the Buddha, but subsequently became Anti-Buddha, and leader of the great Schism.

Once, the Vajjīputra,[1] who having transgressed the Pārājika[2] rule had ceased to be Bhikṣus and were debarred from re-entrance into the Brotherhood, presented themselves before the Lord and beseeched Him to grant them permission to re-enter the Brotherhood; but the Lord replied unto them saying that theirs was not a case wherein the Pārājika rule which He had ordained could be waived. Thus did the Lord aim at the greater welfare of the Majority (in not granting favour unto the few), and thus did He firmly establish His Religion for the good of His followers thenceforth.

Your Majesty, being desirous of the welfare of the Buddhist Religion, of Your Kingdom, and of Your People even to individuals, has always strive in such manner as to accomplish such well-being. In the affairs of the Buddhist Religion, Your Majesty is the Defender of the Faith, lending Your influence to the Church in governing the Clergy, fostering the study of the Holy Law and the teaching of the Faith; and You lead the People to attain firmer faith in the Buddhist Religion, In the affairs of Your Kingdom, Your Majesty directs the Governance of the realm in a smooth manner, proper for the times; You, restrain those of Your Royal servants who do wrong, and patronize those of who do right; for Your people Your Majesty has fostered Education and hospital work, and You have aroused in them manly courage; as for individuals, Your Majesty gives such support as may be necessary; all these are good deeds, This virtuous quality of Your Majesty will bring prosperity and stability unto the Buddhist Church and the Kingdom, which makes for the happiness of the People and the loyalty of individuals, so that it may be counted as the second of the specially auspicious virtues.

As for *Raṭṭhābhipālanopāya*, the Policy of Governance. I will here choose one or two instances as examples.

Communities which have business in common and live in close proximity to one another will inevitably have disputes, either on account of their business or their properties, it is the duty of those who govern to investigate and point out the right and wrong in order to end such disputes.

---

1. The *Vajjīputra* were a set of nobly-born youths who entered the Brotherhood, but were later persuaded by their parents to procreate offspring in order to carry on their family traditions. For this, they were expelled from the Holy Brotherhood.
2. The sins that merit expulsion are four, namely Unchastity, Theft, Homicide, and Pretence to Supernatural Powers.

And among Communities, there must inevitably be some necessitous persons who commit the theft of other's wealth, and others there must be who are evil-minded and do harm unto others; and so on. It is the duty of those who govern to investigate and punish evil-doers, in order to secure the happiness of the people. If the investigation and punishment is not in accordance with justice, then unhappiness is caused to the people. Hence, justice to all forms one of the policies of Governance. Ancient Kings considered it their duty either to dispended justice themselves or else to depute their authority to trusted councilors to act as judges; they decreed laws and ordained the rules of procedure and punishment in order to aid [the dispensing of] justice; this has been the royal custom from ancient days down.

In the Buddhist Church, the Self-Enlightened Buddha has laid down the principles of justice. Thus, in the Paduma Jātaka, the Lord has said:

"nādisvā parato dosaṃ
"aṇuṃthūlāni sabbaso
"issaro paṇaye daṇḍaṃ
"sāmaṃ appaṭivekkhiya."

Which means: "He who is a sovereign, not having investigated for himself, and not having thoroughly been convinced of the guilt of others or the extent of such guilt, let him not inflict punishment".

Again, in the Dharmapada, the Lord spoke as follows:

"na tena hoti dhammaṭṭho
"yenatthaṃ sahasā naye." &c.

The meaning is: "He who investigates cases in a hurried manner cannot be said to be a truly just man. The sage (Paṇḍit) who does not investigate in a hurried manner, but picks out the substance (or essence) like one who holds a pair of scales, and who investigates (the case) of others in an equitable manner-such a wise man, being careful of justice, I call a truly just man."

Again, the Lord has laid down the principles of not giving way to any of the evil states (or courses;-Pali, "*Agati*") in the *Siṅgālovāda Sutra*, as follows:-

“chandā dosā bhayā mohā
“yo dhammaṃ ativattati
“nihīyati tassa yaso
“kāḷapakkheva candimā;”

“The fame of him who transgresseth [the path of] Virtue on account of Love (*Chandā*), Hatred (*Dosā*), Fear (*Bhayā*), and Ignorance (*Mohā*), will grow less, like unto the waning moon in the dark fortnight;

“chandā dosā bhayā mohā
“yo dhammaṃ nātivattati
“āpūrati tassa yaso
“sukkapakkheva candimā.”

“The fame of him who transgresseth not Virtue on account of Love, Hatred, Fear, and Ignorance, will be ever full, like unto the moon in the bright fortnight.”

For the investigation of disputes which may arise within the Holy Brotherhood, the Lord has ordained the rules of procedure, for the guidance of the *Vinayadhara.*[1]

Your Majesty has given Your patronage to the Bar Association, whose duty it is to teach and examine into the legal knowledge of candidates for admission to the Bar; You have established the Dike Court (Supreme Court of Judicature) to adjudicate cases on Your behalf; by such means Your Majesty has assisted Justice, which may be regarded as one of the instances of Your Majesty’s observance of the policy of governance.

Again, people who live in different countries in close neighbourhood must inevitably have disputes and quarrels, either on account of territory, or of the rights of the subjects thereof, or of commercial rivalry, and so forth. Even people of the same State, who when having disputed between themselves and not having any one to adjudge their quarrels, must inevitably use their own strength in fighting in order to obtain their own desires. Even though

1. In every community of monks, one of their number is appointed Vinayadhara, literally “the Holder of the Disciplinary Rules”; he is the “Law Officer”, so to speak.

the world has grown so civilized, that people now know many means for adjusting differences of opinion, such for instance as asking a third party to arbitrate between the two parties in dispute, yet people still prefer to use their own strength to decide issues, as is instanced by the present Great War in Europe.

Such being the case, each nation finds it necessary to organise some of its own citizens into a class, whose duty it is to fight against its enemies. In ancient times, this class was known as "*Kṣatriya,*[2]" with the King as the Chief thereof. It was on this account that all princes, who were the descendants of Kings who successively performed such duties, became known as Kṣatriya also; and the followers of the *Kṣatriya* also became, as their masters, all warriors or fighting men. The defence against external foes is one of the policies of governance, and is one that cannot be neglected. War generally occurs suddenly, and victory cannot be won solely by having a large number of men, arms, and munitions; it must also depend upon Presence of Mind (*Sati*), Knowledge (*Paññā*), Bravery, Experience, Readiness in Commands, and good fighting positions, and so forth, in order to make victory certain. Therefore, war must be prepared for, even in time of peace, otherwise one would not be in time and one would be in a disadvantageous position towards one's foe. An instance in illustration of this [unpreparedness] may be found in the Dāghāvu Jātaka, which tells of the Kingdom of Kosala, which was a small State, possessing a smaller number of fighting men and less arms and munitions, supplies and transports, than the Kingdom of Kāsī which was its neighbor; the former kingdom also neglected to take precautions [against invasion.] Therefore, when invasion came from Kāsī, Kosala was unable to withstand the foe, and was lost to Kāsī.

Our Blessed Lord hath taken the preparedness of a country that is not negligent as an illustration in the following saying:

"nagaraṃ yathā paccantaṃ
"guttaṃ santarabāhiraṃ

---

2. The Hindus divided men into four great castes: *Kṣatriya* (Warrior), *Brāhmaṇa* (Sacerdotal), Vaiśya (Merchant), and Śudra (Plebeian).

“evaṃ gopetha attānaṃ
“khaṇo mā vo upaccagā
“khaṇātītā hi sochanti
“nirayamhi samappitā.”

The meaning is as follows: “As towns that are situated on the borders [of a state] must be prepared both inside and out, so be ye prepared likewise. Let not any opportunity escape you, for those who have let opportunity pass by will be completely full of sorrow [as] in hell.”

This realm of Siam has enjoyed great prosperity because all her citizens used to be warriors. In time of war all used to be mobilised for fighting; but when in peace, each used to go about his separate occupations, until they [the citizens] subsequently became divided into the Military and Civilians, Owing to the fact of the citizens having been warriors, the Kingdom enjoyed a long period of peace, so that civilians became totally inexperienced in warfare, and even the military were none too proficient. During the reign of His Late Majesty King Chulalongkorn, the army became greatly reformed. During the present reign, Your Majesty has shown Yourself vigilant concerning affairs; You have continued to promote the welfare of the army, You are also beginning to improve the navy, You have founded the Corps of “Wild Tigers”[1] in order to teach civilians the practice of war, and You have initiated amongst schoolboys the Boy Scout Movement to foster in boys the warrior spirit. All these thing Your Majesty has done out of Your desire to turn Your people into warriors as of old. This provides another instance of the policy of governance.

Your Majesty’s fame in this direction has been noised abroad, so that His Majesty King George V. of Great Britain and Ireland has asked Your Majesty to accept the rank of Honorary General in the English Army, and King George has accepted a similar rank in the Siamese Army which Your Majesty offered to him, thus demonstrating the fact that he (King George) considered Your Majesty the Chief of Warriors as well as honouring the Army of Siam, an honour which has never before been bestowed upon any other Sovereign in the Orient.

---

1. Literal rendering of the old Siamese name for Scouts.

There is an appropriate Buddhist text, which may be quoted, as follows:-

“dūre santo pakāsenti
“himavantova pabbato;
“asantettha na dissanti
“rattiṃ khittā yathâ sarā.”

The meaning is as follows: “A good man is known far and wide, like unto the Himalayan Mountains; whereas a bad man is not recognized even when in close proximity, (and is) like an arrow shot out into the night”.

Care for the welfare of the people also forms another policy of governance, which duty the ancient kings were in the habit of performing. Sometimes the King would pay visits to (parts of) his dominions in state; at other times he would do so incognito and in disguise, in order to learn for himself the real condition of things. Your Majesty has this year paid a visit to the Circles of Nagor Srī Dhamarāj and Surāshtra, in order to study the conditions of Your subjects, and Your Majesty has thus performed another duty which forms part of the policy of governance.

Proper order in administration is another desirable thing in the policy of governance. Our Omniscient Lord held the State that is well governed as an example and spoke thus:

“nagarūpamaṃ cittamidaṃ thaketvā
“yodhetha māraṃ paññāvudhena”.

“Restrain your minds like unto a city [well-governed], and then fight Māra (the Devil) with Knowledge as your weapon.”

Your Majesty has reorganised such parts of the administration as were still somewhat unsuitably organised, making all fit into their proper places in different departments, and has thus performed another part of the Kingly office.

Policy of Governance is the cause of the prosperity and integrity of the Kingdom, and may, therefore, be counted as the third and most important of blessings.

The three virtues, namely, *Dhammakāmatā*, the Desire for Righteousness, *Atthakāmatā*, the Desire for Welfare, and *Raṭṭhābhipālanopāya*, the Policy of Governance, are great qualities which bring prosperity, glory, and blessing unto him who acts in accordance thereto, which is the reason why each of them is called a special Blessing, as may be inferred from the words I have addressed to Your Majesty.

THE PERORATION AND BLESSING

"tehi tehi visesehi
"guṇehi paribhāvito
"sukhī hotu mahārājā
"dīghāyu akuto bhayo
"yasasā tejasā cāpi
"bhānumā viya vaḍḍhayaṃ
"sadā bhadrāni sampassaṃ
"rajjaṃ kāretu sotthinā."

May Your Majesty, who has been well-endowed with the most excellent august virtues, enjoy prosperity and happiness every day and night; may You have long life, free from every changer; may Your Majesty's greatness and glorious power ever remain full like unto the Sun free from darkening clouds; may You only meet with the fruits of success on all occasions; and may Your Majesty remain in the happy enjoyment of Your great sovereignty, ruling over Your dominions in prosperity according to Your Majesty's desire.

"sādhu ārakkhakā devā
"vatthudevā mahiddhikā

“saraṭṭhamaṇḍalaṃ bhūpaṃ
“abhipālentu sabbadā.”

May the powerful guardian angels and tutelaries, who have received with satisfaction Your Majesty’s meritorious oblations, benevolently guard Your Majesty’s person and Your dominion, ensuring the continued prosperity thereof, and free [the Kingdom] from all foes, preserving peace forever.

“arahaṃ sammāsambuddho
“uttamaṃ dhammamajjhagā
“mahāsaṅghaṃ pabodhesi
“iccetaṃ ratanattayaṃ.

The Sanctified, Truly Self-Enlightened Buddha, having attained knowledge of the Highest Truth, caused the Great Assembly [of His Disciples] to attain the same and [therefore] to awake from sinful slumber. These are called the Three Jewels, that is to say the three things that are the cause of joy. Even though they may be three separate Natures [called] “*Buddho*” (The Enlightened), “*Dhammo*” (The Truth, literally “Law”), and “*Saṅgho*” (The Church, literally “Assembly”), yet are they in reality one, since the one cannot be separated from the other, The Lord Buddha first attained knowledge of the Truth and then taught others to attain the same; the Truth was learnt and kept in mind by the Clergy; and the Clergy were the disciples of the Buddha, so that all were closely connected in this manner. These Three jewels are the purest and loftiest things in the world, and cause the greatest purity unto the Faithful who desire purity within themselves and therefore always act righteously. Freedom from all sin means the extinction of all sorrow. Nirvana is the greatest of all extinctions, that is to say the state of being exempt from all sin and sorrow; hence it is called the greatest happiness.[1]

By virtue of the above truth, may there be Blessing [to all] on every occasion, by virtue of the holy power of the Three Jewels acting as a

---

1. The whole of the above paragraph is a concise statement of the Buddhist Faith, and gives the clearest idea in the fewest possible words. They were embodied by the late King Mongkut into stanzas, beautiful in their very simplicity.

repellent agent [against harmful influences]. May neither harmful misfortune nor obstacles [to happiness] touch or trouble this great land of Siam on any occasion, but may they all pass by this county. May Health, Happiness, Longevity, and prosperity, which are the causes of greatness, as well as joyful Blessing come unto and be enjoyed by Your Majesty and the Royal Family who are rulers of this great land of Siam. May the guardian angels who abide within this Kingdom of Siam, from those who abide within the Royal Palace to those abiding in every part of this dominion, and to whom Your Majesty has made due offerings of Pious Oblation and Food Oblation, be benevolent and keep watch over Your Majesty and Your Kingdom, granting all that is desired for beneficial welfare, and guarding against every kind of evil which may militate against prosperity, so that such evil may never occur.

"siddhamatthu, siddhamatthu,
"siddhamatthu idaṃ phalaṃ;
"etasmiṃ ratanattayasmiṃ
"sampasādanacetaso."

May Your Majesty, who has perfect Faith in the Three Jewels, obtain the fruits of all Your desires henceforth.

THE END

THE TRIUMPH OF RIGHT
A SPECIAL ALLOCUTION

BY

HIS HOLINESS PRINCE VAJIRAÑĀṆA
SUPREME PATRIARCH OF THE KINGDOM OF SIAM
TRANSLATED INTO ENGLISH BY ONE OF HIS DISCIPLES

FOREWORD

In 1981, a translation of a Special Allocution by His Holiness Prince Vajirañāṇa, the Supreme patriarch of the Kingdom of Siam, was published under the title of *right is Right*, and was accorded a most gratifying reception by the reading public. The words which His Holiness pronounced so clearly in support of the war in defence of Right against Might undoubtedly had a wonderful effect upon all truly professing the Buddhist Faith, and many copies were sent out to British Burma to be distributed in various districts.

Since then, Right has emerged triumphantly from the great conflict against Might, which gave His Holiness an opportunity of preaching a fine victory sermon on the occasion of the Birthday of His Majesty the King in 1919.

Where the subject matter is of such supreme excellence, it would be almost impertinent to impose upon the reader a longer foreword. It may however be added that the same arrangement is here adopted concerning notes as was done in his previous work, and they will accordingly be found at the end of this volume.

The Translator*

---

* The translator was King Rama VI himself. The text of this sermon was kindly lent to us by His Excellency M.L.Pin Malakul.

THE EXORDIUM

Reverence unto the Lord Buddha

hito bahūnaṃ paṭipajja bhoge
taṃ devatā rakkhati dhammaguttaṃ
bahussutaṃ sīlavatūpapannaṃ
dhamme ṭhitaṃ no vijahāti kittīti

I will now offer to Your Majesty a discourse on the subject of Special Blessing, in order to further adorn Your Majesty's quality of wisdom, and also as an expression of my approval of Your Majesty's benevolence on this most auspicious anniversary. Your Majesty having enjoyed another happy year of life until the anniversary of Your Natal Day has once more been reached, has graciously commanded the ceremony of consecrating the image of the Lord Buddha for the present year as well as the celebration of the anniversary of Your Natal Day and Accession Day combined, dedicating a portion of the fruits of Your meritorious acts to the tutelaries who have guarded Your person and to the guardians dwelling within the palace guarding Your regal splendor, as a righteous offering and a proper requital.

The act of propitiatory ablation is one of those acts habitually performed by Buddhist men of wisdom, and, as the Lord Buddha once said unto Prince Māhānāma Licchavī, is an act that could be productive of nothing but good, ensuring prosperity unto those who perform it, causing the angels to help with tender hearts, so that such prosperity will never be decreased. And the reason why the angels would so help the nobly born would be on account of their possessing Virtues that are the active cause and therefore did the Saviour of the world pronounce a discourse, the substance of which has been preserved in the following stanza:

hito bahūnaṃ paṭipajja bhoge

"The nobly born, who uses his worldly wealth to help many people.

taṃ devatā rakkhati dhammaguttaṃ

"Would receive the protection of the angels as he is already protected by Virtue.

bahussutaṃ sīlavatūpapannaṃ
dhamme ṭhitaṃ no vijahāti kitti

"And fame will never forsake him, who is learned, is correct in conduct and observance, and who is steadfast in Virtue."

In performing many meritorious acts in connexion with the auspicious occasion, Your Majesty has dedicated the fruits thereof to the tutelaries and the guardian angels, a moral offering and a requital, in accordance with the customs of Buddhist men of wisdom, as I have already explained.

The Discourse

"ito paraṃ pavakkhāmi
"taṃ taṃ visesamaṅgalaṃ
"vuccamānaṃ hi sutvāna
"yoniso paccavekkhato
"mahārājādhirājassa
"bhaveyya kattukāmatā
"tato sampādanatthāya
"bhiyyo bhāvāya sabbathā
"sammāva padahantassa
"dhammena paṭipajjato
"tappaccayā janindassa
"siyā suvatthimaṅgalaṃ."

I will now proceed to choose for my discourse some of the excellent qualities which are the roots of the greatest prosperity, which are called special blessings, and will discourse to Your Majesty the meaning thereof, to further adorn Your Majesty's quality of wisdom. Having heard and reflected with the energy of Your wisdom, a vehement desire to perform (good deeds) will come unto Your Majesty. Thenceforward, Your Majesty may righteously endeavor and properly act to repair such of the excellent qualities which are still incomplete, and further to augment those that Your Majesty has already possessed, so that they may become highly developed. Thus may all the most excellent and increasing auspiciousness be obtained by Your Majesty through Your acts of kingly virtues.

For this year (2461) I will choose for my discourse three sorts of qualities, namely *Maitrī* (Friendship), *Sacca* (Truth), and *Raṭṭhābhipāla-nopāya* (the Policy of Governance).

Maitrī means friendship, in other words the act of making friends: generally speaking, people who are fond of each other are called *Mitra* (friends) as for instance,

"mātā mittaṃ sake ghare"

"One's mother is the friend in one's house."

Again, those who entertain friendly feelings towards each other may also be called friends, as for instance.

"ariyamittakaro siyā"

"One should make friends of the Holy Personages"

Speaking more in particular, one who is a close companion and a loving one is called the friend, as for instance:

"sahāyo atthajātassa hoti mittaṃ punappunaṃ."

"A companion is often the friend of him who has some business to carry through."

Co-workers are sometimes merely companions, sometimes councilors, but are not thereby friends: it is only when they are bound by affection are they called friends. There are both good and evil friends called *kalyāṇamitto* (good friend) and *pāpamitto* (evil friend) respectively.

The signs whereby one may distinguish between the two kinds of friends are given in the *Siṅgālovāda Sutra* as follows: "Evil friends are those who sponge on one, whose words cannot be depended upon, who flatter, and who lead one along the road to ruin; those who possess these four characteristics are called *mittapaṭirūpa* the mock friends. (i.e. men who have the semblance of friends). Good friends are those who are of real assistance to one, who share one's joy and sorrow, who lead one towards the desirable goal, and who bear genuine affection; those who possess these four characteristics are called *Suhada*, the cordial ones, (men who are good-hearted). In the *Mittāmitta Jātaka* (The story of the True and False Friends) in the Dvādasa Nipāta[2] are told the sixteen characteristics of True and False Friends. The characteristics of a false friend are, when meeting one he does not smile, does not feel glad, does not look one in the eye, acts in an antagonistic manner, consorts with those who are one's enemies, does not consort with one's friends, contradicts those who praise one, praises those who abuse and revile one, does not tell one his own secrets, does not help to keep one's secrets, does not praise one's work, does not praise one's wisdom, is glad when one meets with misfortune, is sorry when one meets with good fortune, refuses to share with one such delicacies as he may become possessed of, and shows no benevolence towards one. The characteristics of a true friend are that he thinks of one in one's absence, is glad on one's return, laughs with one, converses pleasantly with one, consorts with those who are one's friends, does not consort with those who are one's enemies; contradicts those who speak evil of one, agrees with those who praise one, tells one his own secrets, keeps one's secrets closely, encourages one in one's exertions, helps one when one make use of one's wisdom, is glad when one meets with good fortune, is sorry when one meets with misfortune, thinks of one when he obtains some delicacies, and entertains kindly feelings towards one.

Friends are strong outward causes leading those who consort with them towards good or evil. Therefore did the Saviour of the world say:

"bāhiraṃ bhikkhave aṅganti karitvā nāññaṃ ekakaṅgaṃpi samanupassāmi, yaṃ evaṃ mahato anatthāya saṃvattati, yathayidaṃ bhikkhave pāpamittatā," & c.

"O disciples, when some outward cause has usurped the place of reason, then do I never see any other reason which leads towards great calamity, as for example when we possess evil friends, for evil friendship naturally leads to great misfortune; one the other hand I do not realize any reason which leads towards great prosperity, as for example when we possess good friends, for good friendship naturally leads to great good fortune."

Friendship may bring ruin or prosperity, according to the character of one's friends, as has been made clear by the Lord's teaching as I have said; hence alliance or friendly intercourse should only be entered into with good friends, and when rightly accomplished will unite the strength of each individual into a single union, thus forming a great unit of strength. Husband and wife help each other in the pursuit of livelihood, or make a division of labour, are each other's councilor in business or in joy and sorrow, making two thinkers, possessing double capital for use in augmenting wealth, and have two sets of friends to help to bear their burdens. When the circle is widened so as to also include people outside the family then is strength greatly augmented; he who possesses many friends is able to accomplish great things, because he has others to help in planning, working, and augmenting capital. As the making of friends is a desirable act for individuals, so is it the duty of communities. People of different units within the same nation, such as the officials of different departments, if they are friendly towards one another, each helping to accomplish the work which they have to do in connexion with one another, are a source of strength to their nation. The peoples of different nations, being friendly, do commerce with one another, each dwelling in peace, and sometimes unite their strength in fighting an enemy who invades them, such as the Allies uniting to fight the German Nation and its allies, resulting in the present victory. As individual friendship may bring either ruin or prosperity according to the character of the friend, so does national alliance bring either good or evil results. Turkey and Bulgaria, having consorted with the German nation which is a wicked one, have shared her downfall, whilst Belgium, which has consorted with the Allies, although

she at first observed neutrality and was therefore devastated by the Germans, has been able to set up her independence again, and has achieved world-wide fame; and the Italian nation, although at first allied to the German and Austrian nations when the war broke out, Forsook her evil friends, Joined the Allied nations, thus escaping from the great danger, attaining safety free from the trammels of evil friendship, gaining an opportunity to increase its power and territorial possessions.

Your Majesty has preserved friendly relations with foreign nations, some of which were entered into in the reign of Your August Grandfather, and some in the reign of Your August Father, has fostered such friendships, and has thereby enhanced the dignity of the nation. When he great War broke out in Europe Your Majesty at first preserved a strict neutrality. When Your Majesty saw however, that the war was not being carried on in accordance with the laws of war, that the Central Powers of Europe were making war in an unrighteous manner, and Right was being abused and all nations in danger of losing the rights of Freedom and Equality, and that the Allies were endeavouring to uphold these rights, Your Majesty then considered it time to help in the defence of Right, severed friendly relations with Germany and Austria-Hungary, declared war on these two Empires, joined the side of the Allies, and in the end the Allies have achieved victory and Right has been upheld. That Your Majesty has preserved friendship both in peace and in war constitutes the first special blessing, enhancing Your dignity throughout the world (Secondly) *Sacca* means being true to one another, a virtue that creates a bond firmly uniting friends in affection. Without "*Sacca*" concord would be impossible. Husband and wife would not be able to trust each other, would find difficulty in agreeing, would be in perpetual discord, neither would be able to live in peace and may even have to separate; it is only when each sees the other's faithfulness would they be able to live in agreement, and dwell with one another in concord. Between relatives or between friends, should they entertain suspicions of one another, they would never be able to preserve good relations; it is only when each believes in the other would they be firm in friendship. When Prince and servant are mutually unfaithful, then would it be difficult to carry out any work together in accord; it is only when each has seen the other's faithfulness could they reach mutual agreement. Finally,

if those who do business with each other should each seek unfair advantage over the other, they would not be able to continue doing business with one another long; it is only when both sides are honest can people continue to do business with one another.

"saccaṃ have sādhutaraṃ rasānaṃ"

"Honest is the taste (or flavor) that surpasses all other tastes." The taste of dainty food only tempts one to swallow the food with ease; the taste called *kāma* (Sensual Pleasure)[3] only tempts one in the acts of looking, hearing, smelling, tasting, and touching which are all mixed up with evil when carried on to excess; but Honesty is the taste that brings joy unto those who have read (the truth) in each other's heart, binds mutual concord in a fast bond, and causes great and permanent advantage. Truth (or Honesty) forms one of the qualities of the greatest men among the multitude. In religion, Truth is given as one of the *pāramī*, (Perfections), known as "*Sacca Pāramī*," in the Ten Perfections of the Self-Enlightened Buddha,[4] which He is said to have exercised during the periods that He lived as a *Bodhisattva*,[5] and may therefore be called one of the *Buddhakāraka Dharma*, that is to say, Virtues which make for Buddhahood; without Truth, the attainment of Buddhahood would be impossible. Any religious teaching that is without Truth could never be called good teaching. In the Buddhist religion, the preservation of Truth forms the fourth of the five *sīla* (Moral precepts, or "Commandments" for laymen); in virtuous observance, *vacī sucarita* (right conduct in word) forms the first part, and is the third division of the Eightfold Path;[6] and for this reason, those who are devoid of Truth could never claim to be called persons of good precepts, neither could they claim to be virtuous or civilized.

In worldly affairs, Truth forms one of the kingly Virtues, under the heading of "*ājjavaṃ*" i.e. Rectitude, in the list of the Ten Royal Duties to be observed by Kings.[7] In ancient times it was told of certain kings who, by inadvertence, had granted a boon to someone, and, on realizing afterwards the excessiveness thereof, had felt very uneasy, but had in the end to let it go, in order to show that kinds had always to keep their word. He who is Sovereign Lord of a realm observes rectitude not only for himself but also causes his subjects to observe it, as for example by enacting laws for the

punishment of fraud and perjury. Individuals and communities who have to transact business with each other enter into agreements for such purpose in order to bind each other to keep faith.

"sacce atthe ca dhamme ca
"ahu santo patiṭṭhitā"

Good men are established in Truth that is a benefit and a virtue. They would be willing to sacrifice their own personal interests to preserve it (the Turth)."

"saccena kittiṃ pappoti"

"He who is steadfast in Truth gains fame thereby."

All the nations on the side of the Great Alliance who are at war with the Central Powers of Europe have each been true to the other until victory has been achieved, and have thereby become famous throughout the world. Those who forsake Truth are despised and are held in contempt. The German nation had, in common with several other nations, entered into a treaty to preserve the independence of the Belgian nation and to respect its rights. When, however, they declared the present war, and wishing to attack France, they revoked that treaty and called it a scrap of paper, and marched their forces into Belgian territory. England could not stay out and had to enter the war, in order to help in the defence of Belgium according to that treaty. Germany has lost fame and is despised because she has not kept faith.

"ekadhammamatītassa musāvādissa jantuno
"vitiṇṇaparalokassa natthi papaṃ akāriyaṃ"

"He who has transgressed one virtue generally speaks untruth, and who passes over the next world, that is to say who fears nothing in the next world, will never refrain from committing any sin whatever."

German, having lost faith in one case, has done the same in others, transgressing the laws of war which all nation have in agreement established, and have thenceforth committed all kinds of atrocities.

“madhuvā maññatī bālo
“yāva pāpaṃ na paccati
“yadā ca paccatī pāpaṃ
“atha dukkhāni gacchati”

“The wicked thinks that sin is sweet so long as such sin is not yet ripe, but when such sin becomes ripe than do they taste the (bitter) fruits thereof.”

Even though the Germans have excused themselves by saying that necessity forced them to sin, yet have they not escaped the consequences of their sinful acts and in the end ruin has overtaken their side.

You Majesty has declared war on Germany and Austria-Hungary, joining the side of the Allies, and has always remained steadfast in faith until victory has been gained, blazoning forth Your fame throughout the world. This forms the second special blessing.

As for *Raṭṭhābhipālanopāya*, the Policy of Governance, I will discourse on but a few instances by way of example.

Last year I discoursed to Your Majesty upon the Virtue called *Dhammatāṇatā*, the Defence of Right. This year Your Majesty has, together with Your Allies, achieved victory, the task having been accomplished as Your Majesty desired, Right having been successfully defended. Because Right has always had powerful men to uphold it, therefore has it been able to continue in existence conferring benefit on the world. For this reason, the Defence of Right forms part of the Policy of Governance which the King must consider one of his chief duties, chastising the wicked within his dominions who trespass against the right and liberty of others, causing everyone to enjoy the blessings of his government in equal measure with one another, and likewise defending the realm from invasion by an enemy from without.

Right and Wrong are mutually antagonistic, as white is to black, and have always been at war from time immemorial; but the luck of the world remains ever good, so that Right has always triumphed, or if it has sometimes appeared to be overcome, yet has it been only so temporarily, and always ultimately emerged triumphant.

There is a story of the battle waged between the forces of Right and Wrong told in the *Dharma Jātaka* (The Tale of Right) in the *Ekādasa Nipāta* (Eleven-stanzas group), which is briefly as follows: *Dharma* (Right) and *Adharma* (Wrong, or literally "Unright") were, in allegory, two minor gods living in the world called *Kāmāvacara Svarga*, that is to say the celestial region of sensual pleasure, the lowest of all celestial regions.[8] On holy days, when the moon was full, Dharma rode on a chariot surrounded by followers, and drove along above villages, towns, and capitals. Stopping in mid-air, he then exhorted men to refrain from the ten paths of sinful action,[9] to cultivate the virtue of *Mātāpitupaṭṭhāna*, that is to say assist one's parents, and to cultivate the virtue of good practice in all the three avenues (of good). Thereby would men reach heaven and obtain dignity. Dharma, having thus exhorted men to seek the ten paths of virtuous action, then drove his chariot circumambulating the earth by the right (i.e. keeping his right side toward the earth[11]). *Adharma* on the other hand incited men to act in exactly the opposite manner, such as the taking of life and so forth, and then drove his chariot circumambulating the earth by the left. When the two chariots met in midway, both stopped, each waiting for the other to give way. Dharma asserted his right to the road by saying that he caused men to do meritorious acts, that he caused men to achieve fame, that he was at all times praised by Brahmans and worshipped by gods and men. *Adharma* replied that he had military forces and therefore had no need to fear anyone, and that, as he had never given way to anybody, he did not see why he should do so now. *Dharma* asserted his other rights by saying that he (*Dharma*) came into being first, that *Adharma* came into being afterwards, so that he (*Dharma*) was older, longer established, and greater, and it was fit and proper that the junior should give way. *Adharma* thereupon replied that neither entreaty now any reasonable argument could make him give way to *Dharma*; therefore let both sides do battle this day and whichever side won should have the right of way. *Dharma* accepted the challenge, saying that he was possessed of all virtuous qualities, had great strength, was of great renown, without an equal and far-famed in all directions, so how could *Adharma* hope for victory? *Adharma* replied that men hammer gold with iron, and never iron with gold; and should he be able to slay *Dharma* that day, then would iron become as wonderful and admirable ad gold. Just as *Dharma* was about to be overcome (in the combat that ensued), and would

have had to endure insults and give the right of way to *Adharma* with unwillingness, then could *Adharma* no longer remain upon his chariot, but fell head downwards, and the earth pulled him down (and held him fast). *Dharma*, having forbearance as his strength, thus overcame the might of warfare, slew and buried *Adharma* deep in the earth, and, as a conqueror, drove on his way.

The present Great War between the Allies and the Central Powers of Europe has shown a striking similarity to the story of the *Dharma Jātaka* which I have just related, which seems indeed marvellous.

"na hi dhammo adhammo ca
"ubho samavipākino
"adhammo nirayaṃ neti
dhammo pāpeti sugatiṃ"

"Virtue and evil give not the same fruit, for evil leads men to hell, whereas virtue leads them to heaven; those who are virtuous are sent up by virtue to prosperity, while those who are evil are dragged down by evil to ruin."

Your royal duty which is the defence of Right forms part of the Policy of Governance and has this year reached a successful goal.

Victory begets further victories; this is the effect that is desired by the Sovereign Lord of every realm. Thus do the subjects of a King, in expressing loyal good wishes to him, include victory as one of such wishes.

"na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ
"yaṃ jitaṃ avajīyati"

"The victory that may afterwards turn into defeat is not a good victory;

"taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ
"yaṃ jitaṃ nāvajīyati"

"It is only the victory that does not afterwards turn into defeat which is a good victory." Such victory as this is true success and it is this latter kind of victory that is most desirable both in worldly and religious affairs. The conqueror in war must find a way to prevent the enemy from offering further resistance in

order to preserve the result of his victory, then he would deserve the appellation of *Saṅgāmajuttamo*, the chief of victors in war. In religion, he who has overcome evil passions must also find a way to hold down such passions so that they should never recur again, in order to merit the appellation of *Ariyo*, the truly venerable.

"attā have jitaṃ seyyo yāchāyaṃ itarā pajā"

This is a maxim in philosophy which means "Conquest of thyself is best; why seek to conquer the multitude?" In connexion with this is told the story of a certain king who had led his forces against an enemy and, having returned victorious, proceeded to a landing at the river, to take his bath in connexion with the celebration of victory. Whilst bathing the king heard a voice exclaiming thus; *jitaṃ me* ("I have conquered"). Sending one of his attendants to find the person who made that exclamation, a sage called **Kuddālaka** was found and brought back. Questioned by the king, the sage explained that he had made that exclamation because he had succeeded in subduing his desire for certain forms of wealth which used to make his mind dwell on the delights of home life, thus preventing him from the adequate performance of his ascetic duties. This may be also aptly applied to worldly affairs. For instance, soldiers who have been well trained naturally possess good *marale*, capable of fighting even against odds without giving way easily, whilst those who have allowed their minds to wander into the paths of evil are naturally possessed of bad *morale*, and would appear to be steadfast only when they could advance without much opposition, but when they suffer a reverse they would quickly lose heart and easily suffer themselves to be routed. The consolidating of victory already gained forms another part of the Policy of Governance.

In connexion with the present war, Your Majesty has founded the Most Honourable order of Rama, to reward Your officers for distinguished military service, in order to encourage them. In ancient times, kings used to present armour to their military officers for distinguished services in a similar manner. Those receiving such gifts were signally honoured. Saint Kassappa the Great compared with it the gift to himself of the cloak by the Lord Buddha, which gift he held in memory as a great honour done him by the Lord, and was one

of the causes which induced him to put forth his best efforts to compile the doctrines of our Faith which was to be established (as it were) as a memorial of Our Lord.

Also, during this year influenza has spread all over the world, and the world has had to fight[12] against the invisible hosts of *Mṛtyū* (Death). This disease also attacked Siam, and Your Majesty, in loving kindness to Your people, commanded the establishment of various centres for the distribution of medicine, and also sent out physicians to examine and advise people in the matter of taking care of themselves and curing the disease, thus putting down the epidemic.

Your Majesty has also commanded the extension of the working of the Royal State Railway, Southern Line, to connect with the Federated Malay states, this being the first time that the Royal State Railway has been connected with that of a foreign state. The improvement of means of communication is like the drawing closer of places usually distant from one another, and is of great convenience for people who have to transact business together. In the days of the Buddha, communication was difficult, and those disciples who were sent forth by the Lord as apostles to propagate the Holy Faith met with many obstacles owing to the fact of their being so far away from the Lord and it was difficult to keep in tough. This caused the Lord to modify certain rules and allow His disciples to act as His proxy in certain religious acts which had to be done in distant places, such for example as the permission granted to the apostles to accept personally candidates for ordination in the first period of our Lord's enlightenment.

Your Majesty's acts in connexion with the Policy of Governance, as already enumerated in my discourse, form collectively, the third special blessing.

The three virtues, namely Friendship, Truth, and Policy of Governance, are noble qualities which bring prosperity, glory, and blessing unto him who acts in accordance thereto, which is the reason why each of them is called a special blessing, as may be inferred from the words I have addressed to Your Majesty.

THE PERORATION AND BLESSING:

(The peroration and Blessing being, both in substance and wording, exactly the same as that of last year's sermon, it is unnecessary to give it here again, and the reader – should he desire it – may be referred to the Peroration and Blessing at the end of the allocution entitled *Right* is *Right*, page 27.)

NOTES

1. The original term, here translated as "Holy Personage", is *Ariyo* which Childers translates as "a venerable or holy man, a Saint; one who has entered on the four Paths, a converted man; one who has attained final sanctification; a Brahman; an Ārya or Āryan." In Sanskrit literature, the term *Ārya* is used primarily to signify the Āryan race, the white conquerors of ancient India, but later it came to mean all that was good, pure, elevated-in other words, and to use a modern word, civilized. In Buddhist literature, however, the term is employed to designate holy personages almost exclusively.

2. The *Jātaka* or "Birth Stories" are a collection of tales or fables, which have been most probably handed down orally from ancient times, and which had even before the Buddhist era been collected and incorporated in some of the sacred books of the Hindus. When the Buddhist teachers desired to use these fables and stories as part of their religious instruction, they remodeled them and told them in the form of stories of the Buddha in His former birth, *hence the term Jātaka*. The Moral of each story is incorporated in a poem from one to several stanzas in length, and are arranged into books or groups according to the number of stanzas; thus the book containing the stories the morals of which are contained in one stanza are called *Eka Nipâta* literally meeting "falling into one", i.e. the one – stanza class. The "Story of the True and False Friends" here mentioned is in the *Dvādasa Nipāta* or "Twelve-Stanza group."

3. The word *Kāma* has often been confused by European readers not familiar with Eastern philosophical terms with the word *Karma*. They are however totally different in meaning. *Karma* means "Deeds, acts," whereas *Kāma* means "Desire, or Pleasure." Generally speaking, *Kāma* when standing by itself without any prefixing noun means sensual desire or sensual pleasure, and the Hindu Cupid is called Kāma Deva. it may however be used in the sense of desire for anything other than sensual pleasure, by prefixing nouns signifying such things, e.g. *Dhammakāmo*, the Desire for Righteousness, *Atthakāmo* the Desire to confer benefits. In Sanskrit literature, one comes across the term *Prajakāma*, the Desire to give birth to children.

4. For the ten Pāramī (Perfections) see Note 19 in *Right* is *Right*, pages 55 and 56.

5. Bodhisattva is being destined to attain Buddhaship. This term is applied to a Buddha in His various states of existence previous to attaining Buddhahood. In His last existence, when born as the son of King Suddhodana, the Lord Gautama was still a Bodhisattva, and continued to until the age of 34, when he attained Buddhahood, but in this state he was generally called Mahāpuruṣa (the great Man) or Mahāsattva (the great Being).

6. *Aṭṭhaṅgiko Maggo*, the "Eightfold Path," is the way pointed out by the Lord Buddha for escape from the misery of existence. It forms the fourth of the four *Ariyasacca* (Sublime Truth), the four tenets upon which the whole doctrine of Buddha is based. The four great truths are briefly as follows:-

Firstly, *Suffering*, which is natural to humanity both corporally and mentally.

Secondly, *the Cause of Suffering*, namely human passion.

Thirdly, *the Extinction of Suffering*, which would result in happiness.

Fourthly, the Way in *which Suffering may be exterminated*. This is called the Eighfold Parth, namely:

(1) sammāditthi, right views

(2) sammāsaṅkappo, right thought

(3) sammāvācā, right speech

(4) sammākammanto, right action

(5) sammā ājivo, right living

(6) sammāvāyāmo, right exertion

(7) sammāsati, right recollection

(8) sammāsamādhi, right meditation.

It will thus be seen that, after all, the Eightfold Path, differently stated, forms the basis of every religion worthy of the name.

7. The ten Royal Duties are as follows:

(1) *sīlaṃ*,-Moral conduct.

(2) *dānaṃ*,-Charity.

(3) *pariccāgo*,-Liberality.

(4) *ājjavaṃ,*-Rectitude.

(5) *maddhavaṃ*,-Mildness (good manners).

(6) *tapo*,-Religious austerity, or piety.

(7) *akkodho*,-Freedom from Wrath.

(8) *avihiṃs*ā,-Mercy or Humanity.

(9) *khanti*,-Patience, or Forbearance.

(10) *avirodhanaṃ*,-Consistency in acts.

8. The celestial regions of the Hindu, adopted by the Buddhist, are six in number, namely:

(1) *cātummahārājikā*, on the seven terraces of Mount Meru, extending its government over the four Continents of the Earth.

(2) *tāvatimsa*, on the summit of Mount Meru, (the highest mountain of the Himalaya range).

(3) *yāmā*

(4) *tusitā*

(5) *nimmānaratī*

6) *paranimmitavasavattī*.

These latter four rise one over the other above Mount Meru.

Above the six *Devaloka* or angel-worlds" is the *Brahmaloka*, or "World of Gods," subdivided into *Rūpabrahmaloka* (World of Corporeal Gods") and *Arūpabrahmaloka* (World of Formless Gods'). The World of Corporeal Gods is subdivided into sixteen divisions, and the World of formless Gods is subdivided into four divisions. The two Brahma worlds of twenty divisions is collectively called "Brahma's World," and forms the seventh heaven.

This idea of seven heavens has undoubtedly travelled to the West, and accounts for the fact that, in common parlance, the "Seventh heaven of delight" means the highest form of delight imaginable.

All the angels except those who are inhabitants of the five Suddhāvāsa (the regions of the sanctified) are liable to mixed transmigration above or below according to their Karma. Only the inhabitants of the five Suddhāvāsa, who have been Anāgāmī in their former worlds, transmigrate to the above world, not to the low ones, until they reach Nirvāṇa.

(There are many ways of classifying the celestial regions. The above is in accordance with the Dhammacakkappavattana Sutta).

9. Akusalakammapatho, the paths of sinful action, are ten in number, namely:-

(1) *Pāṇātipāto*,-Killing.

(2) *Adinnādānaṃ*,-Stealing.

(3) *Kāmesu Micchācāro*-Misconduct in sensual pleasure (or Adultery).

(4) *Musāvādo*-Lying

(5) *Pisunā vācā*-Slander.

(6) *Pharusa vācā*-Harsh language (abusing).

(7) *Samphappalāpo*-Rude language (as lewd talking and senseless swearing).

(8) *Abhijjhā*-Covetousness.

(9) *Vyāpādo*-Malice (or Vengeance).

(10) *Micchādiṭṭhi*-False view.

10. The three *Dvāra* or avenues of good and evil are *Kāyadvāraṃ* (the body, or deed), *Vacīdvāraṃ* (the speech, or word) and *Manodvāraṃ* (the mind, or thought)

11. To circumambulate by the right, i.e. go round any person or object keeping one's right side to him or it, is the way to show honour and respect, and is therefore considered an auspicious manner of moving round whereas to keep one's left side to the person or object while circumambulating him or it shows disrespect, and even implies the wishing of evil luck to such person or object.

12. There were three Great Convocations held in India to compile the doctrines of Buddhism. The First Convocation, or "Synod of Five Hundred" as it is also called, was held at Rājagriha under the patronage

of King Ajātasatru of Magadha immediately after the Buddha's death in B.C. 543: Saint Kassappa the Great presided over the meeting, while Saint Upālī was the presenter for the *Vinaya* (Ecclesiastical Law), and Saint Ānanda of the *Dharma* (Philosophical doctrine), while all the five hundred present in that Convocation were actual personal disciples of the Buddha. The Second Convocation was held at Vesālī under the patronage of King Asoka the Black in B.C. 443, and consisted of 700 members, presided over by Saint Sabbakāmī the Apostle. The third Convocation was held at Pāṭalīputra under the patronage of the Emperor Asoka the Great in the year B.C. 309, and consisted of a thousand members, under the presidency of the Elder Tissa the son of Moggallī.

SPIRITUAL DISCOURSE

by His Holiness Prince Vajirañāṇavarorasa Supreme Patriarch of Kingdom of Siam

namo buddhassa !
mātā yathā niyaā puttaā
āyusā ekaputtamanurakkhe
evampi subbabhūtesu
mānasambhāvaye aparimānanti.

REVERENCE UNTO THE BLESSED LORD!

"As a mother at the risk of her life watches over her own child, her only child:

So also let everyone cultivate a boundless friendly mind towards all beings."

On this solemn occasion, being the hundredth day after the demise of Her late Majesty the Queen Mother, Your Gracious Majesty, being imbued with a true sense of gratitude, is not only recogisant of Her good deeds, but, to give an outward expression to an inner consciousness, You have had the happy inspiration of ordaining this ceremony of pious offerings in Her memory.

The two qualities of Your Majesty, just referred to, namely, the sense and the expression of gratitude, form a foundation of virtue, which righteous men look upon as like unto the supporting earth: for good men worthy of

the name generally depend upon these two moral attributes as the guiding principle of all their actions.

Although a hundred days have elapsed since Her demise, Her Majesty is still vividly present with those who think of Her. In recalling Her good deeds to our minds, we cannot help feeling as though She was still affording us Her gracious protection. Wise and learned men, having in mind a similar thought, used to give the following eulogy of the Great Teacher: "Although He has long attained Nirvāṇa, nevertheless He seems still to be existing among us, in the sense of "*Atītāramaṇa*" that is to say, something which, though past and gone, is yet visible through recollection, by the remembrance of all His beneficent acts, of which our hearts are ever sensible." Thus the Leader of Mankind instructs us, first to think of the kindness we have received: this is called the sense of gratitude; and secondly, to render adequate sacrifices to our departed benefactors: this is called the expression of gratitude. Whosoever performs this double duty, shall have the satisfaction of having done what is proper.

Now Her Majesty the late Queen Sri Bajrindra has aptly fulfilled her maternal duties in bestowing upon Her Royal children constant watch and tender care, which, thanks to Her loving compassion, were not withdrawn even from those of Her Sons, who had reached an age, when they could safely be left alone. Even to these she never ceased to devote Her attention, whenever occasion required. Her conduct in this respect, therefore, is worthy of the noble adage: "*brahmāti mātāpitaro*":- Parents are Brahmas (gods) to their children," Even as love and compassion are the distinctive virtues of Brahma, so also Her late Majesty was swayed by love and compassion:- by love, in that all Her wishes were centred in the happiness, virtue, and welfare of Her children, as Her delights, in the realization of this Her desire:- by compassion, in that, when an illness or a mishap befell them arousing her pity, She was overwhelmed with anxiety and solicitude for them. Her only pre-occupation then being to drive away and destroy the ill, even at the expense of Her own personal comforts. How worthy of the above maxim!

Her Majesty's motherly devotion received its highest recompense, when You, Sire, ascended the august throne of kingly power, for then She

had the full satisfaction of having done what she ought to have done (*kataṃ Karaṇīyaṃ*); even as the Blessed Lord, in the accomplishment of His task as Teacher, having enlightened His disciples, was satisfied that the seed of virtue planted in them by His teaching and training was undergoing a resplendent growth, and then gave vent to His contentment and pride with this resounding phrase:

"yaṃ satthārā karaṇīyaṃ sāvakānaṃ hitesinā anukampakena sabbantaṃ vo kataṃ".

"All that a Teacher, compassionately desirous of doing good to His disciples can possibly do unto them, all that have I done unto you".

Her Majesty's love and compassion, however, were not confined to Her own children but were extended to the members of the Royal Family, to those who were immediately dependent upon Her as well as to the nation as a whole. She made no distinction of sex or vocation: for, Her there was no discrimination between men and women, between those of lay and those of spiritual calling. She afforded them all help and relief in every possible way, as occasion might require, whether individually, or collectively, whether in groups or as a whole. Schools and hospitals which have gone to add to the state property, all in turn proclaim to the world Her Majesty's quality of love and mercy. In a word, She has devoted Her life to the good and happiness of each and all, even as a wise person should do.

The work of devotion of Her Majesty the late Queen Sri Bajrindra, which has just been described, fits in with the following stanza from the "*Mettasutta*," both in the protasis and the apodosis of the simile. The stanza is as follows:-

mātā yathā niyaā puttaā
āyusā ekaputtamanurakkhe
evampi subbabhūtesu
mānasambhāvaye aparimānaṃ.

which is to be rendered thus:-

"As a mother at the risk of her life watches over her own child, her only child,

So also let everyone cultivate a boundless friendly mind toward all beings without exception."

I will now proceed to interpret the above stanza.

A mother must naturally love her only child, or her only remaining child, the centre of all her affection, whom she would spare no pains to cherish and foster. If ever the child suffers from the least indisposition, the mother has not even a moment's tranquility or repose. And were it possible for her to pluck the awful suffering from off the child and bear it herself, she would willingly do so, for the child's sake, if only health could be recovered, even at the expense of her own personal comforts, nay, even at the sacrifice of her own life.

It is in thus seeing the mother concentrating her love and compassion upon her own child that sages like to Lord Buddha have framed the adage: "*mātā mittaṃ sake ghare*"- the mother is the friend in one's own house;- "*mātā puññūpasaṃhitā*" the mother is the promoter of merit, for she is herself, as it were, a field of merit. And even as a mother concentrates her love and compassion upon her child, so also should he, upon whom the whole people depend, entertain an unqualified feeling of love and compassion for each and all alike.

Putting together the protasis and the apodosis of the simile cited above, it is apparent that he who is the Protector of the Multitude has a two-fold duty: first, that of manifesting a feeling of love and compassion to those within the circle of his immediate dependents, such as the members of his House or of his Court; and secondly, that of extending these virtuous sentiments to the mass of the population without.

Any love and consideration which, naturally enough, the Head of the Family may show to those directly dependent upon him are, as a rule, required with love and esteem by all the people belonging to this limited circle. This, however, is not universal: not every chief of the family can lay claim to such

a merit. That is why sages like the Lord Buddha admire it as a quality of the Head of the House. The exclusive manifestation by the Chief of consideration towards people directly under his authority alone, however perfect it may be, is still to be considered as a narrow and incomplete rule of conduct. It is only when such magnanimity is extended to those outside (one's own household) would he succeed in keeping the world steadfastly under his control, even as the axle fixes the wheels unto the vehicle, causing that Head of the Family to be the Protector not only of His own kith and kin but also of all other men. In this way would he meet with success in what he undertakes, to the common benefit of all alike, both of himself or others concerned. All wise men praise people who follow this principle, as is attested by the following proverb of the Lord Buddha:

"*tatra bhikkhave yvāyaṃ puggalo attahitāya ca paṭipanno parahitāya ca ayaṃ imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ aggo ca seṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca*"; which means: "O disciples, among these four categories of people, those who, in their actions, seek the common interest of others as well as their own, are the highest, the most excellent, the most wonderful, the most exalted and the most glorious above all others."

Love and compassion may be shown to the mass of the people, either to anyone in particular or to all as a whole: either by bestowing considerate attention upon this or that individual or by giving proofs of an unstinted liberality to the public in general, This double manifestation should be effected now in one way, now in the other, as occasion might require; that is to say, specifically, it, by the force of circumstances, individual relief is needed, and collectively, it, for the same reason, a general measure is called for. A leader who, with due regard to method and occasion, shall thus have acted suitably, shall be crowned with conspicuous success. The Great Teacher Himself has been eulogized as "*mahā karuṇiko nātho*" – "The Lord of Excelling Mercy" on account of His work of perfect enlightenment undertaken with the sole object of doing good to all His followers. The epithet "of excelling mercy", when applied to a king, means, of course, that the sovereign in his kingly conduct, adopts such course of action as would promote the best interests of his subjects. Thus love and mercy and cardinal virtues not merely in spiritual but also in temporal matters.

Her Majesty the late Queen Sri Bajrindra has fulfilled all her maternal and regal duties, on the one hand by keeping vigilant watch over Her children; and on the other hand, by manifesting generosity in a manner truly befitting Her royal station. She has afforded help and protection to all classes of the population, whether closely connected with Her or far removed from Her; now individually, now collectively, according to circumstances, thus making Herself generally respected and esteemed. The Pāli saying is here applicable: "*raṭṭhapūjitā*" "He (or she) who is adored by the nation." "*devabhūto manusso vā aggappatto pamodati*" "Whether he be a Deva, that is to say, enjoying decided pre-eminence, or merely classed among the generality of men, will achieve magnificent results." – "*idha dhammaṃ caritvāna pecca sagge pamodati*" "And if his (or her) conduct in this world is righteous in that he (or she) has acted suitably, he (or she) will, when once departed from this life, enjoy celestial felicity in the highest heavens."

"yāvatā sattānaṃ āgati gati cuti upapatti sabbe sattā maraṇadhammā maraṇaṃ anatītā "As long as living creatures are capable of coming, going, moving and gaining access, so long shall all beings without exception be naturally subject to death and cannot possibly escape therefrom." In spite of Her attachment to Her Sons and of Her solicitude for those dependent upon her protection, it has not been possible for Her Majesty the late Queen Sri Bbajrindra to delay the call of death, when, in the normal course of events, the time came for Her to depart from this world for the world above. The dictates of Nature are even more stringent than the commands of the Army Commander in war, and there are none greater who could ever disobey Nature's commands.

"rājāpi sabbaṃ pathaviṃ vijitvā
"sasāgarantaṃ mahimāvasanto
"sampannarakkho sabalo sabhogo
"avītivatto maraṇaṃ upeti."

"Even the King who has conquered the Earth,
"Ruling over the land to the Ocean-shore,
"Fully guarded powerful, resourceful,
"Yet impotent against Death, succumbs."

So it is that when the Venerable Raṭṭhapāla, (a disciple of the Lord Buddha) a most beloved and only son, came to beg leave of his parents to go and join the holy orders, they said: "*maraṇenapite akāmakā vinā bhavissāma*": "Even Death cannot do away with my reluctance to leave thee." But when Nature bids us quit this world for the next, we must, willy-nilly, separate from those most dear to us. A public official instructed to join a new post may yet find means of accommodation to his desire. All beings, however, are subject to this fate. Once born into the world, we should aim at doing what is good and what is grand, so as, by love and compassion, to be of use to our fellow-men, for such really is the imperishable substance, which will remain, even after we ourselves have departed from this existence. Thus shall life escape sterility, Have not sages of the past taught us how man's life is short and how it has to be sustained with the most difficult exertions? Have they not also admonished and advised us not to let it pass in vain? This much, however, is certain, that Her Majesty the late Queen Sri Bajrindra has not let Hers pass in vain: witness the good example She has set all those She left behind, in the various ways already described.

At the end of this Spiritual Discourse, the Lord Abbots of the Holy Order, will, by Your Majesty's gracious permission, recite the Mortuary Canticles appropriate for the occasion, in order there by to exhort the present assembly, presided over by Your Majesty, to a more thorough appreciation of the virtue of Prudence and Circumspection.

May Blessing be on Your Majesty and remain with You always!

29 January 2462

TRANSLATION OF MORTUARY CANTICLES

REVERENCE UNTO THE BLESSED ONE, THE HOLY ONE, THE FULLY ENLIGHTENED ONE.

I. As a last word, the Blessed Lord, the All-knowing, the All-Holy and the Self-Enlightened said: "O disciples I now admonish you that all outward frame must waste away in the normal run of things. Be mindful, therefore, each of the others, interests, leaving nothing unheeded."

II. Of all objects proceeding from a cause, the Supreme Being told us not only the cause of their termination. Such are the characteristics of the teaching of the Supreme Sage.

III. "Pancakkhandha" (the five elements or attributes of being) namely Form, Sensation, Perception, Discrimination, and Consciousness, are principally due to ignorance.

IV. All objects have their beginning and their end, for now they be, and then they are no more. They cannot be said to be in a state of permanence, especially as they only exist for a time.

V. When a sage, in his wisdom, sees that what is material is ephemeral, then he becomes indifferent in regard to sorrow. That is the way leading to purity.

VI. A state of transience is truly one of sorrow, for then origin and decay have already exercised their oppressive influence and a state of violent agitation prevails.

VII. When a sage, in his wisdom, sees that what is material embodies sorrow, then he becomes indifferent in regard to sorrow. That is the way leading to purity.

VIII. That state is known to be unreal, because it is without power, because it is the opposite to reality, because it is a state of nullity and because it is a state that knows not possession.

IX. When a sage, in his wisdom, sees that all objects are unreal, then he becomes indifferent in regard to sorrow. That is the way leading to purity.

X. When purity is clear of all evil passions, then sorrow is extinguished.

When sorrow is extinguished, then there is tranquility of mind.

This is called "NIRVĀṆA."

Translated by **M.C. Wan Waithayakorn Worawan**

หนังสืออ้างอิง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระมหาสมณวินิจฉัย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๕๑, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระมงคลวิเสสกถา, ๒๕๓๘, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

คำแผ่กุศลแก่สรรพสัตว์ทั่วแดนแห่งไตรภพ

ณ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐
ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑ เช้าทำภัตกิจเสร็จ เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น.

ตั้งนะโม ๓ จบ พร้อมกัน

มหากุศลผลบุญทั้งหมด ที่ปวงข้า ฯ ทั้งหลาย ได้อุตส่าห์บำเพ็ญเพียรมาแล้ว ด้วยกาย วาจา ใจ ได้สร้างพุทธสถานทรัพยากร วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม สร้างศาลาที่ประชุม เจริญพระพุทธมงคล สร้างพุทธปฏิมากรพระประธาน พระนาคปรกไว้บนศาลา และสร้างพระปางนั่งขัดสมาธิไว้ที่พิพิธภัณฑ์ ได้น้อมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัตถุมงคลมหามงคล พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก สร้างถนนลาดยางเข้าถึงประตูวัด สร้างแหล่งน้ำ สร้างกำแพงรอบพื้นที่วัด พร้อมด้วยสร้างเสนาสนะ น้อมถวายจตุปัจจัยไทยทานแก่พระสงฆ์มาจากทิศทั้งสี่ สร้างคลังพัสดุและโรงครัว สร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ สร้างหนังสือโอวาทธรรมของวิสุทธิบุคคล ถวายไว้ในบวรพุทธศาสนา พร้อมด้วยอานิสงส์รักษาศีล ๕ ทอดผ้าบังสุกุล รวมมหากุศลผลบุญทั้งหมด และที่ได้บำเพ็ญมาแต่ปางก่อน อันเกิดจากน้ำใจใสศรัทธาของปวงข้าฯ ทั้งหลาย

ณ โอกาสนี้ ปวงข้าฯ ทั้งหลาย ขอน้อมจิตแผ่อุทิศให้บิดามารดา ผู้มีพระคุณหาประมาณมิได้ พระอุปัชฌาย์ผู้เลิศคุณ พระอาจารย์ผู้เกื้อหนุน และพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ทรงมีพระคุณแก่แผ่นดินไทยทุกพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดท่านผู้มีบุญมีพระคุณทั้งหลาย จงได้รับมหากุศลผลบุญของปวงข้าฯ ทั้งหลาย ที่ได้พร้อมใจกันอุทิศในกาลนี้ โดยเจตนาตั้งใจในวันนี้ แผ่อุทิศมหากุศลผลบุญให้แก่สรรพสัตว์ และเปรตญาติทั้งหลาย นับแต่บรรพบุรุษในสมัยโบราณกาล ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ณ วันนี้ และดวงวิญญาณของเหล่านักรบผู้พลีชีพ เพื่อปกป้องแผ่นดินไทย รวมทั้งญาติมิตรหรือมิใช่ญาติมิใช่มิตร และสัตว์เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ พร้อมทั้งเทพทั้งปวงใน ๑๐ แดนโลกธาตุ จงได้รับและอนุโมทนา ส่วนมหากุศลผลบุญ ที่ปวงข้าฯ ทั้งหลายได้ทำการอุทิศให้ในกาลครั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุขไม่มีประมาณ

อนึ่ง สัตว์เหล่าใดยังไม่รับรู้ ส่วนมหากุศลผลบุญ ของปวงข้าฯ ทั้งหลายทำการอุทิศให้ ขอเชิญเทพทั้งปวงทุกชั้นภูมิ จงนำมหากุศลผลบุญไปแจ้งแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับและอนุโมทนา ที่ปวงข้าฯ ทั้งหลายตั้งใจอุทิศให้ เมื่อตกทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ เมื่อมีสุขขอให้มีสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ตราบก้าวเข้าสู่แดนบรมสุขเกษมสำราญ โดยทั่วกันเทอญ...

สาธุ สาธุ สาธุ